

LIVIU REBREANU

RĂSCOALA

R. 152/939

ROMAN

II

EDITURA SOCEC & G. S.A.

RĂSCOALA

1956

DE ACELAȘI AUTOR:

- GOLANII**, nuvele și schițe, Editura „Cartea Românească“.
- MĂRTURISIRE**, nuvele și schițe, Biblioteca „Căminul“.
- CALVARUL**, povestire, Editura „Viața Românească“.
- CADRILUL**, comedie în trei acte, Editura „Viața Românească“.
- ION**, roman în două volume, Editura „Cartea Românească“.
- NOROCUL**, nuvele și schițe, Biblioteca „Universala“.
- NUVELE ALESE**. Colecțiunea „Scriitorii Români Contemporani“. Editura Literară „Casa Școalelor“.
- PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR**, roman, Editura „Cartea Românească“.
- PLICUL**, comedie în trei acte, Editura „Cartea Românească“.
- ADAM ȘI EVA**, roman, Editura „Cartea Românească“.
- APOSTOLII**, comedie în trei acte, Editura „Cartea Românească“.
- CIULEANDRA**, roman, Editura „Cartea Românească“.
- CRAIȘORUL**, roman, Editura „Cartea Românească“.
- METROPOLE**, Berlin-Roma-Paris, Editura „Cartea Românească“.
- IȚIC ȘTRUL DEZERTOR**, trei nuvele, Editura „Cartea Românească“.
- JAR**, roman, Editura Socec, & Co. S. A.
- CALEA SUFLETULUI**, Editura „Biblioteca pentru toți“.
- GORILA**, roman în două volume, Editura „Universala“ Alcalay & Co.

Inv. A. 52.529

23792

LIVIU REBREANU

RĂSCOALA

ROMAN

67316

VOLUMUL II

F O C U R I L E

EDITURA SOCEC & Co., S. A.

CONTROL 1953

Bibli	altară
Cota	7 1472
Inventar	67316

RC 242/01

B.C.U. Bucuresti

C67316

6586

CAPITOLUL VII

S C Â N T E I A

I.

În aceeași Duminică, pe la amiazi, Grigore Iuga cu Titu Herdelea coborau în gara Burdea, unde îi aștepta brișca galbenă dela Amara cu Ichim pe capră.

— Toate bune pe aici, Ichime? întrebă Grigore.

— Deocamdată pace, conașule! zise vizitiul.

Răspunsul cu „deocamdată” nu-i plăcu lui Grigore, totuși nu insistă. Destul îl plictisise călătoria cu trenul. Într'un vagon a fost numai el cu Herdelea. Celelalte deasemenea aproape goale. În toate gările în schimb vălmășag de oameni speriați care-și povesteau grozăvii despre țărani răzvrățiți și mai ales despre intențiile lor. Toți recunoșteau până la urmă că la ei e liniște, ce-i drept, dar că se pregătesc lucruri nemai pomenite. Grigore știa bine că prin părțile acestea nu s'a întâmplat încă nimica și de aceea minciunile îl supărau, socotindu-le ca o propagandă directă pen-

tru stârnirea dezordinelor. În gara Titu, avu apoi ghinionul să se mai întâlnească și cu Ilie Rogojinaru, arendașul cu care călătorise astă toamnă și-l exasperase cu teoriile lui agrare practice. Nu mai scăpă de el până la Costești.

— Ei, cucoane, am avut ori n'am avut dreptate cu țaranii? îl apostrofase arendașul mereu jovial și sgomotos.

Pe urmă a venit în compartimentul lor, să le mai treacă urâtul. Le-a povestit că se repezise la București fiindcă prinsese din vânt o vorbă cum că moșia Babaroaga a d-nei Iuga ar fi de vânzare. De mult tot umblă el să se tragă mai aproape de Capitală și i-ar fi convenit de minune un petec de pământ în Argeșul de jos, în regiunea unde și-a început meseria asta grea de agricultor. S'a interesat nițel și s'a dus în Strada Argintari. Nu știa că boierii sunt în divorț și încă a întreat pe doamna (tare mai e frumoasă, nu-i fie de deochiu) ce mai face conul Grigore, de i-a venit să-i plesnească obrazul de rușine când a auzit cum e situația chiar din gurița cuconiței. Au discutat și au rămas să se întâlnească la țară acuma, zilele astea, că dumneaei merge acolo tocmai pentru vânzarea proprietății. Și iată că s'a pornit răzmerița și trebuie să plece degrabă și el acasă, la Olena, să-și apere bruma de agoniseală, că el știe cum să vorbească și să se tocmească cu țaranii.

— Poate că ne-o feri Dumnezeu de pârjoll zise Rogojinaru într'un rând. Numai stăpânirea să fie cuminte și energică. Țăranului îi trebuie dreptate, cucoane, dar și stăpân. Dacă stăpânul e slab, dreptatea nu-i mai ajunge. De aceea zic că fără o mână tare nu se vor liniști oamenii. Eu nu mă iau după jurnale, că jurnalele spun mai multe minciuni decât adevăr. M'am întâlnit însă alaltă-

ieri cu un arendaș ovreiu de pe lângă Vaslui. Ce mi-a povestit bietul om nici nu-ți vine a crede. Cu țărani s'ar fi înțeles el cum s'a înțeles și altădată. Dar la încheierea învoielilor s'a pomenit cu prefectul care le-a spus să nu se lase înșelați de arendașul jidan și mai bine să-l ia la goană. Auzi d-ta, prefect să îndemne pe țărani să ia la goană pe arendaș! Oamenilor atâta le-a trebuit că s'au și apucat să dea foc conacului, să omoare vitele și câte ticăloșii... Și de ce credeți că i-a ațâțat prefectul? Din ură contra jidanilor? Ași! Un cumnat de-al lui umbla să ia cu arendă moșia și nu putea. Acuma, dacă a alungat pe ovreiu, credea că vor pune ei mâna pe bunătatea de proprietate. Numai că socoteala a ieșit pe dos, că țărani s'au ridicat pe urmă să împartă între ei pământul. Prefectul s'a supărat, firește, și a scos armata. Degeaba, oamenii nu s'au înfricoșat nici de armată, că știau bine că armata n'are voie să tragă, și unde mi-au început să se repeadă în soldați cu furci, cu pietre, de nici n'au nimerit sărmanii încotro să fugă!... Ei, apoi vedeți d-voastră, cum să se potolească oamenii și cum să fie ascultători dacă tocmai cărmuirea îi învață la rele? Destul că opoziția își face de cap și țipă prin toate jurnalele că țărani au dreptate și că sânt niște mieluși...

Dealtfel plictiseala lui Grigore creștea cu cât se apropiau de Amara, parcă atmosfera s'ar fi încărcat mereu de mai multe presimțiri rele. Tânărul Herdelea, văzându-l cum se posomorăște, regreta că a venit și se întreba de ce l-o mai fi luat. Grigore își dădu seama și-i zise amărît:

— Să mă ierți că sânt cum sânt, dar nici eu nu mai știu ce e cu minel!

Brișca înainta anevoie pe șoseaua desfundată de ploile începutului de primăvară. Vizitiul îndemna telegarii, bombănind:

— Nu s'a sbicit deloc drumul... Dacă tot plouă și nu mai dă soarele...

Grigore observa cu atenție și satele și câmpurile, parc'ar fi căutat să ghicească o taină. Sub bolta mohorită pământul negru se sgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure, iar prin sate țărani, ca Dumineca, mai pe la cârciumă, mai pe la câte-o casă, se sfătuiau ca și altădată. Lui Grigore însă i se părea că în ochii lor lucește ceva deosebit și că toată înfățișarea lor ar fi mai dârză. După ce ieșiră din Lespezi, întrebă deodată pe vizitiu:

— Cu muncile cum mai stați, Ichime?

— Apoi stăm bine, conașule, că nici nu le-am început! răspunse vizitiul cu o șovăire. Și vremea a fost rea, c'a tot plouat, și nici oamenii nu s'au cumpănit încă la învoieli...

— A, nici învoielile nu le-ați făcut? zise Grigore.

— Nu le-am făcut, conașule, că oamenii se coudesc și trăgănesc, că pe aici a venit vestea că trebuie să se împartă moșiile la oameni ș'apoi oamenii așteaptă împărțeala...

În Amara, în jurul cârciumii lui Busuioc, era mai multă lume ca de obicei. Ichim spuse că s'au adunat oamenii și din celelalte sate din pricina călăreșilor care au trecut de dimineață cu poruncile lui Vodă.

Grigore desluși până și pe fața tatălui său o îngrijorare, cu toate că bătrânul se silea s'o ascundă. Știa că dela el nu va afla nimic și că va trebui să ia contact direct cu țărani ca să-și dea seama de adevărata atmosferă, deși chiar puținle

cuvinte ale lui Ichim i-o zugrăviseră suficient. Vorbi întâi cu logofătul Bumbu care mărturisi că trăiește cu spaima'n sân și nici măcar nu poate să-i spuie boierului cum stau lucrurile și pentru că se sfiește și de teamă să nu-l supere. Dacă ar fi consimțit acum trei săptămâni să îndulcească numai nițeluș condițiile învoielilor, azi n'ar mai avea nici-o grijă. Atunci oamenii s'ar fi mulțumit cu câteva fărâməturi, acuma nici nu mai vor să audă de ce-a fost. Mai ales de când umblă fel de fel de svonuri despre împărțirea moșiilor, nu e chip să te mai înțelegi cu nimeni...

Ieșind apoi cu Titu Herdelea în sat, plutonierul Boiangiu le spuse că până acum e liniște și doar arestarea învățătorului Dragoș a cam ațătat pe săteni. El nu cunoștea motivele arestării, prin sat însă merge svonul că boierul Miron ar fi provocat-o, pentru că Dragoș a intervenit în favoarea țaranilor.

Se amestecară în sfârșit între oamenii adunați la cârciumă. Grigore îi întrebă de necazuri. Auzi răspunsuri blânde, dar în doi peri. Nu îndrăzneau sau nu voiau să-și deschidă inimile, cu toate că privirile lor nu erau dușmănoase, ci mai curând întrebătoare. Ispiti în deosebi pe Petre a cărui față aspră părea mai frământată de înfrigurare. Petre se zăpăci. El iubea pe Grigore ca pe un arhanghel, mai ales de când cu plata boilor și ștergerea datoriei, și ar fi fost în stare să sară în foc pentru el. Bălbâi incurcat:

— De, coane Grigoriță, ne-am luat și noi după alții, că învoielile vechi au fost prea grele și nu putem trăi... Moș Lupule, ia spune matale conașului, că ești mai bun de gură și mai bătrân!

— Spune, moș Lupule, să te-auzim! il îndemnă și Grigore cu o curiozitate prietenoasă.

— Apoi, conașule, unii s'au învoit, alții au mai chibzuit, cum i-a mânat mintea și simțirea pe fiecare! făcu Lupu Chirițoiu trăgănat. Da oamenii o duc tare greu, conașule, credeți-ne și pe noi! Eu sânt bătrân și cine știe de-oiu mai apuca Crăciunul, dar mergem din rău în mai rău. Eram flăcău pe vremea bunicului matale, coane Grigoriță, și știu ce-a fost. Era uite-așa ca matale și la fel de bun și de milos, și nu suferea să vadă un om flămând ori necăjit, că îndată porunca să-i dea dela curte ce-i lipsea. Lua boierul din zece una și așa ne ajutam și ieșeam deasupra nevoilor. Și pământ era destul că și oamenii erau mai puțini...

Se întinse la amintiri până ce alții îl întrerupseră întrebând pe Grigore ce să fie cu călăreții care au vestit poruncile regelui și când și cum o să înceapă împărțirea pământurilor?

Intorcându-se spre casă tânărul Iuga ceru impresiile lui Herdelea.

— Mie oamenii mi se par liniștiți — zise Titu. Dacă-i iei cu binele te poți înțelege cu dânșii. Nu se știe însă până când, căci...

— Și tocmai asta e întrebarea cea mare! murmură îngrijorat Grigore.

Seara rămase în patru ochi cu bătrânul să discute împreună situația și mijloacele de întrebuițat pentru a evita o nenorocire posibilă. Miron Iuga strânse din sprâncene de îndată ce auzi că Grigore, pentru liniștea spiritelor, a stat de vorbă cu oamenii. Iar când tânărul îi ceru să intervieve pentru eliberarea grabnică a învățătorului, bătrânul izbucni:

— Adică să mă umilesc eu în fața țăranilor?

— Nu e umilintă, tată! zise Grigore. Dragoș n'a săvârșit nici-o crimă care să...

— Dragoșul tău e instigatorul sătenilor mei! spuse Miron grav. El mi i-a zăpăcit, mi i-a ațâțat și le-a scormonit toate nemulțumirile. Ce-ați făcut voi la orașe, a făcut el aici, încât mi-a distrus toată munca mea de treizeci de ani!... Dealtfel, dacă nu știai, află că eu am cerut, motivat, prefectului să mi-l ridice imediat din sat și te asigur că lipsa învățătorului tău nu e de loc spre răul țăranilor!

— Te înșeli, tată! Dragoș e indispensabil aici în momentele acestea. Numai el ar fi în stare, prin influența lui firească, să mai înfrâneze pornirile de ură!

— O, dacă am fi ajuns în așa hal, ar fi rău de noi, Grigoriță! zise batjocoritor bătrânul. Frâna sânt eu, Grigoriță!

Tânărul se spăimântă. Înțelegea că tatăl său trăiește pe altă lume sau nu vrea să-și dea seama de realitate. Ii expuse toate câte le-a aflat, subliniind că n'a avut timp să afle decât cine știe a câtea parte din nemulțumirile care amenință să se transforme în incendiu. Il rugă însfârșit să-l lase pe dânsul să încerce a se învoi cu țăranii.

Bătrânul refuză. Era convins că Grigore, cu metodele lui feminine, ar îngreua situația. Avea atâta încredere în propria-i experiență și cunoaștere a oamenilor, că s'ar fi considerat înjosit dacă, tocmai în zilele grele, și-ar fi renegat mijloacele sale cu eficacitate experimentate în trei decenii și ar fi trecut mâna unui tânăr cu capul plin de teorii.

— Orice clipă de slăbiciune, orice ezitare, orice lipsă de energie n'ar face decât să încurajeze în rele pe nenorociții înfierbântați de agitațiile voastre! zise Miron ocrotitor. De altfel tu exagerezi mult, desigur fără să-ți dai seama, gravitatea stărilor de lucruri de aici. Ce-o fi în alte locuri nu știu. Bănuesc că exagerările tendenți-

oase au creat atmosfera apăsată în general. Cu oamenii mei însă eu am metodele mele încercate. Întâi supunere și pe urmă tocmeală. Firește cu două sisteme în același timp nu se poate lucra și nu se pot obține rezultate. Dacă m'ai fi întrebat pe mine, te-aș fi rugat să nu te amesteci între țărani și să nu le culegi revendicările. E un semn de slăbiciune, după părerea mea, ș'apoi mă descoperi pe mine ca pe un tiran fără inimă și-mi incurci socotelile.

— Când apare un conflict, e bine să fie un intermediar care... — obiectă Grigore.

— Nu, nu! întrerupse bătrânul mai vioiu, fiindcă își amintea cum și învățătorul îi vorbise deunăzi cam la fel. Eu nu cunosc nici-un conflict și nici nu admit măcar posibilitatea de conflicte între mine și țărani. Ar însemna că și eu caut să-i exploatez, ca alții, sau să profit de neputințele lor. Și tu știi că nu e în obiceiul nostru să ne îngrășăm din stoarcerea țăranului.

Discuția se lungi până târziu după miezul nopții. Tânărul Iuga încercă toate argumentele și rugămințile. Insistențele enervară de câteva ori pe bătrânul Miron precum încăpățănarea bătrânului enerva pe Grigore care trebui să-i spuie neted că atitudinea aceasta de sfidare a realității poate să-i periclitizeze averea și vieața.

— S'a făcut târziu și ne certăm în zadar! zise la urmă Miron. Imi pare rău că n'ai ajuns încă să știi că tatăl tău nu cedează niciodată când e convins de dreptatea lui și că nu se pleacă decât înaintea lui Dumnezeu.

— Atunci mie nu-mi rămâne decât să plec cum am venit? întrebă Grigore uluit.

— Cred că da! mormăi bătrânul dând din cap. Mi-ar fi fost drag să te am alături de mine, dar

mi-e teamă că în loc de a avea un sprijin, aş avea o piedecă. Intoarce-te liniştit la Bucureşti şi lasă-mă pe mine să-mi apăr pământul. Cât trăiesc eu, asta e datoria mea...

A doua zi de dimineaţă Grigore vru să reia convorbirea. Tatăl său îl opri hotărît, sfātuindu-l să plece. S'a gândit, a chibzuit şi singura soluţie este asta. Altfel ar avea în fiecare moment controverse care i-ar paraliza orice mişcare. Mai cu seamă că şi Nadina şi-a anunţat sosirea. Tânărul numai acuma află vestea şi se revoltă:

— Ce impresie are să faci asupra lumii comerţul d-tale cu fosta mea nevestă? Bună nu, cu siguranţă. Nici chiar asupra sătenilor!

— Pentrucă s'a despărţit de tine a devenit o ciumată cu care nu mai poţi avea legături de curtenie sau de afaceri? făcu bătrânul. Ca'n toate exagerezi şi aici.

— Nu ştiu care exagerăm, tată, dar ştiu că eu, într'adevăr nu pot rămânea să mă întâlnesc cu Nadina în preajma transcrierii divorţului spuse Grigore.

— Un motiv mai mult să mă laşi singur spre binele amândurora! aprobă Miron luga grav.

Indată după dejun trebui să plece ca să poată prinde la Costeşti acceleratul. Brişca galbenă cu Ichim trăsese din vreme la scară. Miron îşi îmbrăţişă odrasla fără emfază, ca totdeauna. Grigore îl sărută pe amândoi obrazii, înduioşat şi deabia stăpânindu-şi firea:

— Am să reviu peste câteva zile, tată! Sper că atunci te voi găsi singur?

— Să revii când va fi linişte, Grigoriţă! răspunse bătrânul plin de încredere.

Insoţi brişca până în faţa noului conac, lângă rondul în formă de inimă, răvăşit de intemperiele iernii. Ieşind pe poartă, Grigore întoarse capul.

Bătrânul era în același loc, ca un stâlp înfipt în pământ...

În dreptul cârciumii, țăranii stăteau ca și ieri, parcă nici nu s'ar mai fi mișcat de acolo.

— Ce mai așteaptă oamenii, Ichime? zise Grigore.

— Parcă ei știu ce așteaptă, conașule? bolborosi vizitiul. Uite-așa ca proștii...

Titu Herdelea se simțea de prisos, cum se simțise toată vremea. Se bucura că pleacă mai repede. I se părea că scapă dintr'un cazan clocotitor.

2.

— Oare de ce-o fi plecând așa degrabă? întrebă Ignat Cercel cu ochii după brișca galbenă ce se depărta.

Țăranii se uitau toți după brișcă, mai mult din obișnuință.

— Apoi ce să caute aici? zise cineva. Se duce unde-i mai bine și mai cald.

— Rămâne boierul cel bătrân, n'ai grijă! făcu Serafim Mogoș acru. Nu scapi de boieri cu una cu două, Gherasime!

— Măcar de-ar fi toți ca dumnealui! strigă Petre. L-ai văzut și ieri cum a venit între oameni... Dacă n'ar fi bătrânul...

— Păi da, vezi bine, numai că bătrânul poruncește! zise Serafim.

Bătea puțin vânt. Oamenii își strângeau sumanele și-și îmfundau căciulile. Nu se îndurau de loc să se împrăstie. Unii se mai repezeau pe acasă, să-și mai vază de vite ori să mai îmbuce, dar se întorceau curând, parcă le-ar fi fost frică să nu se întâmple ceva în lipsa lor. Cei din satele vecine,

care fuseseră ieri să întrebe despre călăreții albi, au venit și azi, aducând și alți tovarăși ca la o șezătoare mare. Vorbeau despre aceleași necazuri, ca totdeauna, doar mai cu luare aminte ca și când s'ar feri să nu-i audă cineva. Nu se prea priveau în ochi fie de teamă să nu vadă ce pâlâie în ochii celorlalți sau să nu vadă ceilalți focul din ochii proprii. Pe toate fețele însă juca o întrebare, aceeași, posomorâtă și pătimașă, care aștepta un răspuns.

Primarul, de câte ori trecea, striga:

— Da ce, măi oameni, voi n'aveți case, n'aveți neveste, n'aveți copii?

Li răspundea mereu Vasile Zidaru, cu aceeași glumă, stârnind același răs aspru:

— Ne-am ciocoit și noi, don' primar, c'așa au venit vremurile!

De abia către seară se mai risipiră după ce văzură pe colonelul Ștefănescu trecând cu careta spre conacul Iuga, iar mai pe urmă pe arendașul Cosma Buruiană. Pe Grecul însă nu l-a zărit nimeni, pentru că a sosit pe întunec, când numai în cârciumă mai erau câțiva întârziați.

Miron Iuga îi adunase pe toți, chiar și pe Platamonu, ca să se documenteze. Cel mai speriat era colonelul pensionar. Se văicărea ca o babă că-și pierde acuma tot rodul unei vieți de trudă. Grija cea mare o avea însă din pricina celor trei fete pe care le-ar fi trimis undeva, să nu le pângărească cumva bestiile astea turbate. Luat mai de scurt de Miron, mărturisi că la el e liniște și pace, învoielile făcute, numai muncile nu le-a început încă. Li era frică de ziua de mâine, pentru că bestiile astea turbate nu merită nicio încredere.

— Cum să fiu calm, domnule Iuga, când îi cunosc cum îi cunosc eu? strigă Ștefănescu plângă-

tor. D-ta ai jandarmii colea, sub streașină. Eu nimic, sânt singur cu bieteile fete la cheremul tâlhărilor. Cerui generalului Dadarlat măcar un pichet de soldați, pentru paza copilelor cel puțin. Aș! Nu poate. Nici la moșia lui n'are decăt o ordonanță. Și să mai faci agricultură în țara asta!... Cum să nu te jupoai de viu țărani dacă guvernului nu-i pasă de soarta noastră?

— Dacă vorbești așa și față de țărani, să nu te miri de ce ți-or face! zise Iuga ironic.

— Se poate, coane Miroane? se indignă colonelul. Dar cum îți închipui? Eu vă spun aci, d-voastră, ca unor frați de suferință! Cu țărani înșă fac miliție în toată regula! Se poate?

Mai liniștit era Platamonu. Fata o expediase la Pitești mai de mulțor, iar el cu nevasta și feciorul n'aveau de ce să se teamă. Ei stau pe loc orice s'ar întâmpla și nici n'ar avea unde să meargă, toată averea lor fiind vârită în cele două moșii. Firește, nu pomenea nimic despre rezervele în monetă bună ce le avea la banca din București. Asta îl privea. De altfel el se află foarte bine cu țărani. Nu i-a bruftuluit niciodată, nu i-a bătut, așa că n'are nimeni de ce să-l urască. Bietul Chirilă Păun s'a supărat pentru întâmplarea fetei cu Aristide, dar și pe el are să-l împace. Pentru proprietatea Lespezi s'a învoit perfect cu oamenii; i-a mai înlesnit puțin, ce-i drept, totuși speră că se va despăgubi altfel. Numai cu Babaroaga e bocluc. Țărani, de unde odinioară umblau s'o cumpere ei, acuma cer să fie parcelată între dânșii gratis. Din fericire mâine sosește d-na Nadina și se va lichida și încurcătura cu Babaroaga.

Cosma Buruiană n'avea nici-o noutate să-i comunice. Frica lui o cunoștea Iuga prea bine. Ce nu voia să spuie Cosma nimănu, era că-și pregă-

tise familia să fie gata în orice clipă de plecare. Mai bine să se ducă pe gârlă toate, numai să scape cu vieață.

Miron Iuga le recomandă sânge rece și energie deși își dădea seama că recomandăția lui e vorbă în vânt. Oamenii aceștia sunt morți de frică de acumă. Li convocase în realitate ca să se controleze pe sine însuși. El, după câte aflase, credea că svonurile despre intențiile de răzvrătire ale țăranilor lui sunt în bună parte exagerări de ale celor fricoși. Credința și-a găsit-o deplin confirmată de lamentațiile arendașilor, încât acumă era lămurit.

Mai multă încredere avea în primarul satului și în șeful postului de jandarmi, cu care stătu mai lung de vorbă în aceeași seară, după ce se retraseră arendașii. Amândoi raportară că oamenii sunt liniștiți, cam murmură ei din pricina învoielilor, după obicei, dar numai să se îndrepte puțin vremea și toți se vor da pe brazdă. De cumpărarea moșiei Babaroaga s'au lăsat fiindcă le-a intrat în cap că stăpânirea le-o va împărți lor pe de geaba. Așa s'a născocit și povestea cu călăreții albi care vestesc împărțirea pământurilor... Oamenii mereu asta visează, mai cu seamă primăvara. Totuși primarul Pravilă observă respectuos că trebuie să meargă mână'n mână cu jandarmii, că de s'ar ivi niscai smintiți să facă vre-o răutate, să poată fi puși îndată la locul lor. Boiangiu de asemenea spuse că și primarul să fie cu ochii în patru, că postul e slab, abia cinci oameni cu dânsul împreună. Miron Iuga făgădui că va atrage atenția prefectului, care are să treacă pe aci într-o zi d'astea, să vadă dacă nu s'ar putea să-i mai trimită câțiva jandarmi. Adăogă însă că ordinea nu depinde de mulțimea paznicilor, ci de vigilența lor.

— Oamenii trebuie să simtă că există o autoritate! zise bătrânul Miron. Nici provocări, dar nici șovăiri! Orice încercare de dezordine, înainte de a servi ca îndemn altora, să fie reprimată energetic și exemplar!

— Am înțeles, cucoane! murmură primarul suspus.

— Trăiți! făcu Boiangiu umflându-și pieptul ca să arate că are energie mai multă chiar decât trebuie.

3.

Titu Herdelea și Grigore Iuga sosiră la București pe inserat. Acceleratul era tixit de oameni îngroziți care-și părăsiseră gospodăriile de frica țărănilor, fugind la București, singurul loc unde sperau să fie la adăpostul primejdiilor.

— Asta e începutul panicii! spuse Grigore trist. Iți închipui cum alimentează asta nenorocirile!

Nefiind chip să puie mâna pe o birjă în imbulzeala din Piața Gării de Nord, se agățară de un vagon de tramvaiu cu cai, arhiplin de asemenea. În Piața Teatrului Național coborîră. Grigore spunea că se va duce la Predeleanu, iar Titu voia să iasă mai târziu în oraș să mai culeagă noutăți. În clipa când își dădură mâna să se despartă, se apropiă un țișănuș cu ziare țipând cât îl ținea gura:

— *Adevărul*, ediție specială!... *Adevărull*... Specială!

Cumpărare amândoi. Titlul gras sărea în ochi: „Tulburările țărănești în discuția Camerei“. Fără o vorbă se retraseră împreună sub un felinar să citească. O interpelare prilejuise o desbatere fur-

tunoasă în jurul dezordinelor țărănești care se întindeau vertiginos. Câțiva deputați din opoziție acuzau guvernul că n'a fost capabil să împiedece izbucnirea nemulțumirilor, apărau pe țărani și protestau vehement ca nu cumva să se recurgă la presiuni sângeroase. Mai mulți guvernamentali imputau opoziției că încurajează pe răufăcători și că agenții ei îndeamnă pe țărani la nelegiuiri.

— Bună propagandă! murmură Grigore Iuga. Țara arde și dumnealor își fac complimente!

Titu Herdelea o luă pe Calea Victoriei. N'auzea decât „răscoale“, „țăranii“, „tulburări“, „arendășii“... Coti la dreapta pe bulevard, spre casă. Un glas cunoscut îl opri:

— Ei, domnule Herdelea?... Ce mai faci?... Ce zici de răscoale? Ce? Văzuși surpriza ciocoilor? Dumnealor credeau că s'a găsit tapul ispășitor: jidanii sânt vinovați că ciocoi exploatează pe țărani! Știi, la noi totdeauna jidanii sânt pricina tuturor relelor. Ei, dar țărani s'au întors împotriva ciocoilor și acuma, nu mai sânt buni țărani. Acuma scoate armata, ucide-i, spânzură-i!

Era tânărul Mendelson, fiul cismarului din Buzzești. Herdelea nu-l mai întâlnise de când s'a mutat. Vorbea cu un zâmbet ciudat care pe Titu îl supăra, încât îi răspunse cu imputare:

— Nu e nici-un motiv de bucurie, domnule Mendelson, în...

— Da ce, eu mă bucur? protestă tânărul atât de vehement că intonă cuvintele cu un accent ovreiesc aproape comic. Cine ți-a spus d-tale că mă bucur?... Mai întâi eu, ca socialist, sânt contra violențelor și deci nu pot să mă bucur. Pe urmă eu știu că bieții țărani vor plăti cu mult sânge curajul lor de-a se ridica împotriva boierilor...

Un sfert de ceas îi făcu teoria nedreptăților sociale, să-i dovedească de ce pe el îl dor mai mult mișcările actuale decât pe alții. Herdelea, ca să scape de vorbăria lui, se scuză că trebuie să meargă acasă, că vine de pe drum, dar tânărul Mendelson îl întovărăși până în fața porții și nu-l slăbi până nu-și termină expozeul.

Acasă îl așteptau pe Titu două scrisorele. Una, sosită prin poștă, îl anunța că Tanța va veni Miercuri, după amiază, pe la șase, când se mai întunecă puțin, și se încheia cu mii de sărutări. Cealaltă i-o lăsase aseară preotul Belciug comunicându-i că pleacă în mare grabă, fiindcă revoluția a luat proporții mari de tot și are să ajungă curând și la București, încât orice întârziere ar putea să-l coste viața... Lui Titu îi părea rău că părintelul a fugit așa. Ar fi vrut să trimită și el acasă măcar câteva nimicuri, să primească și ai lui ceva dela dânsul din București. Cu bilețelul popii în mână însă se pomeni gândindu-se:

— Când zice Tanța că vine? Miercuri?... Azi e Luni... Va să zică tocmai poimâine...

A doua zi se înființă mai de vreme la *Drapelul*. Ca niciodată odaia lui Roșu era plină de redactori și de gălăgie. Se discutau întâmplările de ieri dela Cameră și mai cu seamă un articol-manifest apărut în *Glasul Poporului*, oficiosul opoziției, semnat de un fost ministru. Directorul Deliceanu tuna și fulgera comentând pasagiile, pe care un redactor roșcovan, veșnic revoltatul Bebe Antoniaade, le citea cu glas tare.

— Stai, șefule, ascultă că acuma vine partea cea mai tare! strigă Bebe triumfător, la ascultați: „Cu câtă durere de inimă văd insuficiența, nedestoinicia guvernului în fața gravelor evenimente. Când țărani nu cer decât puțința de a trăi, când

putința aceasta li se refuză cu obrăznicie, când dreptatea muritorilor de foame strigă la cer, pe d. prim-ministru îl preocupă drepturile câștigate. Ce drepturi câștigate? Acelea de a extermina pe țărani noștrii, pe aceia care sânt talpa, tăria, ființa țării întregi?" Stați, stați, că acum e și mai frumos! „Nu există decât un singur drept care e mai presus de orice, anume dreptul țăranilor de a trăi în țara lor, de a nu fi jefuiți, de a fi ocrotiți contra venalității unei administrații corupte, de a fi sprijiniți în lupta pentru recucerirea pământului lor strămoșesc din mâinile murdare ale exploatatorilor fără milă. Și cine nu înțelege lupta aceasta de trei ori sfântă, trebuie să se coboare la locul care este mai potrivit cu gradul lui de înțelegere a lucrurilor. Să se știe că toate au o margine chiar și în țara noastră binecuvântată și că pietrele s'ar ridica singure să ne lovească dacă am tolera ca sângele românilor să plătească incapacitatea guvernului!"

După o clipă de consternare generală, Deliceanu exclamă în culmea indignării:

— Asta e provocare directă la rebeliune! La asta nu există decât un singur răspuns demn: arestarea individului, indiferent cine ar fi! Cu atât mai rușinos că e un fost ministru!

— Așa-săștia, șefule — zise redactorul cititor sentențios. Când vor să răstoarne guvernul, nu mai aleg mijloacele.

— Ei, tocmai de aceea, guvernul nu poate răspunde la astfel de crime decât printr'un singur gest: la Văcărești! declară directorul marțial. Sau, dacă nu se simte în stare, atunci mai bine să se retragă și să-i lase pe demagogi să potolească mișcările pe care le-au provocat!

— De ce să-i lase, domnule! protestă bătrânul reporter Davidescu, înfricoșat de perspectiva opoziției. Mai bine să-i bage pe toți la dubă și să-i învețe omenie!

Titu Herdelea care se strecurase într'un colț, intimidat de sanhedrinul redacțional, deveni centrul interesului când Roșu îl întrebă ce-a văzut la țară? După ce tânărul povesti că în general a găsit liniște și numai atmosfera i s'a părut apăsată, Deliceanu observă:

— Firește! Unde n'au ajuns încă instigatorii dumnealor e liniște... Trimiteți însă articolul onorabilului fost ministru și să vedem dacă va mai fi liniște!

Roșu nu mai rămase singur până la amiazi, deși grozav ar fi dorit să spuie lui Titu confidentul său de toate zilele, câteva amănunte extraordinare pe care numai el le cunoștea. De aceea, când Herdelea se preșă să plece, îi zise semnificativ:

— N'ar fi rău să treci după masă pe la Cameră, puiule! Poate să fie iar ceva interesant! Și mâine să vii mai de dimineață la redacție, ai înțeles?

4.

Martți dimineața soarele scoase capul de după perdeaua de nori plumburii. În bătaia razelor calde țărani se îmbulzeau împrejurul cârciumii lui Busuioc să afle ce-o fi pus la cale aseară boierii la curtea bătrânului. Primarul, mios și glumeț, le spune mereu:

— Măi băieți, nu vă pierdeți vremea de geaba, măi!... Ori așteptați să mai vie călăreții cei năzdrăvani?... Vedeți-vă de treburi, măi oamenii!

— Ei, săracii călăreți că bine-au mai glăsuit! zise Marin Stan, puțin cherchelit, după ce poposise un răstimp la tejgheaua lui Cristea. Altfel cine ar mai fi adunat pe boierii noștri la sfat și la tocmeală?... Ehei, fraților, frica-i mare cucoană!... Nu-i așa, dom' primar?

— Măi Marine, cum îți vine ție, om în toată firea, să vorbești atâtea bazaconii? făcu Praviță în batjocură. Da de cine să le fie frică boierilor, măi Marine? De tine, mă?... Vai de căpățâna ta, Marine!

Unii râseră, dar alții strigau amenințător:

— Ba să le mai fie frică și de noi!

— Apoi de bine și de bucurie nu s'au strâns ei! zise Serafim Mogoș.

— Poruncile cu împărțirea pământurilor o fi umblând să le dosească! zise Ignat Cercel.

— Bine că ne-au spus călăreții că nici noi nu ne-om lăsa! zise Toader Strâmbu.

Primarul întrerupse energic:

— Ia mai țineți-vă gura, măi, că pe urmă mă supăr! Eu vă vorbesc frumos, iar voi dă-i și dă-i cu prostia! Apoi așa nu ne împăcăm, fraților!

Marin Stan, cu o privire galeșă caraghioasă, întrebă deodată:

— Don' primar, eu poate c'am băut ceva, nu zic, dar matale cu plutonierul ce-ați cătat azi noapte la boierul cel bătrân, ai?

— Dar ce, tu crezi că noi ne ascundem de tine ori de cineva? ripostă Praviță semeț. Ce, mi-e rușine că m'a chemat boierul Miron? Nu-s eu primarul comunei? Apoi?... Și ce, am pus la cale lucruri de rușine? Cine umblă să ție liniște și pace în sat, face rău, ai? Așa zici tu, măi Marinică?

— Ba nu, Doamne ferește! răspuse Marin serios, parcă i-ar fi trecut șumeneala. Că noi liniște

și pace vrem și dreptate!... Dar credeam că boierul te-a întrebat și pe matale cum și în ce fel să împartă pământurile la oameni...

— Apoi tocmai pe boierul Miron l-ai nimerit să împartă pământuri, Marine băiete? râse primarul. Nu-l știi tu pe dumnealui cât i-e de dragă moșia?

— De bună voie cine-și împarte averea? mormăi Ignat Cercel. Dar dacă-i porunca dela Vodă?... Mie nu mi-a luat porcul pentru bir? Ș'am tăcut că n'am avut ce face și copilașii rabdă de foame!

Văzând că n'o scoate la capăt, primarul Pravilă mai făcu vreo două glume și apoi o șterse la cancelarie. Pe la amiază pică însă Matei Dulmanu dela Lespezi cu știrea, aflată dela argații conacucului că azi are să sosească cuconița dela București cu automobilul, că a și făcut foc în toate odăile și curățenie... Intre țărani se începu o fierbere ca și când intră dihorul între găini. Glasuri felurite porniră și se încrucișară în mulțimea răscolită:

— Da de ce mai vine?... Ori tot vrea să vândă Babaroaga altora?

— N'o lăsăm, cum s'o lăsăm?

— Mai bine să le dăm foc!

— Poate că are și dumneaei vre-o poruncă pentru împărțire...

— Trebuia să băgăm plugurile și nu să tot așteptăm!

— Lăsați-o să vie, oameni buni, că noi ce păzim? strigă Petre Petre mai tare ca toți.

În vreme ce oamenii se frământau așa, Pavel Tunsu, un bărbat uscățiv, cu cap mic și cu ochi hrăpăreți, ginerele babei Ioana, se tocmea cu copilașul său Costică:

— Du-te, măi băiete, la mă-ta mare să te joci cu copiii, c'ăşa ți-a poruncit mămica! Du-te, Costică, nu te ține după mine, printre picioarele oamenilor, c'aici nu-i de copii, nu vezi? (Și cum Costică tăcea și se agăța de mâneca lui:) Pleacă, măi, că te bat, auzi? Ori nu vrei să auzi?

— Mi-e frică de câini — se scânci copilul.

— Ce câini, că nu-i nici-un câine până la mă-ta mare, că-i numai colea! îl îndemnă Pavel. Aide, du-te, dragul tatii, nu mă necăji! Du-te binișor!

Costică, mai convins, mai de teama bătăii, căci tatăl-său îl cam snopea când se supăra, porni tândălind de vale pe uliță. Era desculț, cu capul gol, cu o cămașă murdară, ruptă și cu mânecile largi. Cum se depărtă puțin își recăpătă sburdălnicia obișnuită, iar ajungând la cocioaba babei Ioana, înainte chiar de a intra în ogradă, începu să cheme pe Nicu, băiețelul lui Vasile Zidaru, de peste drum, cu niște strigăte de să răscoale pe toți vecinii.

Baba Ioana era necăjită cu o găină care căzuse cloșcă, o așezase pe ouă și acuma, după o săptămână, nu mai voia să stea, încât o făcea să alerge după ea prin cea ogradă și grădină. Auzind glasul nepotului mormăi bosumflată, gândindu-se că numai adineaori i-a plecat de pe cap nebunul de Anton:

— Abia scăpai de un nebun și-mi vine altul, mai îndrăcit.

Când în sfârșit Costică, împreună cu Nicu, se ivi în pragul casei, bătrâna îl bombăni fără să-l privească:

— Ascultă, băiete, să vă jucați frumos și să nu mă mai amărăști și tu că sânt eu destul de amărită, fire-ar a dracului!

Costică nu luă în seamă cicăleala ei și, după ce se învărti puțin prin casă și se hărțui cu câinii, se văită că i-e foame.

— Te trimite și nemâncat să te hrănesc eu, că nu v'am hrănit destul! bufni baba Ioana. Vezi că-i mămăliga pe masă, învălită în prosop, și oala cu lapte pe vatră! Du-te și crapă până-i plesni!

Bătrâna își văzu de ale ei, iar copiii de jocurile lor. Din când în când însă îi mai ocăra, îi mai blestema ca să nu-și facă de cap:

— Măi dracilor, lăsați câinii în pace c'o să vă muștel... Costică, fire-ai al dracului, nu-mi hășăi găinile că se sperie și nu se mai strâng acasă!... Băiete, nebunit-ai ori nu mai ai mult? Cum te sui tu călare pe purcel, să mi-l deșăli, bată-te Dumnezeu!

Mai târziu Costică ieși în uliță unde avea mai mult loc pentru a arăta lui Nicu alte năzdrăvănii. El fiind mai mare, se socotea obligat să întretie admirația tovarășului de joacă prin toate obrăznicile posibile față de bunică-sa. După un răstimp baba Ioana iar strigă din casă:

— Măi băiete, stai în ogradă și nu te mai juca în uliță, să te calce vreo căruță și să-mi mai gălesc beleaua din pricina ta!

Numai decât răsună de peste drum și glasul nevestei lui Vasile Zidaru:

— Nicușor! Vin la mămica și nu te mai ținea după zănicul de Costică! Vino să-ți dea mămica ta ceva!

Costică se juca de-a calul, fugea de ici-colo și, de câte ori trecea pe lângă Nicu, necheza triumfător. Nicușor era atât de fermecat de joc, că nici nu auzi glasul mămicăi.

Pe baba Ioana o înfuria orice amestec al nevestei lui Vasile. Mai ales însă nu suferea să-i ocă-

rască nepotul. Cu mâinile ude, cum spăla o cratiță, ieși la portiță, în uliță:

— Costică, drace, acu să vii înăuntru, auzi?... Ce mi te sbenguești pe drum? Ograda nu-ți ajunge?... N'auzi, măi băiete?... Ori înlăuntru, ori pleacă acasă!

Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc:

— Ce-ai cu mine, mamare?... Lasă-ne să ne jucăm că nu facem nimic!

Bunica, dezarmată, bolborosi ceva, trânti portița și se întoarse la cratiță:

— Să te duci dracului acasă, să nu-mi scoți mie sufletul, că n'am vreme să mă țin de coada ta, fire-ai al dracului!

Nici n'apucă bine să-și bage iar mâinile în cratiță că se și auzi de departe un tutuit de automobil. Cât era de mânioasă, baba tot mai strigă după odorul de nepot:

— Fugi de-acolo, băiete, să nu te calce aia!

Nicu, fricos, nu mai așteaptă glasul mămicăi și se retrase grabnic după portiță, mulțumit să privească printre uluci. Costică însă, viteaz, se înfipse în mijlocul uliței și de acolo făcu falnic:

— Uite, Nicule, mie nu mi-e frică!... Uite! Uite!

Intinse brațele încât mânecile largi îi atârnavă ca niște aripi de liliac și scoase limba mare în batjocură spre mașina ce apăruse și se apropia în goană, cu gemete stridente de sireună.

— Măi Costică, unde ești, ia seama, fire-ai al dracului! răsună iar glasul babei la ușa cocioabei.

Automobilul ajunsese numai la vreo cincizeci de pași și copilul nu se clintea din loc în ciuda avertismentelor nervoase ale trompetei. Observând îndărătnicia copilului, șoferul dădu să-l fe-

rească la dreapta. Costică trecu de asemenea la dreapta parc'ar fi vrut cu tot dinadinsul să se arunce sub roți. Cu o răsucire bruscă de volan trăsura viră la stânga, dar tot atât de brusc trecu și copilul la stânga. Atunci frânele scârțâiră cu oftări ruginite și mașina stopă scurt în țipetele doamnei din fund. În clipa următoare șoferul fu lângă copilul care rămăsese cu limba scoasă, încremenit, la doi pași de botul automobilului.

— Rupe-i urechile, Rudolf, să se învețe minte, blestematul! strigă domnul cu bărbuță din mașină.

Șoferul sgâlțâi sdravăn urechile băiatului, îi mai arse și câteva palme peste cap și apoi îl svârli pe podeț, lângă portița în dosul căreia Nicu amorțise de frică cu gura căscată și lumânările sub nas:

— Acolo să stai, hoțule, nu înaintea mașinilor!

Pe când automobilul cotea puțin mai jos, în curtea conacului Iuga, răcnetele lui Costică umpleau văzduhul și adunau vecinii. Baba Ioana, speriată, sosi într'un suflet:

— Ce-i Costică?... Ce-ai pățit?

Copilul răspunse printre sughițuri de plâns:

— Eu m'am... m'am... m'am jucat... și... aoleu, aoleu urechile mele!

— Ce s'a întâmplat, măi Nicușor, că tu ai văzut? întrebă baba.

— L-a bătut domnul dacă n'a vrut să ferească! bâigui Nicu suspinând de emoție.

— Bine ți-a făcut! Prea bine! făcu baba Ioana, venindu-și în fire, către nepotu-său bătut. Trebuia să-ți sucească gâtul, afurisitul, că n'ascuți oricât îmi bat gura cu tine!... Aide, pleacă acasă! Du-te dracului cu cine mi te-a trimis să-mi mai sară inima și pentru tine!... Acu să pleci că te iau și eu la bătaie, drac împielit ce ești!

Copilul se ridică și, fără să se uite la nimeni, porni pe uliță în sus, ținându-se cu mâinile de urechi și urlând:

— Aoleu că mi-a rupt urechea!... Aoleu că m'a omorât!

— Tare-i neastâmpărat și nebunatic băiatul ăsta! clătină din cap o femeie.

— Hai acasă, Nicușor! zise nevasta lui Vasile Zidaru, luându-și odrasla cu mândrie de mână. Tu ești cuminte, Nicușor, așa-i dragul mamei? Tu nu ești obraznic cu oamenii, așa-i Nicușor?

Baba Ioana se întoarse în ogradă închinându-se și apoi blodogorind:

— Fire-ați ai dracului să fiți!

5.

Tribuna presei era aproape goală. Doar vre-o trei redactori care desbăteau, împreună cu Titu Herdelea, probabilitatea căderii guvernului, și bătrânul reporter parlamentar dela *Universul*, Bidi-diu, care, în colțul său rezervat, dormita gâfâind în așteptarea deschiderii ședinței. Trecuse de cinci și jos în incintă numai câțiva deputați obscuri și plictisiți căscau cu gravitate de mameluci. Tribunalele însă gemeau de lume. Un redactor tinerel, plimbându-și privirea peste fețele înroșite de curiozitate și enervare, remarcă diplomatic:

— Numai moșieri și arendași în tribune... Parcă discursurile de aici o să-i apere de furia țărănilor!

Titu Herdelea știa că noutăți numai jos, în culoare, ar putea auzi. Dar el venea rar la Cameră și nu îndrăznea să coboare ca alți confrăți specia-

lizați. Deocamdată se cam plictisea și el. Subtilitățile pentru și contra guvernului, pe care le vânturau cei trei nu-l prea interesau. Nu cunoștea culisele luptelor dintre partide și în partide, iar dintre oamenii politici numai pe cei câțiva despre care se vorbea mai des în ziare și numai din nume.

Deodată intră, misterios și important, un reporter slab, mic și cocârjit, Popescu-Răcaru dela *Dimineața*. Cel dela *Universul* se trezi din moleșală și întrebă căscând:

— Ce-i, monșer, începe ori nu începe, că eu o dau dracului de afacere!

— Taci, bre, că începel! zise Popescu-Răcaru. Dar ședința e fleac. Să vă spun eu mai bine o știre extraordinară și senzațională. A adus-o adineaori șeful de cabinet dela Interne. E caldă... Zice că într'un orașel dela Dunăre, n'a vrut să comunice ce oraș, trebuie însă să fie Giurgiu, azi dimineață rezerviștii concentrați s'au revoltat contra ofițerilor, pe doi i-au ucis, pe mai mulți i-au rănit foarte grav și apoi s'au risipit prin satele lor luând și armele cu ei. Ai? Asta nu mai e glumă! Vă închipuiți ce panică a produs în guvern știrea asta. Va să zică nici armata nu e sigură. Și tulburările au ajuns în Vlașca. Se pare că și din Ilfov, împrejurul Bucureștilor, s'au primit informații că țărării se agită. Ce-ar fi să se năpustească asupra Capitalei și armata să treacă de partea lor?... Guvernul se zice că se gândește foarte serios să ceară intervenția armatelor austriace, altfel e pericol să se ducă peste cap țara...

Informațiile reporterului stârniră consternare. Gâturi curioase din tribuna vecină se întindeau să audă. Un redactor obiectă totuși:

— Câte basme circulă acuma...

— Ce basme, bre? se indignă Popescu-Răcaru. N'auzi că știrea e proaspătă, adusă de șeful de cabinet dela Interne și spusă într'un grup de deputați... Da ce, azi mai e nevoie de basme? De altfel eu o și duc la gazetă. Nu știu însă dacă ne-o lăsa-o guvernul s'o dăm?

— Eu nici n'o mai comunic — făcu Bididiu, somnolent. Ar fi inutil. Noi nu publicăm decât informații cu ștampila oficialității.

— D'aia sunteți organul lașității de cugetare! surâse un tânăr bătaios.

— Zi, băiete, cât poștești! murmură redactorul strângând din umeri. Ce, *Universul* e jurnalul meu?

Incinta începea să se invioreze. Pe estrada prezidențială forfoteau secretari și funcționari. Se auzeau glasurile aprozilor de pe culoare: „Poftiți la ședință, domnilor deputați!“ Examinând figurile de jos Titu Herdelea zări pe Gogu Ionescu care se uita la tribuna doamnelor căutându-și soția cu care schimbă câteva semne. Eugenia văzuse pe tânărul Herdelea și i-l arăta din ochi lui Gogu. Peste câteva clipe Gogu veni sub tribuna presei și de acolo strigă lui Titu:

— Ia pe Eugenia la sfârșitul ședinței și așteptați-mă jos!

Herdelea numai acuma descoperi pe Eugenia, care-i zâmbea prietenos. O salută cu o plecăciune reverențioasă.

Ședința în sfârșit se deschise. Sgomotul continua în incintă în timp ce în jurul președintelui se morfoleau procese-verbale, sumare și alte lucruri pe care nu le asculta nimeni. O figură incoloră se pierdea pe banca ministerială. Apoi glasul expeditiv al președintelui anunță:

— Domnul raportor are cuvântul!

— Un domn mustăcios și vânjos se urcă la tribună și ceti cu voce mândră de bariton proiectul de lege pentru scutirea de orice taxe a benzinei întrebuințată de automobile. Deputații din bănci, cu convorbirile lor zeloase, înnăbușeau cuvintele raportorului ca și când le-ar fi fost rușine de ele.

— Uite de ce le arde dumnealor în momentele astea, să ușureze pe cei treizeci de milionari cari se plimbă cu automobile! mormăi redactorul *Universului* scriindu-și cronica.

Peste câteva minute apoi răsună iarăși chemarea aprozilor: „Poftiți la vot, domnilor deputați!“.

— Aideți, domnilor, că nu mai e nimic! zise un gazetar, strângându-și grăbit filele și plecând.

Titu Herdelea stătu până văzu pe Gogu Ionescu defilând în fața urnelor de vot, iar pe urmă coborî cu Eugenia.

— Nu știi cine-mi spuse, mi se pare Deliceanu, c'ai fost cu Grigore la Amara? îl întrebă foarte agitat Gogu. Ce-i pe acolo?... Nici idee n'ai cât sântem de îngrijorați! Inchipuește-ți, dragă, Nardina tocmai acuma s'a găsit să se ducă la țară, să-și vânză moșia! Azi la prânz a plecat cu automobilul... Ce zici d-ta de treaba asta?

Tânărul Herdelea căută să-l liniștească povestindu-i că într'adevăr numai aseară a sosit dela Amara unde stăpânea ordine și pace. Gogu Ionescu reluă aproape lăcrimând:

— Da, dar n'ai auzit că și în Vlașca au început devastările și omorurile?... Nici în București nu mai este deplină siguranță și ea se duce la țară!... Doamne, parcă tot nu-mi vine a crede c'a plecat! Ce capriciu și îndărătnicie! N'am mai pomenit! In vremuri d'astea dai încolo și moșii, și bani, numai vieața să ți-o salvezi. De unde până unde graba

asta să lichideze moșia?... Nu știu, am impresia că un demon a ispitit-o, altfel nu se poate înțelege.

Il luară pe Titu cu dâșii, îl opriră la masă și toată seara vorbiră despre Nadina.

6.

Țăranii vorbeau tocmai despre cuconița, care adineaori trecuse cu automobilul spre conacul boierului Miron, când copilul lui Pavel Tunsu se apropie vaitându-se ca din gură de șarpe:

— Aoleu, că mi-a smuls urechea!.. Aoleu că m'a omorît!

Vasile Zidaru, aflându-se mai la margine, îl întrebă:

— Da cine te-a bătut, măi Costică?... Ai?... Nu vrei să spui?... De ce nu spui, mă, cine te-a bătut?

Pavel Tunsu plecase acasă. Copilul înțelese, că tatăl său nu poate să fie între oameni, altfel ar fi sărit să vadă de ce plânge. De aceea nici nu răspunse lui Vasile, ci își văzu de drum, continuând urletele mai cu foc parcă s'ar fi fălit cu ce-a pățit și ar fi vrut să dea de știre la tot satul.

O femeie, venind în urma copilului, se crezu obligată a răspunde ea lui Vasile:

— L-au muștruluit nițel boierii că nu s'a ferit din uliță când a venit mașina!

Zidaru clătină din cap:

— Da dumnealor ce-și mai pun mintea cu copiii?

Vre-o doi țărani, alături, făcură de asemenea:

— Așa-i, de ce să bată copilul?... Că doar nu le-a mâncat averea!

Iar Ignat Cercel se burzului:

— Acu nu le mai ajunge că ne schingiuesc pe noi, încep să ne oropsească și copilașii. Pe ai mei i-au lăsat flămânzi că le-au luat purcelul... Bine stăm, n'am ce zice!

Alții se amestecară:

— Apoi să lase'n pace copiii!... Ce-au și cu bieții copii!... Nici de dânșii nu mai încap?... Of, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit!... Dacă sântem și noi molâi și fricoși!... Ia să te știe că pui mâna pe par, să vedem ar mai îndrăzni să te batjocorească?

Toader Strâmbu, cu fața roșită, cu ochii bolboțați, răcnea:

— Să fi fost copilașul meu c'apoi le arătam eu!

Și într'un grup, mai aproape de ușa cârciumii, Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniștit, doar cu ochii încrunțați ca totdeauna:

— Boierii numai de frică știu omenie!

Glasurile se împleteau, se încurcau și se întreceau. Oamenii se îmbulzeau când într'o parte, când în alta, ascultând, bombănind, blestemând. Parcă un vânt nehotărît ar fi împins-o încoace și încolo, mulțimea se svârcolea și se aprindea.

Cârciumarul Busuioc, care ieșise în prag, înțelegând pricina forfotelii, strigă către Trifon:

— De-al lui Pavel vorbiți? De băiețel?... Ia lăsați-l dracului, măi creștini, că-i obraznic și neastâmpărat de n'are perechel... Că doar și tu l-ai ocărît deunăzi aici, Trifoane, când nu știu ce făcuse...

Vorbele cârciumarului căzură peste oameni ca o undă rece pe o fâlfăire de aburi. Se făcu o clipă de tăcere uimită, parcă mulțimea s'ar fi desmeticit dintr'o aiureală. Trifon aproape rușinat, deschise gura să recunoască:

— Apoi...

Ii curmă însă brusc șovăirea glasul lui Petre Petre, înveninat de imputare aspră:

— Dar d-ta de ce sudui copilul, nea Cristache?... Pentru că l-au bătut boierii?

Și deodată fierberea izbucni din nou ca flăcările dintr'un jăratec scormonit la timp. Trifon, care n'apucase a închide gura, continuă acum înfuriat:

— Apoi tălică se vede că tot spre ciocoime trași, d'aia n'ai simțit în suflet și nu te doare când ne bate pe noi!

Busuioc mirosi o dogoreală din grămada de țărani turburați. Deși adineaori i se părea caraghios să se sbuciume niște oameni în toată firea pentru că, pe bună dreptate, a fost tras nișel de urechi un copil cunoscut de toți ca cel mai deșuchiat din sat, (câte zile amare i-a făcut lui Pavel Tunsu îndrăcitul ăsta de băiat, numai sufletul lui știe), fu cuprins și el, fără voia lui, în vârtejul indignării, și izbucni umflându-se de mânie:

— Adică cum, măi Trifoane, eu trag cu ciocoi? Nu ți-e rușine să-mi arunci tu mie așa ocară? Tocmai tu, mă, care de, mi-ai mâncat din strachină destul? Apoi tu te iei după alde Petre, mă, care linge toată ziua la curte și pe urmă vine aci să mă înfrunte pe mine, mă?

— Da de ce ling eu, măi nea Cristache? strigă Petre îmbulzindu-se să se apropie de el. Cum ling, nea Cristache?... Că muncesc la boieri, d'aia ling?... Mie mi-a dat boierul ăl bătrân brevet de cârciumar să înșel oamenii și să mă umplu de bani și de toate, ori matale?... Ia lăsați-mă, măi oameni, să trec și să-mi răspundă, că doar n'oi răbda să mă rușineze dânsul pe mine în fața satului parc'as fi cârpa lui...

— Apoi gură mare ca a ta mai rar, măi Petrică! zise cârciumarul mai împăciuitor văzând

svârcolirile flăcăului pe care țărani îl ostoiau. Și țâfnă, și semeție! Lasă că te-am păscut de când te-ai întors dela oaste! Parcă numai tu ești om în sat!... Stai băiete, că ești tinerel! Lasă-ne și pe noi să trăim și să mai spunem câte o vorbă așezată!

Petre, cu cât îi ațineau drumul oamenii și-l opreau și cu cât Busuioc își înmuia glasul, cu atât se înverșuna și răcnea:

— Dă-te la o parte, nea Leonte! Lasă-mă, nea Toadere n'ai auzit cum m'a ocărît? Vreau să-mi spuie burduhosul ce-am greșit eu de mă ocărăște în așa hal?

— Taci, băiete, că nu ți-a dat cu paru 'n cap! făcu Leonte Orbișor, sgâlțându-l de braț, mândru că e amestecat și el în harță.

— Mai bine-mi dădea o palmă decât să mă trăznească cu vorbe d'astea! strigă Petre mai sbătându-se dar totuși mai domolit. Că nici nu i-am furat nimic și nici nu l-am huiduit dac'am luat partea băiețelului!

— Așa-i soarta noastră! zise Toader Strâmbu amărît. Când ne bat boierii, în loc să întoarcem bățul ori măcar să țipăm, ne apucăm să ne batem între noi pe bătaia lor!

— Bine zici, Toadere! bombăni și Ignat Cercel, cu glasul jalnic. Uite-așa-i cum ai zis!

— Ba eu arțăgos nu sânt, că nu mi-e felul, dar când își bate joc de mine, sfântul din cer să fie și nu mă las până nu-i plătesc cu vârf și îndesat! făcu Petre potrivit-și hainele ce i se cocoloșiseră în vâlmășeală.

Tocmai când se mai potoli vrajba sosi și Pavel Tunsu cu o mutră jalnică de parc'ar fi venit dela un mort. În jurul lui țărani se îngrămădiră cu nouă curiozitate ca și când din gura lui ar fi așteptat cuvântul de mântuire. Cârциumarul, și ca să

dreagă vorbele de odineaori, rupse gheața din prag:

— Da ce-i, Pavele, cu băiețelul tău?... Ce-a pățit cu boierii?

— Aoleu, nu mă mai întreba, Cristache, și lasă-mă'n plata Domnului că amărit ca mine nu mai poate fi om sub soare! răbufni țăranul cu un glas în care era mai multă ură decât durere.

Și povesti el, pe îndelete, cum s'ar fi întâmplat lucrurile: că Costică ședea pe podeț, la maică-sa mare, și se juca liniștit cu copilașul lui Vasile Zidar; că a venit apoi mașina, iar copiii, și de frică, și de dragul petrecerii lor nevinovate, au rămas frumos la locul lor și numai s'au uitat după ea, cum s'au uitat și oamenii când a trecut pe aici odineaori. Ce li s'o fi părut boierilor din mașină, ce nu li s'o fi părut, Dumnezeu știe, destul că a oprit deodată și neamțul a sărit jos și a dat fuga spre copii; Nicușor al lui Vasile, mai micșor și mai sperios a sbughit-o în ogradă, spre norocul lui că altfel pătimea și el poate mai rău. Dacă nu se știa cu nici-o vină, Costică a stat liniștit, ba încă se și mira ce-o fi vrând neamțul care trâmbițează la cârma mașinii? Neamțul însă, nici una nici alta, înșfacă de urechi pe copil și trage și sucește până i le sfârtecă de-a-binelea, apoi se pune cu palmele și cu picioarele pe dânsul până l-a făcut una cu pământul. Pe urmă, după ce l-a bătut cât a poftit, l-a mai și înjurat pe nemțește, cum o fi zis, și s'a suit în mașină și s'a dus dracului la boierul cel bătrân...

— Acu au și prins să-i curgă urechile și să-i coacă, nu le-ar ajuta Maica Precista! urmă Pavel închinându-se ca la altar. Il lăsa să-l oblojească muierea ș'am trimis și pe țața Nastasia a lui Nistor, să-i ajute, că-i mai bătrână și a vindecat și

pe fata lui Zamfir acum doi ani când i-a zdrobit mâna mașina de treierat... Nea Luca m'a sfătuit, că-l întâlnești venind înapoi, să-l duc la spital la Pitești. Și chiar am să-l duc, că n'am încotro și tare mi-e milă de cât suferă, vai de păcatele lui. Numai mă gândesc să nu fie de geaba și să mai cheltuesc cine știe cât băneț și să-mi rămâie și neom pe toată viața... Of!

Sfârși cu un suspin și cu un gest de desperare. Țăranii care clătinaseră mereu din cap, în semn de compătimire, cât a vorbit Pavel, tăceau. Numai după câteva clipe Vasile Zidaru observă, tărăgănat și ușurat, parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă:

— Mă miram eu să fi îndrăznit băiețelul să le facă vre-un rău!

Zeci de glasuri aproară acuma grăbite și cu diferite apăsări:

— Nu, nu, cum să îndrăznească copilul!

Dintre toate însă se desprinsese tocmai glasul cârciumarului Busuioc, aproape poruncitor:

— De ce nu-ți iei tu copilul de mână, măi Pavele, să te duci cu dânsul, așa oblojit și chinuit cum e, la curtea boierului și să ceri să-ți plătească durerea acuma, îndată?

Pavel întoarse capul spre cârciumar, încurcat, în vreme ce împrejurul lui se înălțau alte îndemnuri gălăgioase:

— Du-te, Pavele!... Că bine zice Cristea! Aide, Pavele, nu mai sta în cumpără!... Trebuie să-ți plătească!

În sfârșit țăranul bâigui șovăitor:

— Aoleu, oameni buni, mă mânați să mă stâlcească și pe mine?... Că doar n'o să se sperie dâștii de o umbră de om!

— Hai, Pavele, că merg și eu cu tine! sări Petre, îndreptându-și sumanul pe umeri.

— Să ne ducem cu toții! strigă un om mic și indesar, cu o căciulă uriașă dată pe ceafă. Că doar n'au să ne bată pe toți!

— Taci, Gavrilă, nu fii copil zise repede Ignat Cercel. Nu ne-am dus deunăzi mai tot satul pentru don' Nică și nu ne-a izgonit boierul Miron ca pe niște câini?

— Apoi dacă ne-om tot lăsa ca atunci, vezi bine că ne-or alunga! făcu gros și ursuz Trifon Guju.

— De ce să ne lăsăm?... Să nu ne lăsăm!... Că nu sântem câini! izbucniră de-a-valma mai mulți.

— Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum și cenușă din tot neamul lor! răcni singuratic un glas subțire ca un fir roșu și atât de limpede parc'ar fi coborât din văzduh.

Toți se întoarseră spre Melinte Heruvimu care ținea capul sus, să arate că nu se ascunde de ce a spus. În aceeași clipă însă, din jos se auzi, ca o chemare de alarmă, sgomotul stăpânitor al automobilului.

— Vine, vine! șoptiră multe glasuri înfiorate, ca și când ar fi uitat brusc îndemnul lui Melinte.

Mulțimea de țărani cuprindea și bătătura pentru horă și ulița din șanț în șanț fără să se miște și închizând drumul parcă ar fi vrut să oprească trecerea. Totuși când se arată în zare mașina, cineva strigă împăciuitor:

— Feriți, măi oameni, ferți că vine!

Cu mișcări încete, silite, țărani deschiseră calea, strângându-se pe marginile uliței. Mașina repeta, stăruitor și poruncitor, același avertisment ascuțit ca un țipăt mânios. Uruitul motorului și pocniturile eșapamentului se înăspreau cu cât se apropia, dominând toate glasurile și toate sgomotele satului. Oamenii rânduți ca niște străjeri vechi pe amândouă părțile drumului, priveau cu

ochi tulburi și cu fețe întunecate goana automobilului. Numai cârciumarul Busuioc, din pragul lui, scoase căciula cu plecăciunea obișnuită. O mână delicată îi răspunse din mașină cu o fluturare amicală. În acest moment, parcă nu s'ar mai fi putut stăpâni, Petre Petre țâșni în mijlocul uliței, în urma mașinii, urlând furios:

— Huo!... Huo!

Din vre-o sută de gături izbucni aproape simultan și furtunos același „huo” revoltat, pe când Trifon Guju, apucând o piatră, o svârli după automobilul ce se depărta, scrâșnind:

— Soarele și Dumnezeii voștri de tâlhari!

Sgomotul motorului era însă mai puternic decât huiduelile oamenilor. Domnul cu bărbuță din mașină totuși, parc'ar fi bănuț ceva, se uită o clipă înapoi și văzu fețele mânioase, pumnii ridicați și pe Trifon Guju svârlind. Ingrozit și buimăcit întoarse repede capul și strânse umerii, așteptând lovitura. Apoi cu cât depărtarea potolea uruitul automobilului, cu atât se îngroșa și se umfla vuietul îngrămădirii de țărani în mijlocul uliței din care se ridică întocmai ca o poruncă un glas răgușit:

— Mama voastră de ciocoi!

CAPITOLUL VIII

FLĂCĂRI

1.

Ziua următoare, Miercuri, înainte de amiazi, Platamonu sosi la Lespezi cu cabrioleta, aducând și pe avocatul Olimp Stavrat pe care-l găzduia la Gliganu.

— Iacă, ajungem cu bine, domnule avocat! zise arendașul, care mâna calul, având alături de dânsul, în față, pe Stavri, iar în fund pe Aristide.

— De ajuns văd că ajungem, dar cât de bine, vom vedea la urmă! răspunse Stavrat nervos, mângâindu-și băbuța ciupită puțin de cărunțeală și uitându-se mereu în toate părțile parcă i-ar fi fost frică să nu răsară de undeva o ceată de țărani răzvrățiți.

— N'aveți nici-o grijă, onorate domnule avocat! reluă Platamonu atât de ocrotitor, că devenea ironic. Nu sânt oamenii așa de nebuni cum crede lumea la oraș! Țăranul e foarte cuminte din fire, poate chiar prea cuminte!

Olimp Stavrat nu se putea însă liniști cu asemenea consolări platonice. Ii intrase în suflet o spaimă care-l tortura neconținut și-i zugrăvea toate primejdiile în niște culori atât de sumbre că pretutindeni vedea numai stafii. Iși blestema în gând inspirația nenorocită de-a se lua după capriciile unei cucoane inconștiente. Ce-i trebuia lui să-și părăsească pacea și siguranța din București și să se aventureze prin satele străbătute de fiorii răzvrătirii? Nu i-ar ședeă lui mai bine, ca un om în vârstă ce este, să citească despre tulburările țărănești în jurnale, acasă la el, în fotoliu, sorbind o cafeluță dulce și fumând o țigară de foi, în loc să tremure pe aici? Știa dânsul, și din alte experiențe proprii, că a pune sentimentalism în relațiile de afaceri, înseamnă a compromite și afacerile și sentimentul. Ce l-a găsit să se ambaleze după clienta asta în așa hal prostesc? Bine, e frumoasă și pofticioasă, dar iată unde l-a adus. Și măcar de-ar fi profitat ceva. Ba deocamdată nici onorariul pentru procesul divorțului nu i l-a achitat. S'a ales cu avansul ce i l-a luat la început, când o trata ca pe o clientă distinsă. Nu-și va ierta niciodată mai ales greșeala de a nu fi refuzat baremi în ultimul moment să plece, când toate ziarele anunțau că dezordinele și sălbăticiile au cuprins toată țara. Sau să se fi oprit în Pitești, unde e armată, după ce a văzut prin toate satele din calea lor țărani cu mutrele fioroase, în pâlcuri, șoptind cine știe ce și complotând la lumina zilei și sub ochii lumii... Toată noaptea s'a svârcolit fără somn, cercetând de nenumărate ori dacă e bine încuiată ușa și tresărind de groază la fiecă sgomot de afară. Nu avea mare încredere nici în arendaș, oricât se arăta de amabil. Cine garantează că nu e și dânsul înțeles cu țărani în taină,

să se pomenească deodată cu tâlharii în cameră?

Înainte de a coti pe poarta conacului, avocatul zări un grup de vre-o cinci țărani într'o ogradă.

— Uite-i ș'aici! zise dânsul tresărind și arătându-i arendașului cu degetul.

— Oameni de treabă, domnule avocat! îl liniști Platamonu. Li garantez eu pe ăștia!... Li cunosc bine!... Cel cu căciula albă e Matei Dulmanu, bărbat cu stare și de inimă. Poate să aveți de aface și d-voastră cu dânsul că e dintre cei care se întovărășiseră să cumpere proprietatea conitei Nadina!

Avocatul Stavrat se oprise și ieri, de două ori, în curtea conacului bătrânesc, când au sosit și când pe urmă s'au înapoiat dela Miron Iuga, fără să fi intrat în casă. Totuși acuma examină clădirile și ograda, parcă niciodată nu le-ar mai fi văzut, observând ursuz:

— În conacurile astea nu e nici-o siguranță... Deschis peste tot, intră cine poștește, te gătuie și-ți dă foc și pleacă pe aci încolo nesupărat de nimeni...

Platamonu nici nu mai răspunse și se mulțumi să zâmbească, pe când în dosul lor Aristide râdea pe înfundate de lașitatea avocatului, ținându-și gura cu mâinile să nu bufnească.

De fapt conacul, într'adevăr, era cam neglijat, mai ales în privința dependențelor. Intreținerea cădea în sarcina arendașului care avea dreptul să-l utilizeze după bunul său plac, afară de clădirea principală pe care Gogu Ionescu o restaurase acum câțiva ani și o rezervase pentru el și soția sa. Platamonu întrebuința numeroasele acareturi de aici mai mult ca magazii și depozite. Grajdurile și cotețele stăteau aproape goale. Un căluț pentru îngrijitorul conacului, Dumitru Ciu-

lici, o vacă de lapte, câteva pasări, ca să aibă boierii, când vin pentru câteva zile sau măcar pentru trebuințele imediate. Dacă stau mai îndelung, arendașul se îngrijește să trimită dela Gliganu complectările necesare. În toată harabaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia, adică nevasta și patru copii. Arendașul l-a moștenit și-l păstrează fiindcă e de ispravă. Muierea lui Dumitru a fost bucătăreasă la Pitești și deci știe să gătească perfect pentru boieri, iar fata cea mai mare, Ileana, s'a învățat a face serviciul în casă, ca o jupâneasă dela oraș. Pentru alte nevoi, Dumitru s'a obișnuit să cheme oameni sau femei din sat. Totuși conacul nu-și capătă înfățișarea de vieață decât rareori, când se adună mai mulți boieri. Numai atunci se înviorează curtea de oameni, de mișcare și de șgomot.

Acuma, într'un șopron, șoferul curăța automobilul, fluierând de zor o melodie nemțească. Și câteva găini și rațe se plimbau, prin curte, bucurate de căldura soarelui. Dumitru Ciulici, cu fața osoasă, mustăcioasă, puțin adus de mijloc, se iuțea să ajute boierilor a coborî. Întrebat, înștiințat pe Platamonu că conia s'a odihnit bine, s'a sculat mai adineori și în clipa aceasta se află la oglindă gătindu-se.

Din cerdacul care apăra intrarea, arendașul introduse pe Stavrat într'un vestibul mare unde așteptară câteva minute până ce apăru Ileana să le spuie că conia vine numaidecât și să poftescă dumnealor în salon. În stânga era salonul și un fel de cameră de lucru pentru Gogu Ionescu, în dreapta sufrageria despărțită printr'o altă odăiță de odaia de culcare care de altfel comunica direct și cu vestibulul. Gogu împărțise în două odăița dela mijloc și instalase o baie modernă care

dădea numai spre dormitor. Din sufragerie, spre fund, un coridor ducea într'o cămăruță transformată în oficiu. Pe urmă venea bucătăria mare și mai încolo încăperile pentru servitori în care locuia Dumitru Ciulici cu ai săi.

Nadina intră fragedă și frumoasă ca o rază de soare primăvăratic. În ochii ei lucea o bucurie trandafirie.

— Ei, tot speriat, cavalerul meu viteaz? zise cu o ironie drăgălașă către Stavrat. Vai, dacă aș fi știut că ai să fii așa de circumspect, te-ași fi cruțat: mi-aș fi ales alt avocat!

— O, d-voastră glumiți, coniță, pentrucă n'aveți experiența vieții! murmură avocatul îngrijorat. Din nefericire...

— Nu, te rog, încetează domnule Stavrat, cu lamentările! reluă Nadina serios. Ori vrei cu tot dinadinsul să mă faci să regret c'am venit? Nu voiu regreta, fii sigur! Din contra, parcă niciodată nu mi s'a părut mai interesant la țară ca acum! Primăvara aceasta e mai superbă ca toate sau poate mi se pare mie așa pentrucă sânt pe cale să... Dar mai bine să vorbim despre afacerile noastre!

Cei doi schimbară o privire de înțelegere. Despre „afacerile“ Nadinei vorbiseră ei aseară, după cină, pe îndelete, până spre miezul nopții. Discuția i-a convenit avocatului fiindcă astfel se întârzia retragerea la culcare de care îi era groază. Platamonu i-a explicat, și Stavrat a fost de acord; că doamna trebuie să se hotărască întâi cui vinde, ca să se poată trata serios. Stând de vorbă în același timp cu mai mulți amatori, fără a se intra în detalii practice, înseamnă vreme pierdută și frământare zadarnică pentru toți. El ar avea dreptul să ceară a fi preferat. Nu vrea totuși să se spună

că ar fi forțat mâna cucoanei. E sigur că moșia, dacă se va vinde, numai el va cumpăra-o, căci numai el își dă seama cât face și cât rentează. Bine și înțelept ar fi fost să fi încheiat transacția atunci când i-a propus el și a stăruit. Atunci însă Nadina n'a vrut să trateze. Azi situația s'a schimbat în defavoarea ei. Cu mișcările țărănești actuale, ni-meni nu mai cutează să-și vâre capitalul în proprietăți rurale când nu se știe ce va aduce ziua de mâine. El, în orice caz, acuma n'ar mai reflecta decât cel mult la o opțiune, urmând ca eventuala definitivare să se facă după ce se vor mai liniști lucrurile.

Nadina ascultă puțin nerăbdătoare obiecțiile și scrupulele avocatului, se jena să-l întrerupă și să-i spuie că a făcut apel la dânsul tocmai pentru că ea nu știe să se descurce, iar nu ca el să-i demonstreze și să multiplice încurcăturile. Totuși în cele din urmă îi zise:

— Eu îți comunicasem, dacă nu mă înșel, că vând cui îmi plătește mai mult și îndată? Acuma amănuntele urmează să le aranjezi d-ta...

— Da, dar nu putem face licitație publică! observă Stavrat.

— Nu putem asculta ce oferă fiecare și pe urmă să decidem? surâse Nadina.

— S'ar putea în alte împrejurări, coniață, dacă-mi dați voie și mie să mă amestec în vorbă! interveni Platamonu. Momentul însă nu e prea potrivit pentru astfel de încercări.

— Adică din pricina țăranilor — răspunse Nadina. Prea bine. Eu nu mă dau în lături să vând țăranilor. Le-am promis că vom sta de vorbă când va fi cazul. N'avem decât să stăm de vorbă!

— Cred c'ar fi de prisos, coniață! făcu iar arendașul. Țăranii, și când se sbăteau să cumpere, se

gândeau și la preț redus și la mari înlesniri de plată, deoarece ei n'au alt capital decât munca lor...

— A, nu, în asemenea condiții nu! protestă Nadina.

— Ei vor, firește, și azi, să ia proprietatea d-voastră, dar vor s'o ia gratis! continuă Plata-monu.

— Cum gratis? Cum s'o ia?

— Adică fără să plătească nimica și să împartă pământul între dânșii!

— O, o, ce idee!

— Cu toate astea ei speră și așteaptă, pentru că așa bate vântul acuma! zise arendașul.

— E puțin anacronic să ne mai mirăm de pretențiile sătenilor când știm din ziare, cel puțin, că în multe locuri au început să-și puie în aplicare speranțele într'un mod cât se poate de evident! bombăni Stavrat. Nu încape prin urmare nici-o îndoială că momentul nu e excesiv de fericit pentru a trata vânzarea unei moșii și încă la fața locului. Tatonările acestea se puteau face perfect și la București.

— Înțeleg reproșurile d-tale — ripostă Nadina contrariată. Dar de ce nu mi le-ai făcut la București?

— V'am prevenit că e periculoasă călătoria la țară și nu m'ați ascultat.

— Să lăsăm călătoria cu pericolele. Dacă-mi spuneai că nu se poate trata vânzarea acuma sau că o putem face mai bine în București...

— Aveți dreptate, coniță. Am neglijat, recunosc...

Avocatul se simțea vinovat că a făcut prostia de a pleca din București, nu că n'a sfătuit-o pe ea. De aceea nici nu-l mai interesau acuma pe el afa-

cerile ei, ci necazurile lui. În sinea sa se gândea numai cum s'ar putea aranja ca diseară să nu mai doarmă la conacul din Gliganu, ci să fie cel puțin în drum spre București. N'a îndrăznit să spuie nici Nadinei, nici arendașului ce a văzut ieri în Amara când a întors capul în mașină. Nu l-ar fi crezut și ar fi râs de el. El însuși nu era prea sigur dacă n'a fost cumva o simplă închipuire a lui de om cu nervii exasperați. Dar chiar de n'ar fi fost ieri decât o viziune, mâine scena poate să devie realitate. De ce s'ar expune el, om bătrân și cu mintea sănătoasă, să fie măcelărit de țărani înnebuniți? Ba chiar trebuie să profite până ce mai e posibilă salvarea.

— Acuma, coniță, să mai aveți și d-voastră nițică răbdare! reluă Platamonu. Ați făcut foarte bine c'ați venit, să vadă oamenii că nu vă lepădați de moșie, cum ziceau dânșii. Chestie de câteva zile până ce se va mai domoli dăldora asta cu răzmerițele. Azi o să treacă și domnul prefect pe aici, că e prin județ, să vorbească cu țărani, să-i astâmpere și să le scoată din cap închipuirile...

— Dar bătrânul Iuga? întrebă Nadina. Ieri i-am zis doar bună ziua. E imposibil să mă eschivez. Trebuie să discutăm cu dânșul, să nu creadă că vreau să...

— Nu, nu, coniță! zise arendașul. Fiți sigură că nici dumnealui nu se gândește în clipele astea la tratative! Deocamdată azi stați liniștită și odihniți-vă, iar mâine vom vedea ce va mai fi. Dacă domnul Iuga va dori să vă spuie ceva, vă trimite dumnealui știre, n'aveți grijă!

Nadina nemulțumită totuși cu soluțiile acestea, deși trebuia să le recunoască cumiți, zise deodată cu o candoare parcă acum s'ar fi deșteptat:

— Atunci de ce am mai venit? Dacă era să aștept să treacă potopul, cum îmi spune deabia acuma d. Stavrat, de ce m'am mai deranjat încoace?

— Să nu vă pară rău, coniță! o liniști Platamonu. Ați făcut o plimbare frumoasă și veți face și o afacere bună cu ajutorul lui Dumnezeu!

Convorbirea se prelungi. Vre-o două ore fură sucite și răsucite aceleași întrebări cu aceleași răspunsuri și rezultate. Nadina pofti pe Stavrat la masă, să-i mai ție de urît. Arendașul se retrase făgăduind că spre seară va reveni să ia pe domnul avocat.

— Sper că ai să-mi faci curte, iar nu să mă sperii cu ororile țăranilor? glumi Nadina către Stavrat pe când Platamonu își lua rămas bun.

Olimp Stavrat își mângâia zăpăcit bărbuța, cu un surâs în care îngrijorarea se lupta cu cochetăria.

Afară, în curte, Aristide era nerăbdător. Ciupise puțin pe Ileana, în glumă și de față cu tatăl ei cu care se apucase să discute, ca să-și omoare plictiseala, despre mișcările țăranilor de prin alte părți, Dumitru interesându-se grav dacă e adevărat că are să se dea pământ oamenilor.

— Aidem, puiule, c'am isprăvit! strigă Platamonu coborînd grăbit din cerdac și suindu-se îndată în cabrioletă. Aidem, adăogă mai încet, când Aristide luă loc lângă dânsul, că maică-ta o fi speriată!

Indată ce ieșiră în uliță, dădură peste Matei Dulmanu cu oamenii de adineaori, care parcă-i așteptau. Intr'adevăr Matei făcu semn să oprească puțin și apoi se apropiă singur.

— Ce-i, Matei? Ce te doare? zise arendașul prietenos ca totdeauna.

Țăranul trecu pe sub botul calului de partea cealaltă, lângă Platamonu. Fața îi era mai întunecată ca de obicei și în ochi avea o pâlpăire mocnită. Puse un picior pe scărița cabrioletei și aplecându-se la urechea arendașului, rosti tainic:

— Cucoane, să te astâmperi cu Babaroaga, că-i rău!

Platamonu îngălbeni, dar, ca să nu-și arate turburarea, răspunse cu acelaș glas blajin:

— Da ce s'a mai întâmplat, omule? Nu ți-am spus eu chiar ție că nu mă bag și nu mă amestec dacă o luați voi?

— Apoi atunci ce cată aici cucoana? întrebă țăranul bănuitor.

— Bine, ea o fi vrând să o vândă că doar e moșia ei!

— Apoi d'aia, să nu te bagi că noi nu putem lăsa să ne ia nimeni pământul! făcu Matei cu o amenințare.

— Din parte-mi să n'aveți grijă, băiete! Numai cu dumneaei să vă înțelegeți! băigui arendașul cu un glas care voia să fie ocrotitor și nu izbutea.

— Apoi cu dumneaei om vedea noi ce-om face! spuse țăranul. Așa, cucoane! Să nu zici că nu ți-am spus!

— Măi Matei, la mine vorba-i sfântă! zise Platamonu mai sigur de sine. La mine pe unde iese vorba iese și sufletul! Să știi, Matei!... Rămăi sănătos!

Țăranul se dădu la o parte bombănind, în vreme ce arendașul își îndemnă calul:

— Hi, Ortac!... Haidem că-i târziu!... Țțțț!

2.

— Da ce-o fi azi cu oamenii de stau toți ascunși pe-acasă? se minună Busuioc, ieșind pentru cine știe a câtea oară în pragul cârciumii și uitându-se pe uliță. Că dela mușterii ca tine slabă nădejde de viață, măi Spiridoane!

Spiridon Răgălie băuse o măsură de țuică și o plătise. Ar mai fi cerut, dar știa că Busuioc nu-i dă pe datorie, fiindcă mai e scris acolo la catastif și nu se înlesnește cam de mult să svârle ceva și să-l mai scază. Răspunse dulce, să fie pe placul cârciumarului:

— Apoi dacă s'a îndreptat vremea s'or mai fi apucat și dâșii să curățe plugurile, să fie gata când o veni împărțeala pământului!

— Cum nu, că boierii nu vezi cum se îmbulzesc să-și lepede moșiile? făcu Busuioc din prag, cu spatele și batjocoritor; apoi, întorcându-se și trecând după teighea, adăogă: Mă Spiridoane, tu ești bețiv și oropsit, dar tot parcă ai mai multă minte ca ceilalți, că baremi nu te mai ostenești de pomană!

Țăranul, slăbănog și bătrân, își potrive o mutră mai amărită și zise plângător:

— D'apoi că alții mai beau și de bine, dar eu nu-mai de supărări și de necazuri, măi nea Cristachel! Că de când mi-a murit baba, uite-așa mă sbat, că noră-mea nu mă rabdă și mă huiduește și nu mă'n-grijește...

— Lasă că-ți știu eu povestea, Spiridoane taică! i-o curmă cârciumarul.

— Cum să n'o știi tălică, vezi-bine c'o știi — bolborosi bătrânul jicnit, întorcând privirea spre ușa

deschisă pe care tocmai intra un copil al lui Filip Ilioasa, încălțat și curat.

— M'a trimis tata-mare să-mi dai... să-mi dai...! strigă copilul, lipindu-se de teighea, cu glas subțire, cu ochii alunecând peste rafturile din fund.

— Ce să-ți dau pentru părințelul, Antonel? întrebă Busuioc surâzător.

— Să-mi dai... un litru de gaz, dar cu sticla mată c'a noastră s'a spart! zise copilul încântat că și-a adus aminte.

— Bani ai ori să...?

— Am, uite-i! făcu Antonel cu mândrie, arătându-i gologanii strânși în palmă.

Doamna Dragoș a picat adineauri dela Pitești unde fusese să-și vadă soțul întemnițat. Până la Costești a venit cu trenul și de acolo cum a putut. Nici-o birjă nu se încumetă să plece la țară, de frică, deși învățătoarea ar fi plătit bine.

Se întorcea mai mâhnită de cum s'a dus. A stat toată ziua de Luni pe la ușile domnilor, degeaba. Procurorul numai cu mare greutate a admis să-i lase merindea și banii. Totuși, ea nu s'a dat bătută. Ieri, Marți, a schimbat macazul, a cinstit pe cine a trebuit dintre cei mai mici și așa a izbutit să vorbească câteva minute cu Ionel care nici până azi nu știe de ce l-au închis pentru că nimeni nu i-a spus și nici măcar de sănătate nu l-a întrebat. Învățătorul însă e convins că-l ține acolo ca să nu asmută pe oameni împotriva boierilor. Când i-a spus asta a și răs bietul Ionel și a adăogat că e mai bine pentru dânsul că se află acuma departe de Amara, fiindcă de-ar fi fost acasă și s'ar fi întâmpnat ceva în sat, numai pe dânsul l-ar fi învinuit boierii de toate.

Florica povestea și plângea, iar bătrânii își frângeau mâinile ascultând.

— Apoi lasă că nici noi n'om mai răbda mult și le-om da lor ce li se cuvine! mormăi Nicolae Dragoș deodată cu o ură care parcă înnegrea cuvintele.

— Ba mai stai mulcom, Nicule, și nu te tot băga în răutățile oamenilor! protestă Florica, ștergându-și lacrimile. Că de n'or ieși bine lucrurile, vina iar pe bietul Ionel are să cadă, c'o să zică lumea că el te-a învățat să...

— Să știi că mă taie bucățele și mă aruncă la câini și nu mă las până ce n'oi plăti cui trebuie și ce trebuie! făcu flăcăul. Nu, nu, degeaba te superi, că n'ascult nici de tatăl din ceruri, așa să știi!

— Noroc, noroc, Trifoanel strigă Leonte Orbisor din uliță, oprindu-se o clipă, cu sapa de-a umăr. Te-ai apucat de treburi?

— Ce să facem? Pe lângă casă — răspunse Trifon Guju de pe prispă, ciocănind de zor.

— Bați coasa, Trifoane, ori...? întrebă Leonte fără mirare.

— O bat să fie bătută! zise Trifon fără să ridice capul.

— Mi se pare că vrei să cosești înainte de-a semăna?

— Apoi dacă trebuie?... De!

Carul cotea pe poarta veșnic dată înlături. Marin Stan, cu o închipuire de biciu în mână, strigă din urma carului gol către copiii ce se jucau în bătătură:

— Fugi, băiete, din picioarele boilor!... Dați-vă la o partel

Apoi deodată necăjit se repezi înaintea vitelor care o luaseră razna spre fundul ogrăzii:

— Fire-ați ai dracului de zăpăciți, unde vă duceți?... Hooool!... Ho!... Ia seama că am să-ți dau bătaiel!... Hooool!... Ce, nu ți-e bine? Te-ai boierit, ai?... Apoi stai că-ți dau eu!

Il plezni cu coderiștea biciului peste bot, întâi pe unul, apoi pe celălalt, crâșnind:

— Să nu fii boier că te-a luat dracul!

— Nu știu ce să mă fac, socrule — zise Filip Ilioasa către preotul Nicodim care ședea pe un jilț, în ceardac, la soare. Văd că vremea s'a îndreptat, pământul s'a zbicit și mă tot bate capul să începem aratul, că parcă mă și doare să stăm degeaba. Dar văd că oamenii...

Tăcu întrebător. Preotul bolea și de bătrânețe și de amărăciunea cu fiul său care-l obseda mai mult cu cât se simțea mai slăbit. Toată iarna a suferit ba de una, ba de alta și a spus mereu că nu mai apucă vara. Odată însă cu primele raze de soare, se mai înviorase și-și recăpătase pofta de vieață... Răspunse îngrijorat ginerelui său care stătea lângă el, în picioare, gros, greoiu, ca un butuc:

— De, Filipe, ar trebui, văd și eu, dar dacă oamenii...

Apoi, cu glas schimbat:

— Dar mă mir ce mai așteaptă și oamenii de nu se apucă de munci?

— Se iau unii după alții și se îndeamnă — bolborosi Filip. Dar până una alta am rămas fără învoială cu boierul ș'apoi numai cu pământurile noastre...

Niculina aducea o ulcică de lapte fierbinte pentru tatăl său. Adineaori se sfătuiseră Filip și cu ea. Se burzului cu vioiciunea ei obișnuită:

— Oamenii au înnebunit de tot și umblă după cai verzi pe pereți de o să rămânem cu toții muritori de foame! Uite asta are să fie!

— Mai rău e că nu se alege nici așa nici altfel! făcu Filip, morfolindu-și alene cuvintele. Ca să știe ce facem....

— Impotriva oamenilor nu ne putem pune — zise preotul strângând în palme ulcica cu lapte ca să-și încălzească mâinile. Ce face toată lumea vom face și noi, că n'avem încotro...

— Apoi dacă lumea s'o apuca de blestemății, Filip n're să se mai amestece, că el e om cu casă grea și nu poate să se ia după cei desmățați care n'așteaptă decât să strice și să prade cum ne-au furat și nouă carnea astă-iarnă! reluă Niculina revoltată. Că oamenii nu ne-or da nici de mâncare și nici n'or sări pentru noi. Sânt pățită eu cu oamenii de nici să nu mai aud de eil

Filip, bucuros de energia soției sale, mormăi greoiu:

— S'a stricat lumea și s'a înrăit cum nu se mai poate...

După o clipă, Niculina, parcă și-ar fi adus aminte, zise îngrijorată:

— Da ce-o fi pățit Antonel de nu mai vine dela cârciumă cu gazul, că a plecat de mulțișor și...

— Muiere, să taci! Auzi ori n'auzi! Să taci că de unde nu, te pleznesc să mă ții minte și să nu mă mai înveți tu pe mine ce și cum! strigă Ignat Cercel mânios din ogradă către nevastă-sa care-l cicălea mereu din tindă.

— Apoi ție ți-i ușor să sudui, că umbli toată ziulica de ici-colo, dar eu ce să mă fac cu copilașii ăștia, bărbate, ce să mă fac? Și cu ce să le astup gura? Că de unde am putut am cerut și m'am îm-

prumutat și m'am sbătut de-am ajuns să nu-mi mai dea nimeni nici un pumn de mălai..

Ignat înțelegea că femeia are dreptate și de aceea se supăra mai tare. Se apucase, că n'avea nici-o treabă, să mai dreagă gardul și cioplea și bocănea de mama focului. Se opri o clipă, cu toporul pe tăietor:

— Măi muiere, tu nu pricepi de vorbă bună?... Ce vrei să fac? Să mă spânzur? Ei, iacă, am să mă spânzur ca să te mulțumesc... Că tu nu mai ai răbdare cum au și alți oameni și bați mereu din clanță: ham, ham, ham, parcă ai fi câine și nu om! Că doar vezi bine că ne sbatem și trebuie să ne ajute Dumnezeu și nouă!

Femeia boscorodea în tindă. Glasul ei tânguitor îi borșea sângele. Lângă dânsul stătea liniștit, sorindu-se, câinele jigărit și flămând. Văzându-l, fu cuprins de o furie prostească, parcă odihna câinelui l-ar fi sfidat. Li trânti brusc un picior, rostogolindu-l la câțiva pași:

— Mai du-te dracului și tu, nu-mi sta 'n picioare!

Câinele chelălăi prelung și jalnic. Chelălăiala îi făcea bine lui Ignat ca o mângâiere. Murmură răcorit într'un târziu, reluându-și meremetiseala:

— Fire-ai al dracului să fii!

— Alo!... Alo!... Da, da postul Amara!... Aici șeful postului, plutonier Boiangiu!... Poftim?... Tu ești, Popescule? Bată-te, nu-ți cunoșteam glasul... Pe-aici bine, liniște, Popescule! La voi, la Izvoru?... Tot bine... Ce zici? Au dat foc conacului? Unde? In Dobrești? A, Teleorman... E departe, prin mijlocul județului. Dar oricum, nu-i bine. Jandarmii ce-au făcut?... A, nu sânt jandarmi... Atunci d'aia, fiindcă altfel... Spune, spune, Popescule, ascult!...

Va să zică a fost domnul prefect cu domnul căpitan la Izvoru și au plecat de o oră. Bine. Știu că trebuie să vie și-i aștept, dar mulțumesc că mi-ai dat de știre. Aici o să pice atunci mai după amiazi, așa-i?... Bine, bine, perfect. Eu te înștiințez îndată orice s'ar întâmpla aici. Și tu de asemenea despre situația dela voi. Așa, Popescule!... La revedere și noroc! Ce face madam Popescu, bine?... Didina mea foarte bine. Mersi. Spune-i și tu din partea noastră!...

Boiangiu, vorbind la telefon, făcuse semne nervoase nevestei sale să tacă până iprăvește. Agățând receptorul, zise plictisit:

— Ce vrei, soro?... Mai lasă-mă acuma că am de lucru...

D-na Boiangiu citea *Universul* foarte regulat și era spăimântată de veștile despre tulburările țăranilor, tot mai stăruitoare și eclipsând toate crimele și faptele diverse ce o interesau de obicei pe ea în jurnal. De vre-o două zile însă, de când citea despre lumea care se refugiase la orașe, își întreba într'una soțul că ea ce face și cum rămâne aici s'o omoare țăranii? Plutonierul își simțea subminat curajul militar prin intențiile ei de fugă, iar pe deasupra, cum doamna vorbea și în fața jandarmilor și chiar a civililor, îi demoraliza oamenii și răspândea între sătenii lui gânduri de rebeliune. A admonestat-o cu frumosul, a și înjurat-o, dar cucoana se ținea scaiu:

— Cu mine ce-ai hotărît, bărbate? Mă ții aici să mă...

— Ascultă, Didino, mă scoți din sărite! izbucni Boiangiu, profitând că erau singuri. N'auziși cu urechile tale că vine prefectul cu comandantul companiei?

— Am auzit, dar...

— Atunci să mă slăbești! Am să-ți bag pe foc *Universul*, fi-ți-ar al dracului!... Nici nu-mi mai pot face serviciul în tihnă din pricina smiorcăelilor tale! Te omoară și te omoară țărani! Parc' ai turbat!... Dac' o fi să te omoare, las să te omoare cu mine împreună că d' aia te-am luat și te-am făcut cucoană de militar din ce n' ai fost!

Didina ieși plângând:

— Of, nu ți-ar ajuta Dumnezeu ție cum îți bați tu joc de durerile mele!... Fire-ar...

— Of, Doamne, Doamne, rău mă mai chinuesc, măi Melentie, și nu mai vine moartea să mă ia și să ne scape pe toți! Că de cum s' a lăsat toamna zac și mă perpelesc și mă rog lui Dumnezeu să aibă milă de bieții copilași că mi se rupe inima cât sânt ei sărăcuții de golași și de flămânzi... Aoleu, aoleu... nu mai pot, mă năbuș... Uite, cum mi s' au răcit mâinile!... Aoleu, Maică Precistă!

În cocioabă era un aer greu de sudori și de suspinuri. Pe geamurile murdare deabia pătrundeau câteva raze de soare. În vatră fâșâia un ciot verde bolbocând șomoioage de fum. Un băiețel de doi ani se juca gângurind vesel cu un pisiu bălțat, la picioarele patului, jos, pe pardoseala de lut umed.

Melentie Heruvimu stătea lângă patul de scânduri, cu mâinile împreunate în față, cu gâtul plecat puțin și se uita la femeia bolnavă cu ochii îndure-rați de milă. Obrajii lui galbeni și supti svâcneau când își auzea mașele chiorăind parcă i-ar fi fost frică să nu audă și ea. Intr' un târziu o întrebă:

— Te doare rău?

Pe fața femeii trecu o undă de înviorare ca și când glasul lui i-ar fi alinat suferința. Răspunse cu un început de zâmbet:

— Nu mă doare, numai... Aoleu, aoleu!

Se svârcolea ca o rămă sdrobită.

Peste câteva clipe dădu buzna pe uşă înlăuntru o fetiţă de vre-o cinci ani, îmbujorată şi bosumflată. Incepu din prag să pârască.

— Tată, Păvăluc mi-a zis că... şi eu am zis că... şi el a zis...

— Du-te şi te joacă pe-afară cu copiii, Lenuţo, du-te că maică-ta e bolnavă şi...

Fetiţa n'ascultă până la capăt. Se retrase satisfăcută. Din tindă începu să strige de se auzi bine în casă:

— Păvăluc, a zis tata că...

Leonte Bumbu intrase să povestească repede nevestei ce-a aflat dela nişte oameni care au trecut adineaori cu căruţa spre Mozăceni: că au întâlnit, mai de vale, în Teleorman, cete de ţărani umblând din sat în sat, alungând pe boieri, luându-le moşiile şi dând foc conacelor ca nu cumva să se mai întoarcă înapoi...

Logofătul era mai îngrijorat ca boierul să nu se întâmple cumva să se scoale ţăranii. Deşi zicea, sfătuindu-se cu nevastă-sa, că el n'a năpăstuit pe nimeni şi a ajutat unde a putut, încât n'are de ce să-i fie frică, adăoga că ţăranii, când o pornesc razna, nu mai țin socoteală de nimic. Avea dânsul destui oameni de credinţă care-l înştiinţau ce se petrece în sat şi care mereu îl asigurau că-l iubeşte toată lumea ca pe un frate. Pe asigurări'le astea însă nu prea conta, ştiind ce asigurări oferă şi dânsul bătrânului Miron Iuga şi cât sânt ele de adevărate. De altfel, fără a mai avea nevoie de informaţii, simţea el deajuns că ţăranii fierb şi tot îşi iau vânt să facă ceva, fără să ştie nici ei ce anume. Dacă acuma vor prinde de veste ce fac alţii în alte părţi, n'ar fi de mirare să se ridice şi

cei de aici și să se apuce de fărădelegi. Cum sânt oamenii de îndârjiți, te poți aștepta la orice... Pe când nevastă-sa tocmai îl liniștea că Dumnezeu e bun și o să-i ferească, un argat veni să-l vestească puțin speriat că-l cheamă repede boierul.

— Măi Leonte, băieții ăștia ai noștri dela curte ce treabă învârtesc acuma? întrebă Miron. Stăm și noi ca nenorociții ceilalți s'așteptăm revoluția? Aceia săracii s'au îmbătat de ațâțările derbedeilor și trebuie să-i lași să le treacă beția. Dar noi sântem încă treji, Leonte! Să ne vedem de treburile noastre, Leonte! Dacă nu putem începe muncile pe afară, pune-i cel puțin să curețe grădinile și parcul, c'a venit primăvara și mai mare rușinea de halul în care ne găsește!

— Prea bine, cucoane, am înțeles! zise logofățul ca un caporal în fața generalului.

— Ș'apoi să nu uităm că e aici și conia Nardina— continuă bătrânul — și după amiază vine prefectul și pe urmă...

— De unde vii, măi Toadere? făcu Serafim Mogoș, ieșind în uliță.

— Numai de-aici, din Vaideei. Fusei până la cuscru-meu Zaharia — răspunse Toader Strâmbu, oprindu-se.

Vorbiră despre vreme, despre pământ, despre sărăcie. Toader îi spuse că în Vaideei s'aude că prin alte locuri oamenii au și pus mâna pe ce-au putut și-au alungat pe boieri și au început să-și ia fiecare cât pământ îi trebuie.

— Of, că nu mai vine și la noi, să-mi iau și eu măcar nițel porumb de cel boieresc să-mi satur copilașii, că greu am mai dus-o iarna asta! oftă Toades Strâmbu.

— Ba eu parcă m'aş lipsi de toate, dar tare mi-e sete să-i dau şefului numai două scatoalce, ştii, româneşti, să le ție minte şi 'n groapă! făcu Serafim printre dinţi, întunecându-se la faţă parc'ar fi băut otravă. Uite-atâta poftesc, Toadere, şi pe urmă poate să-mi taie capul!

Trăsura cea bună cu caii cei buni stătea la scară de un ceas, încărcată cu fel de fel de pachete şi legături şi Cosma Buruiană încă nu se îndura să iasă. Vre-o doi argaţi cu pândarul Iacob Mitruţoiu se învârteau pe lângă trăsură, ajutau, potriveau...

În sfârşit apăru arendaşul cu toată familia, nevastă şi copii, îmbondoriţi şi fiecare cu câte o cutie sau un pachetel în mână. Vătăşelul Lazăr Odudie, omul de încredere al lui Cosma, venea în urma lor, cu capul gol, ascultând respectos potopul de instrucţii. În vremea ce d-na Buruiană şi copiii se instalau în trăsură, printre bagaje, arendaşul mai spuse vătăşelului:

— Aşa, Lazăre... Cred că ne-am înţeles?... Să ai grijă de toate şi să nu cumva să-mi laşi casa singură, să te duci la cârciumă sau după alte parascovenii...

— Vai de mine, conaşule, se poate? protestă Odudie. Nu mă cunoaşteţi d-voastră?

— Bine, bine, dar să iei seama, Lazăre! zise Cosma Buruiană urcându-se şi el sus pe capră, lângă vizitiu.

— Am înţeles, conaşule! făcu vătăşelul plecat, adăogând după o clipă, nedumerit: Iertaţi, că vă întreb, conaşule, dar ca să ştiu pentru... D-voastră adică nu vă mai întoarceţi?

— Ce vorbă-i asta, Lazăre? strigă arendaşul. Cum să nu mă mai întorc? De ce să nu mă întorc?... I-auzi vorbă! O să-mi las eu averea vraşte?

Și ce, e vre-o pricină?... Se poate să-ți închipui așa ceva, Lazăre?... Nu, băiete! Noi diseară sântem înapoi, aici, nu ți-am spus? Ori, da, nu ți-am spus... Diseară ne întoarcem, mai devreme, mai târziu, cum ne-o ajuta Dumnezeu. Ne ducem numai la Costești, să târguim câte ceva pentru copii, că vine vara și trebuie, iar la Pitești e prea departe... Așa, rămâi sănătos, Lazăre!... Hai, dă-i drumul, băiete!

Vizitiul țâțâi la cai. Trăsura se urni scârțâind și ieși din curte, cotind spre dreapta. Când dispăru, un argat râse:

— Țsta s'a dus dorului... Nu se mai întoarce cum nu plec eu!

— D'apoi să se întoarcă numai când l-oi chema eu! mormăi Iacob Mitruțoiu.

— Gura, gura, băieți! făcu Lazăr Odudie, vătășelul, fără convingere, ca o obligație mașinală.

— Ce vânt te-aduce, Luco, pe la noi?... Ia șezi!... Dă-i un scaun, măi babo, nu te mai zăpăci degeaba, că n'a venit la pețit! făcu Lupu Chirițoiu când se pomeni cu Luca Talabă în casă.

— Apoi lasă, maică Paraschivo, c'am tot șezut! zise Luca așezându-se.

Voia să se înțeleagă cu moș Lupu cum și ce să facă cu moșia Babaroaga care nici azi nu-l lăsa să doarmă. Cât a fost vorba de cumpărat cinstit, cum știa că se cuvine, s'a străduit, a alergat, s'a luptat în toate felurile. Nu s'ar da bătut nici acuma, dar a aflat că oamenii umblă să bage plugurile fără nici-o învoială, să cuprindă care ce s'o nimeri.

— Eu în treburi d'astea nu m'am amestecat, moș Lupule, drept îți spun, și nici nu mi-au plăcut!... Acu oamenii tot vin să mă ispitească, ba unul, ba altul, să nu ne lăsăm și, dacă am început isprava, s'o și isprăvim... Bine, bine, zic, am înce-

put-o, dar voi ați cârmit-o altfel! Apoi am cârmit-o, zic dâșii, pentrucă a venit dreptatea noastră și după dreptate ale noastre trebuie să fie toate moșiile... Eu văd bine că nu-i bine și totuși ei nu mă slăbesc de nici nu mai știu pe ce lume sânt!

— Ba eu spun în fața oricui că-mi văd de ne-
cazurile mele și nu mă bag, nu mă amestec! se feri
bătrânul Lupu. D'astea am mai pomenit eu, că-s cu
părul alb. Tot așa, c'o fi și c'o drege ș'a venit pe
urmă potopull... Nu, nu, Luco, nu-i bine!

În sufrageria conacului dela Vlăduța o fetișcană
așternea masa pentru o singură persoană. Era în-
tâia oară, căci numai ieri au plecat domnișoarele la
oraș și colonelul s'a întors azi noapte târziu și mân-
cat. Încercase întâi să așeze tacâmurile la locul unde
ședea de obicei colonelul, dar i se părea masa prea
bearcă. Pe urmă a mutat farfuriile în jurul mesei,
poposindu-le la fiecare margine până ce a ajuns iar
la locul obișnuit.

— Acu de i-o plăcea, bine, de nu, să-mi spuie
dumnealui cum e mai bine! murmură fata resemnată
și nemulțumită, aruncându-și ochii pe fereastra
mare deschisă din spre curte unde colonelul Ștefă-
nescu vorbea și nu mai isprăvea cu țărani.

Bătrânul pensionar arendaș avea o înfățișare mai
vivoaie și glasul cutezător. Într'un moment de in-
spirație, alaltăieri și-a adus aminte de maiorul Tă-
năsescu care i-a fost camarad de promoție și de re-
giment ani de zile, la Severin, pe când erau căpi-
tani. Nevastă-sa, fie iertată, a fost bună prietenă
pe atunci cu Tănăseasca. Mutați de curând la Pi-
tești și fără copii, ar putea găzdui perfect pe cele
trei domnișoare Ștefănescu până va trece primej-
dia la țară. Nici n'a mai scris să-i întrebe. S'a îm-
barcat ieri dimineață cu fetele și cu o încărcătură

respectabilă de provizii diferite. A revenit singur și fericit. Scăpase de grija cea mai mare. Acuma putea vorbi liniștit cu țărani, să mai și glumească și să-i batjocorească:

— V'ați boierit și voi, mă! Vă vine cu strâmbul munca! E mai ușor să stai cu luleaua 'n gură decât să dai cu sapa, cum nu! Și să ocărăști pe boieri și să pui la cale rebeliunii! Ce zici, măi Ștefane?

— De, don' colonel, — făcu Ștefan cu fața zâmbitoare — mai încercăm și noi marea cu degetul...

— Vrem să vedem și noi cum o mai fi și altfel, că ce a fost am văzut și n'a fost bine! adăogă altul, întunecat.

— Numai să nu vedeți pe dracul, măi băieți! zise colonelul.

Peste câteva minute, din vorbă 'n vorbă, țărânul zâmbitor întrebă:

— Da pe domnișoarele le-ați dus la oraș, don' colonel?

— Ați fi poftit să le las aici să vă bateți voi joc de tinerețea lor, ai? răspunse pensionarul cu ton glumeț. Nu vă cunosc eu ce tâlhari sânteți voi?

— De ce, don' colonel, păcatele noas.re?

— Fiindcă sânteți, Ștefane! Nu m'am trudit eu destul cu alde voi la armată? Vă știu și măselele din gură!... Dar mie ce puteți să-mi faceți? Să mă omoriți? Ce, mi-e frică mie de moarte, mă? D'aia-s eu militar, mă?... Ori să mă prădați? Prădați-mă, dacă vă dă mâna! Că eu tot ce am, aici am băgat și cu voi am împărțit... Nu-i nimic, băieți! Dumnezeu e sus și vede!... Eu nu v'am bătut, nu v'am înșelat, nu v'am năpăstuit, v'am ajutat, v'am ocrotit, v'am învățat. Acu puteți să-mi trageți cu parul. Așa-i?

Colonelul se uită pe rând la țărani, așteptând o vorbă de protestare sau de recunoaștere. Oamenii tăceau. Deabia într'un târziu Ștefan, cel mai deschis, făcu:

— De!

Glasul se stinse gol ca o bășică de săpun.

— Oare ce-i cu tine, Petrică, dragul mamei, de nu mai ai stare și nu te strângi și tu pe acasă ca oamenii? se tângui Smaranda.

— D'apoi acu nu-s acasă, mamă? făcu Petre aspru.

— Ești, maică, dar stai mereu pe spini... Și Doamne, groază mi-e să nu pățești ceva dacă te amesteci în toate, în loc să vezi de sărăcia noastră!

— Nu m'amestec eu, mamă, că nici n'am ce să m'amestec! mormăi flăcăul. Dar dacă mă cheamă oamenii trebuie să mă duc, c'ar fi rușine să stau!

— Ba nu-i rușine, dragul mamei! Că io-s văduvă și copiii ceilalți sânt mai micșori și numai în tine mi-i nădejdea să ne mai înlesnim. Că destul mi te-au ținut acolo, la oaste, și eu am fost singurică să mă lupt...

— Apoi tocmai s'aude că iar ne cheamă pe toți la regimente din pricina...

— Doamne ferește și ne păzește și ne mântuiește! se închină deodată femeia cuprinsă de spaimă.

— Dar pe aici încă n'a venit ordin că ne-ar fi spus primarul — urmă Petre. Acu ce-o fi o fi, nu-ți mai face grijă și supărare de pomană!

Și, după un răstimp, parcă să-și smulgă un cuiu din inimă, reluă înăbușit:

— Numai cucoana asta de n'ar mai sta pe aici că, nu știu, dânsa poartă toate relele... Baremi de s'ar duce cu Dumnezeu, să nu ne mai amărăscă!

Smaranda se înfuriă brusc:

— Ducă-se pe pustii de cucoană, fire-ar a dracului!

Primarul Ion Pravilă intră în cârciumă frecându-și mâinile mulțumit:

— Singur, Cristache, singur?... Uite-așa-mi place! Dă-mi repede un ciocănel că sânt grăbit!... Câte am eu pe cap acuma, nici nu mai știu pe ce lume sânt!

— Vine, vine prefectul? întrebă Busuioc servindu-l.

— De l-ar aduce Dumnezeu mai degrabă, să se mai potolească și oamenii! zise primarul dând peste cap țuica dintr'o înghițitură.

— Apoi parcă s'au mai mulcomit, că stau pe-acasă — murmură cârciumarul cu părere de rău. Numai Spiridon mi-a ținut de urît până adineaori de l-am și dat afară...

— Ehei, băiete, liniștea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine! făcu Pravilă misterios. Câinele când mușcă nu mai latră!

— Ai simțit ceva, ai auzit ceva?

— Ce s'aud și ce să simt? Parcă oamenii când fac ceva spun? Ori știe cineva?... Incepe unul și ceilalți ca oile, Cristache!

— Urâte timpuri, don' primar!

— De, după nimereală!... Măcar de nu s'ar urâți mai rău!

Își aduse aminte că e grăbit și, pornind spre ușă, strigă cu glas schimbat, poruncitor:

— Ia vezi, Cristache, să fie ordine și la tine! De unde știi că nu-i vine domnului prefect să intre și să-ți facă o inspecție? Mai bine să fii pregătit!

— Să vie sănătos!... Dar nu cred că-i mai arde nimănui de inspecția cârciumilor. Sânt focuri mai mari acuma!

3.

Miercuri dimineața Titu Herdelea merse foarte devreme la *Drapelul*, să comunice lui Roșu știrea despre revolta rezerviștilor și uciderea ofițerilor, mai ales că nici în *Dimineața* n'o văzuse apărută.

— Cunosc! zise secretarul cu superioritate. Știu și altele mai grozave. *Dimineața* a încercat s'o publice, dar a fost avertizată că va fi imediat confiscată toată ediția și-a trebuit să renunțe. Știu, puiule. Ei să nu știi?

Se sculă dela biroul său acoperit de jurnale, luă pe tânărul Herdelea de mână ca pe un școlar și-l duse la o hartă a României bătută cu piuneze pe un perete.

— Vezi tu potcoava asta, puiule? îl dăscăli cu un glas de corepetitor experimentat, urmărind cu arătătorul sinuozitățile graniței. O vezi, va să zică... Iți aduci aminte, acum vre-o zece zile, când am vorbit noi despre tulburările țărănești, ce ți-am spus? Ei, am avut dreptate?... Iacă, d'aici au pornit, sus de tot, colțul dinspre Bucovina, cu jidanii... Ș'a mers așa câteva zile și-a coborât mereu și mereu cu „jos jidanii” și „jos perciunii”. Iți aduci aminte, că și tu credeai că ar fi vorba numai de niște perciuni de jidani. Ș'acuma uite colea a ajuns, în Teleorman! Vezi? Și se întinde vertiginos mai departe pârjolul. Te asigur că în trei patru zile va fi la Severin, adică va fi cuprins toată potcoava... Acuma au băgat-o pe mână domnii cu „jos jidanii”. Acuma simt pe pielea lor că țaranul nu face deosebire între jidan și creștin când s'a ridicat să-și caute singur dreptate. Ba tocmai unde nu-s jidani mișcările au început să ia un caracter mai sălbatic.

În Moldova se pare că n'au fost omoruri și nu s'a vărsat sânge; pe când pe-aici mulți proprietari și ărendași au fost măcelăriți de țărani revoltați.

Se așază iarăși la birou. Din mormanul de ziare numai capul i se vedea cu ochelarii care sticleau ca niște ochi monstruoși... Titu Herdelea a ascultat îngrozit, mai cu seamă de când i-a pomenit de Teleorman. Asta înseamnă că și Amara e în primejdie și deci Nadina despre care a vorbit aseară mereu la Gogu Ionescu.

— Domnule Roșu, te rog mult, — zise deodată tânărul Herdelea — din Argeș ai vre-o informație gravă?

— Încă nu — răspunse secretarul. Dar anevoie va fi ferit și Argeșul de potop, dacă bântue în Teleorman, adică în vecini. Ei, ce vrei? Întrebași din cauza amicului tău? De, e periclitat foarte serios, deși nu se poate ști. Depinde mult și de capriciul soartei. În orice caz, fiindcă te interesează mai de aproape chestia, am să-ți dau o sursă de informație sigură și promptă. Du-te la ministerul de Interne, la directorul Modreanu... Spune-i că te-am trimis eu, din partea gazetei. La el se centralizează toate știrile acuma, cele oficiale, firește. Are o însărcinare specială. E un om simptic și subțire, mare amator de reclamă. Îți spun detaliile astea ca să știi cum să-l iei...

Titu mulțumi mișcat. Era fericit că va putea servi și el pe Grigore Iuga în deosebi, care l-a îmbrățișat atât de călduros dela prima întâlnire și nu s'a desmințit de loc, apoi și pe Gogu Ionescu care, sârmanul, e atât de îngrijorat din pricina Nadinei...

Ușa directorului se întredeschise subit și în crăpătură apărură capul lui Deliceanu:

— Roșule, mai ai ceva?

— Nimic!... Poate mai spre amiazi. Am să telefonez și viu să anunț! zise secretarul fără să ridice nasul din jurnale.

Când se închise ușa, Titu întrebă uimit:

— A și venit?

— Ehe! Chiar înaintea mea! râse Roșu ironic. Ne clăt'năm, ne clăt'năm!

— Guvernul? făcu Herdelea.

— Și guvernul, și toată banda — urmă Roșu, ursuz ca de obicei. Ne ducem dracului cu toții azi mâine...

— Cel puțin în opoziție vom putea lucra cu mai multă libertate! zâmbi naiv tânărul.

— De opoziție să nu te bucuri, amice, pentrucă e cu mari primejdii pentru noi! mormăi secretarul apucându-se să-și frece nervos ochelarii, încât fără ei figura lui părea neputincioasă și mai acră. Văzuși ce armată de redactori, para-redactori și reporteri avem azi, toți mai mult sau mai puțin sinecuriști? Ei, mâine mă pot pomeni c'am rămas singur cu foarfecele astea, dacă cumva nu voi fi dat și eu afară!... Asta-i gazeta de partid, tinere! Care poate, profită cât e la putere, pe urmă... Dar tu nu-ți face inimă rea, puiule! adăogă când își potrivi ochelarii după urechi și văzu cum s'a îngălbenit Herdelea. Tu mai ești asigurat câteva luni, întâmplător. Până atunci ai vreme suficientă să te aranjezi...

Redacția apoi începu să se populeze. Fiecare nou sosit aducea câte o veste, toate care de care mai rele. Că răscoala s'a întins în județul cutare, că țărării au ucis în cutare regiune atâția arendași sau moșieri, că armata s'a ciocnit într'un sat cu revoluția și au fost sute de morți și răniți de ambele părți, că în altă parte sătenii au alungat cu pietre un detașament de infanterie, că multe județe sânt

complect izolate fiindcă țărani au tăiat firele telegrafice și telefonice, că o doamnă proprietăreasă surprinsă de răsculați a fost desbrăcată în pielea goală și purtată așa prin mai multe comune, că ministrul de războiu e idiot pentrucă trimite trupele recrutate din cutare ținut să reprime dezordinile tocmai în ținutul respectiv încât soldații ar trebui să tragă în părinții și frații lor proprii, că astfel un caporal, după ce a împușcat pe tatăl său, care se afla printre țărani răzvrațiți, a cerut voie căpitanului să-l înmormânteze și a fost decorat și citat pe ordinea de zi a întregii armate, că în anume orașele s'au format gărzi naționale pentru a se apăra de eventuale atacuri ale bandelor de țărani dobitociți, că la marginea județului Ilfov azi noapte o patrulă de cavalerie deabia a putut împrăștia o ceată de câteva mii de țărani porniră asupra Bucureștilor...

Pe la unsprezece intră grav, ca un ministru fără portofoliu, Antimiu, reporterul gras cu blana soioasă și căciulița de lutru fals, mai asudat ca alte dăți, căci afară bătea soarele, și dând mâna plictisit cu câțiva, șoptind „bonjur, monșer“, se prăvăli pe un scaun liber de lângă Roșu. Intrarea lui, ca unul ce culegea informații politice din izvoare înalte, potoli zelul limbuților gălăgioși. Observând că tace ca să-și dea mai mare importanță, Roșu îl întreabă ironic dar și curios:

— Ai adus ceva, Antimiule?

— Ceva foarte important, nene Roșule! exclamă reporterul patetic. Din nenorocire nu pentru noi, cu toate că pe noi ne privește de aproape, fiindcă e soarta noastră la mijloc...

— Spune, frate, nu mai face literatură! îl întrepruse enervat secretarul.

— Ei bine, guvernul e căzut! zise reporterul păstrând mereu un accent de durere în glas. Cel mult mâine seară avem guvern nou!

Pe urmă povesti celor doritori de amănunte că primul-ministru a avut adineaori o audiență la rege în care i-a raportat că tulburările agrare au luat proporții atât de grave încât e nevoie de o urgentă și energică expediție de represiune. I-a arătat cu dovezi, că nu s'ar mai putea conta deplin pe armata noastră pentru asemenea însărcinare tragică și l-a rugat să facă apel la concursul armatei austriace, adăogând că aceasta ar fi singura salvare și că altfel țara este amenințată de o complectă distrugere. Regele însă a refuzat net să recurgă la amestec străin pentru pacificarea unor dezordini interioare și a cerut primului-ministru o soluție potrivită împrejurărilor și demnității țării. Neavând altă soluție, și din cauza opoziției care nu e dispusă să-i dea concurs nici chiar în situația actuală, primul-ministru a oferit regelui demisia cabinetului. Demisia s'a primit în principiu, dar nu se va anunța până ce se va stabili succesiunea, ca să nu se sporească haosul. Pentru că guvernul viitor ar putea să aibă nevoie de anume legi urgente, trebuie să i se asigure deocamdată colaborarea actualului parlament, ceea ce ar mai avea și înfățișarea unei uniuni naționale în fața gravității împrejurărilor și ar înlesni luarea de măsuri severe. Șeful guvernului și al partidului trebuie deci să se consulte cu prietenii săi și să raporteze din nou regelui. Dar acestea nu mai sânt decât formalități care se vor împlini foarte repede.

— Va să zică crunta opoziție? zise Roșu cu un surâs acru. Ia stai, să vedem dacă Deliceanu e în curent...

Trecu în cabinetul directorului. Peste câteva clipe Deliceanu se ivi în prag, cu fața puțin aprinsă, strigând:

— Ce tot spui, Antimiule?... Ia vino'ncoace!

— Șefule, ne-am curățat! zise reporterul iarăși patetic, dispărând în camera lui Deliceanu cu pași legănați de năduf.

Titu Herdelea se strecură afară. Roșu îi vârîse un cuțit în suflet. De unde își închipuise că, muncind conștiincios, are asigurată o leșoară din care să trăiască, azi iată-l iar ca frunza pe apă. Trebuie să se lămurească mai bine cu Roșu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri.

Deocamdată căuta să nu se lase copleșit de gândurile negre. Răul te chinuște destul când a sosit, de ce să-i înmulțești efectele suferind și în așteptarea sosirii lui? Fiind aproape de amiazi, se îndreptă spre ministerul de interne să găsească pe Modreanu. Trebuie să aștepte împreună cu alți gazetari, veniți de asemenea după noutăți. Directorul lucra cu ministrul, comunicându-i probabil tocmai dosarul telegramelor și rapoartele primite în cursul nopții și al dimineții. În sfârșit sosi afabil, surâzător și sclivisit, zicând dulce ca o cucoană întârziată la întâlnire:

— Domnilor, dragii mei, scuzați-mă... Ministrull... Timpuri grele, domnilor!... Numai un minut să lichidez dosarul ăsta și sânt al d-voastă?

Sunase. Un funcționar bătrân și necăjit la față luă dosarul roșu, îl încuiă într'un sertar și-i dădu cheia. În răstimp Modreanu trecuse în mijlocul ziaristilor și le spusese câteva noutăți răsuflate. Ca să le șteargă decepția, adăogă că după amiazi la cinci are să le comunice lor ce-i va mai sosi, chiar înaintea ministrului.

Ziariștii se retraseră cu gălăgia cuvenită. Titu Herdelea rămase singur, la urmă, se prezintă și întrebă în particular dacă are cumva vre-o informație din Argeș, arătându-i că se interesează din pricina lui Grigore Iuga.

— A, domnul Iuga? exclamă Modreanu aranjându-și cravata la gât. Mi se pare c'am avut plăcerea să-l cunosc odată în tren... Cum nu, domnule Herdelea, bucuros, vino oricând și-ți stau la dispoziție. Până acuma însă poți asigura pe prietenul d-tale că în Argeș e liniștel!

Titu Herdelea coborî scara ca și când ar fi aflat știrea cea mai senzațională, zicându-și mulțumit:

— Trebuie să fiu și eu recunoscător măcar cât pot, că nu se știe ce aduce ziua de mâine!

4.

Era plină de țărani și curtea primăriei, și ulița. Așteptau de vre-un ceas și prefectul nu sosea. Primarul Pravilă, zelos și înfrigurat, zorise lumea să se adune parc'ar fi izbucnit pârjolul.

— Nu-i nimic, băieți! zicea dânsul când unuia, când altuia, prietenos și ca o scuză. Noi s'așteptăm pe domnul prefect, nu domnul prefect pe noi, c'așa-i omenia!

Țăranii așteptau cu răbdarea tradițională fiindcă timpul n'are preț decât în toiul muncilor. Și așteptând gurile se osteneau. Unii spuneau că prefectul vine să împartă pământuri că tot așa s'a întâmplat și într'alt județ și s'au liniștit creștinii și s'au apucat de lucru. Alături însă alții vorbeau domol despre ce-au făcut oamenii în Teleorman, cum s'au

sculat cu mic cu mare, cum au izgonit pe toți boierii și au ajuns ei stăpâni pe toate.

— Altfel de oameni sânt pe acolo — mormăi un glas amărît. Nu ca noi! Acolo oamenii au și pământ și nici nu-s flămânzi și nevoiași ca pe aici!

— Apoi norocul numai de cei îndrăzneți se ține, nu de neputincioșii cu inima'n izmenel!

— Numai noi parcă avem terciu în loc de sânge!

— Binișor, binișor, băieți!

Plutonierul Boiangiu, în uliță, cu ochii în direcția de unde trebuiau să sosească boierii (de altfel un jandarm, postat în dreptul cârciumii lui Busuioc, la încrucișarea drumurilor, avea ordin să vie în pas alergător să anunțe din vreme apropierea), tăifăsuia cu țărani dimprejurul lui, aruncând și câte o glumă care stârnea negreșit mari hohote, dar păstrând totuși demnitatea cuvenită. Un țaran își îngădui chiar să-l întrebe cu gravitate:

— Oare, don' plutonier, ne dă pământ ori nu ne dă? Că d-ta trebuie să știi și, Doamne, bine ne-ar mai prinde, don' plutonier, de ne-ar da!

— Crezi că mie nu mi-ar prinde bine, băiete? zise Boiangiu. Aolică!... Ori voi credeți că și eu am moșii ca boierul Miron?... Sabia și pușca și leșoara, fraților, asta mi-e moșia!

— Și ce mai pică pe de lături, don' șef! complectă un mucalit.

Țăranii porniră pe râsete. Plotonierul se supără:

— Apoi vezi, măi, că sânteți porci?... Care-i ăla, să-l văd și să-l cunoscl... Așa sânteți, măi, fără rușine și fără obraz și vă mai mirați când luați la ceafă ce vi se cuvinel... Ieși, măi, ăl cu nerușinarea!

— Iartă-l, don' șef, c'a glumit și el ca prostul...

— Apoi tocmai, să-i dau și eu o glumă...

Dar sosi într'un suflet jandarmul și raportă că trășura cu domnii tocmai a cotit spre curtea lui

Miron Iuga. Intre țărani știrea provocă o mișcare. Primarul care se apropiase să afle ce-a spus ștafeta, se crezu obligat să explice că nici nu se putea să nu treacă prefectul pe la boierul bătrân cu care e vechiu prieten. Lămurirea nu curmă agitația, ci mai mult o spori: ce-o fi punând la cale prefectul cu boierul Miron?

Peste un sfert de oră trăsura greoaie și voluminoasă a prefecturii oprea în mijlocul țăranilor. Lângă prefectul Boerescu ședea în fund Miron Iuga, iar pe scăunel, în fața lor, căpitaul de jandarmi Tiberiu Corbuleanu, cu o mustață țanțoșă pe o figură brună lătăreață.

— Noroc, băieți, bine v'am găsit! strigă Boerescu coborînd tacticos.

— Trăiți, dom'le prefect! răspunse Ion Pravilă supus, îndesându-se să dea o mână de ajutor, în vreme ce Boiangiu stătea țepăn cu dreapta la cozorocul chipiului.

— Tu ești primarul? întrebă prefectul văzându-l. Da, te cunosc!... Ei, liniște pe aici, ai?... Ordine?

— Toate bune, domnule prefect! declară primarul dulce, subliniindu-și convingerea cu o înflorire de zâmbet nehotărît pe față.

— Așa-mi place, băieți, bravo! strigă prefectul Boerescu rotindu-și privirea peste țăranii care se uitau la dânsul și la trăsura tăcuți, cu căciulile 'n cap. Să fiți cuminți și pașnici, oameni buni, cum trebuie să fie Românul!

Coborîse și Miron Iuga. Prefectul îl luă de braț și intrară împreună în curtea primăriei. Căpitanul rămase puțin în urmă, ascultând raportul plutonierului cu aprobări din cap... Apoi se opriră toți în dreptul ușii cancelariei. În jurul lor țăranii se îmbulzeau. Rămase liber numai un mic cerc dinaintea

prefectului care examina parcă înfățișarea oamenilor și mai cu seamă privirile lor. Se silea să zâmbească și să pară prietenos și binevoitor, deși se simțea obosit rău, fiind a doua zi de când se afla pe drum, în turneul de constatări, observație și îmbărbătare. Mai mult decât oboseala îl supăra și aproape îl jicnea atitudinea țăranilor, pretutindeni prea puțin cuviincioasă și uneori chiar provocătoare. Se obișnuise să fie primit, în cursul inspecțiilor, cu izbucniri de „trăiți” și voie bună, și numai pe urmă să vie plângerile și reclamațiile. Acuma sătenii îl întâmpinaseră peste tot cu tăcere și cu ochi încruntați și bănuitori. Dacă n’ar fi fost ambiția lui de a-și feri județul de tulburările ce bântuiau aiurea, n’ar fi tolerat obrăznicia acestea. Iși rezerva în sine să-i învețe omenie mai târziu, după ce se va restabili ordinea în țară. Se credea cel mai destoinic prefect și spunea cu mândrie că primul județ din Româna, în ordine alfabetică, e condus de primul prefect, în ordine calitativă. Faptul că județele vecine erau cuprinse de valul răzvrătirii, iar într’al lui nu se semnalase încă nici-un incident, îl considera ca o dovadă a excelentelor metode administrative aplicate de dânsul. A întreprins turneul de inspecție de acuma convins profund că țăranii, văzându-l și ascultându-l, vor fi atât de sugestionați de autoritatea lui încât, chiar de-ar fi avut gânduri rebele, vor continua a fi cuminți și a păstra ordinea. Când a plecat din Pitești a spus căpitanului Corbuleanu, care socotea imprudentă călătoria prin sate în asemenea zile de surescitare, că el stă sau cade cu deviza lui, iar deviza, citită undeva de curând și adoptată, era: pumn de oțel în mânuși de catifea. Cu atât mai mult ținea să-și puie în evidență calitățile de gospodar județean eminent, cu cât ministrul ezitase să-l

numească și marcase oarecare preferințe pentru un avocat care mai ocupase demnitatea de prefect în guvernarea trecută. A trebuit să puie piciorul în prag, adică să interviev direct și prin anume prieteni influenți dela București, ca să frângă rezistența ministrului.

— Incă odată, băieți, bine v'am găsit! repetă Boerescu cu glas puternic de întrunire publică.

Făcu o mică pauză, așteptând vre-un răspuns de mulțumire, cum se obișnuște. Oamenii tăceau. Numai câțiva în uliță se mai sbăteau să se apropie, bombănind și chicotind. Prefectul nu-și pierdu cumpătul. In clipa când vru să continue, primarul răcni energic:

— Oameni buni, faceți tăcere!... Tăcere!... S'auzim pe domnul prefect!

Boerescu ținu apoi o cuvântare patriotică. Iși umfla glasul, gesticula, se roșea. In gura lui, cu câțiva dinți de aur și alții falși, vorbele mari, de rigoare în astfel de ocazii, gâlgăiau ca niște bășici goale, care pocnesc inutil într'un bâlcu unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate. Intre multiplele calități politice ce-și atribuia prefectul era și aceea de neîntrecut orator poporan. Avea convingerea mare că verbul său fierbinte merge totdeauna drept în inima țaranului și o modelează după intențiile lui. Jongla și acuma cu frazele și cuvintele irezistibile: „opinca e talpa țării“, „munca noastră sfântă“, „țaranul român cumin'e și harnic“, „regele și guvernul vă poartă de grijă“, „aveți încredere în cârmuitorii țării“, „iubirea patriei“, „interesul țării cere liniște și ordine, fraților“, „românul nu pierde“... Țăranii ascultau și-l priveau nemișcați, cu ochi ca de sticlă. Sutele de fețe cu aceeași expresie păreau a fi ale aceluiași cap, cu aceleași gânduri și simțiri, un singur și ace-

lași om în infinite exemplare, ca un produs în mare al unei uzine uriașe. Imobilitatea și tăcerea lor îndărătnică l-au supărat și l-au cam speriat când le-a observat întâia oară în primul sat, încât deabia a avut puterea să continue risipa de însuflețire oratorică...

Miron Iuga n'asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară bătută 'n piuă. Țăranului nu-i trebuesc discursuri, ci sfaturi sau porunci. El atrăsese atenția lui Boerescu să nu piardă vremea cu vorbe și mai bine, printr'o consultare limpede și sinceră, să caute a afla nevoile și dorințele oamenilor, din care să vadă ce se poate satisface și ce nu, iar promisiunile să nu rămână vânt ci să se transforme imediat în fapte. Prefectul n'a vrut, în ruptul capului, să renunțe la cuvântarea lui pe motiv că pretutindeni a ținut-o și a fost ascultată cu evlavie, o cuvântare inteligentă (ca a lui, firește) fiind cea mai bună introducere pentru îndulcirea spiritelor și descoperirea adevăratelor stări. Văzând efectul vorbăriei pe care numai căpitanul, plutonierul și primarul o gustau cu entuziasmul subaltern obligator, bătrânul Miron se simțea rușinat și aproape umilit în fața țăranilor.

În sfârșit, după vre-o jumătate de ceas, prefectul Boerescu își termină discursul, în loc de perorație, cu un îndemn vibrant:

— Așa, copii!... Ș'acuma să-mi dați îndată o dovadă că sânteți buni români și cetățeni vrednici! Vă cer dovada aceasta eu, părintele vostru și al județului nostru scump! Ei bine, dacă vreți să-mi arătați că sânteți cumiști și cinstiți și muncitori, cum știu că sânteți, atunci să nu mai ascultați vorbele ce vi le spun rău-voitorii și nici svonurile urâte, ci să vă întoarceți degrabă la plugurile voa-

stre, la munca voastră cea frumoasă care e temelia țării! A dat Dumnezeu vreme bună, pământul cere munca și sudoarea voastră ca să rodească mai îmbelșugat spre binele vostru și al scumpei noastre țărișoare!... Ați auzit, copii? M'ați înțeles voi bine, copii?... Faceți voi cum v'am învățat eu, ori nu vreți să faceți?

Ultimele cuvinte stârniră un sgomot nehotărît. Din diferite părți ale mulțimii se porniră glasuri:

— Nu putem, cucoane!... N'avem pământ!... Pe ce să muncim?

Prefectul, auzind glasurile și considerându-le drept efectul discursului său potolitor de spirite, aruncă o privire semnificativă spre Miron Iuga, apoi strigă:

— De ce nu puteți, copii?... Spuneți drept și pe față, ca să știm!

Mai multe glasuri răspunseră mai hotărît:

— N'avem pământ!... Ne trebuie pământ!... Fără pământ nu mai muncim!

Boerescu luă o mutră de învățător indulgent care dojenește niște copii nepricepuți:

— Cum se poate, oamenii lui Dumnezeu, să-mi spuneți m'e prăpăstii d'astea?... Că n'aveți pământ!... N'a vrut dumnealui, domnul Iuga, să vă dea pământ? Ori ceilalți boieri?... Nu v'au dat dumnealor totdeauna? Din moși-strămoși? Că doar cu voi și-au muncit moșiile, măi oameni, nu cu străini?

Toader Strâmbu se întinse în vârful picioarelor răcnind:

— Cum a fost nu mai putem, dom'le prefect, că ni-e munca în zadar și ne omoară sărăcia!

— Adică vreți alte învoeli? zise Boerescu candid. Apoi stați, măi băieți, că...

— Nu mai vrem învoeli!... Să ne dea nouă pământul că noi îl muncim! îl întrerupseră alții gălăgios.

Atunci Miron Iuga, nemulțumit de întorsătura ce o ia consfătuirea aceasta, făcu semn cu mâna că vrea să spuie și el ceva. Țăranii făcură liniște. Boierul cel bătrân era pentru ei adevăratul stăpân respectat, al cărui cuvânt trebuie totdeauna ascultat cu sfințenie.

— Cum vine asta, măi care strigați? întrebă bătrânul Iuga cuprinzând cu o privire toată mulțimea. Pământul meu să vi-l dau vouă?... Adică drept răsplată pentru că eu și tatăl meu și bunicul meu v'am primit pe moșiile noastre pe voi și pe părinții și pe bunicii voștri și v'am dat de lucru ca să puteți trăi și am împărțit cu voi cele bune și cele rele, acum ați vrea să ne scoateți de tot de pe moșia ce ne-a mai rămas și din casele noastre, să ne alungați ca pe niște venetici?... Unde ați mai pomenit voi dreptate de asta, măi creștini?... Dar tu, Toadere, că te văd cu gura mai mare, tu împarți averea ta cu alții? Ia spune pe șleau, să te auzim!

Cei ce erau mai aproape întoarseră capetele râzând spre Toader Strâmbu care însă răspunse dârz:

— Eu aș împărți, cucoane, dacă aș avea ce, dar n'am!

— Cum n'ai, băiete? insistă Miron. Dar casă n'ai și petecul de pământ pe care-i casa nu-i al tău?

— Se surpă casa pe noi, cucoane — făcu Toader cu același glas.

— Va să zică, fiindcă se surpă, n'o împarți! continuă bătrânul boier. Iar eu sau altul, fiindcă ne-am învrednicit de n'am lăsat-o pe a noastră să se surpe, noi s'o împărțim cu tine? Parcă așa zici tu că ar veni socoteala?... Apoi socoteala asta e strâmbă, măi oameni! Cine v'a învățat și v'a sucit mințile rău a făcut, că iată v'ați pierdut cumpătul și umblați după potcoave de cai morți în loc să vă vedeți de treburi ca oamenii cum se cade. Și cine

vă întărită să stăruieți în purtările astea își bate joc de voi, să știți! Eu nu v'am mințit niciodată și nici nu v'am ademenit. Mie-mi place dreptatea și omenia. N'ați fost mulțumiți cu învoielile trecute? Puteam sta de vorbă și dacă aș fi văzut că dreptatea e de partea voastră, le-am fi schimbat. Dar nu cu amenințare, ci cu vorbă bună, omenească. De amenințări mie nu mi-e frică și nu mă plec înaintea amenințărilor de oriunde ar veni. Cine are dreptate, n'are de ce să amenințe, fiindcă dreptatea iese totdeauna singură deasupra. Cu strâmbătatea treci gârla câteodată, dar în râu te înnecei cu siguranță, pe când cu dreptatea treci și marea. Așa să știți, măi oamenii! Și vi-o spun și pentru că-s bătrân și pentru că am pățit multe în viață și m'am izbit de multe. Băgați-vă mințile 'n cap, potoliți-vă, că numai așa puteți trăi!

Din șovăirea tăcerii următoare numai peste câteva clipe se desprinsese, ca un suspin al tuturor, cuvântul plângăreț și umil al lui Ignat Cercel, aflat în primele rânduri:

— Decât așa traiu tot mai bună o fi moartea!

Glasul lui încurajă altele, când ici, când colo:

— Mai bine omoriți-ne, să scăpați de noi!

— Ori că mori de foame, ori de altceva, tot moarte se cheamă!

— Baremi dacă muncim de ne sdrobim oasele, s'avem cu ce să ne ținem zilele!

— Nici așa nu-i drept ca unii să pleznească de prea sătui, iar alora să li se usuze mațele de nemâncare!

Prefectului i se păru favorabilă evoluția atmosferei. Când omul furios începe să discute e semn că a ajuns pe calea cumințirii. Incepu deci din nou și mai băbește să explice oamenilor că a venit pentru împăciuire, căci pacea cea mai

rea tot e mai bună ca bătaia cea mai vitejească. Ba a adus și pe domnul Iuga în mijlocul lor tocmai ca să se ajungă mai repede și mai sigur la o pace frumoasă.

— Apoi cu dumnealui ne-om învoi noi, domnule prefect — vorbi Lupu Chirițoiu, ieșind în fața boierilor ca și când s'ar fi simțit dator, ca cel mai bătrân, să dea lămuriri depline. Dar acu dacă a venit răzmerița, oamenii vor s'apuce și ei nițel pământ, că n'au mai de loc, cum apucă toți pe unde trece focul. Drept și cinstit este ce-a spus boierul nostru, domnule prefect, că nu se cade să râvnești la moșia omului care o muncește și se trudește cu ea ca și noi și o are din moși-strămoși. Nici nu cred că râvnește nimeni dintre oamenii ăștia de treabă la averea boierului Miron, că doar cu dumnealui trăim și ne ajutăm. Dar sânt moșii destule pe care boierii le-au lepădat și le țin alții numai ca să stoarcă bani din ele și să-și bată joc de munca noastră. Oamenii nu-s răi și stau liniștiți, numai să le dați pământ, că fără pământ nu pot trăi! Iacă, v'am spus eu ce vrea satul că dacă vorbesc toți deodată nu-i chip de înțelegere!

Din toate părțile țaranii izbucniră în aprobări gălăgioase, toate cuprinzând cuvântul „pământ”, încât glasul mulțimii părea un cor în multe voci repetând nesfârșit același refren:

— Pământ!... Pământ!... Pământ!

Prefectul Boerescu se zăpăci puțin și dădu în altă polologhie de explicații că el înțelege dragostea și nevoia lor de pământ, că doar și dânsul e proprietar și iubește ogorul strămoșesc, dar ce doresc oamenii nu se poate împlini pe dată și cu japca; sântem o țară cu legi și trebuie să ne purtăm după ele. Să aibă răbdare și să stea li-

niștiți, fiindcă el, cum sosește la Pitești, va raporta guvernului și guvernul, înțelept și cu grijă pentru necazurile sătenilor, va face legile care trebuiesc și va împărți pământ celor ce au fost cumiști și pașnici... Promisiunea mincinoasă era o inspirație a momentului. Nu-i venise în minte s'o facă și în celelalte sate pe unde a umblat și-i părea rău. Interesul ordinei și siguranței în țară nu numai scuză, dar chiar obligă la asemenea pioase mijloace de persuasiune. Când se va restabili pacea, nu-și va mai aduce aminte nimeni de niște vorbe aruncate în vânt, sau cel mult va fi elogiată istețimea lui de-a trata pe copiii mari ce sunt țărani cu vorbele potrivite pentru copii.

Dar țărani întrerupeau fâgăduelile prefectului cu glume și cu râsete. Unul strigă ascuțit că s'au săturat de vorbe, altul adăogă că boierii numai cu minciuni i-au ținut, iar un al treilea că boierul cum deschide gura iese minciuna. Miron Iuga se innăbușea în mijlocul ploii de necuviințe. Prefectul însuși roși încurcat, neștiind ce să mai facă. Primarul, observând că se îngroașă glumele, strigă deodată energic:

— Ia mai lăsați gura, băieți, lăsați gura!

Luca Talabă, aproape de ei, răspunse primarului:

— Ba mai bine să spuie tot, să știe și dumnealor ce-i doare pe oameni!

Totuși țărani făcură iar tăcere, încât Boerescu, socotind că n'a fost destul de înțeles, încercă din nou să-i momească cu promisiuni.

Nici n'apucă însă acuma să deschidă gura, că Ștefan Mogoș îi reteză vorba:

— Am fost batjocoriți destul și mai rău ca vitele!

Și apoi Nicolae Dragoș morocănos:

— Pe frate-meu cum l-ați batjocorit de l-ați închis fără nicio vină?

Bătrânul Dragoș, mai potolit și respectos, spuse de asemenea:

— Mare nedreptate, dom'le prefect! A rămas și satul fără învățător!

În vreme ce alți oameni strigau și svârleau mereu vorba „batjocură”, prefectul nedumerit se plecă spre primar să afle despre cine e vorba, iar înțelegând, făcu repede:

— Stați, stați!... Să ne înțelegem, copiii!... Căzul învățătorului Dragoș nu e în mâna mea și nici nu depinde de mine. E în cercetarea justiției și deci...

Fiindcă sgomotul stăruia, Boerescu continuă mai tare:

— Cu toate astea am să rog pe domnul procuror să-i dea drumul imediat și să-l cerceteze în libertate. Ați auzit?... Sânteți mulțumiți, oameni buni?

Nicolae Dragoș mârâi ceva, dar cum vorbeau mulți deodată și tot strigând deavalma, nu i se auzi glasul, ci i se vedeau numai dinții, albi și puternici ca niște colți de câine care mușcă. Din gălăgia tot mai aprinsă se deosebira apoi îndemnuri către Pavel Tunsu să iasă înaintea prefectului, să ceară despăgubiri pentru bătaia și durerile copilului. Pavel se lupta să străbată prin înghesuială, ajutat de glasuri silitoare:

— Du-te, Pavele, ce ți-e frică? Lăsați-l, măi creștini, să treacă omul că are jalbă!...

Ajuns în cele din urmă în fața boierilor, Pavel Tunsu expuse cu nutră amărâtă și glas plâns pățania copilășului său și reclamă bani pentru batjocura îndurată. Diversiunile acestea erau pe placul prefectului care socotea că, oferindu-le sa-

tisfacție în lucrurile mici, vor da uitării nebuniile cele mari. Puse lui Pavel diferite întrebări, îl compătimi și porunci primarului să facă îndată o anchetă oficială, să înregistreze plângerea omului și justele lui pretenții, ca pe urmă el, prefectul, să poată obliga pe domnii automobiliști la plata cuvenitelor despăgubiri și în același timp să-i pedepsească după lege. Declarația, făcută cu o gravitate solemnă, stârni într'adevăr mulțumiri care se exprimau într'o mișcare de ușurare și în mulcomirea glasurilor.

De cum a apărut Pavel Tunsu cu plângerea, Petre Petre prinse a se neliniști, a se roși și a mormăi. Se vârîse dintru început în față, unde erau frunțașii satului. Stătea chiar alături de plutonierul Boiangiu. A ascultat cuminte și respectuos toate frazele prefectului și mai cu sfințenie pe ale bătrânului Iuga, ba de câteva ori, când unii oameni prea strigau, Petre s'a uitat urât spre dâșii parcă i-ar fi dojenit. S'a schimbat însă la față cum a auzit de cucoana cu automobilul, mânia copleşindu-l ca o flacără arzătoare. Se stăpânea și stăpânirea mai mult îl durea. Apoi când prefectul a pomenit despre domnii automobiliști. Petre a izbucnit, aproape fără voia lui, parc'ar fi vrut să împiedece o nedreptate, cu o voce aspră, răgușită și cu o văpaie în ochi:

— Numai cucoana e de vină, domnule prefect, c'a venit aci, peste noi, să ne sgândăre ne-cazurile!

Intervenția și mai cu seamă înfățișarea lui pătimașă, păru tuturor atât de insolentă, că provocă indignare. Miron Iuga îi aruncă o privire de dispreț, căpitanul de jandarmi își mușcă buzele strivind o înjurătură, iar Boerescu îl apostrofă nervos:

— Ce vrei tu, băiete, ce?

Pe Petre întrebarea parcă l-ar fi pălmuit. A-dică același prefect, care a ascultat strigătele și batjocurile celorlalți, numai pe el îl bruftuluește ca și când el ar fi cel mai ticălos om din sat, toc-mai el care... Răspunse încrunțat, în glas cu svâcniri bolovănoase:

— De ce-a mai venit cucoana aci? De ce ne batjocorește cucoana?... Nouă nu ne trebuie, să se ducă de unde-a venit, la ciocoi ei, și să ne lase pe noi în pace, să nu ne chinuiască și să nu schilodească copiii oamenilor, că noi nu i-am făcut nici-un rău, și nici să nu creadă că moșia are s'o înstrăineze, că...

Izbucnirea aceasta totuși nu găsi răsunet decât la o parte din oameni, ceilalți întorcând doar capetele spre dânsul cu o uimire binevoitoare. Plutonierul Boiangiu însă, închipuindu-și că s'a aprins și vorbește urât fără să-și dea seama, încât mai târziu are să-i pară rău că s'a făcut de răs, ridică deodată mâna și-i acoperi gura cu palma ca unui copil nepriceput. Gestul jandarmului scoase cu totul din minți pe Petre, care-l socotea ca o nouă înjosire a lui în fața satului. Respinse violent mâna plutonierului, se smuci înapoi peste oamenii din dosul lui, răcnind furios:

— Ia mâna de pe mine!... De ce pui mâna pe mine?... Ce-s eu, sluga ta, să pui mâna pe mine?... De ce-ai pus mâna pe mine?

Mulțimea de țărani fu pătrunsă brusc de un fior, parcă răcnetele lui Petre i-ar fi răscolit toate durerile. Înainte ca lumea să se desmeticească și să pornească pe făgașul deschis de feciorul Smarandei, primarul Ion Pravilă sări la dânsul și-i zise prietenos dar și poruncitor, găsind toc-mai glasul potrivit împrejurării:

— Taci, băiete că n'a pus nimeni mâna pe tine și nici nu te-a batjocorit! Taci și mai bine du-te și-ți vezi de treabă și nu strică adunarea creștinilor!

Serafim Mogoș și Nicolae Dragoș, dintre cei mai de aproape, precum și alți câțiva mai din spre uliță mormăiră ca într'un glas:

— Să nu mai puie mâna pe dânsull... De ce-a pus mâna?

Primarul, profitând de amestecul lor, continuă cu aceeași energie:

— Hai Serafine și tu Nicule, haideți, luați-l voi și duceți-l să se răcorească!... Hai, hai, nu stați!

Sugestionat parcă de stăruința primarului, Petre își croi drum spre uliță, urmat de cei doi și apoi ici-colo de alții. Depărtându-se însă striga mereu aceleași cuvinte, parcă limba i s'ar fi ră-sucit astfel, încât altceva să nu mai poată rosti:

— De ce pune mâna pe mine, că nu-s batjocura nimănu... De ce puna mâna...

În timp ce Petre cu ai lui ajungea în uliță, Ion Pravilă spuse prefectului, tot cu glas tare, să audă și oamenii, că băiatul cine știe ce are ori i s'o fi năzărit, că altfel e foarte de treabă și așezat, și harnic, fruntea flăcăilor, dar nevoile mai sulesc mintea multora și-i înfierbântă când nici cu gândul n'ai gândi. Numai căpitanul Corbuleanu îngălbenise și-și mușca buzele într'o enervare de frică și nehotărîre; el crezuse că răcnetele flăcăului vor deslănțui pe loc răzmerița, dacă cumva n'o fi chiar semnalul dinainte stabilit de țărani conspiratori.

Prefectul, după ce se potoli incidentul, își zise în sine că și-a făcut datoria și poate să plece mai departe, să pacifice și alte sate până di-

seară. Ca să încheie vizita cu mai multă solemnitate, se crezu obligat să le mai tragă un mic discurs cu „iubita noastră patrie“, „țărișoara noastră scumpă“, „regele venerat“, „datoria cetățenească“, „guvernul vă poartă de grije“, sfârșind jovial și mulțumit:

— Și acuma rămâneți sănătoși, copii!... Eu am încredere în voi, precum și voi să aveți încredere în mine! Așa, copii!... Liniște, ordine și muncă!... Așa!... Aidem, căpitane!... Noroc și sănătate!

Țăranii năvăliră afară din curtea primăriei. Boerescu vru să conducă pe Iuga până acasă. Bătrânul refuză. Iși luară rămas bun, îmbrățișându-se. Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul. Ei porniră în stânga, spre Lespezi, Miron Iuga în dreapta, pe jos, singur.

— Ți-a plăcut, căpitane, cum i-am liniștit și aici? zise prefectul Boerescu când se mai depărtară.

— Aveți mare curaj și multă experiență, domnule prefect! răspuse cu admirație căpitanul Corbuleanu, gândindu-se în sine că liniștirile aceastea mai mult încurajează pe țărani la dezordine.

Miron Iuga mergea pe mijlocul uliții, examinând în trecere casele și ogrăzile, parcă de mult nu le-ar mai fi văzut și regretând că a consimțit să vie cu idiotul de Boerescu care își închipue că cu palavrele lui poate să influențeze pe oamenii cu sufletele tulburate de toate vânturile demagogiei orășenești.

În urma lui, la câțiva pași, veneau primarul cu plutonierul, înconjurați de țărani, vorbind între ei încetisor parcă să nu supere pe boierul lor care, cum mergea acuma în fruntea mulțimii, părea păstorul urmat de turma lui,

La cârciuma lui Busuioc era gălăgie și veselie. Din prag, cârciumarul salută cu mare plăcere. După ce trecu bătrânul Iuga, sgomotul, care încetase o clipă, reîncepu. Se auzea limpede glasul lui Petre:

— De ce să puie mâna pe mine?

5.

Oricât se silea avocatul Stavrat să-și uite spaima și să fie numai amabil și curtenitor, îi era peste putință. Își zicea că ar da dovadă de mare nesimțire și cinism dacă, în împrejurările acestea, când toate primejdiile roiesc în aer gata să se abată asupra lui, s'ar mai putea gândi la aventuri amoroase. De altfel acuma toată „curtea” lui îi apărea sie-însuși mai mult ridicolă decât pasionată. Parcă ar fi înțeles subit că e om bătrân și nu-i șade bine să dea târcoale unei cucoane tinere și mondene ca Nadina, care n'are ce găsi la dânsul, dacă vrea iubire, și care, tolerându-i totuși oftările, cel mult se amuză pe socoteala lui.

Nadina era veselă, ciripea, umbla de ici-colo să se intereseze de masă și mereu zicea avocatului:

— Credeam că ai să-mi fii un tovarăș agreabil, să râzi, să-mi faci curte sau baremi să-mi spui anecdote, în sfârșit să petrecem aici câteva zile simpatice... Când colo, ești un ursuz și un fricos capabil să-mi strici toată dispoziția!

Stavrat răspundea printr'un surâs amar prin care parcă voia să-i demonstreze fără vorbe că numai neînțelegerea situației o poate face să privească lucrurile cu atâta ușurință și să gândească la petreceri...

După masă însă, compunându-și o figură funerară, o rugă să-l asculte câteva minute cu atenție și seriozitate, și apoi adunându-și toate darurile de persuasiune, îi explică amănunțit și elocvent că a mai rămânea aici, în mijlocul țărânimii agitate și gata în fiecare clipă să se revolte, să devasteze și să masacreze, ar fi o nebunie. Dacă a dorit o escapadă extraordinară, a avut-o, căci a străbătut zeci de sate cu automobilul într-o vreme când nici trenurile nu mai sânt în siguranță, ba a mai dormit și o noapte într'un conac, nepăzită, expusă să fie atacată prin surprindere de țărani, fără vre-o posibilitate de apărare. Scopul pentru care a riscat călătoria aceasta, sau poate numai pretextul, a căzut, cum prea bine i-a spus chiar și arendașul Platamonu, deși amator de-a cumpăra. Concluzia: trebuie să plece imediat de aci, dacă nu la București, pentru că ar fi prea departe și cu prea multe pericole, măcar la Pitești, de unde eventual ar putea continua călătoria cu trenul, rămânând ca automobilul să vie mai târziu, când va fi posibil. E singura ieșire înțeleaptă din încurcătura aceasta tragică...

Nadina ascultă întâi cu o seriozitate prefăcută și malițioasă. Incetul cu incetul însă groaza care tremura în cuvintele cele mai banale ale avocatului și care îi stătea pe față ca o mască din ce în ce mai reliefată, i se strecură și ei în inimă. În curând înțelese că Stavrat într'adevăr are dreptate și că primejdia e la ușă, gata să intre în casă. O fereastră a salonașului era deschisă larg. Se vedea curtea conacului, vastă și pustie. De afară nu pătrundea nici-un sgomot. Liniștea era apăsătoare. Soarele lucea de undeva cu o lumină albă, făcând mai dureroasă tăcerea în care

vorbele speriate ale lui Stavrat bâjbâiau ca niște păsări fugărite. Nadina nu voia totuși să-și dea pe față îngrijorarea, ca și când ar fi fost o umilință pentru ea. Dorea să se împotrivească și, din pricina liniștei de afară, nu îndrăznea nici să deschidă gura. Numai când se auzi deodată, ca un semnal de salvare, o melodie fluierată sârguincios de Rudolf care probabil lucra ceva la mașină, Nadina își redobândi încrederea și zise:

— De sigur, dar nici să nu exagerăm excesiv, domnule Stavrat! Arendașul ne-a asigurat, știi bine, că țăranii sânt pe aici liniștiți și...

— Arendașul e zevzec, coniță, iertați-mă! exclamă avocatul cu vioiciune. De altfel oamenii care trăiesc permanent în primejdie ajung să nu-și mai dea seama de ea. Numai așa se explică de ce și bătrânul Iuga, om ponderat și cu scaun la cap, nu s'a arătat ieri de loc alarmat sau poate că dânsul are și alte motive de a fi calm! Noi însă, care sântem străini de împrejurările obișnuite, mirosim în aer lucrurile anormale, fiindcă sensibilitatea noastră e mai ascuțită și nu s'a tocit prin contactul cu primejdiile zilnice...

Olimp Stavrat continuă cu mai mult elan până ce Nadina, după un răstimp de ezitări între frică și mândrie, trimise pe Ileana să cheme pe Rudolf.

— Plecăm imediat! zise ea șoferului. Dă drumul mașinii! Imediat!

Rudolf răspunse simplu că, deocamdată, nu poate scoate mașina, fiindcă are un defect de magnetou; chiar acuma lucrează și se silește să-l repare. L-a demontat. În trei-patru ore însă speră să termine și atunci ar putea pleca. Nadina îi porunci să zorească, adăogând că trebuie neapărat să plece și că nu mai vrea să petreacă noaptea aici cu nici-un preț.

— Vedeți, coniță, ghinionul? făcu Stavrat când rămaseră iar singuri. Peste trei-patru ore se întunecă. Dacă ziua e periculos să umbli prin sate, noaptea vă închipuiți ce poate să fie... Dar să avem răbdare. Mecanicii, ca să-și dovedească utilitatea și valoarea, exagerează uneori timpul unei reparații. Poate că amicul Rudolf, unde v'a văzut așa de grăbită, va isprăvi mai curând și atunci...

De aici încolo fu rândul avocatului să liniștească pe Nadina și să se ducă, în câteva rânduri, la șopronul unde lucra Rudolf, să vadă dacă mai are mult până să sfârșească...

Pe la ora cinci apoi auziră gălăgie în curte. Era prefectul Boerescu care, plecat din Amara, vorbise și aici, în Lespezi, țăranilor și acuma venea să facă o scurtă vizită Nadinei, s'o felicite că tocmai în zilele acestea tulburi a coborât în mijlocul sătenilor, dând pildă de curaj și virtute și altor proprietari... Platamonu, asistând la întrunire împreună cu fiul său, a crezut de bine să amintească prefectului că Nadina se află la conac. Boerescu, zorit cum era să ajungă la Costești înainte de a se întuneca, ar fi uitat-o, deși Miron îi spusese și chiar îi rugase s'o viziteze.

— Bine, bine, domnule prefect, dar ești sigur că până mâine nu se întâmplă nimic rău aici? zise Nadina prea puțin încântată de galanteriile lui Boerescu la care se adăogau discret și bătăile din călcâie ale căpitanului Corbuleanu.

— Vai de mine, coniță, se poate? protestă prefectul trufaș. Până mâine?... Mă ofensezi, coniță!... Pentru eternitate, coniță, pentru eternitate poți fi sigură aici de liniște!

Boerescu plecă repede, lăsând în urmă-i o nouă serie de felicitări și complimente. Platonu rămase să ducă pe avocatul Stavrat.

— Aș vrea să plec acuma! zise Nadina cuprinsă deodată de mai mare frică. Trebuie să plec!... Nu mai vreau să dorm aici! Mi-e urît!

— Fiți liniștită, conia! îi răspunse arendașul cu un calm ce răspândea o undă de încredere. N'aveți nici-o teamă!... Oamenii noștri sânt cumiștil!... Dealtfel v'a spus și domnul prefect...

— Din păcate prefectul d-tale e cam idiot și îngâmfat — observă Stavrat. Dacă ar fi după asigurările lui...

— Nu, nu, puteți dormi fără grijă! repetă Platonu cu un zâmbet protector și liniștitor. N'aveți nici-o teamă!

Se înțeleseră că mâine dimineață, după răsăritul soarelui, Nadina va trece cu automobilul prin Gliganu și va lua pe Stavrat care o va aștepta gata de drum. Nadina îi petrecu până în cerdac. Li văzu urcându-se în caretă. Când porni calul, toți trei întoarseră capetele și o salutară ceremonios. Ea le răspunse cu un surâs, apoi întinse mâna spre ei, mâna mică și albă a cărei mișcare părea o bătaie de aripă. Li urmări cu privirea până dispărură pe poartă și apoi în dreapta pe uliță. Dumitru Ciulici însoțise careta câțiva pași și rămase pe urmă în mijlocul curții, cu capul gol, nemișcat, parcă l-ar fi încremenit un gând. Nadina stătea în același loc, cu mâna repetând mereu același gest, cu ochii pierduți după cei plecați, murmurând mereu, parcă fără voia ei, în neștire.

— Pe mâine... pe mâine...

Zări pe Dumitru, pe care nu-l observase până atunci, și avu o tresărire de spaimă, ca în fața

unul dușman de moarte. Murmurul i se stinse, dar surâsul îi rămase atârnat pe buze ca o amintire din alte vremuri.

6.

— Cine-i?... Cine-i acolo?... Cine bate?

— Fii bun, Leonte, și scoală nițel că s'a întâmplat o...!

— D-ta ești, primare! bâigui logofătul Bumbu recunoscând glasul. Uite-acu mă scol... Iacă viu!... Oare ce s'o mai fi întâmplat, Doamne ferește? adăogă apoi în sine-și, horobăind prin întunec, speriat, fiindcă nu pricepuse, somnoros cum era, ce spusese primarul.

Când deschise logofătul ușa, Ion Pravilă, fără să-l lase să mai întrebe ceva, îl întoarse înapoi:

— Hai, bre, îmbracă-te repede, să plecăm, că arde Ruginoasa!

— Aoleu!... Ruginoasa? făcu Leonte Bumbu dârdâind deodată. Nu se poate!

— Acu lasă, nu te mai tocni, omule! zise primarul nerăbdător. Nu vezi? Că parcă-i lună!

— Aoleu, aoleu! se cruci logofătul intrând în casă.

De afară primarul auzi întrebările femeii și pe urmă văicărelile ei speriate. Se retrase mai departe, lângă straja dela Ruginoasa care venise să-l vestească. De buimăceală nici măcar nu l-a prea descusut ce și cum, ci a dat fuga încoace, la curte. Straja sufla greu și bolborosea într'una aiurit.

— Oare de mult arde, măi Nichifore? întrebă primarul uitându-se spre Ruginoasa unde cerul era roșu parc'ar fi stat să răsară soarele.

— D'apoi când am luat eu seama încă nu cântase cocoșii de miezul nopții — zise straja cu glas înăbușit. Acu nu știu cât să fie ceasul... O fi unul?... Că până am trezit oamenii, până am venit o fi trecut vremea...

— Și de unde a pornit focul?

— Apoi întâi ardeau numai stogurile de paie și clăile de fân, dar pe urmă au luat foc și acaturile că bate nițel vânt, nu tare, ca ș'aici...

Logofătul apăru îmbrăcat. Din casă îl petrecu glasul nevestei, plângător:

— Iea seama, Leonte... Fii mai lăsător și nu te înfurci cu oamenii că-i știi cât sânt de oțărâți acuma și...

Porni cu primarul și cu straja, fără să întrebe nimic. Numai după câțiva pași zise șovăind:

— Ce zici, dom'primar, n'ar fi fi bine să sculăm și pe boierul Miron?

— Ba lasă-l să se odihnească — bodogăni Pravilă — că are destulă vreme mâine să se tot supere și să se amărască!

Copacii din parcul conacului, închideau ca un zid negru zarea din curte spre Ruginoasa. De abia în uliță Leonte Bumbu văzu și înmărmuri cu mâna la falcă:

— Aoleu, mamă, mamă!

La răsărit pe cer atârna o uriașă perdea de flăcări. Cu toate că satul se afla la peste trei kilometri, vâlvătaia părea atât de aproape ca și când ar fi fost la marginea Amarei. Cerul era curat și luminos ca în zorii zorilor, doar câteva stele mari mai pâlpâiau, înfricoșate și mirate, gata parcă și ele să moară. Dintr'o vatră de jăratec, în care mâini puternice parcă svârleau mereu hrană nouă focului, limbile de flăcări țâșneau, se svârcoleau, se împleteau neîncetat ca niște

șerpi apocaliptici, lingeau și înțepau poalele cerului zugrăvind răni în toate culorile, ștergându-le pe toate cu imense șomoioage de fum și lăsând pentru câteva clipe numai câte-o sdreanță purpurie svăpăiată care fâlfâia ca un amenințător steag roșu... În luminile biruitoare ale focului umbre mari jucau și se întindeau până în țării, parcă toată lumea ar fi început să se clatine și să pârâie.

— Aoleu, ce-i asta? gemu iarăși logofătul.

— Acu lasă văicăreala — bolborosi primarul care privise și el flăcările cu aceeași înfricoșare. Haidem să sculăm și pe șeful postului și să ne ducem într'acolo...

Plutonierul Boiangiu tocmai ieșea pe poartă, îmbrăcat și înarmat, însoțit de doi jandarmi. Cineva îl deșteptase adineaori și el a sărit îndată.

— Ei, ce facem, dom'le primar? întrebă Boiangiu uluit.

— D'apoi trebuie să ne ducem la Ruginoasa, șefule, să vedem! răspunse primarul morocănos. Bine că au avut grijă să te scoale... Măi Nichifore, ia fugi tu până la curte, să iasă un argat cu căruța, ca să mergem mai repede...

Cei rămași se holbau îngroziți la jăratecul uriaș care părea a crește mereu, a se întinde și a se apropia ca un potop. Leonte Bumbu murmură, ca o explicație, că acolo sânt câteva mii de care de nutreț, afară de clădiri, afară de magazii. Pe urmă nimeni nu mai îndrăzni să deschidă gura. În tăcerea grea parcă se auzeau trozniturile flăcărilor ce se răsuceau și se svârcoleau pe bolta cerească. Imprejur satul dormea sau se prefăcea că doarme într'o liniște de mormânt, sporind fiorii de groază ce stăpâneau văzduhul. Și totuși cei din uliță simțeau că în fiecare casă și la fie-

care geam ochi lacomi priveau luminile focului, așteptând un semn sau o chemare tainică.

Apoi deodată, pe uliță, din spre Ruginoasa, se văzu venind un pâlc de oameni, fluierând de zor parcă nici nu s'ar fi sinchisit de prăpădul din urma lor. Cu cât se apropiau, cu atât oamenii păreau mai îndrăzneți, ca și când ar fi vrut să batjocorească prin purtarea lor pe cei ce stăteau în fața postului de jandarmi. Trecând, unul din grup strigă simplu:

— Bună seara!

Primarul, logofătul și plutonierul răspunseră deodată, grăbiți:

— Bună seara!

O clipă fluieratul încetă ca și cum ar mai fi așteptat vre-o întrebare sau chiar o dojană. Apoi câțiva reluară melodia în vreme ce alții bufniră în râsete, iar după ce se mai depărtară puțin unul dădu un chiot prelung și ascuțit parcă să ridice toată lumea în picioare. În același moment noianul de flăcări dela răsărit se involbură mai năpraznic, parcă glasul omenesc de aici ar fi scormonit temelile jăratecului de acolo. O vâltoare de scântei se ridică în văzduh, risipindu-se într'o vijelie de stele căzătoare. Mici și îndărăt-nice stoluri de păsări de foc, scântele se revărsau spre Amara în sbor sinuos, ca împinse de o putere misterioasă.

Reculegându-se din tulburarea ce-i încătușa pe toți, plutonierul Boiangiu murmură cu un glas răgușit de spaimă:

— Mi se pare, măi creștini, c'a sosit revoluția!

CAPITOLUL IX

F O C U L

1.

Joi dimineată soarele răsărea în Amara prevestit de zori mai roșii ca totdeauna.

Orizontul vopsit de flăcările pământesti se împurpura tot mai mânios până ce se ridică greoiu globul soarelui, un cap scaldat în sânge proaspăt. Atunci lumina vâlvătaiei începu să pălească înăbușită de lumina zilei, scufundându-se parcă în zidul de foc ce tinea marginile cerului. Apoi cu cât văzduhul se limpezea, cu atât deasupra răsăritului se îngrămădeau trâmbele negre de fum care se incolăceau și se frângeau ca niște brațe arse înălțate spre Dumnezeu.

Țăranii se sculară împreună cu soarele, ca și altădată. Se învârteau prin ogrăzi, se uitau la cerul senin și mai ales la vârtejurile de fum, ridicau nările să simtă mirosul, fără mirare și fără bucurie, ca în fața unor întâmplări firești. Unii

ieșeau în mijlocul uliței să vadă mai bine ori să schimbe o vorbă cu cine s'ar nimeri.

— Foc nu glumă! strigă Vasile Zidaru din ogradă către Leonte Orbișor care, stând mai sus cu două case, coborîse în uliță tocmai fiindcă îl auzise tușind și scuipând. Și uite-așa arde dela miezul nopții!... Cu ce arde acolo știi c'ar fi trăit boierește un an de zile tot satul, dacă nu și mai mult!

— Apoi las să se aleagă scrum și cenușă din toate, că ele stăteau acolo degeaba și noi pieream și nu ne auzea nimeni! făcu Orbișor aproape pițigăiat, frecându-și cu plăcere coșul pieptului pe deasupra cămășii parcă și-ar fi alungat o durere.

Peste drum baba Ioana, cu o strachină de boabe în brațe, își hrănea orătăniile, ocărând pe cele mai hămesite, ocrotind pe cele fricoase, făcând dreptate cu glasul ei veșnic morocănos.

— Văzuși pălălaia, maică Ioană? strigă Vasile și către ea. Mi se pare c'o să avem nuntă... Ai, ce zici, maică Ioană?

Baba întoarse numai o clipă fața spre dânsul, să-l cântărească, apoi își văzu de păsările ei, bombănind:

— Numai la nuntă se mai îmbulzește lumea, fire-ar a dracului!

Alți vecini se apropiară, fiecare cu câte-o întrebare sau cu vre-o lămurire. După câteva vorbe însă fiecare se uita la ceilalți așteptând un semn sau o poruncă mântuitoare. Apoi pe măsură ce se înmulțeau, fețele lor se innăspreau și glasurile se îngroșau parcă o nerăbdare stăpânită le-ar fi zugrumat sufletele. Până ce Leonte Orbișor izbucni cu necaz:

— Da noi ce ne holbăm de pomană, măi fraților?... Ori n'avem altă treabă?... Ia haidem mai

sus, să vedem și noi ce mai mișcă prin sat și să nu rămânem de căruță!

— Așa-i! făcură ceilalți înviorați ca și când le-ar fi vorbit din fundul inimii.

Pe drum mai întâlnește aici-colo oameni cari se sfătuiau și cari deasemenea se luară după dâșii. În bătătura cârciumii baremi era bălciu. Până și femei și copii căscau gura amestecați prin mulțimea înfrigurată. Glăsuiau însă puțin și domol, parcă cuvintele ar fi avut greutate de plumb. Numai uneori țâșnea câte-o vorbă tare, ca un strop într'un nour încărcat, stârnind uimirea și întoarcerea capetelor.

— Înlăuntru care sânt? întrebă Vasile Zidaru auzind sgomot din cârciumă.

— Apoi sânt mulți — răspuse Ignat Cercel care umbla de colo până colo printre oameni. E și Marin, este și feciorul cel mic al lui Dragoș, mai e și Petrică al Smarandei, sânt mulți și pe-trec dacă au de ce...

— Adică de ce? iscodi mai departe Vasile.

— Ei știu de ce — mormăi Ignat tainic. Da lasă-i că fac bine ce fac.

— Nu-ți spuneam eu, nea Vasile, că i-am văzut azi-noapte cum se întorceau șuierând din jos? zise Leonte Orbișor cu mândrie. Că ieșisem în bătătură să văd cum arde și mă gândeam așa singur, oare cine l-o fi pus că prea e mare și-a pornit deodată din toate părțile de parc'ar fi fost mai mulți...

— Ar putea să ne spuie și nouă, să nu zică pe urmă că ne-am codit și să ne lase fără partel se amestecă în vorbă un bătrân slăbănog și amărât.

— Dacă ar sta să ne ntrebe pe toți, până-i lume nu s'ar mișca nimeni! spuse iarăși tainic Ignat, ca și când el ar fi știut mai multe.

— Asta cam așa-i! șoptiră câțiva clătinând din cap.

Atunci într'alt grup, mai spre margine, porni un hohot mare de râs și toată lumea dădu năvală într'acolo. Se auzi un glas bucuros și pismaș:

— Luași toporul, Toderiță?... Nu cumva porniși tocmai acuma la pădure după uscături?

Intrebarea păru atât de caraghioasă că alt val de râsete cuprinse mulțimea. Toader Strâmbu, cu toporul agățat pe brațul stâng, cu sumanul pe umeri, răspunse tot râzând, desvălindu-și dinții lungi sclipitori ca niște colți de fiară flămândă:

— Apoi cu uscăturile trebuie să începem, măi nea Iosife, că doar așa ne-am învățat!

În ușa cârciumii ieșise Nicolae Dragoș, boțit la față parcă toată noaptea n'ar fi închis ochii și totuși mai vioiu ca de obicei. Văzând pe Toader Strâmbu, strigă din prag înlăuntru:

— Haideți, Petrică, nu mai stați, c'a venit și Toderiță!

Pe când el cobora în uliță, ieși din cârciumă și Petre, înconjurat de o grămadă de oameni, mai ales flăcăi. În urma lor apăru și cârciumarul care trase de mână pe Nicolae:

— Bine, băieți, băurăți cât v'a poftit inima și acuma plecați neplătiți? Apoi asta-i treabă de omenie, Nicule?... Adică așa să...

Petre îi reteză vorba batjocoritor:

— Ia vezi, nea Cristache, întoarce-te ușurel la tejgheluța matale și lasă-ne în pace că ți-om plăti noi când om avea vreme!... Hai, hai, du-te și nu mai stal!

Busuioc se întoarse spre Petre, nedumerit. Vru să mai zică ceva, dar flăcăul urmă săgetându-l cu o privire urită, deși cu același glas:

— Nu te uităm noi nici pe tălică, n'ai grije, nea Cristache!... Ne-om socoti după cuviință, nu-mai să-ți vie rândul! Că de-acu n'om mai zăbovi cu răfuielile, fii pe pace!

Oamenii dimprejur care râdeau, care bombăneau. Cărciumarul păli și băigui foarte răgușit:

— Da cu mine ce-aveți, măi Petrică băiete, că doar...

Petre îl împinse la o parte, fără răspuns, zicând către Toader Strâmbu:

— Bine că veniși, că tocmai eram să plecăm, să nu te mai așteptăm, că uite, soarele e sus și vine prânzul și noi tot nu ne-am urnit!

— Lasă, c'avem vreme destulă, Petrică, și nu ne gonește nimeni! făcu Toader. Până mi-am așezat copilașii, că i-am lăsat singuri...

Nicolae Dragoș puse capăt vorbăriei. Erau vre-o douăzeci cei ce fuseseră în cărciumă și se aleseseră să pornească. Tocmai atunci sosi găfâind de alergătură și Chirilă Păun, cu un băț noduros în mână.

— Stați, băieți, să nu plecați fără mine! strigă dânsul deabia răsuflând. C'ar fi mai mare rușinea să lipsesc eu, când știți doar bine ce-am pățit cu...

— Apoi nici să stăm până te scormonești tălică... — îl întrerupse Nicolae fără a-și sfârși nici el gândul. Numai când observă că ceata gata de drum se dublase, adăogă schimbând glasul: Nu mai veniți atâția degeaba, măi oameni, că n'avem lipsă! Ș'apoi sânt și acolo oameni să mai puie mâna de-ar trebui!

Bătrânul de adineaori, care se vârise în față, zise iar tânguitor:

— Văd că umblați și faceți și de noi n'aveți grijă, măi flăcăi!... Apoi așa...

— Taci mulcom, moșule, că avem întâi niște răfuieli, dar pe urmă om face noi cum o fi mai bine cu toții! zise Petre cam țațoș, ca un cocoș tânăr când se gătește să cânte.

Grupul porni în sus spre Lespezi. Numai Toader Strâmbu cu toporul și Chirilă Păun cu bățul, încolo toți cu mâinile goale. Intre ei parcă cel mai mândru era Ilie Cărlan care se tot uita înapoi și râdea spre cei mulți rămași tăcuți pe loc.

— Da oare unde se duc tocmai în sus? zise Vasile Zidaru după ce ceata se mai depărtă puțin. Ori umblă tot după Babaroaga?

Cârciumarul Busuioc, care rămăsese printre oameni, bolborosind înfricoșat, își recăpătă deodată curajul ca și când ar fi scăpat de primejdie:

— Ce mai întrebi, Vasile, unde se duc?... Tu nu-i vezi că s'au apucat de revoluție?... Mai bine întreabă ce au cu mine băieții ăștia? Că eu n'am făcut rău nimănui, oameni buni, și...

Ileana, fata lui Dumitru Ciulici, se culcase la ușa Nadinei, în odăița dintre dormitor și sufragerie. Cucoana o pusese să zăvorească toate ușile, ba le-a mai și încercat ea însăși, să vază dacă sânt bine încuiate. I-a spus că i-e frică de tâlhari și fata a râs.

Acuma, dimineața, Ileana s'a trezit și a ieșit binișor în sufragerie, să nu tulbure odihna cucoanei. Deschise ușa ceardacului și ferestrele dela salon și sufragerie; voia să se poată apuca de dereticat până se va scula cucoana. Apoi își luă așternutul să-l treacă, prin coridor și bucătărie,

acasă. În bucătărie, unde duduia focul, erau părinții ei amândoi, supărați și spăimântați.

— Hai, fato, nu dospî ca boierii, că nu-i vremea de dormit! o întâmpină tatăl său. Hai, c'am dat de mare belea, că numai astea ne mai lipseau!

Adineaori, când răsărea soarele, Dumitru s'a dus de-a sculat pe șoferul cucoanei, cum se înțelesese. A stat până ce a ieșit afară neamțul din odăița lui, apoi a plecat să dea o raită pe la hambare, ca în toate diminețile. Când s'a întors a găsit pe Rudolf în poartă, prăvălit la pământ, plin de sânge, cu capul spart. Se vede că ieșise până în uliță, să se uite mai bine la focul cel mare dinspre Ruginoasa, și atunci l-au trăznit cei care-l pândeau. Nu știe cine să fie, dar aseară a auzit așa, o vorbă, că neamțul cucoanei n'are să scape de-aici fără să mănânce o bătaie soră cu moartea, pentru că și el ar fi bătut rău de tot niște copii în Amara alaltăieri. L-a luat în cărcă și l-a dus în odăiță unde zace și acuma ca un bolovan măcar că l-a spălat de sânge și l-a legat la cap... Ileana să-i spuie deci cucoanei, când se va trezi, ce s'a întâmplat, ca să chibzuiască dumneai ce-i de făcut deoarece, în halul în care se află, șoferul nu e în stare să ducă mașina. Dar nici să mai zăbovească pe-aici cucoana nu e bine. Focul dela Ruginoasa are să se întindă și încoace negreșit și oamenii sânt îndârjiți. Deaceea el s'a și gătit să pornească îndată cu brișca, numai să adape calul, la Gliganu, la stăpânul lui, să-i dea de știre...

Primarul Pravilă cu plutonierul Boiangiu și cu logofătul Bumbu se întoarseră osteniți, negri de fum și de funingine. Căruța intră în curtea co-

naclui, după ce oprise o clipă în uliță să se dea jos cei doi jandarmi. Boiangiu însuși numai cu mare greutate s'a lăsat convins să se prezinte boierului Miron, socotind că datoria lui acuma este să vegheze la post neconținut, să nu se pomenească cu vre-un atac prin surprindere din partea sătenilor.

Miron Iuga era sculat și-i aștepta. Văzuse flăcările dela Ruginoasa și a aflat dela argați câte ceva. În primul moment a chemat pe Ichim, să puie căii și să plece la fața locului. S'a răsgândit. Dacă s'a dus logofătul, se va fi făcut acolo ce se putea. Prezența lui cel mult i-ar fi stânjenit și poate ar fi precipitat alte urmări... De ieri, după întrunirea cu prefectul a presimțit că se va întâmpla ceva ce nu se mai poate împiedeca. Intervenția prefectului a fost picătura de vitriol într'un pahar plin ochiu. O atitudine energică sau un gest de autoritate, însoțit de măsurile respective, ar mai fi înfricoșat pornirile anarhice latente. Frica este singurul stimulent de ordine pentru oamenii primitivi. Prefectul a venit cu duhul blândeței și cu tocmeala, semne de slăbiciune. Astfel s'a încurajat îndrăzneala celor ce încă șovăiau. Ceea ce vroise să încerce Grigore a încercat Boerescu. Flăcările dela Ruginoasa se înfățișau pentru Miron Iuga ca o cumplită confirmare a prevederilor sale.

Ascultă relatările celor trei cu un calm parcă nici n'ar fi fost vorba despre averea lui prefăcută în cenușă. I se spuse că focul a pornit dela șirele de nutreț. Când s'a prins de veste ardeau toate și flăcările cuprinseseră hambarele și grajdurile. Oamenii curții au sărit să salveze vitele. Cele mai multe însă au pierit fiindcă abia se mai putea cineva apropia de acareturi. Chiar să fi fost apă

și să fi dat ajutor toți sătenii, anevoie s'ar fi putut potoli prăpădul. Țăranii s'au urnit greu. Numai cei mai învecinați s'au ridicat să-și apere casele lor. Ceilalți dormeau parcă erau morți. Puneau mâna în silă și fiecare se gândea numai să șterpelească câte ceva... Plutonierul își exprimă părerea că focul a fost pus de oamenii din Amara. Așa i-au spus câțiva țărani întrebați, precum și colegul său dela Izvoru, care a venit de asemenea acolo mai spre dimineață.

— Ai vre-o speranță să-i descoperi? întrebă bătrânul Iuga atunci cu o înviorare subită.

— Cred că i-aș descoperi, dacă...

Boiangiu ezită câteva clipe până să mărturisească limpede că nu prea îndrăznește să întrebuințeze metoda lui obișnuită. Țăranii au devenit foarte turbulenți și arțăgoși, cum s'a văzut și ieri, în fața domnului prefect. Cu vorba simplă sau cu amenințări nu se mai pot înfrâna. Nici cu forța nu cutează să procedeze deocamdată, pentru că n'are destui oameni și i-e teamă să nu provoace răscularea satului întreg și să-și atragă pe urmă vre-o pedeapsă gravă. De aceea încearcă să mențină ordinea cel puțin în Amara prin indulgență și convingere, cum i-a recomandat nu mai departe decât ieri comandantul companiei. Altfel azi noapte n'ar fi lăsat să treacă fluierând grupul de țărani între care el e sigur că se aflau incendiatorii dela Ruginoasa.

Miron Iuga recunoștea că, în situația actuală, așa cum a fost lăsată să se desvolte, plutonierul într'adevăr nu mai era în stare decât să-și apere propria-i piele. De altminteri nici lui nu-i rămânea altceva de făcut. Acuma nu mai poate fi vorba decât să dureze până când cei de sus vor înțelege în sfârșit că răzmerița pe care au fer-

mentat-o nu e o mascaradă ca manifestațiile lor dela București și vor lua măsuri s'o stârpească. Totuși îndemnă pe primar și plutonier să-și facă datoria:

— Sânt și oameni cumiști în sat, poate mai mulți decât cei ticăloși. Puneți-i și pe ei să se miște și să nu se lase copleșiți de răufăcători, căci și ei sânt amenințați de prăpădul care vine. Popa Nicodim ce face?... Să nu uite nimeni că are să vie și ceasul socotelilor când toți vor trebui să dea seama!

În fața conacului din Lespezi, în uliță, câțiva țărani vorbeau despre foc. Îl socoteau un semn. O fi bun ori o fi rău? Matei Dulmanu, care fusese aseară prin Amara, se tot uita în jos parc'ar fi așteptat pe cineva. Bodogăni ca pentru sine:

— Numai focul curăță păcatele!

Ceilalți clătinară din cap și unul observă că asta-i vorbă cu tâlc mare. Matei zări atunci pâlcul de oameni din Amara apropiindu-se și zise ușurat:

— Vine ea și vremea deslegării tâlcurilor, n'aveți grijă!

Amărenii se mai înmulțiseră. Pe drum i-a ajuns din urmă Pavel Tunsu, iar alții s'au agățat din curiozitate.

Se sfătuiră cu Matei Dulmanu și apoi se împărțiră în două. Cei mai mulți trecură cu Nicolae Dragoș înainte.

— Duceți-vă, duceți-vă, că sântem deșturi acil zise Petre. Și de-or mai trebui oameni, nea Matei știe vorba noastră!

— Eu rămân cu tălică, nea Petrică! vorbi Ilie Cârlan cu însuflețire.

— D'apoi dâșii ce treabă au? răspunse Ma-tei Dulmanu arătând pe cei cu care stătuse.

— Tocmai! făcu Petre. Da să nu pierdem vre-mea cu multă vorbă nici noi că ceilalți uite-i cum zoresc!

2.

Nadina transformase, cât s'a putut, după gu-stul ei dormitorul conacului. Gogu și Eugenia se mulțumeau la țară cu un confort relativ, în care nu intrau preocupări de frumos, ci numai de util. Nadina nu voia să renunțe la minimul de arti-stic nici în voiajuri, în camerele de hotel unde avea să petreacă o noapte două. Patul monu-mental și masiv pentru două persoane, cu care se mândrea Gogu, spunând că te odihnești în-tr'însul ca la sânul mamei, Nadinei i se părea c'ar înnăbuși-o și prin scufundarea în moliciunea lui, dar mai cu seamă prin monstruoasa-i lipsă de proporții și de gust. În colțul dinspre vestibul, aproape de una din ferestrele mari, cu grilaj de fier, ce deschideau o vedere simpatică spre gră-dina de flori, i se pusese o canapea simplă, largă pe care noaptea întâi a dormit scăldată după o-boseala călătoriei. Azi-noapte însă somnul a o-colit-o deși l-ar fi dorit mai mult ca oricând, toc-mai că ș'o scape de frica insistentă ce pusese stă-pânire pe toată ființa ei. Mereu i se năzărea că aude pași, prin grădină sau prin celelalte ca-mere, că a bătut cineva în geam, că o mână a încercat clanța dela vestibul... De câte ori ajun-gea în semiluciditatea ce preccdează somnul câte-un șgomot nou, straniu, o făcea să tresară, să-i îndepărteze odihna. Deabia spre dimineață

după ce a ascultat un răstimp cum își răspundeau cocoșii din sat vestind apropierea răsăritului, a adormit deabinelea. Tot un cântec de cocoș, sub fereastra ei, în grădină, a deșteptat-o adineaori dintr'un vis atât de plăcut, că nici nu și-l putea aduce aminte, rămânându-i doar senzația și regretul că nu l-a putut visa până la sfârșit. Fără să-și dea încă seama unde se află, câteva clipe făcu sforțări, cu ochii însă închiși, să adoarmă iar, ca să poată continua visul sau măcar să și-l reamintească. În loc de aceasta, își redeșteptă frica urâtă cu care s'a luptat toată noaptea și deodată se desmetici... Nu îndrăzni să deschidă pleoapele parcă nevăzând nimic ar fi mai în siguranță. Era o tăcere mare. Își auzi întâi vibrațiile firești și de obicei nebăgate în seamă ale propriilor ei nervi auditivi, ca un susur continuu înfinit de delicat, apoi svâcnirile ritmice ale inimii în piept și, după un răstimp ce i se părea nesfârșit, îi răsună în timpane, brusc și strident, cotcodăcitul indignat al unei găini în grădină, atât de clar, ca și când fereastra ar fi fost larg deschisă. Sgomotul acesta neașteptat îi sgâlțâi inima o clipă, dar îndată ce îl identifică, spaima i se transformă într'un sentiment de încredere. Intinse mâna spre mescioara pe care își pusese micul ei ceasornic de aur.

— Opt! murmură ea examinând cadranul. Cât sânt de obosită! Parcă nici nu m'aș mai ridica din culcuș!... Și totuși trebuie să plec! Am întârziat... Aș putea fi pe drum dacă... Numai Rudolf să fie gata, eu într'o jumătate de oră sânt în mașină... Dar fata asta pe unde o fi umblând?

Incepu să strige lungind și cântând silabele:

— Ileana... Ileanuța!... Unde ești, Ileanuțo?... Ileana!..

Peste câteva secunde capul fetei apăru în crăpătura ușii dela vestibul, încetinel ca și când n'ar fi fost sigură dacă a auzit aievea glasul cucoanei sau numai i s'a părut.

— Hai, fetițo, intră!... Te-ai sculat? zise Nadina întinzându-se alene sub plapomă și răsfățându-se ca o pisică la căldură. Rudolf a scos mașina?

Ileana, frumușică și curățică, avea veșnic un răs sglobiu care-i plăcea Nadinei încât o și întrebese dacă n'ar vrea să meargă cu ea la București. Acuma însă râsul ei era speriat.

— Iar te-a certat maică-ta, Ilenuțo? urmă Nadina văzând-o așa. Aide, nu mai fi tristă că nu-ți șade bine!

— Vai, coniță dragă...

Cum deschise gura, cum o năpădi plânsul. Abia printre lacrimi și oftări izbuti să spuie ce-a pășit șoferul și că arde Ruginoasa. Nadina însăși, parcă n'ar fi pătruns cuvintele, nu-și dădu seama îndată de înțelesul lor și întrebă:

— Bine, bine, dar mașina e gata? Fiindcă trebuie negreșit să plec...

Când apoi se dumeri, fu cuprinsă de o groază atât de violentă că rămase împietrită în pat, cu plapoma până sub bărbie, uitându-se la Ileana cu niște ochi măriți în care tremura o lucire sticloasă. Numai într'un târziu începu să bâlbâie cu un glas străin, frânt și neputincios:

— Ce fac eu acuma, Ilenuțo?... Acuma o să mă omoare și pe mine, acuma...

Fata o iubea și-i era milă de frica ei. Prinse curaj și-i explică cu însuflețire și cu vorbe pline de încredere că tatăl său s'a dus de mulțșor să vestească pe boierii din Gliganu despre ce s'a întâmplat și boierii vor veni cu trăsura cea mai

bună și o vor lua-o, așa că poate să fie liniștită și să nu-și facă inimă rea de loc. Dealtfel oamenii de aici nu sânt haini și n'ar cuteza să se dea la răutăți... Nadina o asculta și nu pricepea bine, dar glasul ei o mângâia și-i alina în suflet rănile spaimei. Apoi deodată aruncă la o parte plapoma și zise pripit:

— Atunci să mă îmbrac, să mă găsească gata... Dă-mi tu, fetițo, halatul, repede și pe urmă...

Se răsuci pe marginea canapelei, își potrivi tălpile în papucii moi, se ridică în picioare și-și scoase cămașa de noapte aruncând-o pe așternut. Rămase goală, cum îi plăcea atât de mult să umble acasă, în dormitorul ei, între oglinzile care-i răsfrângeau toate rotunjimile corpului și-i mânguleau încrederea în frumusețea ei. Acuma nu se gândise să-și admire goliciunea. Gestul fusese instinctiv. Deși în odaie era cald, o cutremura un fior de frig.

— Aide, Ilenuțo, aide că mi-e răcoare, murmură ea, strângându-și sânii cu brațele încrucișate pe piept.

— Doamne,coniță, frumoasă mai sânteți! făcu Ileana în extaz aducându-i halatul și văzând-o goală goluță.

Nadina surâse fără să vrea. Admirația o încânta totdeauna... Pe când fata îi pune pe umeri neglijetul de mătase moale albă și ea căuta să-și vâre brațul în mâneca largă, se auzi afară, în curte, gălăgie de glasuri.

— Uite c'or fi și sosit boierii,coniță dragă! strigă Ileana cu bucurie.

— Du-te repede, fetițo! șopti Nadina cu vocea uscată de emoție. Și întoarce-te să-mi spui!

Ileana o sbughi afară prin vestibul. Nadina își simțea inima svârcolindu-se de nerăbdare. Ii

tremurau genunchii. Iși împreună în față foile hatului și se lăsă pe marginea canapelei. Asculta, încordându-și cu desperare auzul. Percepea un șgomot confuz din care se desprindea uneori un glas cu timbrul vag cunoscut. Se silea să aleagă vocea arendașului sau pe a avocatului și nu izbutea parcă ar fi pierdut amintirea lor.

— Dar dacă nu sânt ei? îi trecu prin minte ca o străfulgerare.

Simți o încheștare în inimă atât de dureroasă că vru să țipe. În clipa aceea însă auzi foarte deslușit niște pași bocănind grăbit în vestibul. Apoi ușa se deschise furtunos parca ar fi sărit din țâțâni și în fața ei apăru un țăran tânăr, voinic, osos, cu căciula neagră înfundată țanțoș într'o parte, cu ochii negri încruntați, cu laibărul negru peste cămașa lungă, cu niște bocanci grei în picioare. Trântind ușa, Petre Petre se proțăpi înaintea Nadinei:

— Cooană, de ce...?

Glasul i se curmă brusc ca și când o mână furioasă i s'ar fi înfipt în beregată. Nadina, în primul moment de spaimă, a început gestul de-a se scula în picioare. Genunchii însă n'au rezistat, încât la mijlocul mișcării a căzut înapoi pe marginea divanului. Aripile neglijenței atunci s'au desfăcut, desvelindu-i sânii, pântecelul, picioarele fără ca ea să-și mai dea seama. Ochii ei îngroziți priveau pe țăranul care năvălise în camera ei. Într'o frântură de secundă i se păru cunoscut, își reaminti că este vizitiul care a plimbat-o cu sania când s'au speriat caii, și cât a impresionat-o atunci forța lui neobișnuită și siguranța lui liniștită, apoi că totuși acuma tocmai același om a venit s'o omoare. În aceeași vreme îi auzea întrebarea răcnită și îi vedea ochii. Observă în

clipa următoare că i se înneacă glasul și în privirea lui o strălucire nouă în locul încruntării. Strălucirea aceasta lacomă și tulbure a remarcat-o de atâtea ori în ochii mai tuturor bărbaților și totdeauna a măgulit-o, socotind-o ca dovada cea mai sigură a pasiunilor ce le deșteaptă frumusețea ei. Privirea țaranului o ardea ca o flacăară. O simțea cum i se plimbă pe corp și deodată înțelese că corpul i-e desvălit. Sări în picioare strângându-și halatul pe piept și strigând desperată:

— Ce vrei să faci?... Ajutor!... Nul... Ajutor!

Petre tălmăci strigătul ei ca o chemare. Sângele îi fierbea în vine și-i roșise toată fața, până și bulbiile ochilor. Nu mai vedea nimic afară de figura ei îngrozită și cu atât mai ispititoare, și de haina albă ușoară sub care îi zărise carnea. Intinse instinctiv brațele cu mâini mari, noduroase ca și când ar fi vrut să oprească o pornire ce nu se mai poate înnăbuși, bâlbâind neputincios:

— Apoi... de ce... să nu... te.::

Nadina dădu să fugă spre cealaltă fereastră. O mână largă a halatului atinse o mână întinsă a lui Petre. Degetele o înșfăcăară singure.

— Lasă-mă, lasă-mă!... Ajutor!... Nu! striga Nadina sbătându-se să-și smulgă mână din mână lui.

Deodată simți brațul lui vânjos cuprinzându-i mijlocul. Cu o lunecare de șopârlă se smulse din haină, lăsând-o în mâinile lui, iar ea, goală, alergă în colțul dinspre sufragerie și se piti după spețea unui fotoliu. Lucirea mată a trupului ei stârni mai aprig pornirea bărbatului. Svârli haina ce-o ținuse în mâini parcă i-ar fi oferit-o să se îmbrace și se apropiă de fotoliu cu brațele deschise ca la un joc de-a ascunselea.

— Nu te-apropia!... Ajutor!... Ce vrei să faci? țipă Nadina cu capul deasupra spetezei, urmărindu-i mișcărilor cu ochii holbați de spaimă.

Când Petre ajunsese lângă fotoliu, Nadina țâșni din ascunzătoare să treacă spre ușa vestibulului și pe acolo afară. Brațul lung a lui Petre îi aținu calea și-i încolăci mijlocul.

— Lasă-mă!... Ajutor!

Petre o ridică în sus ca pe o păpușă și o întoarse cu fața spre dânsul, cuprinzându-i cu celălalt braț picioarele peste șolduri. Iși lăsă capul pe spate ca să-și înalțe privirea spre ochii ei. Nadina svârcolindu-se, întâlni privirea aprinsă și-i văzu obrajii inundați de o bucurie mare. Incepu să-l izbească cu pumnii peste față, peste cap, îi smulse căciula și-l lovi peste ochii în care pofta ardea ca o vâlvătaie. El răbdă loviturile ei ca niște mângâieri până ce, luându-și seama, își ascunse obrajii pe pânțele ei. Nadina nu simțise mâinile aspre care-i strângeau șoldurile și mijlocul, dar acuma simțea cum îi sgârie pielea mustățile și buzele lui fierbinți. Sbatându-se neconținut, corpul ei alunecă ușor în jos până ce gura țăranului ajunsese să se scufunde între sânii ei mici și rotunzi. Buzele lui însetate se opriră deasupra unuia mozolindu-l pătimaș câteva clipe și în sfârșit dinții mușcară ca într'o piersică pâr-guită.

— Mă doare!... Ajutor!... Dă-mi drumul! țipă Nadina, începând iarăși să-l izbească peste cap.

Atunci băgă de seamă că Petre, strângându-o și sărutându-o, se retrăsese până aproape de divanul cu plapoma boțită de pe care se sculase ea adineaori. Și, fără a-și fi ridicat fața dintre sânii ei, călăuzit numai de lăcomia instinctului, o așeză încet pe spate, de-a curmezișul canapelei.

încolăcindu-i mijlocul cu un braț, iar cu celălalt sprijinindu-se. Nadina își înfipse degetele în părul lui, sgâlțâind cu furie. Deodată simți mâna lui grea ca un maiu între pulpele ei lipite, despărțindu-le și făcând loc genunchilor lui. Aceași mână îi pipăi o clipă pânțelele cu mișcări aspre. Nadina se svârcolea neputincioasă sub greutatea bărbatului, legănându-și capul pe dunga canapelei:

— Nu vreau!... Ajutor!... Ajutor!

Petre își ridică atunci capul dintre sânii ei și mormăi răgușit:

— Stai binișor... Stai că doar nu te mă... Uite-aș!

Nadina avu o cutremurare dureroasă. Se mai sbătău câteva clipe, apoi țipetele ei deveniră tot mai slabe, iar mâinile ei loveau numai ca niște aripi plăpânde. Apoi scâncetele ei se transformară în gemete sacadate, dominate și acelea de gâfăiturile flăcăului. Cu ochii strânși și gura întredeschisă, capul Nadinei se legăna mereu în timp ce brațele ei încolăceau inconștient gâtul bărbatului care-i răscolea toată ființa într'o înfiorare amețitoare. Se simțea pătrunsă de o bucurie atât de intensă parcă s'ar fi împărtășit dintr'o taină necunoscută, amară și dulce mai presus de toate.

Rămase istovită cu fața'n sus, nemișcată, cu pleoapele închise. Deodată, glasul lui Petre, puțin batjocoritor, răsună ca dintr'o depărtare mare:

— Apoi vezi, cucoană, degeaba ai țipat și te-ai svârcolit, că doar nu te-am...

Nadina se ridică parcă s'ar fi trezit dintr'un coșmar. Își învăli goliciunea cu cămașa de noapte ce-i era la îndemână și-și acoperi fața cu mâinile.

simțind numai o scârbă infinită de corpul pe care și-l adorase.

Petre își luase căciula de jos și o îmfundase în cap. Stătu o clipă examinând pe Nadina, parcă deabia acuma ar fi văzut-o mai bine. Murmură în sine cu o ridicare din umeri:

— Cucoană, ne-cucoană...

Apoi adăogă cu un glas care se silea să fie poruncitor:

— Dacă ți-e dragă vieața, cuconiță, să fugi!... Ai auzit? Să fugi îndată, altfel...

Nadina se uită la dânsul ca și când n'ar fi înțeles, fiindcă, apărându-și trupul, a uitat pri-mejdia adevărată. Din înfățișarea lui se dumeri, își aduse aminte și zise scâncit:

— Unde să fug?... Scapă-mă!... Ce să fac?

Petre nu voia să se înduioșeze. Repetă mai aspru:

— Fă ce te-o îndrepta Dumnezeu, cucoană, numai nu zăbovi de loc...

Ieși morfolindu-și sfârșitul. Nadina îi auzi bocancii pe dușumele. Iși căută ciorapii, bălăbănind cu mâna lângă canapea și șoșăind din buzele uscate parcă ar fi vorbit cu cineva:

— Trebuie să plec... Unde să plec?... Doamne, Doamne, unde să plec?

3.

Platamonu ieșind azi-noapte, ca în toate nopțile, să dea o raită prin curte, a văzut lumina focului spre răsărit. Și-a zis că trebuie să fie în Teleorman, la granița județului, sau poate la Izvoru. În orice caz era semn că răzmerița se a-

proprie și mâine-poimâine va izbucni și pe aici. Hotărî deci că vor profita și ei de plecarea Nadinei și se vor agăța de mașina ei până la Pittești. Era cât p'aci să scoale pe nevastă-sa, să se sfătuiască ce să ia de prin casă afară de bani și bijuterii.

Azi dimineață a deșteptat mai devreme și pe Aristide, care obișnuia să doarmă până spre amiază. Aristide s'a cam bosumflat că i-a stricat somnul cel mai dulce și l-a ironizat că a ajuns și dânsul fricos ca avocatul Stavrat care, de când a venit, numai într'un tremuriciu o duce. Totuși s'a sculat fiindcă în realitate lui îi era mai frică și parada doar ca să-și dea aere eroice și să se facă mai interesant în fața tatălui său de a cărui dragoste profita și abuza în toate felurile.

Pe la șapte erau toți trei gata de drum. Olimp Stavrat baremi se pregătise de aseară și dormise îmbrăcat ca să nu-l surprindă un eventual atac nocturn. Firește, Platamonu se ferise să vestească pe cineva dintre slugi sau argați, să nu meargă cumva vestea prin sat și să se alarmeze țărani ori să se încurajeze la tulburări. După ce vor fi plecat se va întâmpla ce-o vrea Dumnezeu.

La opt jumătate, pe când se impacientau că Nadina nu sosește, desigur pentru că n'a renunțat la lenevie și cochetărie nici în momentele acestea de pericol, se pomeniră cu Dumitru Ciulici. După un minut de consternare, avocatul Stavrat își exprimă indignarea că „cucoana asta are să ne nenorocească pe toți”, adăogând că de ce n'a venit și dumneai cu căruța acestui om de omenie, că nu i-ar fi căzut de loc boieria, în loc să oblige pe toată lumea să aștepte acuma cine știe cât până ce se vor năpusti țărani asupra lor să-i masacreze. Aristide propuse să meargă repede

Dumitru cu careta și s'o aducă încoace, iar până atunci să se pregătească trăsura cu care apoi să plece cu toții la Costești. Platamonu găsi însă mai cuminte să se imbarce îndată în trăsura cea mare, să treacă prin Lespezi s'o ia pe Nadina și de acolo să iasă prin Cantacuzu în șoseaua județeană care e sigură și probabil păzită de jandarmi sau armată. Porunci deci să puie cai imediat.

Stăteau cu toții în cerdac, așteptând să iasă trăsura și cerând în răstimp dela Dumitru Ciulici amănunte. D-na Platamonu se mai învătea prin casă, plângând și dând mereu în grija slujnicilor să ia seama și să-i apere lucrurile că pe urmă nici ea n'are să le uite pe ele. Dumitru, învărtind căciula în mâini, tocmai spunea lângă scară că Lespezenii sânt liniștiți și le pare rău că se amână mereu muncile, când o ceată de vre-o patruzeci de țărani năvăli pe poartă cu mare gălăgie, câțiva învărtind niște bețe în aer. Cei trei încremeniră pe scaune. Intr'o clipire oamenii înconjurară cerdacul strigând, suduind, învâlmășindu-se parcă fiecare ar fi vrut să ajungă mai în față. Dumitru s'ngur rămăsese cu capul gol în mijlocul mulțimii mânioase. Argații ieșiră de prin grajduri privind mirați. Vizitiul apăru cu caii să-i înhame la trăsura scoasă din șopron.

Platamonu se reculese, se sculă în picioare și întrebă cu o mutră nedumerită și prietenească:

— Da ce-i, oameni buni?... Cine v'a supărat?

Zeci de glasuri răspunseră deodată răcnind care de care mai vârtos. Erau sudălmii și ocări și amenințări, toate topite într'un vacarm asurzitor din care nu se înțelegeau decât frânturi de vorbe murdare... Platamonu își rotea ochii holbați peste fețele strâmbate de furie și recuno-

ștea țărani din Amara, din Lespezi și din Gliganu. Iși opri privirea asupra lui Chirilă Păun, care era mai în față alături de fratele învățătorului Dragoș, și-i zise cu blândețe:

— Spune tu, Chirilă, care e necazul și ce poftiți dela noi, că tu știi mai bine că eu nu mă codesc niciodată să...

Chirilă Păun începă cu glasul-i moale obișnuit și vorbind urcă cele patru trepte ale cerdacului sprijinindu-se în bățul nou, încă verde, ce-l avea în stânga:

— D'apoi ce poftesc dumnealor au să-ți spuie singuri că au gură, dar eu am o răfuială mai veche pentru Gherghina cu tâlharul ăsta care...

Ajunse în cerdac și când rosti vorba „tâlharul”, se repezi la Aristide, care ședea aiurit și cu un zâmbet nepriceput pe buze, și-i trăzni peste obraz o palmă atât de sdravănă de plescăi parc'ar fi dat cu o lopată.

— Nu da, Chirilă! apucă să strige Platamonu. În clipa aceea însă țărani tăbărau peste ei cu pumnii și cu picioarele, tăvălindu-i pe dușumelele ceardacului. Avocatul Stavrat țipa disperat:

— Nu mă omoriți, fraților!... Eu nu-s de-aici!... Aoleu!

Din casă izbucniră strigătele d-nei Platamonu și ale femeilor care se amestecau în sgomotul loviturilor și al răcnetelor. Incăierarea ținu numai câteva momente. Apoi răsună glasul lui Nicolae Dragoș ca o poruncă:

— Ho!... Oprește!... Lasă-l, nea Chirilă!... Stați, măi oameni, că noi n'am alergat până aci pentru nițică bătaie!... Nu mai da în el, băiete, n'auzi?... Pe grecoteiul ăsta am venit să-l jugănim,

ca să nu mai poată sări pe fetele și nevestele oamenilor!

Urmă o secundă de zăpăceală. Unele glasuri întrebare „ce-a zis“, altele strigară „vrea să-l jugsănească“, și iar alții urlau „dar mai bine să-l omoare că nu-i nici-o pagubă“. Aristide, uluit mai mult de năvala de lovituri ce se abătuse asupra lui, îngrămădit printre bocancii și opincile țăranilor, se gândea cum s'ar putea furișa mai la o parte și apoi să se facă nevăzut. Platamonu însă începu să sbiere îngrozit:

— Iartă-l, Chirilă!... Oameni buni, fie-vă milă!... Măi Nicolae, iartă-l și tu!

Nu-l asculta nimeni. Cineva strigă: „Luați seama cu cei bătrâni!“ Alții adăogară: „Faceți loc!... Laopartel!“

Nicolae Dragoș apucă de un picior pe Aristide, care izbutise să se strecoare puțin mai departe, și-l trase la mijloc, întorcându-l cu fața în sus. Pe urmă strigă ca un căprar când împarte corvezile:

— Aideți, voi, Terente cu Vasilică, țineți-i mâinile, tu Costică șezi pe el să nu se miște, voi țineți-l de picioare, așa!... Țineți bine, băietel!... Hai, nea Chirilă, hai, scoate cuțitul c'ai jugănit destui porci și ești meșter!

El însuși începu să descheie pantalonii lui Aristide care, dându-și acuma seama ce i se pregătește, răcnea din răspuțeri.

— la resfirați picioarele, băieți! strigă Chirilă Păun ingenunchind tacticos cu cuțitul în dreapta. Ține bine!

Țăranii se îngărămădeau roată privind cu ochi lacomi spectacolul. Platamonu se aruncă nebuște între dânșii:

— Nu tăia, Chirilă!... Aoleu!... Omoriți-mă pe mine, măi oamenii!... Aoleu!

Câteva brațe îl opriră pe loc, câțiva pumni îl izbiră, iar din mijlocul cercului glasul lui Chirilă rosti cu imputare:

— Uite, așa mă jăluiau și eu când mi-am văzut pe Gherghina cu burta plină și hoțul ăsta râdea și mă batjocorea!

Aristide scoase atunci un urlet de zângănireă geamurile:

— Ajutor!... Ajutor!... Aoleu!... Tată, nu mă lăsa!

În vreme ce vaietele lui de durere se îngroșau și răgușeau și se transformau în grohăituri și apoi în gemete cu sughituri. Chirilă Păun tăia și vorbea liniștit parc'ar fi operat un purcel:

— Taci, cocoșelul tatii, taci, că ți-ai bătut joc destul de muierile noastre, de-acu să mai stai și tu cuminte... Ehe, cum m'a usturat inima pe mine toată iarna și m'am plâns și m'am sbătut pe la toți oamenii...

Nicolae Dragoș, întunecat, se uita și bombănea și din când în când arunca ochii spre Platamonu care, mai de o parte, se svârcolea în mâinile țărănilor hohotind de plâns.

— Na, gata, uite-le! făcu Chirilă ridicându-se.

— Pune-i-le pe piept, nea Chirilă, să-și facă tocană din ele! zise gros Nicolae Dragoș, întorcându-se cu scârbă.

Câteva răsete izbucniră, apoi strigăte ș'apoi gălăgia care se potolise un răstimp. Aristide rămăsese întins pe dușumele, gemând. Arendașul se smulse dintre țărani ce-l ținuseră și se aruncă la fiul său:

— Dragul tatii, dragul tatii... Of, tâlharii!

Chirilă Păun coborî cu Nicolae în curte, iar ceilalți îi urmară lărmăluind în neștire. Platamonu însă se desmetici brusc, chemă pe nevastă-sa care leșinase de câteva ori de groază, îi spuse că trebuie să plece imediat cel puțin la Costești, la un medic, altfel se prăpădește băiatul. Pe urmă, cu o sfortare desperată, ridică pe Aristide de jos, îl luă în brațe ca pe un copil mic și porni cu el printre țărani gălăgioși, care totuși se dădură la o parte și-i făcură loc, să traverseze ograda până la trăsura pregătită de adineaori lângă care vizitiul se învârtea uluit. Și pășind greu, cu feciorul în brațe, urmat de d-na Platamonu și de două servitoare bătrâne, arendașul strigă:

— Mitrofanе, repede, caii, să plecăm la spital că moare băiatul!

Oamenii, auzindu-l și văzându-i, se mai liniștiră ca și când i-ar fi mișcat durerea părintelui. Numai Dragoș bufni cu aceeași ură disprețuitoare:

— Duceți-vă, duceți-vă că poate să i le puie la loc doftorii!

Nu mai răsе nimeni. Toți se uitau cum se așează arendașul în trăsura, ținând mereu pe brațe pe Aristide, cum îi învelește d-na Platamonu și cum apoi se urcă pe capră, lângă vizitiu, cum Dumitru Ciulici și cele două slujnice se sileau să le fie de ajutor. Apoi caii porniră spre poartă. Trecând pe lângă grupul de țărani, Platamonu, cu ochii plânși și glasul amărit, strigă:

— Lasă, Chirilă, că Dumnezeu e sus și are să te bată mai rău de cum m'ai lovit tu pe mine!

— Până la Dumnezeu m'ați pedepsit voi destul! răspunse Chirilă Păun.

— Mama voastră de grecotei! sudui printre dinți Nicolae Dragoș.

Trăsura ieși uruind pe poartă. După câteva clipe Nicolae, mai răcorit, zise:

— Acu noi am isprăvit ce-am avut de isprăvit și ne putem întoarce acasă că mai avem și alte treburi!

Un vlăjgan, nemulțumit, îl înfruntă:

— Da noi cum rămânem, măi vere? Că doar nu ne-am ridicat noi numai ca să puteți jugăni pe feciorul grecului!

— Cum, băiete, noi să vă învățăm ce să faceți dacă ați scăpat de ciocoi? se înfuriă Dragoș. Voi n'aveți cap și minte? Ori sânteți copii de țată?... Hai, nea Chirilă! Haideți, măi oameni, care sânteți din Amara, că noi om ști ce să facem și nu i-om întreba pe dânșii!

— Așa-i, așa-i! făcură câteva glasuri. Umbrați sănătoși că nici noi n'om sta de pomană!

Totuși, după ce se depărtară Amăranii, rămaseră în curtea conacului, încurcați, încât unul chiar exclamă:

— Ce-a fost asta, măi creștini?

Apoi deodată, parcă s'ar fi mâniat că nu sânt în stare să facă nimic, începură să strige care de care, să înjure, să se îndemne:

— Puneți-i foc, măi, ca la Ruginoasa!... Stați, măi, să nu plecăm cu mâna goală!... De ce foc, fraților, mai bine să ne luăm fiecare, că-s pline hambarele!... Dumnezeu și Maica Precista!... Hai, băieți, nu pregețați!... Ce ți-e frică Ioane, că nu mai sânt boieri!

Unul năvăli spre cerdac unde slujnicile dere-ticau lăcrimând. Ceilalți, ca oile, năvăliră după el. Femeile fugiră în casă cu țipete de spaimă. De pe uliță soseau mereu alți țărani cari prinseseră de veste că se strânge lumea la curte. Cei pătrunși în casă se înverșunau lărmăluind și spăr-

gând, ca și când s'ar fi luptat cu niște dușmani de moarte. Câte unul ieșea încărcat cu cine știe ce lucruri care i s'au părut lui mai de preț și pleca să le ducă acasă, chiuind de mulțumire, grăbit să se întoarcă, să mai aleagă ceva până nu se prăpădește tot. Prin ogradă adulmecau cei veniți în urmă, iar mulți dădeau târcoale hambarelor. Conacul deveni curând un furnicar de bărbați, femei, copii, toți îngrijorați să nu le ia alții înainte la împărțire...

În răstimp avocatul Stavrat, după vijelia de pumni care-l amețise de tot în primul moment, profitând de vălmașeala ce a urmat în jurul tănărului Platamonu, s'a furișat în casă și de acolo, pentrucă cunoștea suficient distribuția ieșirilor (le studiasse în aceste două zile tocmai în vederea eventualității care s'a realizat acum), trecând prin bucătărie, a ajuns în dosul clădirii, într'o curtică de serviciu. Deși aiurit de lovituri și tăvăleală, a avut prezența de spirit să nu se ascundă prin vreo dependență a conacului, cum îi trecuse întâi prin minte, ci a escaladat gardul de uluci dinspre grădina de zarzavaturi și a pornit curajos peste câmp să iasă în șosea prin dosul caselor sătenilor. Niciodată n'ar fi crezut ca, la cincizeci și șase de ani, să fie capabil de eforturi fizice atât de extraordinare. Nici nu-și mai aducea aminte că suferă puțin de cord, că are un început de astmă, că medicul i-a interzis să a-lerge... Pășea ca un vânător de munte prin brazdele năclăite, prin ochiuri de bălți, adus puțin de spinare să nu-l observe cineva, asudând și cu un sentiment de fericire care îi înnoia mereu puterile. În sfârșit ultima casă! Il ispitesc gândul să se oprească, să răsuflă și să-și usuce puțin nădușeala, dar își birui prudent lenea și continuă mar-

șul în diagonală ca să se apropie de șosea. Deodată zări o trăsură. O recunosc, începu să strige. Glasul i se pierdea în uruitul roților. Il cuprinse o clipă desnădejdea. Dacă se va întâlni pe drum cu vre-o ceată de țărani? Trăsura se depărta în galopul cailor.

— Ce tâmpiți și țărani! își zise dânsul cu amărăciune. Se năpustesc asupra arendașului să-l omoare și pe urmă îl lasă să plece cu trăsura... Dacă știam rămâneam și eu pe loc și nu mă mai chinuiam prin hârtoapele astea!

4.

— Trebuie să plec numai decât! murmură Nadina neconținut îmbrăcându-se cu o grabă desperată ca și când s'ar fi aprins casa. Unde mi-e pălăria?... A, trebuie să plec!

Își adună micile obiecte de toaletă și ceasornicul și câteva mărunțișuri, le înfundă în poșeta de piele roșie cu monograma de aur. Trecând pe lângă oglindă, își aruncă ochii fără să vrea și se înfioră văzând o figură străină parcă.

— O, săraca de mine! bălbăi pierdută. Și toate astea numai pentru că... A, să plec repede, să...

Petre trecuse din vestibul în ceardac și coborîse în curte unde, între timp, se mai adunaseră alți Lespezeni. Toader Strâmbu se hărțuia cu muierea lui Dumitru Ciulici din pricina Ilenei care tot dădea să intre în casă, la cucoana ei, iar Toader îi tot aținea calea, ba odată i-a făcut și vânt de fata a început să bocească.

— Bine că vii, Petre, că erau să mă sfârtice muierele! zise Toader cu un rîs larg. Da știi c'ai

stat și tu, Petrică!... Ori nu te-a mai lăsat cucoana să ieși când a dat de bine?

— Ia taci, măi Toderiță, nu te mai porcăi! se încruntă flăcăul. Că doar ești om nu câinel!... Am muștruluit-o eu deajuns, n'ai grijă tu... Uite-acu pleacă și ne lasă și moșie și tot!

— Bună treabă! făcură vre-o doi Lespezeni.

Toader Strâmbu însă se roși deodată:

— Da ce, măi Petrică, așa ne-a fost vorba?...

Apoi d'aia mi-am tocit eu picioarele până aci?

— Dar tu ce vrei, Toderiță? întrebă Petre.

— Parcă ziceai că ne-a batjocorit destul și...

— Pe tine te-a batjocorit ori pe mine?

— Dacă tu te lași, treaba ta! urmă Toader mai înfocat. Dar eu sânt văduv, mă, și stătut și... Na, Ilie, ține-mi...! adăogă brusc, întorcându-se către Ilie Cârlan și agățându-i de braț toporul. Că n'am să mă iau eu după alții care...

Se repezi bodogănind în ceardac și dispăru în casă. Ileana, îngrozită, apucă pe Petre de mânecă:

— Petrică, nu-l lăsa că vrea s'o omoare!

— Da fire-ar ai dracului dacă nu m'ascultă — mormăi flăcăul stăpânindu-se. Că eu i-am spus și...

În clipa când Toader pătrundea în vestibul, Nadina îmbrăcată, cu poșeta în mână, ieșea din odaia de dormit. Zărind-o, țăranul se îndreptă spre ea, zicând cu o glumă batjocoritoare:

— Unde porniși, porumbiță frumoasă?... Stai, dă-mi și mie o guriță!

Nadina ezită un fragment de moment, apoi țâșni ca o săgeată în salon și închise ușa cu cheia. Întărâtat, Toader, fără a mai încerca clanța, puse umărul în ușă și o împinse înlăuntru.

— Ajutor!... Ajutor! țipă Nadina cu ochii ieșiți din orbite.

— Nu-ți plac, cucoană, ai? rânji Toader. Lasă, că tu îmi placi mie!

O trânti jos, îi ridică fustele'n cap. Cu o supremă sforțare Nadina mai răcni:

— Ajutor!... Ajutor!

— Nu sbiera, putoarea dracului! mormăi țăranul, înfingându-i mâinile în beregată.

Glasul Nadinei se stinse parcă l-ar fi smuls din rădăcină...

Peste câteva minute Toader Strâmbu reapăru în ceardac, cu poșeta Nadinei ascunsă în buzunarul sumanului, cu un rânjet de mulțumire pe față. Iși luă toporul dela Ilie, zicând cu un glas hârăit:

— Hai, du-te și tu, Ilie, că poate să mai fie caldă!

Oamenii îl priveau cu o curiozitate speriată. Ileana însă izbucni:

— Aoleu, să știți c'a omorît pe conia!... Uci-gașule! Uci-gașule!

— Aoleu! făcu și Petre. N'oi fi făcut una ca asta, Toderiță?

Toader Strâmbu răspunse liniștit:

— Ba a murit ca un puiu de găină, zău așal! Cum am strâns-o nițel să nu urle, cum n'a mai suflat...

— Aoleu! făcu Petre iarăși, mai abătut... Rău ai făcut Toderiță, că de-acuma...

Țăranul se uită la Petre, apoi la ceilalți cu o mirare ce se schimba treptat în indignare și în mânie. Pe fața-i lătăreață țepile nerase de cine știe când se burzuluiau, ochii mici, înfundați în cap, însângerați, scânteiau ca doi cărbuni aprinși peste care suflă un vânt năpraznic. Incepu să urle ca o fiară scoasă din minți, mișcându-se de

ici-colo parcă ar fi călcat cu tăpile goale pe jăratec, gângăvind și spumegând:

— Da ce-i dacă a murit?... Dar muierea mea cum a murit de nemâncare cu zilele și că nici n'am putut-o duce la doftor? Sărit-a vre-un ciocoiu că de ce-a murit nevasta lui Toader Strâmbu? Că și azi mai sânt dator și la oameni, și la popa pentru înmormântare și-s cu copilașii flămânzi și-s fără o palmă de loc și-s stors de vlagă și muncesc până-mi sar ochii și n'ajung să-mi hrănesc copiii... Și voi vă supărați că i-am făcut de petrecanie în loc să săriți cu toții s'o scuipați, așa moartă, că ea de bine și de huzureală a venit să nu ne lase nouă pământul și să-l dea la ciocoiii ei... Dar eu îi omor pe toți... care-mi pică în drum îi dau cu toporul... să nu mai rămâie picior de ciocoiu, să le piară vița și sămânța!

Invârtea toporul deasupra capului... Glasul răgușit avea izbucniri de trâmbiță spartă:

— Destul am răbdat și-am suferit... Acu vreau să mă răcoresc!... Trebuie să beau sânge de ciocoiu, altfel îmi ard bojocii!

Se repezi cu toporul la ferestrele conacului. Geamurile și cercevelele se risipiră țândări, pe rând. Ceilalți țărani, molipsindu-se îndată de furia lui distrugătoare, se năpustiră și ei, cu ce le cădea în mână, să spargă ori să dărâme ceva. Muierea lui Dumitru țipa și-și smulgea părul că-i vor prăpădi și lucrșoarele ei; în aceeași vreme Ileana dădu fuga în casă, să vadă și ea ce s'a întâmplat cuconița Nadina. Pavel Tunsu ochise dintru început automobilul. Descoperise într'o magazie un târnăcop, se apucă să izbească în mașină cu atât mai mânios cu cât nu izbutea s'o sfărâme destul de iute și de vizibil. Când însă băgă de seamă că a spart rezervorul de benzină,

lăsă jos târnăcopul, smulse o mână de fân din podețul de lîngă șopron, făcu un șomoioș, se scotoci prin buzunare pînă găsi un chibrit, aprinse binișor fânul, așteptă nițel să ardă cu flacără și pe urmă îl aruncă sub automobil, pe băltoaca ce se scursesese între timp. O flacără albastruie învălu deodată mașina, se ridică pînă la acoperișul de șite, se prelinse în podurile cu fân de alături. În câteva clipe acareturile erau cuprinse într'un nour uriaș de fum din care țâșneau limbi galbene în răsuciri neliniștite.

— Foc!... Foc! izbucniră oamenii cu o bucurie sălbatică.

— Uiiuu, cum îmi încălzește inima! răcni Toader Strâmbu cu fața jilavă de sudori alergând spre acareturile aprinse parc'ar fi vrut să se arunce'n foc.

Lîngă cerdac Petre Petre rămăsese zăpăcit, uitându-se ca prin vis la lumea ce viermuia prin curte. Numai într'un târziu văzu că nici Matei Dulmanu nu s'a clintit din loc.

— Măi Petrică, ia să scoatem pe cucoana din casă, că dă focul peste dânsa și-ar fi mare păcat să ardă în flăcări...

— Ce bine zici, nea Matei — aprobă repede Petre. Că oamenii și-au pierdut de tot mințile!

Tocmai atunci Ileana ieșea din casa primejdiilor, ținând în brațe pe Nadina, învălită într'un cearceaf alb.

5.

Drapelul părea în doliu. Când veni, Joi dimineața, pe la zece, la redacție, Titu Herdelea, nu văzu nici măcar pe Roșu la faimosul birou în-

cărcat de ziare. Află, ce-i drept, că a fost și a plecat adineaori, lăsând vorbă că se întoarce într-o jumătate de oră.

Tânărul Herdelea întârziase pentrucă trecuse pe la Interne, la Modranu, după informații despre Argeș, cum promisese ieri lui Grigore Iuga. N'a aflat nimic. De altfel aseară Grigore a vorbit la telefon cu directorul prefecturii dela Pitești care i-a spus că prefectul Boerescu e tocmai prin județ și așteptat să sosească în cursul nopții, că deocamdată e liniște și nu s'au semnalat nicăiri tulburări, deși pericolul contaminării e mare din pricina vecinătății cu nebunia din Teleorman. Titu l-a căutat ieri toată după amiaza și deabia seara l-a găsit la Predeleanu. Grigore s'a scuzat cu gluma că, totdeauna când vrea să-l găsească sigur, să întrebe întâi la casa Predeleanu fiindcă în vremea din urmă mai mult stă aici decât acasă. Herdelea a zâmbit; cam observase el că, în afară de prietenia lui Predeleanu, ochii frumoși ai d-rei Olga Postelnicu nu sânt chiar străini de asiduitățile tânărului Iuga.

Pe Gogu Ionescu l-a întâlnit ieri după prânz. Și el telefonase la Pitești. Era mai abătut și avea ochii mereu umezi parcă o presimțire i-ar fi ros sufletul, oricât încerca Eugenia să-l liniștească.

Firește, Titu Herdelea își împărțise timpul așa încât să fie acasă la cinci, când trebuia să vie Tanța. A venit foarte punctual și s'au îmbrățișat și au plâns puțin amândoi de bucuria revederii. Lucrurile importante, pe care i le prevestise în scrisorică, nu prea aveau importanță. Că Jenică s'a despărțit de d-na Alexandrescu a treia zi după ce s'a mutat Titu, că nu i-a cerut el să îndepărteze pe Titu ci d-na Alexandrescu a vrut să-l rămâie camera pentrucă pe Mimi a izgo-

nit-o definitiv bărbatul ei, că d-na Alexandrescu a căutat să facă scandal, că a venit la ei și s'a certat cu toți foarte urât, chiar Tanței i-a strigat în gura mare că s'a tăvălit cu chiriașul ei, că totuși Jenică a rămas bun despărțit de ea și s'a logodit îndată cu fata subdirectorului, că dealtfel Jenică s'a purtat ca un adevărat cavaler desmințind energic ocările Lenuței față de părinții lui... Titu Herdelea a ascultat cu mult interes toate acestea, întâi fiindcă i le spunea Tanța și apoi pentru că tot ce o privea pe ea îl pasiona în realitate mai mult ca orice. Induișat, îi mărturisi că, dacă ar avea o situație materială cât de cât asigurată, mâine ar lua-o de nevastă și că, în orice caz, ea tot a lui trebuie să fie pentru totdeauna. Iar, drept legământ, de aci încolo, în loc de alte mângăieri, are să-i zică numai „mireasa mea“...

— Veniși, pu'ule? Bravo! murmură Roșu intrând și găsind pe Titu cu nasul în jurnale. Va să zică gata, ai?... După am'azi avem guvern nou!

Și după ce mai răsfoi câteva gazete:

— Ai văzut cum au schimbat macazul onorabili?... Acuma nu mai e vorba de lupta sfântă a țăranilor. Acuma sânt numai tulburătorii ordinii publice împotriva cărora trebuiesc m'jloace energice de represiune. Nu ți-am proorocit eu toate astea de-acum trei săptămâni, puile? Dar să vezi curând-curând cum o să puie și tunurile în bătaie ca să sugrume lupta sfântă pe care au glorificat-o până ieri! Nu observi? I-au dat zor cu „lupta sfântă“ și cu „să nu curgă o picătură de sânge românesc“ exact până ieri, adică până în ceasul când au fost siguri că vin la putere. Ceea ce înseamnă că au dat foc țării cu premeditare și fără nici-un scrupul, căci ruina țării, pentru ei, n'are importanță, ci numai acapararea guvernului, chiar

al unei țări ruinate... Degeaba, sânt odioși, amice! Eu nu fac politică și-mi sânt indiferente partidele cu așa zisele lor ideologii, dar ăștia sânt îngrozitorii!

Sbârnâitul telefonului îi întrerupse indignarea:
— Alo!... Da, da, *Drapelul!*... Domnul Herdelea? Aici... Poftim!

Era Gogu Ionescu care cerea știri noi, pentru că azi i-a fost imposibil să mai vorbească la Pitești. Titu îi promise că va trece dela Modreanu pe la dânsul.

— De, bieții oameni, se frământă și suferă pentru că domnii ăștia au vrut cu orice preț să ia guvernul! zise secretarul de redacție iar, parcă întreruperea l-ar fi întăritat. Și câți o să mai sufere și cât sânge are să mai curgă! Că ăștia vor ucide pe țărani cu aceeași desinvoltură cu care i-au îndemnat la răzmeriță! Ba te asigur că vor găsi chiar instigatori ai dezordinelor. Evident nu pe ministrul care a proclamat lupta sfântă. Nu, dragă! Pe tine, pe mine, pe vre-un învățătorăș sau preot care nu e în partidul lor, pe vre-un socialist...

Iar întrerupse telefonul. Grigore Iuga anunța că va trece să ia pe Titu, să meargă împreună la Interne. Apoi mai bine de o oră și jumătate Roșu își revărsă asupra docilului redactor toată înțelepciunea-i politică.

Deși extrem de hărțuit, mai ales cu schimbarea guvernului, Modreanu primi pe Grigore Iuga cu mare afabilitate, îi reaminti întâlnirea din tren și palavrele lui Rogojinaru și pe urmă spuse că i-a parvenit azi dimineață o notă telefonică dela Pitești cum că în cursul nopții s'a semnalat incendierea de către țărani a unui conac în sudul județului, cătunul Ruginita sau Ruginoasa, nu s'a putut recepta exact numele fiindcă prefectul, care

telefona personal, era foarte agitat și morfolea vorbele. Modreanu adăogă că, pentru a avea deslușiri complete în privința Argeșului, a chemat el acum vre-o oră Piteștii și a vorbit cu prefectul, care i-a comunicat că legătura telefonică și telegrafică cu partea de jos a județului ori s'a deranjat ori a fost distrusă, așa că nu are nici-o informație mai nouă până ce îi vor sosi prin eventuali curieri. Prefectul a mai subliniat că știrea despre arderea cătunului Ruginoasa a raportat-o cum a primit-o și el telefonic dela Costești, cu toate că el personal n'o crede exactă, poate să fi fost chiar vre-o farsă de prost gust, deoarece dânsul numai azi noapte a sosit din județ și a constatat tocmai în regiunea respectivă ordine perfectă.

— Prefectul d-voastră e o persoană foarte distinsă, dar de un optimism excesiv de robust! surâse Modreanu.

Grigore Iuga îi mulțumi călduros. Mai vorbiră două minute despre schimbarea guvernului. Tănărul Iuga spuse că pentru postul de prefect la Argeș ar fi desemnat prietenul său, avocatul Baloleanu; cel puțin el o știe dela Baloleanu însuși. Modreanu cunoștea, firește, pe Baloleanu și socotea că ar fi un prefect eminent tocmai pentru vremurile acestea tragice...

Pe drum Grigore comunică lui Titu că, dacă într'adevăr va fi numit Baloleanu, va pleca și el neapărat spre Amara în tovărășia noului prefect. Mărturisi că e foarte îngrijorat de soarta bătrânului. Oprindu-se în fața Teatrului Național, pe trotuar, Grigore Iuga își consultă ceasornicul și șopti cu o tristețe amară în glas:

— Douăsprezece și jumătate... Doamne, Doamne, ce-o fi acuma la Amara?

6.

Până la amiazi toată Amara știa isprăvile celor ce plecaseră de dimineață la Lespezi și la Gliganu. Firește, trecând din gură'n gură, întâmplările se umflau. Astfel se povestea că au fost jurgăniți amândoi grecii, și bătrânul și feciorul, că pe grecoaică a omorît-o cu securea un om d'n Gliganu și că avocatului din București i-au tăiat limba țărării și apoi l-au izgonit din sat, desculț și numai în izmene. La Lespezi toți bărbații și-au bătut joc întâi de cucoana cea frumoasă, pe urmă Toader Strâmbu i-a sucit gâtul ca unui puiu de găină și a asvârlit-o în foc, iar Pavel Tunsu a bătut pe neamț până l-a lăsat mort lat... Totuși țărării s'au întors mai mult răsfirați, nu grămadă cum porniseră, și de aceea nu s'a prea băgat de seamă când au trecut spre casele lor. Numai Pavel Tunsu a trecut chiuind ca un nebun și pe Toader Strâmbu l-ar fi văzut cineva cu o traistă grea în spinare despre care alții au aflat c'ar fi fost plină cu galbeni și giuvaiere luate dela cucoana omorâtă.

Primarul Ion Pravilă lăsase azi pe secretar la cancelarie, iar el stătu pe-acasă. Știa toate câte se petreceau în sat, dar nu voia să se mai amestece în nici-un fel. Aflase că sânt unii oameni care și-au pus în gând să-l bată măr și să-i aprindă casele din ură că i-ar fi năpăstuit cândva. Și din pricina asta socotea cuminte să-i lase pe săteni să-și facă mendrele cum îi taie capul. De ce să-și primejduiască dânsul vieața și averea dacă lumea s'a smintit? O să-i desmeticească curând-curând

stăpânirea și atunci se vor căi amarnic. Până atunci el trebuie să joace cu lupii ca să nu-l sfâșie.

Secretarul Chiriță Dumitrescu, plictisindu-se singur în toată cancelaria, a chemat înlăuntru cele două străji și desbătea cu ele întâmplările. Deza-proba și disprețuia sălbăticiile țăranilor și lua partea boierilor cu entuziasm, considerându-se făcând parte d'n boierime. Avea oglinjoara pe birou și vorbind își arunca deseori ochii să se admire sau să-și mai aranjeze gulerul și cravata...

Dela curtea Iuga până la jandarmerie, după întoarcerea dela Ruginoasa și întrevederea cu bătrânul Miron, primarul a avut de dimineață o mică ciocnire amicală cu Boiangiu, fiecare căutând să treacă asupra celuilalt atribuțiile polițienești și menținerea ordinii în sat. La despărțire Pravilă a declarat că el se spală pe mâini, că nu mai are nicio putere. Plutonierul i-a răspuns cu o înjurătură în general și apoi cu observația acră că numai la greu e bun jandarmul, încheind amenințător:

— Să nu mă scoateți pe mine din țâțâni că pe urmă vă împușc pe toți ca ciorile, mama voastră de țopârlani!

Boiangiu își făcea curaj înafară, dar în sine-și era pierit rău. Deocamdată socotea să se mai odihnească puțin fiindcă azi-noapte deabia apucase a ațipi când l-au sculat și acum se simțea frânt de somn. Unde să mai aibă răgaz de odihnă? A trebuit să se certe vre-un ceas cu Didina de era gata-gata s'o bată dacă nu sărea caporalul. Pe urmă a aflat despre plecarea grupului de țărani spre Lespezi, desigur nu cu gânduri pașnice. Pe urmă au venit veștile despre isprăvile oamenilor. Și însfârșit Lazăr Odudie, vătășelul arendașului Cosma, adineaori, speriat, că o seamă de oameni

dau mereu târcoale conacului și că i-e frică să nu-i puie foc.

Între timp, după ce a isprăvit cearta cu nevastă-sa, a ținut un fel de consiliu de războiu cu toți patru jandarmii. Pentru că sânt puțini trebuie să se prefacă a ignora desordinele din satele vecine care s'au petrecut sau care se vor petrece. Chiar în Amara vor închide ochii față de abaterile mai mici, cum au și făcut de altfel de vre-o câteva zile de când se frământă mai stăruitor lumea, dar vor împiedeca cu energie devastările sau incendiile. În caz de nevoie, întreg postul va ieși complect înarmat ca să facă impresie mai puternică. Armele însă nu vor fi încărcate, ci se vor încărca la fața locului, deasemenea pentru a speria mulțimea. Dacă, Doamne ferește, s'ar ajunge să fie silit a comanda foc, prima oară vor trage peste capetele oamenilor și numai când nici asta n'ar avea rezultatul dorit, se va trage în plin. În așteptare nimeni nu mai părăsește postul și toți vor fi pregătiți pentru orice eventualitate cu echipamentul și armamentul la îndemână.

— Măi Odudie, măi — zise Boiangiu vătășelului reclamant — ia seama că vouă acuma nu-mai a revoluții vi se năzare cum vedeți doi oameni stând de vorbă, așa de viteji sânteți, măi Odudie!

— Dom'le plutonier, eu nu mai răzbesc cu oamenii! făcu Lazăr Odudie resemnat. Matale să faci ce vrei, dar eu a trebuit să-ți spun, că pe urmă, când s'or întoarce boierii, să nu mă ia pe mine la rost că n'am purtat de grijă avutului dumnealor...

Plutonierul trimise mai târziu pe jandarmul Bogza, care era mai desghețat, să constate situația reală. Bogza aduse vești mai rele. Conacul

propriu-zis încă n'a fost atins, dar încolo e haram și oamenii cară fără sfială cu sacii și cu târnele porumb, fasole, grâu, ce se găsește. Au venit mulți și din Vaideei la împărțeala pe tăcute. Toate hambarele au fost sparte încă de azi-noapte. Un argat i-a spus că pândarii arendașului sânt cei mai înverșunați și că tocmai ei ar fi chemat lumea la pradă. De fapt chiar Odudie pare a se fi înțeles cu țărani că lui nu-i pasă ce fac dânșii cu hambarele și cu celelalte, numai de conac să nu s'atingă, dar acuma a prins de veste că oamenii umblă să dea foc conacului sau măcar să-l strice și deaceea a venit să reclame. Acolo totuși nu e multă lume căci fiecare ia ce dorește și pleacă. În bătătura cârciumii însă sunt vreo cincizeci, poate și mai mulți, care stau de vorbă sau complotază.

Boiangiu se încruntă. Va să zică nu se astâmpără de loc țopârlanii? Totuși, prudent, hotărî să-i lase în pace. Dacă nu fac tărăboiu, de ce să-i stârnească?

Peste mai puțin de jumătate ceas un jandarm, care stătea prin ogradă, năvăli în biroul șefului, raportând cu sufletul pe buze:

— Dom' plutonier, foc!... Arde conacul!

Șeful ieși speriat afară. Da, în direcția conacului lui Cosma Buruiană bolboceau nori groși de fum. Nu mai putea rămânea nepăsător. Ar risca să fie trimis în judecata consiliului de războiu dacă s'ar afla, și s'ar afla cu certitudine, că jandarmii nu s'au mișcat nici când țărani au pus foc conacului. Dădu câteva ordine și se echipă repede și dânșul în vreme ce Didina striga, frângându-și mâinile:

— Silvestre, Silvestre, ia seama să nu te omoare!

Boiangiu era calm. Se stăpânea. Iși zicea că mare lucru n'are să fie nici acuma. Doar să patruleze puțin, să facă act de prezență. Nu vrea să ațâțe pe țărani, ci să-i liniștească. Nu va lua cunoștință că focul a fost pus, ci va proceda ca și când ar fi un incendiu oarecare... Mai târziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia și se va răfui cu toți zurbagiii de azi.

În colțul cârciumii, la încrucișarea spre conac, ulița era cuprinsă de țărani. Plutonierul, în fruntea celor patru jandarmi, se apropia cu pași rari, cu o figură deschisă și pu'în surâzătoare ca să le arate că nu vine cu intenții dușmănoase. Țăranii tăceau și îi priveau parcă cu indiferența cu care privesc în deobște pe trecătorii străni. Numai când jandarmii ajunseră la doi pași, le făcură atâta loc cât să se strecoare prin mulțime. Boiangiu întrebă în glumă:

— Da ce, băieți, nu ne lăsați să trecem?

— Apoi ce să mai treceți că arde el și singur! strigă un glas batjocoritor.

Plutonierul se făcu a nu pricepe batjocura și se opri în mijlocul lor, zicând:

— De ars văd eu că arde, dar noi trebuie să ne facem datoria! Ori tu zici că nu, măi Serafime? adăogă către Serafim Mogoș care se afla chiar în fața lui, întunecat și dârz.

Mogoș dădu din umeri, fără a răspunde. În locul lui glăsui Trifon Guju:

— Datoria matale lasă c'o șt'im noi... E ușor să bați oamenii când ai puterea în mână, să-i chinu-ești!

— De, dacă așa e slujba, Trifoane? făcu Boiangiu tot împăciuitor, mai ales înțelegând că țărani umbă să-l întărâte.

— Dar tu ai gustat din papara asta, ori nu? bufni deodată Serafim Mogoș. Ca să-ți arăt eu cum e, soarele și anafura și...

Ii cârpi, una după alta, fulgerător, două palme sdravene pe obraji. Boiangiu nici nu mai avu timp să se dumirească. Intr'o clipire loviturile îl copleșiră din toate părțile. Văzu ca prin vis că Trifon Guju i-a smuls pușca de pe umăr. Iși ferea capul, lăsându-l pe piept și instinctiv nu căuta decât să scape din mijlocul mulțimii. Țăranii urlau și loveau. „Dă bine, mă!” „Arde-l!” „Fugii! Fugii!” În spate auzea glasurile jandarmilor, spăimântate: „Nu da!” Se avântă cu capul înainte să-și croiască o trecere.

Iureșul ținu numai câteva minute. Cu toată răpăiala de pumni Boiangiu izbuti să înainteze și simți curând că s'a rărit mulțimea după răirirea loviturilor ce le primea. În urma lui încăierarea continua însă cu aceeași furie parcă țăranii n'ar fi băgat de seamă că el s'a smult dintre dânșii.

— Fugii!.. Fugii! răsunau împrejurul lui glasurile batjocoritoare.

Fără să-și dea el seama, picioarele ascultau singure îndemnul și alergau mâncând pământul. Alți pași tropoteau în urmele lui. Ar fi vrut să vadă cine sânt, dar îi era frică să se uite înapoi. Strigătele continuau. După câteva clipe de goană zări la dreapta o poartă deschisă larg. Recunoscuse casa lui Marin Stan. Dădu buzna pe porată, trecu prin ogradă spre grădină. Un câine încercă zadarnic să-i ație calea hămăind cu mare furie. Deabia între pomii din dosul casei își încetini fuga și întoarse capul. După dânsul veneau cu aceeași iuțeaală desperată cei patru jandarmi la intervale care arătau în ce ordine au scăpat din încăierare. Toți patru erau fără arme, ca și șeful, iar doi în capul gol,

pierzându-și capelele pe câmpul de luptă. Țăranii victorioși, ajungând în dreptul casei, se opriră și numai deacolo huiduiau și înjurau, arătându-și pumnii și învărtind puștile rămase în mâinile lor. Mai liniștit oarecum, după ce a constatat că subalternii îl urmează, plutonierul întoarse iar spatele oamenilor care vociferau și continuă retragerea prin grădini, într'un ritm mai cumpătat, gândind că se va uni cu trupa la adăpost și zicându-și, pe măsură ce se reculegea:

— Noroc că n'au fost încărcate armele, altfel tâlharii ne omorau!

Pe când jandarmii dispăreau pipăindu-și cucuiele și coastele, țăranii comentau bătălia cu râsete și glume, cu sudălmii și ocări. Trifon Guju bălăbănea o pușcă în aer și chiuia și striga cu o vioiciune ce nu se potrivea de loc cu fața lui morocănoasă:

— Acu-i acu, fraților!... Acu-i acu!

Vestea izgonirii jandarmilor se răspândi repede dintr'un capăt la altul al satului, împrăștiind o bucurie parcă tuturor li s'ar fi ridicat o piatră de pe inimă. Băiețelul cel mai mic al Smarandei, care se nemerise prin preajma cârciumii și văzuse bătaia, goni într'un suflet până acasă și începu din ogradă:

— Nea Petrică! Mamă! I-au alungat... pe jandarmi... oamenii... și i-au bătut... și...

Petre venise dela Lespezi mai demult și nici nu mai ieșise din casă. Era bosumflat și tăcut ca și când ar fi băut numai fiere. Deabia a schimbat două vorbe cu maică-sa și nici nu a vrut să mănânce. Bombăni cu imputare:

— Bine că s'au dus dracului că n'au fost buni la nimic!

7.

Pe la ora șase Bucureștii răsunau de strigătele țigănușilor:

— Ediție specială!... Noul guvern!... Manifestul către țară!

Grigore Iuga, de când se întorsese dela țară, mânca în fiecare seară la Predeleanu. I-ar fi fost peste putință să stea acasă cu mătușă-sa Mariuca, să-i asculte fleacurile clevetitoare, sau pe la restaurante ori la club cu prieteni care până ieri mureau de dragul țărănimii și propovăduiau împărțirea moșiilor, cu gândul ascuns că tot nu se va întâmpla și cu mândria că totuși pot părea drept spirite înaintate, iar azi reclamau vehement să fie rase cu tunul toate satele care s'au revoltat și țărani să fie bătuti până la sânge, toți, fără excepție, ca să servească de pildă și să nu mai îndrăznească nici pe viitor să ridice capul niciodată. Cu Victor se înțelegea, ca totdeauna, și apoi găsea la ei o atmosferă care-i era necesară mai ales acuma, când tatăl său sta singur la țară în primejdie, iar el aici fără nici-o posibilitate de a-i sări în ajutor.

Mergând, strânse toate edițiile speciale, să le citească și să le comenteze împreună cu Victor. Pe el nu-l interesa compoziția guvernului, ci manifestul în care se svonea că vor fi anunțate mari reforme care vor opri imediat agitațiile țăranilor, fără să fie nevoie de represiune armată.

Până la masă avură timp să răsdiscute toate măsurile cuprinse în manifest, fără a se putea pune totuși de acord. Predeleanu socotea că guvernul debutează excelent și că manifestul e o ramură de măslin în mâna celor ce vor fi trimiși să liniștească

pe țărani. Mai mult nu se putea promite, în deosebi sub presiunea tulburărilor. Grigore credea dimpotrivă că pentru lumea satelor răsculate reformele promise vor părea o batjocură. Oamenii vor pământ, au dat foc și au făcut cruzimi ca să rămâie stăpânii pământului, iar guvernul nou vine și, în loc de pământ, îi scutește de niște taxe, le făgăduiește să le arendeze lor moșiile Statului, să ușureze învoielile cu boierii și alte asemenea lucruri care ar fi fost foarte bune înainte de izbucnirea răzmeriței, pe când azi...

— Eu am fost la Amara numai acum câteva zile și am pipăit pulsul țăranilor! urmă Grigore. Cu vre-o lună înainte umb'au și se sbăteau să cumpere moșia Babaroaga. Azi nici prin gând nu le mai trece așa ceva. Azi pretind foarte simplu să li se împartă toate moșiile. Și acestor oameni vrei d-ta să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe?... Ridicoll!

— Ei, bine, atunci va trebui să intervii forța ca să-i potolească întâi, iar pe urmă, când se vor desmetici, vor pricepe și ei însemnătatea măsurilor ce s'au luat în favoarea lor! zise Predeleanu senin.

— Da, așa! aprobă tânărul Iuga. Să nu umblăm cu ipocrizii! Țăranii s'au revoltat — să iasă armata să-i pedepsească. Punct. Reformele se discută cu oameni sănătoși, nu cu bolnavi sau cu exaltați. Manifestul e o ipocrizie în plus, deaceia mă supără. Potolirea răscoalei nu se poate face fără vărsare de sânge. În loc să tragă cu gloanțe direct în răsculați, guvernul trage întâi în vânt cu manifestul, ca să se poată spăla pe mâini mai târziu că n'a vrut vărsare de sânge, dar... Un bizantinism ieftin care va exaspera pe nenorociții de țărani și va face să se cheltuiască mai mult sânge!

Tecla le interzisese să discute la masă despre răscoale și politică. Vorbiră aproape numai despre Miron Iuga. D-na Predeleanu observă într'un rând:

— Numai când îmi închipuiesc că Victor ar putea fi singur la țară în zilele astea, parcă îmi vine să înnebunesc!

Grigore Iuga aruncă o privire spre Olga.

Tocmai atunci Predeleanu întrebă:

— Apropos, Grigoriță... Să mă ierți dacă sânt poate indiscret sau, știu eu, nedelicat. Am auzit că nevastă-ta...

— Fosta! rectifică Grigore repede, roșind.

— Da, fosta ta nevastă ar fi plecată acuma la țară... Adevărat? Fiindcă ar fi ceva...

— Nu știu! murmură tânărul Iuga întunecându-se. Pentru mine e moartă de mult.

8.

Logofătul Bumbu ținea în curent pe bătrânul Iuga cu cele ce se petreceau în sat, cum îi poruncise. De azi-dimineață, de când a aflat despre Ruginoasa, boierul l-a chemat de câteva ori, luându-l cu aceiași întrebare:

— Ei, ce ispravă au mai făcut oamenii noștri?

Bumbu i-a ascuns numai uciderea Nadinei de teamă să nu se încapățâneze și să plece la Lespezi să se convingă. Când l-a întrebat de soarta cucuoniței, a răspuns că n'a auzit nimic, dar probabil că nu mai este în sat. Iuga a exclamat bucuros.

— Evident. N'ci n'avea ce să caute ea aici acuma. Bine c'a avut automobilul, să o poată șterge la timp, altfel cu oamenii noștri cine știe ce batjocură i se putea întâmpla...

După cină bătrânul a ieșit în curte, singur, ca în toate serile bune, să facă puțină mișcare înainte de a se culca. Cerul era curat, vântat închis, cu stele tremurătoare ca niște picături de rouă. Răcoarea primăverii îi înviora pașii. Ocoli clădirea cea nouă pe aleea prunduită, curățată proaspăt; merse spre poarta cea mare din spre uliță. Printre copacii parcului vedea în față, aproape, parcă numai la câțiva metri, focul ce mistuia conacul lui Cosma Buruiană. Ardea potolit, fără flăcări mari, cu o roșeață ce păta văzduhul. Era ora zece. Furia incendiului se mulcomise, ca și gălăgia țărănilor care se auzise până aici în liniștea amurgului. Satul dormea, parcă toate câte se întâmplaseră în cursul zilei ar fi fost în vis. Numai lumina focului dovedea că n'a fost vis... În stânga, mai departe, altă pată roșie pe cer. Acolo a ars și arde conacul din Lespezi, dacă nu și cel din Gliganu. Chiar și în dreapta, spre Ruginoasa, mai stăruia o undă roză. Ce mai ardea, ardea tihnit, fără grabă, cum se cuvine cu rămășițele.

— Niciodată n'aș fi crezut ca oamenii mei să fie cei mai ticăloși, ca tocmai ei să ducă la vecini ticăloșia și să-i învețe neomeniile! își zise Miron Iuga, oprindu-se o clipă lângă poartă. Toate silințele mele cu ei n'au folosit nimic! Degeaba, țărânul e destinat să rămâie sălbatic până la sfârșitul lumii.

Se întoarse, ocoli casa pe dincolo, trecu pe lângă clădirea veche în grădina mare din dos, unde nu erau arbori și se deschidea o vedere mai largă. În suflet îi picura tristețea din ce în mai apăsătoare. Până azi dimineață, în ciuda tuturor întâmplărilor și svonurilor, a fost convins în adâncul său că oamenii lui vor sta liniștiți chiar dacă de jur-împrejur toate satele s'ar răscula. Se simțea atât de înfrățit

cu ei prin toată vieața sa și a înaintașilor săi, încât i se părea peste putință ca țărani să nu aibă instinctul aceleleași frății.

— Ar fi trebuit să mă duc totuși la Ruginoasa să-i dojenesc! îi fulgeră iar prin creeri gândul care-l frământase toată ziua și pe care-l înlăturase mereu. Te pomenești că țărani vor crede că mi-a fost frică și...

Ajunsese la marginea grădinii, unde începea ogorul. Conacul rămăsese în urmă. Felinarele din curte pâlpâiau galben de departe ca niște sfioase candelă de veghe. Se opri și se întoarse pe loc să mai vadă cum ardea conacul lui Buruiană. Bătrânul avu subit o strângere de inimă. Privind de aici, focul părea că mistuie chiar propriile-i clădiri. Pata roșie pe cer era mai sângeroasă și pe ea se zugrăveau contururile conacului Iuga ca niște ruine arse și încă fumegând. Gândul i se risipi. Altele îi luară locul, înnăbușite însă și ele:

— Asta nu se poate!

La stânga se deslușea mai bine incendiul dela Lespezi, parcă s'ar fi apropiat și s'ar fi înviorat. Intre cele două focuri însă bătrânul Miron descoperi o nouă rană purpurie pe orizont mărindu-se văzând cu ochii și înălțându-se pe cer.

— Intr'acolo vine Cantacuzu... Va să zică și la căpitanul Grădinaru au început! murmură privind cu atenție și examinând limbile de flăcări ce se îngroșau.

Invârtindu-se spre stânga în direcția Babaroaga și Vlăduța, adăogă în sine:

— Colonelul văd că a scăpat până acuma...

Spre Curteanca însă, mai la stânga, ardea conacul lui Popescu-Ciocoii, apoi în jos, pe valea Teleormanului, conacul generalului Dadarlat la Humele și al lui Ioniță Rotompan la Goia.

— Ei, săracul Ioniță! își zise Miron. Și pe dânsul l-au prădat...

Focul dela Goia apărea, de unde privea bătrânul, alături de Ruginoasa, dar mult mai viu, semn că începuse mai recent.

Alte învo'burări de flacări se zăreau mai jos de Ruginoasa, poate la Orodelu sau la Izvoru. Apoi altele deasupra pădurii Amara, poate la Dumbrăveni...

— Pretutindeni, pretut'ndeni foc și prăpăd! să gânde Miron ajungând iarăși cu fața spre conacul său, după ce făcuse pe loc înconjurul orizontului. Am rămas ca o insulă.

Noaptea înnegrise văzduhul complect. Nici-o audiere și nici-un sgomot pe întreg cuprinsul. Bătrânul nu auzea, în tăcerea profundă ce-l împresora, decât propria-i respirație care părea aspră ca un horcăit. Și de jur-împrejur focurile mute ca plăgile unui trup uriaș răstignit pe pământ din care se înalță aburii roșii cutropind întreg văzduhul.

Stând nemișcat în întunec Miron luga simți o înfiorare parcă s'ar fi lăsat brusc un val de frig. Porni înapoi cu ochii la conacurile lui deasupra căroră se svârcoleau luminile focului. Și iar murmură dârz:

— Asta nu se poate!

CAPITOLUL X

S Â N G E L E

1.

În zorii zilei de Vineri țărani din Amara se sculară fiecare cu grija să nu-i ia ceilalți înainte. Unii mai sârguitori au cărat până noaptea târziu dela conacul arendașului ce-au putut mântui din flăcări. Baremi Pavel Tunsu s'a bătut, de erau să se omoare, cu Iacob Mitruțoiu, din pricina unui juncan pe care pusese mâna să-l ia acasă și de care pândarul zicea că-i al lui, că l-a ochit mai bine de o săptămână cum poate mărturisi și Zamfir Chelaru... Când a izbucnit focul s'au bucurat grozav toți, dar pe urmă le-a părut rău că l-a pus cine l-a pus înainte de-a fi adunat ce era folositor, mai ales după ce au scăpat de grija jandarmilor. Acuma s'au prăpădit degeaba atâtea bunătăți în flăcări. Și tocmai cei săraci s'au ales cu mai puțină că ei întâi n'au îndrăznit și când au îndrăznit nu mai aveau ce alege.

Ignat Cercel se făcu borș de cum deschise ochii, fiindcă muierea nu era mulțumită de loc că n'a luat și un purcel ca să aibă și copilașii ei cu ce să-și mai îndulcească inima. În zadar îi amintea bărbatul că a adus trei saci de porumb, să le ajungă până'n miezul verii, de era să-și rupă spinarea, că toată noaptea l-a durut mijlocul, ea o ținea lanț cu purcelul.

— Măi muierea dracului, dar cum era să aduc eu cogemite porcul? În spate? strigă Ignat. Că doar porcul nu merge ca omul ori ca bou, să-l măi dinapoil!

— D'apoi alții cum au luat, bărbate?... Și încă oameni care au tăiat câte doi porci de Crăciun, nu ca noi de ni l-a mâncat perceptorul, mânca-l-ar șerpil și pe el să-l mănânce! Doar îmi spuse aseară Tinca lui Ioniță că și ginerele popii și-a băgat în coteț trei purceluși dela arendașul...

Aici Ignat ar fi recunoscut dreptatea muierei dacă n'ar fi fost prea supărat. De fapt dânsul, lăcomindu-se la porumb, ca săracul care n'are de mămăligă, nici nu s'a gândit ieri de loc că s'ar putea sau ar trebui să-și rostuiască un porc. Răspunse deci furios:

— Ba să se bage dracii'n pielea ta cea afurisită că te faci a nu ști că popa șade numai peste drum de conac și-i venea ușor lui Filip să treacă drumul cu toți porcii arendașului!

Se mai învărti puțin prin casă și prin bătătură, apoi luă un ștreang și plecă drept la locuința perceptorului. Știa că Bârzotescu a fugit, împreună cu nevastă-sa, încă de ieri dimineață, cu noaptea 'n cap, îndată ce a văzut focul dela Ruginoasa. De frică nici n'au cutezat să o apuce pe drum, ci prin grădini și peste câmp, fiecare cu câte o boccelușă în spinare. Vre-o doi oameni i-au întâlnit, dar i-au

lăsat dracului că prea erau speriați. În casă rămăsesese numai o toantă de slujnică să păzească averea ce și-o încherbălise Bârzotescu de când a fost mutat aici goluț și sărmănuț de-ți era mai mare mila... Ignat Cercel intră în ogradă și merse glonț la cotețul în care grohăiau și guițau trei porci. Slujnica încă nu le dăduse de mâncare. El îi scoase binișor afară, îi cântări, își alese pe cel mai grăsun, îi înnodă ștreangul de piciorul dinapoi și-l porni spre portița rămasă deschisă. Slujnica, ne mai auzind guițatul obișnuit de dimineață, ieși repede din casă cu o strachină de porumb în mână. Ignat, fără nici-o vorbă, îi înhăță strachina și o luă înainte scuturând boabele, iar porcii după el. Toanta, desmeticită, începu să țipe:

— Aoleu! Săriți!... Hoții!... Mi-a furat porcii! Ajutor!

Ignat, parcă nici n'ar fi auzit-o, ieși pe poartă urmat de toți trei porcii. În mijlocul uliței le aruncă un pumn de porumb, așteptă până ce culeseră boabele și apoi își continuă calea. Țipetele servitoarei făcură pe vre-o doi vecini să iasă să vadă ce s'a întâmplat.

— I-ai luat, nea Ignate? îl întrebă unul cu o prietenie invidioasă.

— D'apoi că și dânsul mi l-a luat pe-al meu! răspunse Ignat foarte natural, adăogând apoi cu râvnă și scuturând strachina: Țug, țug, țug, țugul, țugul!

Ajunse cu bine acasă. Numai ștreangul s'a pierdut pe drum căci l-a uitat la piciorul porcului de s'a târît până s'a deslegat. Intrând în ogradă cu porcii făcu falnic către nevastă-sa, trecându-i strachina:

— Porumb ai, porci ți-am adus, dar să nu mai cârtești acuma că să știi că mă pun cu parul pe spinarea ta, fire-ai să fii a dracului de muiere!

Femeia holbă întâi niște ochi cât cepele, apoi, venindu-și în fire, bolborosi lacom:

— Aoleu, Maică Precistă!... Țugu mamei, țugu, țugu, țugu!

Melent'ie Heruvimu se sculase cum s'a crăpat de ziuă, încetinel ca să nu trezească pe nevasă-sa care se svârcolise în dureri toată noaptea, ațâță focul, jumuli o găină și o puse să fiarbă, apoi așternu o față pe masă. El, de când a p'ecat arendașul Cosma, tot pe lângă conac s'a învățit, să fie acolo de s'ar în'âmpla ceva. Și-a adus dânsul câțiva saci de porumb, dar grija cea mare îi era să apuce oarecare lucruri mai bune de mâncare, să-și poată ospăta odată bo'erește muiera și copilașii, că prea mult au flămânzit. Era convins că biata femeie numai de nemâncare a căzut la pat și zace de atâta amar de vreme și că, hrănită sdravăn măcar câteva zile, s'ar împ'ic'orongi mai bine decât cu orice leacuri. Apoi, văzând că oamenii numai pr'n hambare scotcesc, s'a repezit el singur la vătășelul Lazăr și l-a luat de p'ept, să-l dea la o parte ca să poată intra în casă. Lazăr, mai voinic, era mai-mai să-l biruiască, dacă nu săreau și alți oameni care, după ce l-au smintit pe Lazăr în bătaie, s'au împărășiat prin toate odăile să strice și să ia ce le poștea in'ma. Melinte a mirosit până ce a nemer't în cămara plină cu de toate. A încărcat în două coșuri, găsite acolo, borcane de dulceață, sticle de vin și de lichioruri, brânză, o pâine albă, mezeluri, un mușchiu și o șuncă, măslina și ce i-a căzut în mână. Când a sosit cu coșurile acasă era seară. Nici nu le-a mai arătat, ci le-a ascuns în tindă cu gândul ca mâine dimineață să întindă o masă ca'n basme.

Golind acuma coșurile și înșirând pe fața albă toate bunătățile, Melentie avea o strălucire de bucurie care-i îmbujora obraji tăbăciți. Când isprăvi și se dădu un pas înapoi să admire minunea, întâile raze ale soarelui tocmai râdeau în geamurile murdare. Intoarse capul spre patul femeii. Ochii ei mari negri îl priveau puțin speriați. Bărbatul, surprins, zise zâmbind și ca o scuză:

— Credeam că dormi... Uite, ce bunătăți! Pentru tine le-am adus toate că copiii mănâncă orice, numai mâncare să fie, dar tu trebuie să te hrănești cu lucruri mai bune ca să te înzdrăvești, c'ai zăcut destul ș'ai suferit. Am pus și o găină în oală să-ți fac o ciorbă fierbinte și...

Se întrerupse deodată. Ochii îl priveau mereu, nemișcați, cu aceeași umbră de spaimă, deși gura întredeschisă parcă voia să vorbească.

— Aoleu, doar n'oi fi murit? băigui Melentie zăpăcit.

Se apropiă, pipăi brațul uscat sprijinit pe dunga patului și cu degetele atârând în jos.

— A murit — făcu omul abătut, uitându-se lung în ochii încremenți cu privirea spre masă. Tocmai acuma s'a prăpădit și ea când...

În pat, la picioarele moartei, copilașul cel mai mic se ridică, scâncind și frecându-și ochii. După câteva clipe, văzând pe tatăl său, se însenină și întinse mânuțele spre dânsul. Melentie îl luă în brațe și iar se uită la femeie, parcă nu i-ar fi venit a crede, strângând la piept și mângâind în neștire copilașul. Apoi sculă pe ceilalți doi:

— Hai, c'ați dormit destul! Hai, că nu-i vreme de dormit!

Copiii se urniră anevoie și bombănind. Când descoperiră însă masa încărcată, se înviorară și-și

amintiră că li-e foame. Melentie îi așeză pe toți trei pe laviță:

— Mâncați ce vă place, copiii, până vă saturați!... Numai să nu vă bateți și să nu faceți gălăgie că măicuța a murit și ar fi rușine!... Păvăluc, tu, că ești mai mare, ia seama să nu dea în foc oala asta de ciorbă, că eu mă duc să chem o vecină s'o scalde!

Colonelul Ștefănescu sări din pat, își puse halatul și, în papuci și capul gol, ieși repede afară. Soarele deabia răsărit îl izbi drept în față, în primul moment, fiind și după somn, nici nu văzu bine mulțimea de țărani ce năpădise curtea lărmăluind. Strigă la întâmplare:

— Da ce, măi băieți, din somn și în izmene mă iuarăți?

Cei de pe aproape, care-l auziră, izbucniră în râsete, ceilalți însă vociferau mai aprig. Atunci observă bătrânul pensionar că mulți au venit cu furci, cu topoare, cu sape, ca la o bătălie. Colonelul păstrase din militarie curaj și îndrăzneală în fața primejdiei. Frică i-a fost de o eventuală ridicare a țăranilor numai din pricina fetelor pe care le iubea ca lumina ochilor și-i era să nu se întâmple să se năpustească asupra lor ticăloșii, să le nenorocească pentru toată viața. Acuma însă se simțea la largul său. Fără să se impresioneze de urletele lor, strigă iarăși mai tare, să-l audă toți:

— Ho! Ho! mai lăsați răcnetele, să mă auziți și să vă aud!... Ei, ce-i? C'ați venit cu arme, văd, voi mai mult de o sută și eu unul singur!... Ce-i? Ce poftiți dela mine?

Țăranii, care se liniștiseră o clipă, porniră din nou să țipe într'un cor infernal:

— Să pleci de aici!... Nu mai vrem învoielii!... Lasă moșia, don' colonel că-i a noastră!... I-uite cum ne înfruntă hodorogull!... O să-ți dăm bătaie!... Ne-ai înșelat și ne-ai jupuit destull!... Pământull!... Pământurile!... Pământul nostru și munca noastră!

Bătrânul Ștefănescu privea și asculta cu o față prietenoasă ca și când oamenii l-ar fi hiritisit. Apoi când se mai potoli puțin gălăgia, reveni:

— Voi vorbiți o sută deodată, cum să vă înțeleg?

După vre-un sfert de ceas de tărașoiu se aleseră doi țărani care să parlamenteze. Colonelul dădu din cap mulțumit:

— Așa, băieți! Acuma știu cu cine vorbesc... Zi tu, Ioanel!... Ori vrei tu, nu știu cum te cheamă, că nu te mai țin minte...

— Io-s Găligan Ștefan, don' colonel! făcu țărânul umflând pieptul.

— Bine zici, așa-i... Iți uitasem numele, Fănică, uitate-ar necazurile! strigă Ștefănescu jovial. Atunci zi tu, Fănică.

— Apoi ce să zicem, don' colonel? Mata nu știi c'a venit revoluția? zise Găligan cu mândrie.

— Eu văd c'a venit, dar nu știu ce are cu mine revoluția, că eu...

— Lasă că știi matale prea bine! făcu celălalt țărân mai aspru. Numai te prefaci a nu ști!... Ș'a-poi ori știi, ori nu știi, nouă ne trebuie moșia, că tălică ai stăpânit-o destul și ne-a venit rândul și nouă!... Dacă o dai cu binele, bine de bine, dacă nu, noi tot o luăm!

— Dar luați-o, oameni buni! vorbi colonelul dând din mâini parcă s'ar fi lepădat de diavolul. Da ce, a mea e moșia?... Băgați plugurile, copii, și s'o stăpâniți sănătoșil!... Din partea mea, vai de mine, toată voia!

— Zici matale așa acuma, că ți-e frică de noi, dar mâine ai să zici c'ai uitat! reluă țăranul. Nu ne mai înșeli tălică ne noi, don' colonel! Că te-am păscut noi, slavă Domnului!... Dar să faci bine să-ți strângi bocceluțele și să te duci de aici, că noi nu te mai răbdăm și nu mai răbdăm picior de boier pe pământurile noastre, iacă!

— Unde să mă duc, Ioane? întrebă bătrânul cu candoare.

— De unde ai venit, dom'le colonel! zise Ion. Că nu te-am adus noi și nici nu te-am chemat!

— Cum să plec așa, măi omule? Cum?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram? Se poate, Ioane? stăruie colonelul arendaș.

— Se poate! Că din munca și sudoarea noastră-s toate!

— Apoi așa am venit eu aci, gol cum mă vezi, ai?

— Ce mai la deal la vale, să-ți pară bine că nici nu te-am înjurat și nici nu te-am bătut, cum au pățit alți boieri, că poate-i fi auzit și matale! zise țăranul neînduplecat. Pleacă sănătos și să ne vedem când ne-om vedea ceafa!

Colonelul nu se dădu învins. Incercă toate argumentele. Ajunse să le propuie să-l ia și pe dânsul tovarăș la revoluție, numai să-și poată salva capitalul ce-l avea investit în inventarul moșiei, aproape toată zestrea fetelor. Țăranii ascultau, chiar râdeau uneori de câte o glumă de a lui, dar găseau replici la orice și unde nu, se îndârjeau că e munca lor și revoluția nu mai îngăduie să se amestece boierii în treburile oamenilor.

— Ne-om descurca noi, n'ai grijă matale — spuse Găliganu. Oamenii cu oamenii, boierii cu boierii. Tălică du-te la oraș că acolo-s boierii și-i locul matale!

— Zici matale așa acuma, că ți-e frică de noi, dar mâine ai să zici c'ai uitat! reluă țăranul. Nu ne mai înșeli tălică pe noi, don' colonel! Că te-am păscut noi, slavă Domnului!... Dar să faci bine să-ți strângi bocceluțele și să te duci de aici, că noi nu te mai răbdăm și nu mai răbdăm picior de boier pe pământurile noastre, iacă!

— Unde să mă duc, Ioane? întrebă bătrânul cu candoare.

— De unde ai venit, dom'le colonel! zise Ion. Că nu te-am adus noi și nici nu te-am chemat!

— Cum să plec așa, măi omule? Cum?... Să-mi las toată agoniseala mea de haram? Se poate, Ioane? stărui colonelul arendaș.

— Se poate! Că din munca și sudoarea noastră-s toate!

— Apoi așa am venit eu aci, gol cum mă vezi, ai?

— Ce mai la deal la vale, să-ți pară bine că nici nu te-am înjurat și nici nu te-am bătut, cum au pățit alți boieri, că poate-i fi auzit și matale! zise țăranul neînduplecat. Pleacă sănătos și să ne vedem când ne-om vedea ceafa!

Colonelul nu se dădu învins. Incercă toate argumentele. Ajunse să le propuie să-l ia și pe dânsul tovarăș la revoluție, numai să-și poată salva capitalul ce-l avea investit în inventarul moșiei, aproape toată zestrea fetelor. Țăranii ascultau, chiar râdeau uneori de câte o glumă de a lui, dar găseau replici la orice și unde nu, se îndârjeau că e munca lor și revoluția nu mai îngăduie să se amestece boierii în treburile oamenilor.

— Ne-om descurca noi, n'ai grijă matale — spuse Găliganu. Oamenii cu oamenii, boierii cu boierii. Tălică du-te la oraș că acolo-s boierii și-i locul matale!

Intâi ceruseră să plece pe jos numai cu o boccea cât poate duce în sp'nare. În cele din urmă i-au permis să meargă cu trăsura și să ia ce poate duce trăsura. Stând a'âta timp în răcoarea dimineții cu capul gol, colonelul începu să strănute:

— Na, că m'am ales și cu un guturaniu după toate necazurile celedalte!

— Dar care s'au ales cu bătaie ori mai rău, ce să mai zică? strigă cineva.

— D'apoi m'ați bătut voi destul, măi creștine, că mă lăsați pe drumuri, lip't pământului, om bătrân și cu trei fete de măritat! făcu colonelul cu amărăciune.

Petre se apucase de d'minează să dreagă poarta d'nspre uliță din care numai stâlpii mai erau întregi în picioare. Nevoie așa mare n'ar fi fost. Cum a stat un an și jumătate, de când s'a prăpădit tatăl său, ar mai fi putut s'a. Dar Petre voia să aibă de lucru ca să nu se mai ducă cu oamenii nicăiri și să nu se mai amestece.

De când s'a întors ieri dela Lespezi, numai a bolit și a rumegat. Mă-sa a auz't dela vecini ce s'a în-âmplat și era îngrozită. El n'a vrut să-i spuie nimic. Doar când Smaranda l-a învinu't că dela dânsul se trag toate, că așa zic camenii, a răspuns mânios că cine zice, m'nte, fiindcă n'are n'ciun păcat pe suflet, martor i-e Dumnezeu.

Dealtfel același lucru și-l zicea mereu și în si-nea lui și totuși nu-și putea mulcomi muștrări'e. Ii părea rău că nu și-a căutat de necazurile lor dela început și s'a tot vârit ba să fie la cumpărarea moșiei, ba acuma la împărțirea pământurilor, pretutindenii. Cu el boierii s'au purtat destul de frumos. Baremi Grigori, părinte să-i fi fost și mai mult nu-i putea face. Și drept răsplată dânsul s'a în-verșunat împotriva cucoanei Nadina, așa, din senin.

Că l-a batjocorit pentru că n'a vrut să le vândă Barbaroaga... Tocmai el s'a găsit dintre toți mai batjocorit, iar ceilalți au putut sta liniștiți. I-a intrat în cap că trebuie s'o batjocorească și el, încă de astă-iarnă când au fost la București. De atunci numai asta o visa și parcă-i părea bine că se ațâță oamenii, ca să-i poată veni și lui mai lesne să-și sare inima. Nu s'a gândit mai dinainte ce anume răzbunare să fie, cum a făcut feciorul lui Dragoș cu Chirilă Păun. Iși zicea că va vedea el atunci cum s'o ia. Acolo, la Lespezi, parcă i s'a aprins mintea. S'a repezit înlăuntru s'o strângă de gât și s'o omoare... Numai când s'a pomenit în fața ei și-a dat seama că mai curând s'ar omori el decât s'o omoare pe ea. Și totuși Toader Strâmbu a omorât-o... I-a trecut lui prin minte să nu-l lase pe Toader să intre și nu l-ar fi lăsat dacă nu i-ar fi fost rușine să nu zică oamenii că s'a dat de partea cucoanei cine știe de ce. Și pe urmă, în vreme ce oamenii dărau și prădau la conac, lui mereu i-a venit să-l sugrume pe Toderiță pentru că a săvârșit nelegiuirea asta și numai de rușine și-a stăpânit mânia. S'a întors singur dela Lespezi, lăsându-i pe ceilalți împrejurul focului. Dacă și Matei Dulmanu s'a supărat că a omorât-o? Nu îndrăzne să-și mărturisească nici în străfundul său de ce l-a amărit într'atâta moartea cucoanei. Dar își zicea necontenit că el nu e vionvat și, fiindcă s'a întâmplat omor fără voia lui, el se dă de o parte. Nici n'a mai ieșit din ogradă și nici nu mai voia să iasă, orice s'ar întâmpla și chiar de ar rămânea, din pricina asta, fără pământ, numai el, din tot satul... Azi-noapte a și visat pe cucoana. Parcă o ținea în brațe și ea nu mai țipa, ci îl mângâia și-i zicea: „De ce lăsași să mă omoare?” S'a deșteptat din somn cu glasul ei muștrător în urechi...

Acuma cioplea și bocănea de zor ca și când ar fi vrut să uite sau cel puțin să innăbușe amintirea întâmplării. Dar oricât se trudea, mereu îi săgeta în creieri câte o întrebare și fiecare îl dărea și-l ustura și-l chinuia...

2.

Două ceasuri după răsăritul soarelui era o viermuială în Amara de parcă satul ar fi pornit să-și mute locul ca o șatră când s'a isprăvit popasul.

Pe băătăura din fața cârciumii se încrucișau toate veștile și șvonurile. Și veneau atât de multe și de deosebite că oamenii fierbeau așteptând mereu să se mai întâmple ceva, dar ceva mai însemnat decât cele întâmplăte, care acuma li se păreau lucruri de toate zilele.

Din când în când se găsea câte cineva să pomenască de boierul cel bătrân, mereu cu un semn de întrebare în privire. Ceilalți schimbau vorba parcă i-ar fi speriat întrebarea sau cel puțin n'ar fi vrut s'o înțeleagă. Chiar Trifon Guju, răgușit de cât răcnise și se fudulise de când cu bătaia jandarmilor pe care el o socotea biruința lui proprie, numai mârâia și dădea din umeri.

Mai spre amiazi însă se pomeniră cu Anton nebunul. Sosea din jos, mai zdrențos de cum plecase acum câteva zile, asudat și murdar, însă cu fața mândră ca și când ar fi cules în sufletul său toate fericirile. Și îndată se apucă să povestească cum n'a rămas nici picior de boier între Roșiori și Alexandria, pe unde a rătăcit el zilele astea, iar conacele toate le-au făcut oamenii una cu pământul ca nici să nu se mai cunoască urmele unde au fost,

apoi cum se adună pe acolo oamenii, cu mic cu mare, pe sate, și se înarmează și stau de pază să nu se mai întoarcă cumva înapoi ciocoi și să-i împiedece la împărțeala pământurilor, ba sânt unii care se pregătesc să se ducă până la București să mântuiască pe Vodă din prinsoarea boierilor, că numai boierii nu-l lasă deloc pe Vodă să trimită porunci oamenilor precum că bine au făcut de au izgonit pe boieri și să nu întârzie de loc de a face împărțeală dreaptă sărăcimii din toate moșiile..

Țăranii erau obișnuți cu proorocirile nebunului și-l luară mai mult în răs. Unii, glumeții, îl întrebară cum de n'a avut norocul să-l ia oamenii și pe el drept boier și să-i mai scurteze puțin limba, să scape lumea de năzdrăvăniile ce le vorbește. Pe când se hârșuiau astfel din gură cu nebunul, se ivi și un om în toată firea, Marin Vâlcu dela Izvoru. Era cu căruța și se ducea la Costești cu un copil, să-l arate doftorului, că trăgea să moară. A oprit la cârciumă să lase caii să imbuce și să-i odihnească puțin că au iernat rău fără nutreț și deabia se țineau pe picioare. Marin povesti că azi-noapte s'a aflat pe la ei cum că Vodă a scos din slujbă pe boierii care au cârmuit până acuma, pentru că nu s'au purtat bine cu prostimea și n'au vrut să le dea pământ, și a pus pe alții care au făgăduit să nu mai rabde niciun boier la sate și să împartă toate moșiile între oameni ca fiecare să bage plugul și să-și muncească numai locul său. Dar cârmuitorii pe care i-a scos Vodă s'au învoit între dânșii și nu vor să asculte poruncile și au făcut tocmeală cu ghegeneralii să omoare pe Vodă și pe urmă să pornească cu armata și cu tunurile să ia înapoi moșiile dela oameni, pe unde le-au cuprins, și să-i împuște pe toți care s'au sculat împotriva boierilor.

Atunci Vodă, ca să nu fie biruit de boierii cei neascultători, a trimis într'ascuns, noaptea, câți slujitori credincioși a avut la îndemână, să alerge și să le poruncească să nu mai îngăduie nici-un boier printre dânșii, să-i alunge pe care mai sânt și să nu cumva să-i lase să-și ia înapoi moșiile că strașnic are să-i pedepsească pe cei ce se vor învoi cu boierii, pentru că boierii i-au călcat în picioare poruncile. Iar cei care sânt mai aproape de București să se ridice degrabă și să vie cu mulțime mare să-l ajute împotriva boierilor, că el numai cu oamenii ține și vrea să le facă dreptate și deaceea îl năpăstuesc și pe dânsul boierii...

Dacă le-ar fi spus astea Anton și încă s'ar fi mirat. Dar când ies din gura unui bărbat de omenie? Dealtfel nici nu pornise bine Marin Vâlcu cu căruța și iată că mai pică un om din Găujani care povesti aceleași porunci, auzite chiar din gura unui țăran ce a trecut dis de dimineață prin satul lor, călare și cu o cruce de argint pe piept. Pe urmă ceva mai târziu unul din Vaideei aduse aceeași veste sosită la ei prin Mozăceni...

Printre oameni se stârni o îngrijorare grea. Se vedeau pedepsiți și rămași fără pământ fiindcă ei n'au împlinit porunca lui Vodă. Adevărat că n'au știut-o, dar acum au aflat. Mai mulți strigară că trebuie să meargă la boierul cel bătrân, să-i spuie cum a venit porunca și că nu-l mai pot îngădui între ei, că nu vor să se supere regele. Alții adăugară că trebuie să meargă cu toții, nu unii să stea ascunși în casă până e greul, iar apoi să se îndese la câștig. Câțiva îndată pomeniră pe Filip Iliosa, ginerele popii, care s'a codit de câte ori l-au chemat oamenii, dar dela arendașul Cosma a sărit să-și tragă acasă trei porci cât vițeii.

— Hai la primăriel răcni Trifon Guju. Să-l întrebăm pe dom' primar cum de nu ne-a spus porunca lui Vodă până azi?

Porniră cu urlate de însuflețire, dar găsiră numai pe secretarul Chiriță și un agent de percepție, amărît și înfricoșat, crezând că au venit să-l omoare pe el, fiindcă el a umblat mai mult iarna trecută după biruri. Chiriță se incolți cu oamenii și mîncă la repezeală niște pumni dela Toader Strâmbu care de mult îl păștea.

— Ai dat în mine, Toadere, să ții minte! zise tânărul Chiriță Dumitrescu grav și jicnit. După crima de ieri, asta ți-a mai lipsit! Nu-i nimic! Ne-om răfui noi, n'ai grijă!

— Cum să nu dau dacă tu ești porc de câine, dom' Chiriță! strigă Toader rânjind. Și am să mai dau de nu te astâmperil!

Dacă i-ar mai fi plesnit o palmă peste obraz și încă nu l-ar fi durut pe secretar cât tutuirea în fața atâtor oameni. Nu mai spuse nimic, mulțumindu-se a întoarce spatele cu dispreț. Dealtfel nici țărani nu-l mai luară în seamă, căci primarul Pravilă, auzind că mulțimea a dat buzna în cancelarie, sosi într'un suflet, galben, speriat și plângător:

— Ce-i cu voi, măi creștini? Nu v'ajunge să vă războiți cu boierii de-ați început și cu Statul? Ați nebunit, oameni buni, ori nu mai aveți mult?

Trifon Guju însă sări înfruntându-l:

— De ce-ai ascuns porunca lui Vodă, dom' primar?

Pravilă, aflând numai acuma despre ce e vorba, se scuză că el n'a primit nici-o poruncă de nicăieri de alaltăieri, când a plecat prefectul, că poșta nu a mai venit, iar telefonul s'a stricat tot de atunci, fie că s'or fi tăiat firele undeva, fie din altă pricină. Trifon îi ceru, cu glas poruncitor parcă el ar

fi fost mai mare în sat, să trimită străjile să cheme toată lumea la cancelarie ca pe urmă să se ducă cu toții la boierul cel bătrân.

— Ba eu nici nu trimit străjile și nici nu mă duc cu voi! zise Pravilă. Că dacă ați făcut ce-ați făcut cum ați vrut și fără mine, apoi eu nu mă mai bag și nu mă amestec! Treaba voastră cum vă descurcați, că eu sânt primar și nu mă pot lua după vorbe și basmel!

— Ba ai să trimiți că de nu să știi că mănânci bătaie! se răsti deodată Trifon ridicând pumnul.

— Tu să dai în mine, măi Trifoane? Tu să-mi poruncești mie? făcu primarul cu o înflăcărare mâniașă și mândră. Ia poftim, Trifoane! Dă!

Trifon se repezi injurând, dar țărani îl opriră. Urmă o hărțuială lungă cu urlete și răcnete la care luară parte toți câte puțin, ca să-l convingă pe primar să fie alături de oameni, nu împotriva lor, că nu șade bine, amenințându-l chiar că altfel nu va fi părtaș nici la pământuri. Ion Pravilă, și din ambiție că o cârpă de om ca Trifon Guju a îndrăznit să se răstească la dânsul, și de teamă că mâine poimâine se vor întoarce lucrurile cum au fost, rămase nesdruncinat, declarând chiar că mai bine se lipsește de pământ decât să fie călcat în picioare. Trifon, atins, sări iarăș:

— Matale te-ai învățat să fii primarul boierilor, dar nouă ne trebuie primarul nostru, să știi mata, că nu mai merge cum a fost!

— Poate că oamenii te-or pune pe tine primar? Iacă, să te puie! zise Pravilă batjocoritor.

Atunci Trifon Guju, furios, chemă străjile și le porunci el să meargă din casă'n casă și să strângă pe oameni la primărie. Observând că toată lumea era de partea lui Trifon, primarul socoti cuminte să tacă. Doar după ce porniră străjile, în conti-

nuarea certurilor, se lăudă că i-ar fi putut împiedeca, dacă ar fi vrut, căci în cancelarie numai el are dreptul să dea porunci.

Țăranii nici nu mai plecară din curtea primăriei în așteptarea celorlalți. Plănuiau și strigau și se sfătuiau. Se înfuriau unul dela altul și începeau să suduie ori să scrâșnească din dinți. Se încurajau reciproc să nu le fie frică de nimeni că dacă Vodă s'a dat pe față de partea lor, apoi boierii nu vor mai îndrăzni să-i asuprească. Unii explicau că și de-ar veni soldați, cât de mulți, n'are de ce să le fe frică, fiindcă soldații sânt tot țărani și nu vor trage în oameni, ba, dacă s'or întărita, vor trece și ei de partea astalaltă și atunci să-i vezi pe ciocoi... Se pomenea din ce în ce mai des de boierul Miron, fără să se mai ferească nimeni. Se ridicau și glăsuri care-l înjurau, iar Toader Strâmbu ajunsese să strige în gura mare:

— Numai hoțul cel bătrân e de vină că ne-a copleșit atâta de rău sărăcia, că ceilalți hoți după dansul s'au luat de ne-au asuprit și ne-au flămânzit!... Dar și când i-oiu pune mâna'n ceafă, ehehe, să te ții, moșule, cum ți-o fi de bine!

Alții erau înfricoșați că din pricina bătrânului vor pierde câștigurile răzmeriței, că dansul n'are să-și dea moșia din mână de bună voie și cu sila cine să i-o apuce?

— Da ce, acu merge pe voia lui? se încruntară câțiva. Ce, tot el are să ne poruncească? D'aia a venit revoluția să suflăm noi în ciorba lui ori dansul într'a noastră?

— Lăsați, fraților, că țâțâie sufletul într'însul și numai să ne strâmbăm odată la el că fuge, câtui de bătrân, de nu-l prinzi nici cu ogariil observă unul spân și slab, stârnind râsete de mulțumire.

Trecuseră trei ceasuri de când cancelaria și curtea erau pline de oameni. Străjile se întorseseră, după ce colindaseră tot satul. Lumea însă nu se urnea așteptând mereu pe frunțași. Trifon, ca și când el ar fi fost capul satului, mereu ieșea pe afară și întreba: n'a venit Luca Talabă, nici moș Lupu, nici Marin Stan, dar Filip Ilioasa?...

În sfârșit sosiră unul câte unul parcă n'ar fi știut de ce sânt chemați. Se codiră fiecare în parte, că ei n'au ce să se amestece.

— Dar la împărțirea moșiilor o să vă îmbulziți! strigă Toader Strâmbu. Lasă că vă știm noi! Ați umblat să cumpărați cu bani grei Babaroaga și nici n'ați vrut să ne cunoașteți pe noi, sărăcimea. Atunci era bun pământul. Acu, pentru că se împarte la toți, nu vă mai place.

— Ba mie-mi place, măi Toderiță, numai să-mi dați! zise Marin Stan voios.

— Apoi ți-ai luat și dela arendașul Cosma ce-ai putut, dar acu te faci că nu ne cunoști! vorbi Leonte Orbișor cu imputare.

— M'a chemat cineva pe mine, Leonte? Spune tu... Apoi atunci? făcu Marin înțepat deodată.

— Dar la cumpărat cine te-a chemat? Și ai umblat cu limba scoasă! sări din nou Toader.

Discuția se înfierbânta. Mulțimea se ațâța socotind că bătrânii se împotrivesc numai ca să încurce pe cei săraci în dobândirea pământurilor. Cu cât șovăiau mai mult, cu atât participarea lor părea oamenilor mai trebuincioasă de teamă că altminteri se vor învărti lucrurile așa încât la împărțire vor fi dați la o parte cei ce n'au și vor lua iarăși cei înstăriți, cum au făcut și când au umblat să cumpere moșia cucoanei... Vorbele se îngroșau și amenințările de sudălmii sporeau. Luca Talabă se înfuriă că de ce-l înjură pe el, că nu e sluga nimă-

nui. Filip Ilioasa, jicnit, vru să plece acasă, dar cineva îi pomeni de porcii arendaşului. Atunci se născu o încăierare. Filip încercând să-şi facă loc de trecere, parc'ar fi rupt un zăgaz de mânie, se pomeni deodată cu o revărsare de pumni şi ghionturi din toate părţile care nu se domoli decât când Luca strigă speriat şi dânsul:

— Da ce, măi oameni, ne-aţi poftit aci să ne luaţi la bătaie?... Aşa merge treaba?

— Aşa, nea Luca! răspunse Trifon Guju desvălindu-şi dinţii. Cine nu pricepe de vorbă, trebuie să priceapă de bătaie!

3.

— N'am mai fost la Cameră poate de trei ani, dar la şedinţa de azi aş fi fost în stare să şi plătesc numai să nu lipsesc! zise Roşu către Titu Herdelea urcând Dealul Mitropoliei şi oprindu-se uneri să respire fiind puţin astmatic. Trebuie să văd schimbările la faţă, că prea sânt extraordinare. Ştii cum vine afacerea asta? Eu m'am certat cu tine şi atunci, ca să-ţi fac rău ţie, dau drumul de aci, din vârful dealului, pe panta asta pe care în sfârşit am suit cu ajutorul Domnului, dau drumul, zic, unei stânci formidabile să se rostogolească la vale pen-trucă, ameninţând să prăbuşească tot în calea ei, şi casa ta şi ale altora, tu ai să te sperii şi îmi vei cere scuze. Tu, când vezi că eu am nebunit, vii repede: „Hai, nene, să ne împăcăm!” Iar eu, deş-teptul, încep să strig, ca să opresc rostogolirea mai departe: „Opreşte că ne-am împăcat! Nu mai e nevoie să distrugil!”

Tribuna presei era plină de astădată, ca de altfel toate tribunele. O atmosferă de mare premieră

la un teatru oficial. La Cameră ședințele anunțate pentru ora trei, încep obișnuit după patru. Azi, la trei fără un sfert nu mai lipsea decât noul guvern. Și Roșu numai cu ceartă izbuti să-și cucerească un locșor de șezut. Titu Herdelea rămase în picioare în fund... Încinta gema de lume, fiindcă veniseră și senatorii să asiste la spectacol. Pe toate fețele însă se citea mai multă spaimă decât solemnitate, încât Stan Răcaru, primul-redactor al unui ziar independent și efemer, apărut recent, zise în gura mare, desigur ca să-l audă și lumea din tribunele vecine:

— Noul guvern, dacă ar fi democrat și într-adevăr iubitor de țărani, cum s'a lăudat în opoziție, ar putea acuma să decreteze și exproprierea moșiilor sau măcar s'o anunțe, iar ăștia de jos, cât sânt de îngroziți de răscoala țăranilor, ar aplauda cu frenezie, pe onoarea mea!

— Tu glumești, Nicule — replică reporterul *Universului* — dar să știi că așa este cum ai spus! Eu am vorbit cu mulți deputați și senatori care declară că ei primesc orice reforme, oricât de radicale, chiar exproprierea, căci altfel nu mai e chip să se întoarcă la țară, nici după potolirea tulburărilor.

— Spun oamenii multe, dar când a trecut primejdia și mai multe se uită! observă un fost deputat și bătrân gazetar cu barbă impozantă, recoltând un succes de ilaritate care-i făcu atâta plăcere că pe urmă pufni de răs toată vremea până la sfârșitul ședinței enervând lumea dimprejur.

Deodată se făcu rumoare generală. Noul guvern intrase. Ședința începea. Primul-ministru, un bătrânel gârbovit cu glas de văduvă necăjită, începu o cuvântare patetică, pomenind în fiecă frază de „scumpa noastră țărișoară”, „țărișoara noastră

scumpă", „a noastră scumpă țărișoară“, intrerupându-se deseori să-și usuce lacrimile de pe obraji și încheind cu „țărănimea rătăcită“, „măsuri energice“ și „concursul tuturor bunilor români“. Ii răspunse fostul prim-ministru și actualul șef al majorității parlamentare, un bătrân mai arătos și cu barbă albă, gângăvind deasemenea fraze despre „țărișoara“ noastră și făgăduind noului guvern concursul necondiționat al vechiului parlament.

Atunci noul prim-ministru se duse la fostul prim-ministru, la tribună, îi strânse amândouă mâinile și apoi se sărutară pe amândoi obraji. Deputații și senatorii, împreună cu publicul din tribune, acompaniară cu un uragan de aplauze scena aceasta de înfrățire patriotică. Mulți ochi se umplură de lacrimi și o duioșie înfioră chiar inimile cele mai rezistente. Numai prim-redactorul independent de adineaori nu-și ținu gura și spuse în tribuna presei:

— Pupăturile astea o să usture teribil spinarea țărănilor!

Atunci Max Streșin, vechiu redactor la *Glasul Poporului* , oficiosul noului guvern, nu se putu stăpâni și izbucni indignat:

— Nu-ți permit, domnule, să tulburi asemenea momente înălțătoare prin glume insipide, bune numai pentru presa d-voastră jidovească!

Stan Răcaru replică cu sânge rece:

— Ascultă, băietel! Cu indignarea ta patriotică eu fac ceva, căci se știe cât e de desinteresată, dar ce-oi fi având cu presa jidovească tocmai tu care, de, ești nițel cam jidov de-acasă?

Streșin mai bolborosi câteva cuvinte de revoltă și, profitând de un nou ropot de aplauze, părăsi tanțoș tribuna presei. În răstimp în incintă manifestațiile de entuziasm continuau, susținute viguros de publicul spectator, deoarece, după îmbrățișarea

șefilor, membrii noului guvern s'au coborât să strângă mâinile membrilor vechiului guvern și altor frunțăși, fiecare acoladă fiind pecetluită cu urale și aplauze cu atât mai prelungite cu cât cei ce își împreunau emoțiile îmbrățișării fuseseră până ieri mai vajnici dușmani ocărându-se și injurându-se mai fără cruțare.

În atmosfera de concordie duioasă fură apoi votate cu aclamații proiectele de legi ale noului guvern, toate privind restabilirea ordinii, și în primul rând autorizația de a decreta starea de asediu unde va fi trebuință.

— Asta-i, fraților! mormăi Stan Răcaru cu ironia-i mult gustată de confrăți. Ce-mi umblați mie cu mofturi și acadele patriotice! Că doar noi sântem stăpâni!

Roșu, care nu scosese nici-un cuvânt, zâmbi acum sarcastic și se întoarse după Titu Herdelea. Tânărul dispăruse. Zărise pe doamna Gogu Ionescu și ieșise s'o aștepte. Vroia să le spuie că Grigore Iuga, care pleacă mâine dimineață în Argeș cu noul prefect Baloleanu, l-a rugat cu multă insistență să-l însoțească și el, să nu fie acum singur la Amara unde nu știe ce va găsi. El, deși n'ar fi momentul să lipsească dela gazetă, nu poate refuza pe Iuga și trebuie să meargă. Dacă s'a dus pentru distracție odinioară, cu atât mai mult e obligat să fie lângă Iuga acuma când s'ar putea să-i fie folositor într'un fel sau altul.

Gogu urcă să ia pe Eugenia înainte de sfârșitul ședinței și găsi pe coridor, la ușa tribunei, pe Titu. Trebuind să aștepte câteva minute, Gogu Ionescu profită să spuie tânărului Herdelea, într'ascuns de Eugenia pe care nu mai voia s'o amărască, fiind și așa destul de îngrozită, că un deputat piteștean i-a comunicat adineaori lucruri foarte grave despre

caracterul ce l-au luat tulburările în sudul Argeşului. Nu se ştie încă nimic precis, căci legături directe nu mai sânt de vre-o două zile între Piteşti şi părţile de jos ale judeţului, dar se svoneşte că s'ar fi săvârşit şi omoruri.

— Acuma închipuieşte-ţi inima mea, dragă Herdelea! zise Gogu. Nadina în mijlocul revoltaţilor care comit asasinate! Ce-o fi cu ea, a izbutit să fugă, a încăput pe mâinile ţăranilor? Bietul tata îşi muşcă mâinile de desperare că n'a oprit-o. Cum e bolnav şi bătrân, şi cu slăbiciunea lui pentru Nadina, cred că s'ar prăpădi dacă ar afla că i s'a întâmplat ceva. Insfârşit, o tragedie întreagă!... Să dea Dumnezeu să se potolească lucrurile, dar eu ştiu că nu mai vreau să aud de moşie şi de ţărani măcar să trăiesc cât bolovanii. Sânt în stare să şi dăruiesc Lespezii şi să scap. Cât am îndurat noi zilele astea nu doresc nici duşmanilor mei!

Eugenia era mişcată de solemnitatea şedinţei. Ea sfătui pe Titu, secondată fără convingere de Gogu, să nu se ducă la ţară, să nu păţească şi el ca Nadina, mai ales că armata poate să tragă şi să se întâmple cine ştie ce bătălii sângeroase. Tânărul Herdelea răspunse cu o modestie de erou pornind la războiu:

— O, doamnă, de mine n'ar fi nicio pagubă!

4.

Deabia când soarele se apropia de asfinţit, mulţimea izbuti să se urnească dela primărie, în jos, spre curtea Iuga, sporovăind şi gâlcevind, parc'ar fi mers la nuntă. Cât s'au tot certat mai mult s'au

întărâtat, încât acuma toți erau înfierbântați. La gălăgie se adunaseră și copiii să caște gura.

— Măi nea Cristache, ia mai lasă teigheaua! strigă Trifon în fruntea mulțimii, trecând pe la cârciumă și văzând pe Busuioc în ușă. Că ori ești de-al nostru, ori de-al altora, ca să știm și să te însemnăm pe răboj!

— Iacă viu, măi frate Trifoane! răspuse cârciumarul grăbit și înfricoșat. Se poate să lipsesc eu când e tot satul?... Măi muierel! adăogă apoi înlăuntru. Auzi tu? Ieși și stai în prăvălie că eu mă duc cu oamenii!

Dinlăuntru glasul femeii boscorodi ceva, dar Cristea Busuioc se amestecă în mulțime, cu o mustră veselă, potrivită împrejurărilor. Inima îi veni puțin la loc observând printre oameni și pe fruntașii satului și chiar pe primarul Pravilă.

— Așa, da, fraților! făcu cârciumarul către cei dimprejurul său. Dacă ne ținem de mână cu toții nu mai poate să ne înfrunte nimeni!

Miron Iuga știa de întrunirea sătenilor și de pregătirile lor împotriva lui. Isbășescu, care până azi nu scosese nasul din registre, socotind că pe dânsul nu-l interesează controversile dintre proprietari și săteni, el fiind un simplu negustor de cifre, — fu cuprins de groază când logofătul Bumbu îi spuse, mai multe în glumă, că țărani tocmai pe el îl urăsc mai tare din pricina catastifelor cu datoriile și evidențele învoielilor. Astfel de azi dimineață îndată ce auzea vre-un svon de pe la argați sau alți oameni umblători pe la curte, se ducea repede să-l comunice bătrânului Miron, adăogând mereu că părerea lui ar fi să profite de ezitățile țăranilor și să părăsească Amara cât mai e timp, căci orice rezistență ar fi inutilă față de starea spiritelor prea încărcate. Miron Iuga asculta,

dar se făcea că nu aude povețele contabilului. Numai când Isbășescu își permise să insiste, bătrânul se enervă puțin și-l admonestă să-și caute de registrele lui și să-l scutească de povețe.

— Vin țărani, coane Miroane! strigă în cele din urmă Isbășescu desperat, năvălind în apartamentul stăpânului. E tot satul, cucoane!... E prăpăd mare!... Doamne, Doamne, cum nu m'ați ascultat și pe minel

— Ia mai închide gura și nu mi te prăpădi cu firea! zise liniștit bătrânul Iuga. Lasă-i să vie! Bine că vin, ca să ne lămurim!

Isbășescu se hotărîse să rămâie cam prin jurul boierului. Ce-o păți boierul, să pățească și el, își zicea, în speranța că boierul, fiind foarte respectat de oameni, nu va păți nimic și prin urmare nici dânsul.

— Ce faceți, cucoane? întrebă contabilul iar, observând că bătrânul se plimbă prin odaie cu mâinile la spate. Nu ieșiți înaintea lor, să nu dea cumva buzna aici, peste d-voastră?

Miron Iuga își continuă plimbarea fără a-i răspunde, mormăind numai în sine vorbe neînțelese. În realitate nici el nu știa ce să facă cu oamenii aceștia care, numai în câteva zile, au ajuns să dărâme toate zăgazurile autorității și, dintr'un sat organizat, să se transforme într'o turmă inconștientă, trasă și împinsă de poște primitive după bătaia vânturilor. Firește, alungarea jandarmilor, incendiile, devastările și toate destrăbălările ultimelor zile au fost numai concluzia inerentă a unor permanente abdicări ale autorității, provocate de nedestoinicia guvernanților și de demoralizarea lor sistematică prin promisiunile înșelătoare ale demagogilor, care toate au încurajat nașterea și propagarea spiritului de nemulțumire întâi și în sfârșit de răzvrătire în

sufletul simplist al țaranului. Pornirile anarhice trebuiesc curmate în primul moment, când sânt în germene. Atunci e suficientă persuasiunea energetică. După ce au prins rădăcini și au început să se manifeste, numai forța brutală le mai poate stăvili distrugerile. Iși dădea deci perfect seama că dânsul singur nu mai poate lupta cu mulțimea care și-a pierdut cumpătul. Dar nici nu putea dezerta dela datoria de a-și apăra pământul. Simpla-i prezență, prin prestigiul persoanei sale, constituia o piedecă în deslănțuirea anarhiei complete. Țăranul are instinctul respectului de bătrâni și fruntași, cu atât mai mult de stăpânul din moși-strămoși. Unde și cât va fi prezent dânsul, oamenii se vor sfii a trece la prădăciuni. Au pus foc la Ruginoasa fiindcă el nu era acolo... Desigur, mai ales după incendierea conacului din vecini al lui Cosma Buruiană, chibzuind azi-noapte îndelung, și-a pus întrebarea dacă totuși n'ar fi mai înțelept să se retragă deocamdată până ce vor interveni forțele care să desmeticească pe nebuni? A înfrunța o ceată de răzvrățiți care și-au pierdut judecata nu e oare și din parte-i o nebunie, când nu se bazează pe altă armă decât teama și rușinea ce poate să le inspire persoana lui? Și în clipa când zăgazul respectului s'ar rupe, n'ar fi socotită prezența lui ca o sfidare ațâțând mai violente deslănțuiri de furie?... Și-a întrerupt întrebările atunci fiindcă i s'au părut primele simptome ale lașității. Numai lașitatea scormonește după argumente și considerente care s'ò justifice. Ce va fi se va vedea atunci când va fi să fie...

Acuma Miron, plimbându-se prin odaie, auzea afară glasurile care-i spuneau că a sosit momentul hotărîtor. Lângă o fereastră Isbășescu privea înfrigurat, cu interjecții de spaimă. Iși zicea că ar

trebui să iasă, să-i întâmpine, dar amâna mereu, parcă fiecă minut de întârziere ar fi fost un câștig pentru dânsul.

Afară, sgomotul de pași și de glasuri se întetea. Mulțimea se revărsase din uliță în ograda și în parcul conacului ca un râu care și-a schimbat brusc albia. Pe alea prunduită și curățită de curând țărani se îmbulzeau și se fereau să nu calce pe marginile cu firicele de iarbă deabia încolțită. Ici-colo câte-un glas dojenea:

— Ferește, măi creștine, nu strica iarba că-i păcat de muncă!

Dealtfel gălăgia mai contenise ca și când le-ar fi fost rușine și s'ar fi simțit vinovați că au intrat prin parc pe unde țărani n'aveau voie să umble. Numai lângă rondul din fața castelului Trifon Guju îndrăzni să chiuiască gros și prelung, parc'ar fi vrut să-și încerce curajul și să spargă liniștea care-i amorțea pe toți...

Cei mai mulți, intrați pe dincolo, prin curtea conacului, erau mai gălăgioși. Dinaintea lor porumbii se ridicară în văzduh, iar orățăniile se împrăștiară orăcăind speriate. De prin grajduri și acareturi apăreau slujitori și argați de toate felurile, privind cu o curiozitate copilărească sosirea satului, râzând, schimbând glume, parc'ar fi venit la clacă cu lăutari. Numai bătrânul Ichim se uita mirat și nedumerit. Logofătul Bumbu se oprise, cu tremurături în genunchi și cu o înfățișare resemnată, lângă ușa locuinței sale, în fund, în vreme ce nevastă-sa dărdăia înlăuntru, pândind de după perdea.

— Ați venit, ați venit? întrebă prostește logofătul când oamenii din capul cetei ajunseră lângă dânsul.

Auzind că alții au intrat prin parc, trecu și el dincolo, parcă s'ar fi supărat că au îndrăznit să intre pe acolo și ar fi vrut să-i alunge. Curtea interioară dintre castel și conacul vechiu era plină de țărani. Logofătul, mai zăpăcit, aruncă câte o vorbă bună când unuia când altuia, iar pe urmă se proțăpi în dreptul ușii, între doi stâlpi ai cerdacului parcă s'ar fi pregătit să oprească lumea de a năvăli asupra stăpânului său, dar cu fața mereu umezită de un surâs sortit să-i ascundă frica și să-i câștige bunăvoința tuturor.

Inmulțindu-se mereu, oamenii se îmbulzeau și vacarmul creștea. Unele glasuri înțepau și pe logofătul zâmbitor care, când înțelese, făcu nevinovat:

— Ce-i, băieți? Ce vreți voi?... Spuneți-mi mie că...

Râsete batjocoritoare și câteva huidueli îi acoperiră vorbele. Bumbu se fâstâci complet. Deodată Lupu Chirițoiu care, fără să vrea, fusese împins aproape în față, strigă:

— Du-te, omule, nu mai sta și spune boierului să iasă până afară c'a venit satul!

— Iacă mă duc, mă duc! bolborosi Leonte Bumbu desmeticindu-se și repezindu-se în casă.

Bătu la ușa bătrânului Miron și, fără a mai aștepta răspuns, intră:

— Pofțiți, conașule, c'a venit satul!

Miron Luga se întoarse, parcă vestea l-ar fi surprins cu toate că de câteva minute auzea de afară murmurul de oameni din ce în ce mai neliniștitor. Se uită un moment în ochii logofătului:

— Bine, Leonte!... Să mergem să vedem ce mai poștește satul!

Iși luă de pe o mobilă căciulița ce o purta obișnuit prin curte, și-o potrivi bine pe cap și pași spre

ușă. Bumbu îl opri o clipă, apucă dm cuierul de lângă ușă o haină scurtă de piele căptușită cu blană și i-o ținu s'o îmbrace, bânguind supus:

— E cam răcoare, conașule, și puteți răci dacă...

— Ce dracu mă mai întorșeși din cale — mor-măi Miron, îmbrăcând totuși haina și încheind cu atenție toți nasturii parc'ar fi plecat la drum lung.

Isbășescu, stană de piatră lângă fereastră, nu clintise nici când a intrat logofătul. Văzând pregătirea de ieșire a boierului, i-a venit inspirația să rămâie el mai bine pe loc. E mai prudent pentru orice eventualitate. De ce să se expuie de prisos el care, în fond, e un biet proletar aflat în situația dramatică de-a fi urît de niște oameni la fel de săraci și de oropsiți? Leonte Bumbu, urmând pe Miron, îi făcu o întrebare mută: nu vii? Mut răspunse și Isbășescu: nu.

Apariția bătrânului Miron Iuga în cerdac stinse subit toate glasurile. Câteva căciuli și pălării se ridicară instinctiv. În marginea cerdacului, la nivelul oamenilor, Iuga se opri. Dintr'o singură ochire observă că țărani au cuprins toată împrejurimea conacului până la castelul lui Grigoriță și toată ograda argașilor. Soarele coborîse spre asfințit în spatele caselor, adumbrind cerdacul și însângerând sutele de capete cu privirile strâmbate de puterea luminii.

— Văd că într'adevăr ați venit tot satul, cu cățel cu purcell zise Miron calm, cercetând fețele parc'ar fi vrut să vadă cine lipsește.

— De, cucoane! răspunseră câteva glasuri nesigure, între care bătrânul Iuga recunoscă pe al lui Ignat Cercel zărindu-i chiar mutra plângăreață unde deva, fără să-l intereseze însă, ci numai ca o fulgerare a conștiinței.

Trecură câteva clipe. Pauza păru tuturor nesfârșit de lungă. Pe urmă brusc, Miron Iuga strigă poruncitor:

— Cine v'a chemat pe voi aci, să-mi stricați straturile și rondurile și potecile la care am muncit din greu cu oamenii?... Cine v'a dat voie?... Adică dincolo în curte, nu puteați aștepta? Acolo nu mai e bine? V'ați boierit, ai, de când umblați cu revoluția și cu blestemățiile?

Vorbind se aprindea și nu se mai putea domina, deși își dădea seama că merge prea departe și riscă să provoace tocmai efectul contrar celui scontat. Într'adevăr cineva îl întrerupse obraznic:

— Da ce, noi am venit să ne probozești matale ori să te probozim noi pe mata?

Miron Iuga ezită o fracțiune de clipă dacă să rețină obrăznicia ori să n'o audă. Continuă cu același glas:

— La mine nu merge cu boieria, băieți, că eu muncesc ca și voi și cu voi împreună, așa că noi putem vorbi, ca totdeauna, și dincolo, între noi, nu aici unde e loc de odihnă... Dar acuma, dac'ați venit, nu face nimic.. Aide, să v'aud durerile!

Atunci ieși în față obraznic, cu căciula pe ceafă, Trifon Guju:

— Cucoane, s'au dus vremurile alea... Mata n'ai auzit porunca lui Vodă ori nu vrei s'o asculți?

Bătrânul Iuga făcu o sforțare cumplită să nu-l pleznească imediat peste ochi, în loc de orice alt răspuns. Il știa pe Trifon leneș și rău, deci dintre țărani cu care dânsul nici nu obișnuia să stea de vorbă. Ca și când nici nu l-ar fi auzit, Miron întoarse capul să întrebe pe alții despre ce anume poruncă e vorba. Isbășescu îl pusese în curent de ieri, dar credea că e bine să se facă a n'o cunoaște. Câțiva oameni de treabă se grăbiră să-i explice

cum și ce s'a aflat. Boierul asculta liniștit și se pregătea să vorbească. Trifon întrerupse din nou, mai provocător, jicnit că nu l-a întrebat pe el:

— Stai, cucoane, să te lămuresc eu că dâșșii sânt proști și nu...

— Eu cu oameni necuviincioși și fără obraz nu vorbesc — zise bătrânul Miron măsurându-l cu dispreț și apoi urmă către ceilalți: Spune tu, Profire, va să zică...

Ascultând spusele încurcate ale celor întrebați, Miron luga simțea cum i se urca tot sângele în obraz. Indrăzneala lui Trifon îi fierbea creerii oricât se sforța să se calmeze și oricât își dădea seama că ticălosul înadins caută să-l scoată din sărute ca astfel să ațâțe pe ceilalți. În același timp și Trifon Guju se socotea umilit că boierul nu-l lăsa pe el să explice, deși el s'a străduit mai mult de i-a ridicat și i-a adus pe toți aci. Cum și mulți alții păreau a fi de partea lui, bombănind că de ce să-l bruftuluiască boierul și nici nu-i dă voie să vorbească, Trifon mai rău se umfla și se înfuria.

Insfârșit bătrânul luga nu mai avu puterea să asculte bâiguelile cu porunca regelui și, tăindu-le vorba cu mâna, întoarse fața spre mulțimea ce începuse a prinde glas:

— Apoi după basme d'astea vă luați voi, măi băieți, și dați buzna aci de-mi călcați și-mi stricați grădina? Și veniți claipe peste grămadă, oameni în toată firea, adică să mă speriați pe mine ori ce?... Ei, rușine să vă fie! Și mai ales vouă care erați oameni de omenie și v'am cinstit! Uite, primarul satului! Frumos îți șade, n'am ce zice! În loc tu să potolești pe cei smintiți și fără chibzuială, te bagi între ei la răzmeriță... Halal de așa primar!

— Să ne iertați, cucoane, dar dacă ne-a luat satul noi ce putem face? boscorodi Pravilă umil și plecat.

— Și tu Luca! urmă Miron înflăcărându-se mereu. Și tu, Lupule, om bătrân, cu plete cărunte, mai mare ca mine, între neisprăviți ca alde Trifon! Ei, măi creștini, mi-e și silă de voi!

Vorbind îi trecea neîncetat prin minte că și-a pierdut cumpătul, dar nu se mai putea opri întocmai ca alergătorul, care din greșeală și-a luat vânt pe o coastă piezișă și e dus la vale irezistibil deși știe că se apropie de o prăpastie. Efectul dojenei de altminteri îl încuraja să continue. Gloata de țărani amuțea pe măsură ce glasul lui se înăsprea și biciuia. Parcă instinctul de frică și supunere s'ar fi redeșteptat brusc în sufletele tuturor, oamenii clătinau din cap îngrijorați sau murmurau scuze monosilabice.

Pe când cuvintele bătrânului Iuga șerpuiau amenințător peste capetele mulțimii surprinse, ca pleazna unui biciu în mâna împlânzitorului, gata să se abată în fiecui moment, Trifon Guju își legănă deodată trupul, parcă și-ar fi strâns mijlocul cu o curea, și izbucni cu glas spart:

— Ia stai, cucoane, că noi nu ne-am sculat de florile mărilor...

Glasul lui se încurcă și se ciocni în văzduh cu glasul bătrânului Miron Iuga. O clipă glasul lui Iuga, surprins, se înneacă. Dar imediat se ridică cu o furie nouă pornită parcă să ardă tot în calea ei:

— Tu să taci, ticălosule!... Să taci, tâlharule!... Să tacil!... Să tacil!...

Cu ochii bolbocați, cu o spumă subțire în colțurile gurii, Miron Iuga răcnea scuturând pumnul spre Trifon Guju care însă, după o secundă de șovăire, îi înfruntă privirea cu un rânjet obraznic. Apoi fiindcă boierul nu mai contenea cu „să taci“, deși abia mai hârâia de oboseală, Trifon strigă gros și sfidător:

— Da de ce să tac?... Iacă, nu vreau să tac!... Ai să-mi poruncești dumneata? Ce, sânt sluga dumitale?

Miron Iuga nu mai vedea, dar fiecă cuvânt îi pleznea obrazii de-i țiuiau urechile. Continuă cu aceeași mânie:

— Să taci... și să ieși îndată din curtea mea!... Ești afară, ticălosule! Acu să ieși, hoțule, că altfel...

Trifon Guju își respiră picioarele și întinse genunchii ca să se înfigă mai puternic pe loc, răs-punzând în același timp mai dârz și încruntat:

— Uite că nu ies, cucoane! Nu vreau să ies!... Că nici nu mai e curtea dumitale și nici n'am poftă să ies, uite-așa!

— Nu ieși?... Din ograda mea?... Și mă înfrunți tu pe mine?... Ei, stai atunci că te învăț eu pe tine omenie, tâlharule!

Vocea bătrânului Iuga se schimbaseră și se înmuiaseră. Intră repede în casă. La fiecă pas își zicea că trebuie să se calmeze. Ii tremurau însă și mâinile, și genunchii, numai în inimă îi bătea un ciocan cu lovituri asurzitoare. În camera de culcare, deasupra patului, atârna o pușcă de vânătoare, veșnic încărcată. O smuci din cuiu.

Afară toate limbile se deslegaseră. Numai Luca Talabă îi strigă lui Trifon că nu face bine împun-gându-se cu boierul cel bătrân. Din toate părțile se ridicau în schimb aprobări gălăgioase:

— Bine făcuși, Trifonică!... Nu te lăsa!... De ce să-l asuprească și să-l batjocorească?... Trebuia să-i pui mâna 'n beregată și...

Un glas subțire strigă, mai departe, stârnind veselie împrejur:

— S'a încins moșul, fraților, nu-i fie de deochiu! Ignat Cercel bălbăi îngrijorat:

— Ia vezi, Trifoane, să nu te pomenești cu boierul că te...

Când reapăru Miron Iuga cu pușca în mână și cu ochii umflați și roșii ca cepele, fu întâmpinat cu un murmur de mirare și de nemulțumire. Bătrânul se opri la trei pași de Trifon Guju, unde fusese adineaori, și porunci, fără să mai țipe, dar mai apăsat și cu o voce grea de energie:

— Imediat să ieși de aici, hoțul, ori de unde nu, o să ieși pe targă!

— I-ascultă, boierule, nu vreau să ies, ai înțeles?... strigă întăritat Trifon. Și încearcă numai să... c'apoi vezi dumneata pe dracul, cât oi fi de boier, că doar...

Nu apucă să isprăvească. Iuga ridicase arma la ochi după primele lui cuvinte. Răsunară două detunături una după alta, atât de apropiate parcă a doua ar fi fost ecoul celei dintâi. Fața lui Trifon Guju, cu gura largă de vorbe, primind descărcăturile în plin, se ciurui brusc ca de vărsat negru. Ochii mici avură o clipire mirată. Se prăvăli ca un sac greu.

— Tâlharule! mormăi Miron Iuga, văzându-l cum se frânge, cu o satisfacție care-i îngrășa inima.

Când răsunară împușcăturile, câțiva oameni de pe lângă Trifon își feriră capetele, retrăgându-se cu spaimă peste cei dinapoia lor. Țipete diverse țâșniră într'o îmbrânceanță generală. Printre glasurile speriate însă porniră deodată înjurături și amenințări. Toader Strâmbu, la câțiva pași, răbufni cu o mutră roșie de ură:

— Ce, boierule, vrei să ne omori?

În aceeași clipă mișcarea mulțimii se involbură. Deasupra lui Trifon se aplecaseră câțiva să-l sprijine. Oamenii se îmbulzeau val-vârtej, într'o înnebunire subită. Pe când rostea Toader Strâmbu în-

trebarea, un băț de rădăcină cu măciuca cât un pumn de copil se înălță în aer lângă Miron Iuga. Măciuca îl lovi în cap cu atâta sete că se auzi împrejur un pârâit. Căciulița boierului se turtise în creștet.

— Cum îndrăznești, hoțul, să ridi...? încep Miron fără să mai poată sfârși.

Zeci de alte bețe se agitau izbind la întrecere într'o vălmășeală furioasă. Bătrânul Miron Iuga, fără cunoștință, cu țeasta sdrobotă, rămase în picioare în mijlocul țăranilor care, îndesându-se să-l lovească, parcă-l sprijineau să nu cadă.

Cerdacul deschis cu stâlpii pătrați se umplu de oameni care izbeau în dreapta și în stânga, în neștire, parcă pretutindeni și chiar în aer ar fi fost numai dușmani. Geamurile ferestrelor țipau strident sfărâmându-se. Mulțimea, frământată ca o baltă răscolită de o furtună năpraznică, se îndoia când încoace, când încolo, căutând parcă să-și descarce mai repede furia ce o sugruma. Urletele pe toate glasurile, înjurăturile îmbălate se încrucișau într'un vuiet prelung care înnăbușea strigătele desperate ale celor câteva slujitoare dela curte... În izbucnirea de furie, descătușată într'o singură clipă, ca un trăsnet clocit mult între nori și căzut fără obișnuitele tunete și fulgere pregătitoare, țăranii se năpustiră și asupra argaților, în vreme ce logofătul Bumbu, deși aflat lângă bătrânul boier, a scăpat numai cu îmbrânceli, parcă în toiul vijeliei, nimeni nu l-ar fi recunoscut.

După numai câteva clipe, cei ce se oțărau împrejurul bătrânului Iuga îl părăsiră unul câte unul, răcoriți sau flămânzi de alte fapte. Fără sprijinul țăranilor, Miron Iuga se prăbuși cu fața'n jos, scormonind pământul și mirosindu-i mai lacom ca totdeauna aroma dulce-amară, pentru ultima oară.

Nimeni nu se mai sinchisea de dânsul. Țăranii, îmbrâncindu-se fără odihnă, treceau peste trupul lui, îl călcau în picioare, apăsându-l și frământându-l cu pământul în care își înfipsea din vieață toate rădăcinile.

5.

— Petrică, sai că oamenii au omorît pe boierul cel bătrân! strigă în gura mare Marioara năvălind în ogradă. Vino, Petrică, degrabă, să nu se apuce de vre-o poznă și mai mare!

Petre Petre isprăvise poarta și ciocănea în fundul bătăturii, la grajd, numai ca să aibă de lucru și să nu fie mânat a se mai amesteca în nimica. A auzit dela maică-sa Smaranda că satul a pornit la curtea boierului cel mare și l-a ispitit un moment să meargă și el, nu să strice ori să ațâțe, ci dimpotrivă să oprească ce s'ar putea să facă alde Toader Strâmbu și alții de teapa lui. Dar s'a încăpățânat să rămâie acasă ca și când ar fi vrut să-și rumege mai îndelung durerea ce-i clocea în inimă, precum și pentrucă socotea peste putință ca oamenii să îndrăznească a se atinge de boierul Miron, chiar ducându-se la dânsul cu răzmerița.

— Vai de mine și de mine! făcu deodată Petre parcă l-ar fi lovit în moalele capului.

Nici nu se uită la Marioara, cu toate că o iubea și avea planul să facă nunta după Paști. I se părea străină și necunoscută și indiferentă. Numai glasul ei îi sbârâia în urechi urât ca niciodată.

Fără altă vorbă își curmă lucrul și porni grăbit, aproape fugind. Marioara îl urma ca un câțel și-i povestea gâfâind întâmplările dela curte. Petre o auzea din urmă și cuvintele ei parcă-l împingeau

înainte. Iși zicea totuși în același timp, că se duce degeaba căci el singur n'are să se poată lupta cu tot satul și nici să oprească pe oameni de-a se răcori.

De departe curtea Iuga vuia de gălăgie. Petre își iuți mai mult mersul. Era fără suman, ca la muncă, și avea în mână barda cu care cioplise și pe care a luat-o fără să-și dea seama, ca un băț când pleci la drum.

În ograda cea mare a conacului oamenii alergau de ici colo năuciți, cu fețele aprinse, vociferând și neștiind ce să facă. Unii se hărțuiau cu argații, alții se certau între dâșii din senin, gata să se ia de piept. La fântână câțiva îngrijeau pe Trifon Guju care gemea. Petre aruncă o privire, dar nu se opri. La ușa locuinței lui Leonte Bumbu se grămădeau unii cu răcnete amenințătoare pe care însă le întreceau țipetele nevestei logofătului, dinlăuntru. Alături, în cancelarie, se învârteau mai mulți spărgând ce le cădea în cale și războindu-se mai ales cu registrele în care erau însemnate învoielile și datoriile oamenilor.

Petre trecu în curtea cealaltă. Între cele două clădiri înghesuiala era mai mare. Mulțimea se frământa în același loc așteptând parcă o poruncă sau măcar un semn.

— Unde-i boierul cel bătrân? întrebă Petre într'un grup de mânioși.

— Adineaori l-au dus în casă — răspunse totuși un glas.

Flăcăul nu recunoscă nici pe cel ce-i răspunse, nici pe ceilalți, parc'ar fi fost din altă lume. Intră în conacul vechiu. În cerdac se rărise lumea. Geamurile sparte căscau guri negre în pereți. Pe ușile deschise larg unii intrau și alții ieșeau ca la moară. În a treia odaie erau câțiva oameni tăcuți, cu ca-

petele goale. Aici se plimbase adineaori Miron Iuga, cu mâinile la spate. Acuma zăcea întins, cu mâinile pe piept, pe canapeaua dintre două ferestre. Hainele îi erau mânjite de pământ, iar pe față parcă purta o mască de lut. Bătrânul vizitiu Ichim l-a cules dintre picioarele țăranilor, bucătăreasa Profira a așternut cearceaful alb pe canapea și i-a aprins la căpătâi o lumânare a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărâmate. Profira se trudea să curățe puțin pământul de pe hainele și figura mortului. Primarul Ion Pravilă, aflat acolo printre alți oameni, îi zise domol:

— Lasă, muiere, lasă-l să se odihnească așa cum a orânduit Dumnezeu...

Voia să spună că până va veni vre-o anchetă care să stabilească împrejurările morții, dar nu îndrăznea.

Petre privea lung fața noroită a bătrânului boier. Vedea pe obrazul stâng o dâră de sânge năclăit cu humă, ca o panglică de catifea neagră ieșită de sub căciula turtită. Tresări când auzi glasul primarului cu o imputare ascunsă:

— Mi se pare că nu fuseși aci, Petrică?

— Bine că n'am fost, Doamne iartă-mă! băigui flăcăul. Că ce-o mai ieși din toate astea numai Cel de sus poate să știe!

— De, se vede că ne-a fost nouă scris să...

Pravilă iar nu cuteză să sfârșească. De altfel Ichim îi luă vorba din gură:

— Du-te tu, Petrică băiete, că pe tine poate să te asculte, și nu lăsa să mai jefuiască și să strice, că-i destul cât au făcut și ce-au făcut! De-aia am și trimis pe Marioara după tine... Aide, du-te că și boierii ți-au făcut bine și te-au ajutat când ai fost la necaz!

Petre mormăi întunecat:

— Multora le-a făcut bine și uite răsplata!

— Și dumnelui a fost prea proclat și iute, Dumnezeu să-l ierte! făcu atunci Luca Talabă foarte blând.

Tăcură toți un răstimp. Apoi Petre, luându-și seama, rosti aspru:

— Care n'aveți treabă aici să faceți bine să ieșiți afară!

Nu mai așteptă să vadă dacă l-au ascultat, ca și când ar fi fost sigur că va fi. Și în curând mortul rămase numai cu Ichim, cu Profira și cu Mariocara să-l privegheze.

Petre, cu același glas hotărît, cărăbani pe toți țărani care mai rătăceau prin casă. Când însă ajunsese în cerdac, se întâlni cu o ceată care nu se îndura să plece cu mâna goală. Se înfuriă:

— Ce, voi nu înțelegeți de vorbă bună, că-i mortul în casă? Nu v'ajunge că l-ați omorît, nici să se odihnească nu vreți să-l lăsați în pace?

În vremea ce oamenii se retrăgeau bombănind, Petre observă că alții se îmbulzesc să intre în castelul cel nou ale cărui uși fuseseră smulse din țâțâni. Li trecu prin gând că e tocmai clădirea lui Grigoriță căruia el îi datorează numai recunoștință. Și se repezi într'acolo strigând speriat:

— Nu stricați, oameni buni!... Faceți loc!... Dați-vă la o parte!... Nu mai intrați că n'aveți ce lua!... Nea Serafime, fii tălică mai cumintel!

Iși croi drum cu coatele și pătrunse înlăuntru. În marele hall dela parter oamenii umblau cu oarecare sfială, pipăiau lucrurile, vorbeau încet. Petre strigă mai mult rugător decât poruncitor:

— Ieșiți afară, măi oameni!... Ia ieșiți că n'aveți ce căuta aici!

Auzi pași sus, la etaj. Urcă în goană pe scara de stejar. În camerele deschise cotrobăiau după

obiecte pe care să le poată căra. O femeie strânse într'un cearșaf diferite boarfe bolborosind într'una jeluitoare că de ce să se piardă toate astea și să nu le folosească mai bine ea care-i sărmană. Petre năvăli într'o odaie unde zărise mai multă lume, repetând mereu aceleași vorbe:

— Ia ieșiți afară, măi oameni, că...

Era odaia de culcare a Nadinei, cu patul larg, cu fotografia ei mare la căpătâi, pe perete. Petre străbătu până lângă pat și dădu brusc cu ochii de Nadina. Se buimăci parc'ar fi fost vie. Glasul i se uscă în gât, numai buzele i se mișcau arse. Aproape goală, Nadina se uita tocmai la dânsul cu priviri galeșe în care însă juca un dispreț jicnitor. Oamenii se holbau ca și dânsul și nici nu cutezau să deschidă gura în prezența ei. În sufletul flăcăului răsărise întâi numai bucurie ca și când ar fi regăsit ceva ce căuta în zadar. În clipa următoare îi căzu vâlul de pe ochi. Disprețul privirilor ei îi sfredelea inima și i-o otrăvea. Se simțea înșelat și palmuit. Izbucni deodată răgușit:

— Uite drăcoaica asta cum ne batjocorește!

Iși aminti numai atunci că și-a luat barda. O învârti deasupra capului, sări pe pat și izbi cu toată puterea. Sgomotul sticlei zdrobite păru o tânguire prelungă și înșepătoare. Cioburile improșcau din locul loviturii ca stropii de sânge dintr'o rană. Câteva țândări îl plezniră peste obraji, sgârâindu-l ca niște ghiare de pisică. Petre lovea repede, gâfâind lacom. Trupul Nadinei, ciopârțit, se scoroji în sdrențe de carton, dar ochii rămaseră disprețuitori și galeși chiar când figura se umplu de creștături.

— Dați, băieți, ce stați! răcni Petre cu ochii însângerați de mânie.

Parcă demult și numai atâta ar fi așteptat, oamenii se năpustiră. În câteva clipe sfărâmară tot ce se găsea în odaie, svârlind pe ferestrele scoase din pervaze picioare de scaune rupte, rufe sfârticate, oale de noapte, perne spintecate și cu fulgii împrăștiați, rame de tablouri...

— După mine, fraților! strigă Petre peste un răstimp.

Prin celelalte odăi și la parter toată lumea spărgea și urla. Petre alerga ca un nebun, agitând barda.

— Foc!... Foc!... Praf și cenușă să se aleagă! porunca Petre coborînd în parter către cei ce soseau de afară.

— Puneți foc, fraților! strigau alții învârtindu-se pe loc.

— Apoi așa da, Petrică! făcu Serafim Mogoș văzându-l cu barda știrbită. Că destul am răbdat toate nedreptățile!

Petre se pomeni afară. Soarele scăpătase în spatele conacului vechiu. Amurgul își cernea lin întunericul. Oamenii păreau mai grăbiți și mai mânioși. Fața flăcăului lucea de sudoare și de amărăciune.

— Da ce-i, Petrică? întrebă primarul Pravilă văzându-l atât de schimbat.

— D-ta nu vezi ce-i, ori nu vrei să vezi? se strâmbă Petre cu răutate.

— D'apoi că rușinea asta... — începu Lupu Chirițoiu, care se afla alături, cu glas de dojană și părere de rău.

Petre nu-i dădu răgaz să isprăvească:

— Ia mai tacă-ți clanța, hodorogule! Că destul ne-ai bătut capul și ne-ai ținut în loc cu brașoavele și cu miorlăielile tale!

— Ai nebunit și tu, băiete, vai de tine! bălbăi bătrânul crucindu-se. Numai să nu-ți pară rău pe urmă!

— Ce să-mi pară rău, că doar o singură moarte are tot omul! strigă Petre depărtându-se grăbit fără să știe unde.

În câteva ferestre ale castelului se iviră fufioare de fum.

— Focull... Focull răcni un glas cu o bucurie sălbatică.

Dar focul se încingea greoiu. Ardea numai în-lăuntru și mai mult afuma. Deab'a când se înnoptă deabinelea flăcările mari izbucniră prin coperiș ca o coroană lum'noasă, scăpărând milioane de scânteii. Oamenii umblau în jurul focului parcă n'ar mai fi avut nici somn, nici case. Toți răgușiseră urlând și totuși urlau mereu vorbe fără șir și sudălmii cu care voiau să răscumpere toate tăcerile trecutului.

În spatele castelului în flăcări vechiul conac, apărea negru și adormit. Numai într'un geam pâlpâia tainic o luminiță galbenă. Când se uitau într'acolo oamenii se cutremurau involuntar. Ignat Cercel, ca să-și încălzească inima, bolborosi singur:

— Iacă, l-a săturat Dumnezeu și de pământ, și de toate!

CAPITOLUL XI

P E T R E P E T R E

1.

Toată noaptea spre Sâmbătă cerul Amarei fu însângerat de jocul flăcărilor ce mistuiau castelul Iuga. Mulțimea de țărani, furioasă și gălăgioasă, nu se dădea de loc dusă parcă și-ar fi pierdut somnul. Chiotele unei bucurii năpraznice înnăbușeau trozniturile focului. În lumina roșie oamenii viermuiau ca niște umbre fără odihnă, cu glasuri aspre, hârbuite, care se topeau într'un sgomot straniu izbucnit parcă din rărunchii pământului... Târziu după miezul nopții coperișul cu căpriorii arși se prăbuși peste tavanul etajului. Un nour uriaș de scânteii răbufni brusc și se împrăștiă în văzduhul roșu, urmat de un cârd de flăcări proaspete desprinse din mormanul de jăratec. Din sute de pieturi porni, ca la o comandă supremă, un urlet prelung de mulțumire. Apoi, ca și când numai acest semn de izbândă deplină l-ar mai fi așteptat, țărani se risipiră încetul cu încetul. Doar câțiva se

încăpătânară a rămânea de teamă să nu se mai întâlnească ceva și ei să lipsească. Astfel în spre ziuă curtea se mai liniști de oameni și focul însuși ardea mai potolit și sătul, cu pâlări somnoroase.

În fereastra bătrânului conac veghea aceeași lumină sfioasă. Scânteile mari sburătăceau ca fluturii pe coperiș și se stingeau atingând olanele bătrâne parc'ar fi căzut pe ghiață. Ichim închise ușile spre cerdac, să nu mai intre nimeni să tulbure odihna casei. Un răstimp a priveghiat el lângă boierul ucis, apoi bucătăreasa, apoi logofătul, apoi bărbatul bucătăresei. Acuma, de vre-un ceas, clipea Marioara pe jilțul din colț, în camera mortului. Ii era somn și mai ales frică. Nu se uita deloc spre canapeaua pe care zăcea Miron Iuga. O spăimântau deajuns umbrele ce se legănau pe pereți ca niște stafii neostoite. Pe geamurile sparte intra răcoarea din ce în ce mai tăioasă. De câteva ori i s'a părut, tocmai când închisese ochii, că aude un fășăit ciudat. O singură dată a îndrăznit să privească într'acolo. Cum se clătina flacăra lumânării mortul părea că se mișcă. S'a închinat repede de trei ori... După ce își mai veni puțin în fire, auzi deodată foarte deslușit un suspin greu și dureros ca un gemăt. De groază nici nu putu scoate glas, dar sări în picioare. În aceeași clipă o voce speriată rosti:

— Marioară, să nu țipi că mă nenorocești!... Sânt eu, Isbășescu!

Ieși anevoie de sub canapea. Era amortit. Se ascunsese de când a văzut pe bătrânul Miron că ia pușca, bănuind ce are să se întâmple. Chircit acolo a mulțumit lui Dumnezeu că i-a dăruit ideea salvatoare, altfel de sigur brutele l-ar fi masacrat. I-a fost teamă dintâi să nu aprindă casa țărării și să ardă ca un șoarece. Se gândise să nu miște până va simți el că a trecut orice primejdie, chiar de-ar

fi să stea o săptămână. Pe urmă, cuprins și de neputințe, și de groaza mortului ce zăcea deasupra lui, și-a zis că ar fi mai cuminte să o ia cumva la sănătoasa, mai cu seamă când a văzut că a venit la priveghiu Marioara, în care inima lui avea mai mare încredere.

Ca să nu-l zărească cineva de pe afară, se piti după o perdea și de acolo întrebă cu deamănuntul pe Marioara asupra tuturor celor petrecute. Când auzi că țaranii au bătut și pe Leonte Bumbu, ba și pe nevastă-sa, și i-au cam prădat locuința, se gândi în sine că pe dânsul cu siguranță l-ar fi jupuit de viu. Fata îi mai spuse apoi că poate să plece fără frică, prin grădină, că abia de mai sânt oameni prin curte. Atunci îi veni o nouă inspirație: numai îmbrăcat țărănește ar putea să se strecoare, fără riscul de a fi recunoscut, prin cele câteva sate până la Costești. Trimise pe Marioara să ceară un rând de haine, oricât de rupte, dela unchiul ei și să le aducă prin dos, să n'o vadă nimeni, făgăduindu-i o răsplată bună și recunoștință veșnică. Cu hainele veni însăși Profira, să-i i-a în schimb pe cele nemțești, ca să nu păgubească dacă cumva contabilul nu s'ar mai întoarce.

— Ei, țațo Profiro, Dumnezeu să-ți răsplătească binele ce mi l-ai făcut, că mi-ai salvat vieța! zise lăcrimând și strângându-i mâinile. N'am să vă uit niciodată.

Pe când se crăpa de ziuă Isbășescu se strecura prin grădină spre Bârlogu, fără să fi văzut cum arde castelul Iuga și fără să se mai uite înapoi...

Apoi puțin înainte de răsăritul soarelui tavanul etajului, prefăcut de mu't într'o băltoacă de jăratec, se scufundă, uruind și troznind, peste tavanul parterului care, încins și slăbit, se prăbuși de asemenea. În cuprinderea zidurilor înnegrite,

prin găurile ferestrelor se vedea clocotul făcări'or cu răsurici mânioase de scânteii.

Curând începură să se adune iar țăranii, unul câte unul. Se uitau la foc, clătinau din cap, aruncau câte-o vorbă și repede întorceau ochii spre conacul vechiu. Li se părea, chiar spusese cineva, că treaba nu e sfârșită cât timp tocmai casa cea bătrână bo'erească rămâne în picioare. Dar din pricina mortului nu cuteza nimeni să se apropie, oricât j'nduiau. Dealfel cei mai mulți veneau pentru pradă. Sărăcimea se lăcomea mai cu seamă la porumb. Un hambar de sămânță a fost golit de aseară. Mai erau două magazii cu rămășțe. Pavel Tunsu aduse înadins un drug de fer și izbuti să iasă cel dintâi cu un sac plin în spinare numai până în vec'ni, la baba Ioana, soacră-sa, care se necăjea cu păsăr'le și cu odorul de nepot Costică.

— Hai, soacră, hai, nu sta. să-ți iai și tălică nișel porumb că oamenii se îndeasă la pomană și pe urmă degeaba te-ai mai duce! strigă Pavel sfătos, înapoindu-se degrabă la conac.

— Fire-ar a dracului! bombăni baba, văzându-și de treburi parcă nici nu l-ar fi văzut și nici auz't.

În vremea ce mulțimea se îmbrâncea în jurul magaziiilor, unii mai îndrăzneți se ciorovăiau din pricina vitelor. Marin Stan scoase din grajduri o pereche de boi și voia să-i ducă acasă. Leonte Orbișor era indignat și răcnea:

— Să-ți fie rușine să pui tu mâna pe boi, că doar tu ai și nu-ți fac trebuință, iar eu nu m'am putut agonisi niciodată și n'am cu ce munci!... D'aia fii bun și lasă boii, Marine, că eu fac și moarte de om dacă nu-i lași!

— Adică asta-i dreptatea, să ia ce-i mai bun tot care au, iar noi să fluierăm a pagubă? amenință al'ul.

— Eu nu vreau să știu nimic! făcu Marin Stan furios. Aici nu merge pe tocmeală că nu e bâlcu. Cine ce a apucat, e bun stăpân!

Leonte Orbișor îi puse mâna în piept. Se smuciră câteva clipe și se suduiră. Marin simțind că toți îi sânt potrivnici, se înmuia:

— Apoi lasă c'om vorbi noi altădată dacă-i așa povestea!... Nu face nimic, Leonte, ai să mai vii tu la moara meal!

— De ce nu te-ai agățat de cai, pricopsitule, că n'ai și ți-ar prinde bine! strigă Orbișor în batjocură. Ce zici, nea Ichime?

În ușa grajdului, alături, stătea Ichim cu furca de fier în mână. Răspunse:

— De căișorii mei nu se atinge nimeni cât oi trăi eu!

— Ia seama c'o să-ți dăm foc și d-tale, nea Ichime, că vezi bine cum mai arde de frumos conacul! mormăi un glas.

— Mai bine să ardă decât să ajungă de batjocura voastră! făcu bătrânul vizitiu cu o mândrie parcă el ar fi fost boierul.

Țăranii nu voiau să-și puie mintea cu Ichim, și că era bătrân, și că îl știau trăznit din fire, cu toate că se credeau în drept să ia fiecare ce-i place și ce poate, că doar din munca lor s'a făcut averea boierului și deci între ei trebuie să se împartă. Unul îi și impută mâniaș:

— Degeaba umbli să te faci stăpân pe munca noastră, nea Ichime, că nu te-om răbda! Dacă n'am răbdat noi nici pe boierul cel mare, dar mi-te pe tălică!... Stai nișel, să vie Petrică și ai să vezi!

Petre însă dormea dus. Se dusesese târziu acasă și atât de ostenit cum nu s'a mai simțit niciodată. S'a trântit pe laviță, îmbrăcat cum era, căciula drept pernă, și îndată a adormit ca mort. Acuma

toată casa se sculase, numai el nu se urnea. Pentru că nu i se mai întâmplase să-l găsească soarele în pat, Smaranda încercă să-l deștepte. Flăcăul murmură cu ochii închiși:

— Lasă-mă, mamă, să mă mai odihnesc că vai ce somn mi-e!

— Dormi, dragul mamei, dormi! zise femeia. Mai bine să dormi toată ziua decât să te mai duci pe unde-ai fost!

2.

— Am plecat foarte exact! observă Titu Herdelea examinându-și ceasul și văzând că la nouă jumătate precis trenul s'a pus în mișcare.

— Măcar de-am sosi cu bine! zise Grigore Iuga cu o emoție abia stăpânită.

Baloleanu, cu capul scos pe fereastra compartimentului, agita o batistă de mătase și murmură într'una cu vocea înneacă:

— La revedere, Melanie!.. La revedere!... La revedere!

Când se așeză, după ce ieșiră din gară, avea ochii umezi. Surâse totuși:

— Sărăcuța!... A rămas foarte îngrijorată... Ce-i drept, cred și eu că are de ce, cu toate că m'am silit s'o conving că nu e nici-un pericol. Dacă nu mi-ar fi cerut-o șeful cu insistență, nici n'aș fi primit o misiune atât de covârșitoare! Vă dau cuvântul meu, n'aș fi primit!... Biata femeie, cum mai plângea! Mi se rupea inima...

Trenul era compus numai din câteva vagoane, și acelea aproape goale. În afară de câțiva noi prefecți, doar niște ofițeri și negustori au cute-

zat să mai părăsească Bucureștii. Mecanicul era instruit să conducă garnitura cu mare atenție pen.rucă circulau svonuri că țărani ar avea intenția să ridice șinele și să oprească trenurile ca să întârzie sosirea trupelor în regiunile răsculate.

Numai Titu Herdelea își păstrase seninătatea. El era ferm convins că toate știrile cu tulburările țăranilor trebuie să fie mult exagerate. Observase că în România oamenii nu cunosc decât extremitățile, zeflemeaua sau tragedia, deopotrivă de gălăgioase și nestatornice. Așa și cu răscoala aceasta: întâi toată lumea a luat-o ca o diversiune politicianistă, un ingenios mijloc de a răsturna guvernul, iar acuma toată lumea e disperată și anunță prăbușirea țării.

Grigore Iuga era mai îngrijorat chiar decât Ba'oleanu. Aseară, la Predeleanu, a fost sfătuit să nu se hazardeze inutil până ce se va pacifica județul. Nimeni nu știe precis ce e la țară. Ori că merge, ori că așteaptă la București, el nu mai poate fi de nici-un folos bătrânului Iuga. Iar argumentul suprem s'a rostit mai în șoaptă: dacă soldații vor refuza să tragă și vor trece de partea țăranilor?... Tocmai acest argument l-a încăpățânat să plece. Altfel poate s'ar fi răsândit, mai cu seamă că și Olga îl reținea cu o privire u-medă de duioșie. Mai târziu, găsindu-se o clipă singuri, ea i-a șoptit brusc: „Rămâi, dacă mă iubești!” Grigore a fost așa de surprins că, sărutându-i mâna, deabia a putut răspunde: „Trebuie să plec tocmai fiindcă te iubesc atât de mult!” Acasă, pe urmă, replica aceasta i s'a părut ccomp'ect idioaă și i-a fost rușine că a rostit-o, deși Olga n'a găsit-o probabil așa de proastă pentru că n'a răs nici atunci și nici mai târziu.

Șoapta Olguței i-a răscolit sufletul și i-a trezit întrebări pe care nu le cunoscuse până acuma sau pe care poate le înăbușise înadins. Se simțea demascat în fața sa însuși. Prietenia lui cu Victor era veche, evident, dar se pare că ochii Olguței au strâns-o mai mult în ultima vreme. Și totuși el nu și-a mărturisit niciodată că s'ar putea ca vizitele și mesele lui cotidiene la Predeleanu să aibă și alte motive. Nu s'a gândit că iubește pe Olga cu toate că iubirea îi umplea inima și nici vre-o aluzie de dragoste nu i-a făcut măcar în glumă. Cel mult ochii lui au vorbit, fără voia lui.

Se învinovăța însă că, în momentele acestea de durere generală, preocuparea lui cea mai mare e o iubire nouă. Ii mijeia în minte gândul că repudiarea Nadinei, atât de ireconciliabilă, a făcut-o ca să-și înlenească apropierea de Olga. Desigur, Nadina l-a jecnit așa de crunt că nu mai putea fi vorba de a continua împreună căsnicia. Totuși, dacă n'ar fi fost Olga la mijloc, el n'ar fi avut tăria s'o alunge cu atâta brutalitate. Cu deosebire începea să-l chinuiască ideea că a lăsat pe tatăl său singur la țară numai din egoismul de-a rămâne aproape de Olga, de a nu renunța să o vadă, cel pu'in, în fiecare zi. Degeaba își zicea că și-a făcut datoria ducându-se acasă și oferindu-se să stea acolo, că a trebuit să respecte ordinul bătrânului părinte. Acuma era sigur că, în alte împrejurări, adică de n'ar fi fost îndrăgostit, nu s'ar fi mișcat din Amara...

Emoția lui Baloleanu se manifesta printr'o irrezistibilă avalanșă verbală. Din clipa când a fost desemnat pentru postul de prefect al unui județ răzvrătit, a simțit nevoia să se înfățișeze pretutindeni ca un martir trimis la eșafod. Prin Bu-

curești se vorbea în taină că armata nu mai e deloc sigură și că, până la urmă, va trebui totuși să se facă apel la Austriaci pentru adevărata pacificare. Se zicea că nici noul guvern n'are încredere mare în soldații țărani, dar nu vrea să cheme ajutor străin înainte de a face o supremă încercare.

— Dragii mei, trăim cea mai cumplită tragedie din istoria neamului românesc! zise Baloleanu cu glas înecat. Insuși șeful a fost mișcat ieri după amiazi când ne-a dat instrucțiile pentru executarea penibilei misiuni. Recunoștea că avem o sarcină extrem de dificilă și mai ales primejdioasă. Contez, zice pe tactul, pe inteligența și pe energia d-voastră! Aveți manifestul cu reformele care satisfac doleanțele cele mai urgente. E o armă pacifică excelentă pe care trebuie s'o mânuiți cu toată abilitatea. Unde însă persuasiunea nu va fi suficientă, unde veți întâmpina rezistență războinică, veți utiliza forța armată cu toată hotărârea și toată vigoarea. La violență veți răspunde prin violență, căci ordinea trebuie restabilită cu orice preț... Așa, șeful. Eram sguduiți de emoție. Momentul era istoric... Ne-a îmbrățișat apoi pe fiecare... Se pune acuma întrebarea ce vom găsi la fața locului? Eu sânt democrat prin toată educația mea și umanitarist convins. Vă închipuiți ce-ar fi pentru sufletul meu dacă ar trebui să ordon o represiune sângeroasă. Și totuși interesele superioare ale neamului!... Ingrozitoare dilemă!

Titu Herdelea îl asculta cu toată gravitatea cuvenită, dar în sinea sa se gândea că acest Baloleanu e un mare farsor. Iși aducea aminte cu câtă emfază predica odinioară, la Enache, împărțirea moșiilor la țărani. Și acuma cum caută să justifice mai dinainte uciderea aceluiași ță-

rani-dacă nu se vor mulțumi cu reformele în care nici pomeneală nu mai este de împărțirea pământurilor. Li venea mereu să-i reamintească promisiunile de odinioară. În locul său vorbi Grigore parcă și pe el l-ar fi muncit aceleași gânduri:

— Când țăranii au apucat să se scoale pentru pământ, greu se vor mulțumi numai cu reforme platonice!

— Cum, crezi că ar trebui să li se împartă moșiile? făcu Baloleanu puțin surprins.

— Eu nu, dar tu credeai! răspunse Grigore simplu.

— O, bine, altceva e o credință intimă și alta e posibilitatea realizării — zise prefectul confuz. În orice caz asemenea măsuri revoluționare nu se pot decreta sub presiunea teroarei țăranilor, nu-i așa? De altminteri chiar tulburările actuale, atât de tragice, arată cu elocvență că țăranul nostru are încă nevoie de multă, multă educație socială. Barbariile pe care le-au săvârșit, dacă ar fi numai pe jumătate adevărate, justifică toate aprehensiunile, dragul meu. Și fii sigur că eu, care, cum știi, iubesc pe țăran, nu voi ușor să pedepsesc cu cea mai mare severitate orice sălbăticie. A iubi pe țăranii nu înseamnă să le tolerezi nebuniile și nici să le accepți tâlhăriile. Țăranul trebuie să fie supus și respectuos de lege și de avutul altuia, ca toată lumea. Altfel unde ajungem?

Grigore Iuga surâse ironic:

— Eu mă îndoiesc numai de efectul reformelor în care tu ai încredere. Atât. Îți închipui că eu aș avea poate și motive personale să reclam toate fulgerele împotriva țăranilor mai ales dacă, după cum se pare, nu ne-au cruțat deloc nici pe noi

care am trăit între ei și ne-am făcut totdeauna datoria față de dânșii...

— Care va să zică sântem de acord, Grigoriță! făcu Baloleanu. M'aș fi mirat să fie altfel că doar amândoi iubim deopotrivă țara aceasta scumpă și pe țărani noștri. Astăzi nu mai e vorba de politică, ci de salvarea României!

Iar se încălzi și povesti amănunte înduioșătoare despre despărțirea lui de Melania, despre presimțirile ei, despre curajul lui... Vorbea toată vremea numai de el. Doar prin gări se întrerupea și examina cu atenție lumea. De câte ori descoperea un grup de țărani, îi arăta cu o ușoară spaimă, zicând încet, parcă să nu fie auzit de ei:

— Uite-i cum completează!... Degeaba, țărânul nu înțelege decât de frică!

Apoi își reluu firul despre reforme, despre șef și iar despre Melania, când mișcat, când cu patetism și mereu cu un tremolo care să-i acopere înfricoșarea.

În răstimp trenul înainta prudent, fumezând mai abundent ca altădată... Sirena locomotivei, agitată des și prelung, avea un răsunset sgârietor ca țipătul cucuvelei.

3.

— Ia seama, tăicuțule, să nu pățești ceva cu oamenii! zise Niculina văzând că preotul Nicodim și-a luat patrafirul și crucea. Doar știi bine cât sânt de apucați...

— Hai, dascăle, hai la datorie! murmură bătrânul preot fără să asculte pe fiică-sa. Că ne-a fost stăpân și ne-a zidit biserica și ne-ar bate

D-zeu dacă nu i-am da toată cinstea creștinească! Ș'apoi după amiazi avem înmormântarea femeii lui Melentie... Hai, hai!

Mergea greu și se sprijinea în cârjă și se oprea să se odihnească pe drum. La curtea luga se mărise gălăgia. Castelul ardea mereu, infundat. Bucătăreasa Profira sărută mâna preotului și-l conduse în odaia mortului.

— Of, Doamne, Doamne, amară soartă ai hărăzit omului! bolborosi preotul, punându-și patrafirul, după ce s'a uitat o clipă la cadavrul boierului Miron. Ascunse sânt cărări'le ta'e, Doamne, blagoslovit fie numele tău în vecii vecilor, amin!

Sos'rea preotului nu stânjeni de loc fierberea țărănilor. Câțiva se uitară după el până intră în casă, apoi își continuară sfătuirile. În timp ce unii mai urlau în neștire sau umblau să mai găsească ceva de luat, cei mai mulți, în grupuri răzlețe, vorbeau numai despre împărțirea pământurilor, sperând fiecare să aibă o parte mai mare. Acuma că nu mai sânt boieri, socoteau că ar fi bine să nu trăgăneze măsurătoarea, că dacă vor apuca să-și ia ce li se cuvine, apoi degeaba se vor mai întoarce ciocoi că oamenii nu vor da înapoi pământul nici morți. Toți aveau păreri cum ar trebui făcută împărțirea ca să fie mai dreaptă, firește fiecare chibzuind că adevărat dreaptă nu poate fi decât cea care i-ar atribui lui lotul cel mai bun și mai aproape de sat și mai măricel. Când cineva spuse că și celelalte sa'e s'ar putea să ceară parte din moșie, a sărit toată lumea cu mare mânie gata să-l ia la bătaie. Sărăcimea ar fi vrut să înlătore dela împărțeală pe cei care mai au pământ. Li se imputa că au alergat cu limba scoasă să cumpere Babaroaga și că s'au codit la revoluție așteptând să le vie toate de-a gata. Se

tocmeau așa între ei fiindcă toți erau oameni mai slăbuți și nimeni nu avea autoritatea de a se impune ca conducător și a se face ascultat. Incerca el Toader Strâmbu să ridice glasul, dar oamenii nu-l luau în seamă când era vorba de o treabă așa de însemnată. El și Trifon erau buni la sfadă unde trebuie numai gură și obrăznicie. Acuma trebuiau oameni așezați, gospodari și cumiți, care știu să cântărească și să judece înțelept. Dacă Popa Nicodim ar fi fost mai tânăr și mai sprinten, el ar fi fost chemat să facă dreptate, sau și mai bun învățătorul Dragoș, dacă nu l-ar fi închis boierii.

— Văd că nici Petrică n'a mai venit și doar se lăuda aseară că nici de odihnă nu mai vrea să audă până ce n'om avea dreptatea deplină! zise într'o vreme Ignat Cercel într'un grup mai mare. Dânsul ar fi bun la sfat că-i desghețat și ne-ar putea îndrepta pe calea cea bună!

— Apoi așa fac toți că li-e frică!

— Ce face? sări Ignat. Lui Petrică?... Fugi, omule, ce băznești? Petrică se joacă cu trei ca tine și tu zici că i-e frică!

— Apoi atunci de ce șade acasă? Că uite, s'a făcut de amiază!

— Ei, o fi având și el ale lui ca orice om... Dar când a început Petrică o treabă, n'o lasă neisprăvită! Că și tatăl-său, fie iertat, a fost om de frunte și de ispravă!

Tocmai în clipa aceea pică și Petre împreună cu Nicolae Dragoș. Petre s'a certat rău cu măică-sa care n'a vrut să-l lase să mai iasă din casă și plângea și se jeluia că are să se nenorocească. Baremi Nicolae a avut să ție piept și părinților, dar și cumnatei sale, cea mai înfricoșată, ca pe urma faptelor lui să nu pătimească Ionel al ei.

Cei doi flăcăi s'au înțeles fără cuvinte. Și-au făcct socoteala în sine să de acuma nu mai pot da înapoi și deci trebuie să meargă până la capăt, orice s'ar mai întâmpla. Amândoi și-au dat seama, după ce s'au trezit puțin din beția mâniei, că ei vor ispăși mai crunt pentru faptele tuturor dacă cumva se vor întoarce lucrurile iarăși cum au fost... De aceea, venind, au intrat pe la postul de jandarmi. Casa era pustie, ușile vraiste, obiectele răsturnate și răvășite. Ei sperau să găsească măcar câteva cartușe pentru armele luate dela jandarmi, ca să se poată apăra de va fi trebuință. N'au găsit. Nevasta plutonierului se zicea că s'a ascuns la cineva în sat, nimeni nu bănuia unde.

Cum se amestecară în mulțime, fură iar cuprinși de amețeala obștească. Discuția asupra împărțirii moșiilor o reluară dela început. După multă vorbărie zadarnică, Petre hotărî:

— Asta nu e treabă de oameni ca noi, degeaba, că noi ne-om sfădi și ne-om bate și nu ne-om potrivi. Asta e treabă de ingineri! Să mai așteptăm să se așeze lucrurile și să se facă pace și atunci stăpânirea o să trimită ingineri să facă împărțirea cum se cuvine, fiecăruia după dreptate, să măsoare și să taie tuturor cât se ajunge... Nu zic bine, oameni buni?

— Bine!... Așa e! încuviințară oamenii. Să ne trimită ingineri că d'aia îi plătește stăpânirea!

— Apoi da, că inginerul, dacă nu-s boieri, împarte drept și cum scrie la cartel! adăogă Ignat foarte mulțumit.

— Cu boierii am isprăvit! strigă Leonte Orbisor țațoș. Nu ne mai trebuie boierii!

— Noi am fi isprăvit, Leonte, dar poate că n'au isprăvit ei! zise gros Nicolae Dragoș.

Atunci toți din toate părțile protestară că nu mai vor boieri și că mai curând mor până la unul decât să fie iarăși batjocoriți și asupriți.

— Apoi las să vă vedem la treabă, că de gură știu că sânteți buni! făcu Petre.

4.

În gara Pitești aștepta un alaiu întreg de proprietari și arendași refugiați. În fruntea lor se afla fostul prefect Boerescu care, având în vedere primejdia națională, a lăsat la o parte considerațiile de adversitate politică și s'a hotărât să dea în primire prefectura noului titular și mai ales să-l puie în curent cu situația. Mai mult însă decât motivele superioare era la Boerescu amorul propriu, profund jicnit de țărani nrecunoscători, care-l făcea să-și calce pe inimă și să stea de vorbă cu urmașul său. Când el personal s'a ostentat de a cutreierat mai toate satele și i-a sfătuit și i-a dăscălit ca un părinte și ei totuși s'au dedat la ticăloșii cum a întors spatele, — asta nu le-o putea ierta țărănilor. Unde să mai pui că netrebnicii nu s'au rușinat să incendieze și să devasteze chiar conacul lui dela Rociu...

Grigore Iuga făcu prezentările, căci Baloleanu, străin, nu cunoștea pe nimeni. Pe urmă el, cu Titu Herdelea, se retrase ca să nu-l încurce în afacerile oficiale. Înțeleși să se întâlnească diseară și să ia masa împreună.

Mulțimea de sinistrați înconjurase pe noul prefect și-l asalta cu tot felul de plângeri. Baloleanu asculta pe unii, compătimea pe alții, dar

văzând că astfel nu se va putea urni din gară, strigă cu glas tremurat de emoția obligatorie:

— Domnilor, înțeleg durerea d-voastră și apreciez revolta firească ce fierbe în sufletul tuturor din cauza nelegiuirilor ale căror victime sânteți! Am venit să iau măsurile de îndreptare și de represiune pe care le reclamă situația. Dați-mi deci un răgaz de câteva ore să mă orientez întâi, să iau cunoștință oficială de cele ce s'au petrecut în acest județ, iar pe urmă voi aviza. Vă rog să aveți încredere că vom face tot ce este posibil ca să vă alinăm măcar în parte suferințele!

La braț cu Boerescu își croi drum printre oamenii desperați și înfuriați. Numeroase glasuri răcrimoase repetau același strigăt:

— Ne-au sărăcit tâlharii!...

Cel mai gălăgios și mai amărit era colonelul pensionar Ștefănescu care îl petrecu până la trăsură jelindu-se:

— Am rămas calic, domnule prefect!... Toată munca mea de patruzeci de ani e cenușă și ruină!... N'am avut nici-o apărare. Și-au bătut joc de noi hoții cum au vrut... Numai vieața mi-au lăsat-o, domnule prefect!

Grigore luga strânse în pripă multe mâini cunoscută și auzi crâmpie de tânguiri. Era nerăbdător să afle ceva despre tatăl său și despre Amara, totuși nu cuteza să întrebe direct pe nimeni, dându-și seama pe de o parte că toți acești oameni sânt prea plini de suferințele lor și deci fără înțelegere pentru suferința altora, dar mai ales de teama să nu se confirme presimțirile ce-l sbuciumau cu atât mai dureros cu cât se apropia momentul când va trebui să descopere realitatea. Deodată îi răsună în spate un glas foarte cunoscut:

— Coane Grigoriță!... Coane Grigoriță!

— Ei, domnule Buruiană! Și d-ta pe aici? zise tânărul Iuga bucuros de întâlnire. Ce-i pe la noi? Spune, spune repede că d-ta nu se poate să nu știi!

Cosma Buruiană nu voia să-i mărturisească numai decât că el a fugit înainte de a se fi întâmplat ceva. Mai plângător ca de obicei, răspunse totuși:

— Păcatele noastre, coane Grigoriță! Pârjol și prăpăd!... Uitați-vă, așa am scăpat cum mă vedeți! Când vă spuneam eu că țărani noștri sânt câini, d-voastră mă batjocoreați și nu credeți... Și iată n'căiri n'au fost mai multe blestemății ca la Amara! Acolo e cuibul revoluției și de acolo au pornit toate!.. Ce să vă mai spui, nenorocire mare! Și încă eu tot mulțumesc lui Dumnezeu că mi-am salvat cel puțin vieța și familia, că dacă ascultam pe conul Miron, cine știe ce-aș fi pătit. Dar eu, prudent cum mă știți, n'am mai așteptat să izbucnească focul și m'am încărcat cu familia în trăsură și mână, și mână!

— Dar tata a rămas pe loc, ori...? insistă Grigore.

— De, coane Grigoriță, eu, drept să vă spun, acolo l-am lăsat — zise arendașul cu o ezitare. Că dumnealui, îl știți d-voastră...

— Ei, și ce anume s'a întâmplat la noi? urmă tânărul Iuga mai nerăbdător.

— Pe aici se vorbesc multe, coane Grigoriță — reluă Cosma Buruiană mai încurajat. Dar nu poate să știe nimeni adevărul, că de Miercuri noaptea s'a întrerupt legătura telefonică și nu se poate comunica de loc cu comuna. Ce vești umblă sânt aduse din gură în gură, încât nu știi ce să alegi. Bine însă nu poate să fie, coane Grigoriță.

Și stricăciuni trebuie să fi făcut multe oamenii noștri că sânt capabili de orice. Așa ieri dimineața mă întâlneam cu judecătorul dela Costești. Ce mi-a povestit, m'am crucit. A venit în tren cu un avocat dela București care a fost cu conia Nadina la Lespezi pentru vânzarea Babarogei. Poate că-l și cunoașteți? Ei, câte-a îndurat bietul om, și se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat dela moarte alergând peste câmpuri dela Gliganu până la Costești unde-a ajuns într'un hal fără hal. N'ași fi crezut totuși, dacă azi nu mă întâlneam cu Platamonu care...

Buruiană povesti cu multe înflorituri pățaniile lui Platamonu ca astfel să evite a-i spune ce se vorbea prin oraș despre Miron Iuga și Nadina. Ieșiră din gară și o luară pe jos pe bulevard spre oraș. Din urmă îi ajunse grăbit colonelul Ștefănescu care căuta pe Grigore, fiindcă-l văzuse în tovărășia noului prefect. Il și rugă îndată să-i mijlocească o întrevedere cu prefectul căruia voia să-i ceară un detașament de soldați, dacă se poate și tunuri, ca să-și recucerească averea și să pedepsească pe bandiții care l-au izgonit și l-au prădat. Apoi, după ce își zugrăvi în toate amănuntele suferințele fără margini, spuse lui Grigore, fără nici-un înconjur, că pe aici se sonește că Miron Iuga ar fi fost măcelărit de țărani, adăogând totuși că el nu crede să fie adevărat, fiindcă tâlharii au săvârșit toate blestemățiile, ce-i drept, dar sânge n'au vărsat. La fel umblă vorba că ar fi omorît-o și pe Nadina, după ce în prealabil ar fi fost necinstită de o ceată întreagă de netrebnici. Știrile acestea trebuiesc primite cu multă rezervă. Trecând din om în om, toate se deformează și se exagerează.

— Nu e nevoie de exagerări când adevărul adevărat e mai mult decât îngrozitor! urmă colonelul. Parcă trebuie să te omoare ca să te nefericească? Iacă eu, dacă nu m'aș fi gândit la bietele fete, care rămâneau singure în lume, m'aș fi luat de piept cu bestiile...

Reluă povestea suferințelor sale, întrerupt des de Cosma Buruiană care încerca să-și istorisească din nou pe ale sale. Grigore Iuga nu-i mai auzea. Pricepuse suficient chiar din ezitățile lui Buruiană. Adaosurile colonelului, prin brutalitatea lor cazonă, mai mult l-au indispus decât l-au impresionat. Din fericire la grădina publică reuși să scape de amândoi. Titu Herdelea numai atunci îndrăzni să-l consoleze fără convingere:

— Poate totuși să nu fie adevărat tot ce...

— E adevărat, dragă prietene — zise Grigore abătut. Am presimțit că are să se întâmple nenorocirea de când am fost deunăzi la Amara. Regret numai că atunci n'am rămas acasă, chiar împotriva voinței tatii. Dacă eram eu, poate n'ar fi ajuns aci lucrurile!

Intre timp Baloleanu sosi la prefectură unde aștepta alt grup de refugiați dela țară. Boerescu îi prezintă câțiva funcționari și pe urmă, cu harta județului pe biuro, îi indică localitățile răzvrătite și-i predă dosarul cu rapoartele despre tulburări, neuitând să-i atragă atenția că până și conacul lui a fost devastat. După mulțumiri și diverse mici amabilități avocățeste, Baloleanu se cotorosi de dânsul, înțelegând că își pierde vremea zadarnic. Și nu voia să piardă nici-un minut. Avea ambiția să dovedească șefului că a fost bine inspirat când a făcut apel la Baloleanu.

Convocă imediat pe primul-procuror, pe căpitanul de jandarmi și pe comandantul trupelor

din regiunea Pitești, precum și pe președintele tribunalului, mai mult însă ca un gest de deferență pentru justiție. Până la sosirea lor, s'udă dosarul cu rapoartele și harta județului.

— Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, liniște și pace în județ! declară dânsul grav și solemn către cei patru șefi de autorități, în cabinetul său.

Le ținu un mic discurs patriotic vibrant și energic. Făcu impresie. Primul-procuror Toma Grecescu, slăbuț, spân și placid, se uita cu admirație la figura plină și impozantă a prefectului, care răspânda atâta siguranță. Căpitanul de jandarmi Corbuleanu aproba din cap fiece cuvânt al noului său șef. Președintele tribunalului, Manole Obogeanu, bătrân, sgârcit, îmbrăcat prost, se simțea străin la consfătuirea aceasta, dar având și el o mică proprietate prin apropiere și fiindu-i frică să nu i-o devasteze țărani, era bucuros să cunoască măsurile de protecție pe care le prepară noul guvern. Numai generalul Dardarlat, obișnuit cu familiarismul lui Boerescu, a încercat să întrerupă de două ori și s'a pomenit admonestat foarte fin, dar categoric.

— Acuma aveți d-voastră cuvântul, domnule general, căci eu am terminat! făcu Baloleanu cu un surâs ironic, drept încheiere.

Generalul voise numai să arate că și el a fost păgubit de rebeli. Acuma mai observă, tușind viguros, că, după părerea lui, trebuie procedat cu ultima energie, altfel focul va cuprinde și părțile unde țărani încă nu s'au mișcat.

— Tocmai de aceea am fost trimis în acest loc de grea răspundere! zise prefectul cu gravitate.

După ce află dela Corbuleanu că în satele răzvrătite jandarmii au fost bătuți și alungați pen-

trucă erau puțini și n'au avut voie să facă uz de arme, Baloleanu întrebă pe generalul Dadarlat dacă trupele de sub ordinele lui sânt sigure pentru orice eventualitate.

— Domnule prefect, trupa totdeauna execută ordinele! răspuse generalul cu mândrie.

— Evident, nu m'am îndoit de trupe — zise Baloleanu, puțin încurcat. Nu m'ați înțeles exact. Am vrut să spun dacă soldații, mai ales rezervaștii, sânt siguri? Căci, poate știți, pe-alocuri au fost mici defecțiuni și n'aș dori să avem și noi surprize.

— Nu, nu, domnule prefect, eu garantez pentru oamenii mei! repetă generalul.

— În orice caz, spre a evita orice eventuale ezitări, vă rog să luați măsuri, domnule general, ca în detașamentele desemnate pentru represiune să nu fie înglobați soldați din regiunea tulburată! zise prefectul cu mai multă gravitate.

Pe urmă discutară puțin itinerarul expediției de pacificare. Baloleanu hotărî ca un detașament de o mie de oameni cu șase tunuri să fie mâine, Duminecă, la ora opt dimineața lângă gara Costești unde va sosi și dânsul cu reprezentanții parchetului.

— Orice rezistență va fi imediat reprimată cu forța armată, firește după somațiile legale! sfârși marțial Baloleanu.

— Ce ne facem, domnule prefect, dacă în spatele trupei se ridică din nou satele? zise generalul Dardalat care ținea negreșit să dovedească tuturor că are idei și e circumspect ca orice bun comandant.

— Satele acelea vor fi complet rase cu tunul, domnule general! făcu prefectul ridicând semeț capul și scoțând înainte burta.

— Așa da, perfect! recunosc cu Dadarlat.

Până seara apoi Bololeanu primi pe moșierii sinistrați care se văitau mai vehement și reclamau despăgubiri imediate sau cel puțin ajutoare bănești substanțiale ca să nu moară de foame pe trotoarele orașului. Cei mai mulți cereau trupe speciale, să-i însoțească la moșiile lor și să-i păzească de furia țăranilor, pe când alții doreau neapărat tunuri spre a distruge pe cei care le-au distrus averea. Prefectul le oferi tuturor multe promisiuni bune, scuzându-se că deocamdată nu se poate ocupa de doleanțele lor, prima sa grijă fiind restabilirea ordinii. Li asigură că vor fi despăgubiți și-i invită să depună cererile respective cu specificarea detaliată a stricăciunilor suferite.

Deabia pe la nouă se întâlnește cu Grigore Iuga și cu Titu, la restaurant. Deoarece aflase de la Boerescu despre Miron, prefectul îmbrățișă patetic pe tânărul Iuga:

— Nu-ți închipui cât m'ar dura dacă ar fi adevărat, dragă Grigoriță! Dar să sperăm că providența va fi fost mai îndurătoare!

Mâncă și bău cu mare poftă, uitând că se balonează, sporovăind neconținut și mai ales lăudându-se cu dispozițiile ingenioase ce le-a luat. Găsi un prilej să le explice că mâine îi primește bucuros și pe ei să-l însoțească la Costești, dar mai departe, cu regret, n'ar putea, pentru că intră în exercițiul dureroasei funcțiuni pe teren unde persoanele neoficiale nu pot fi admise.

— Cu toate astea, chiar fără permisiunea ta, eu te voi urma la o distanță oarecare! zise Grigore Iuga ferm. Pentru mine e o datorie, Alexandre!

— Negreșit, nici nu încapă discuție! reveni prefectul cu elan. Să nu crezi că eu nu înțeleg

starea ta, iubitul! Am vrut numai să spun că în mod oficial...

— Dacă oficialitatea n'a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedeci să nu-mi pui! zise Grigore cu imputare.

— Evident, dar evident! făcu Baloleanu împăciuator și, căutând să schimbe vorba, urmă mai volubil: Dealtfel, să vezi, am dat ordine foarte severe ca...

5.

Duminecă dimineața se răspândi vestea în Amara că vine armata. Niște cărauși din alte sate, mai de vale, întorcându-se dinspre Pitești, au întâlnit pe drum sumedenie de soldați și tunuri, iar un ofițer călare i-ar fi și înjurat de mamă și că „vă arăt eu vouă revoluție“. Alți oameni, sosiți din comunele de sus, povestiră că împrejurul Costeștilor e armată câtă frunză și iarbă, gata să pornească încoace, să aducă înapoi pe boieri, dacă cumva n'o fi și pornit...

Amara începu să clocotească. Întâi știrea, făcând ocolul satului, stârni curiozitate. Țăranii și-o împărtășeau cu mirare și nedumerire, clătînând din cap și întrebându-se din ochi. Pe urmă, pe măsură ce se convingeau că trebuie să fie adevărată, mirarea se transforma în uimire:

— Dar ei nu știu porunca lui Vodă?... Ori nici eu nu mai vor să asculte poruncile și s'au dat de partea ciocoilor?

Și încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare și de mânie. În băătăura cârciumii se strânse repede o mulțime de oameni și de femei. Toți vorbeau răstit și pe toate fețele era încrustată o

desperare aprigă. Intrebările se ciocneau într'un vârtej :

— De ce mai vine armata?... Să ne omoare pe noi?... Ce le-am făcut noi lor?... Câini sântem ori oameni, de nu ne lasă să trăim?... Nu ne-au asuprit destul boierii?

Porneau răspunsuri de ici-colo, mai sfioase la început, apoi îndrăznețe și răcnite:

— Să vie și armata că noi tot nu ne lăsăm!... Mai bine murim cu toții ca să scăpăm de toate!... Nu ni-e frică nouă de armată!... Cu furcile o să-i alungăm dacă vin asupra noastră!... Nu mai răbdăm, fraților!... Puneți mâna pe topoare!

Femeile țipau mai vârtos ca bărbații. Angheлина lui Nistor Mucenicu, atât de amărită și de plângăreață cu copilașul în brațe, sbiera ca o năucă, cu ochii ieșiți din orbite:

— Mi-au ucis bărbatul în reghimentele lor și tot nu le ajunge, mânca-i-ar câinii! Mânca-i-ar toate relele și boalele! Arde-i-ar focul iadului cum mi-au ars și mie inima!...

Cârciumarul Busuioc, ieșit în fața prăvăliei, cu o figură satisfăcută, ascultând un răstimp gălăgia, n'avu de lucru și zise în chip de muștrare:

— De, măi oameni, n'ați ascultat pe cine vă învăța, să vă astâmpărați ș'acu...

Parcă i-ar fi atins cu un sfârc de biciu, țărani se năpustiră asupra lui cu sete, bucuroși că pot să-și mai răcorească puțin sufletul. Cu chiu cu vai Busuioc reuși să se refugieze în prăvălie și de acolo în casă. Cârciuma fu invadată. Unii spărgeau și sfărâmau ce se nimerea, alții se re-pezeau la sticlele cu băuturi.

Iureșul ținu însă numai câteva minute. Afară sosi Petre cu un pâlcc de bărbați mai tineri și flăcăi.

— Vine Petrică!... A venit Petrică!... Uite și pe Petrică! Stați c'a picat Petrică!

— Da ce-i oameni buni? întrebă dânsul văzând vâlmășeala în cârciumă. Ce-a mai făcut nea Cristache de v'ați apucat să-l jăcmăniți ca pe-un ciocoiu?

În vreme ce unii ocărau pe cârciumar, alții se frământau să-i vestească apropierea armatei, care cu spaimă, care cu mânie și toți cu priviri întrebătoare ca și când de răspunsul lui ar fi atârnat soarta tuturor. Ignat Cercel vorbi mai jalnic:

— Acu ce-i de făcut, Petrică?... Invață-ne tu să știm cum să ne purtăm fiecare!

Petre scrută cu ochii lui aprinși mulțimea care-l înconjura. Pe fața-i osoasă mușchii jucau sub pielea oacheșă întinsă și lucitoare. Și deodată gura i se strâmbă într'un răs larg și plin de dispreț:

— Apoi dacă vi-e frică de armată de ce n'ați stat mulcom?... Nu trebuia să vă sculați asupra boierilor dac'ați crezut că boierii or sta cu mâinile în buzunar și ne-or lăsa pe noi să le luăm moșiile, ba să-i și cotonogim ici-colo! Pământ de pomană nu se află nicăiri! Ori îl plătești cu bani, ori cu altceva, dar fără plată nu se poate!

— Nu ni-e frică nouă nici de armată, în zadar ne batjocorești! mormăi Ignat cu glasul plângăreț. Dar dacă vine, trebuie să știm ce facem!

— Nici n'ar trebui să ne fie frică — urmă Petre — că armata vine numai să ne sperie!

— Așa-i, Petrică! strigă Toader Strâmbu mănios. N'au voie să ridice armele asupra noastră, că și noi am fost soldați și știm!

Iar Nicolae Dragoș, ca fost sergent, adăogă că, chiar dacă ar comanda foc ofițerii, soldații

nu vor trage în oameni, ci în vânt, ba s'ar putea să nici nu mai asculte comenzile și să treacă unde sânt frații și părinții lor.

— Bine-ar fi să fie cum ziceți voi! făcu Serafim Mogoș necrezător. Numai că în nădejdea asta să nu ne lăsăm, că peste câteva ceasuri, de nu și mai curând, ne-om pomeni în sat cu compăniile și cu jandarmii ș'apoi atunci să vedeți bătaii și schingiuri!

Recunosc și Petre că Serafim are dreptate. Soldații nu vor trage în oameni, dar vor aduce înapoi pe jandarmi și pe boieri.

— Nu, nu!... Nu putem răbda să intre peste noi armata! strigă Petre. N'are ce să caute armata în satul nostru!... Nu ne trebuie aici armata!... Să stea la orașe, să păzească pe boieri, că noi ne păzim și singuri!

Strigând se înflăcăra și se înfuria, ca și când s'ar fi sfădit cu dușmani nevăzuți. Țăranii, împrejur, gâfâind încă de ostenelele din cârciumă, răcneau când și când ca să-și dovedească puterile și curajul. Cei care nimeriseră la băuturi, nu se mai urneau din cârciumă și horeau cu foc un cântec vitejesc, înjurând pe Busuioc sau pe ciocoi.

— Toată lumea, cu mic cu mare, să iasă în capul satului! porunci Petre, ascuțit și sec, ca la armată.

Trebuie să explice de mai multe ori că nimeni să nu vie cu mâna goală, ci fiecare să se înarmeze cu ce poate, măcar cu o furcă de fier.

— Apoi de-acuma ce-o vrea Dumnezeu! murmură Petre, închinându-se,

6.

— Dragă Grigoriță, acumă ne despărțim — zise Baloleanu în clipa când trenul intra în gara Costești. Dacă vrei să ascuți sfatul meu, tu oprește-te și așteaptă aici un cuvânt dela mine. Sper că până diseară vom reuși să pacificăm satele, inclusiv Amara voastră. Atunci vei putea merge fără primejdii. Așa, dragul meu! Va să zică la revedere!... La revedere, domnule Herdelea!

Le strânse mâinile foarte mișcat. Fața lui durdulie era palidă. Emoția îi schimbase vocea. Coborî pe peron grav, aproape întunecat. Maiorul Tănăsescu, comandantul trupelor, mustăcios și sprâncenos, cu privirea tăioasă și glasul aspru, se prezintă raportând că, conform ordinelor primite atât direct dela generalul Dadarlat, comandantul diviziei, cât și dela comandantul regimentului său, se pune la dispoziția prefectului.

— Ce trupe aveți, domnule maior? întrebă Baloleanu.

— Un batalion cu efectiv de războiu și o baterie cu șase tunuri! zise ofițerul.

Prefectul mulțumi rece și se uită împrejur. În afară de câțiva ofițeri, un grup compact de refugiați ocupa și aici peronul. Socotind că este în interesul popularității sale personale și a partidului său, se apropie de ei:

— Domnilor, am venit să restabilim ordinea și vom restabili-o fără întârziere! Aveți deci toată încrederea și ajutați-mă și d-voastră prin puțină răbdare!

Colonelul pensionar Ștefănescu, sosit cu același tren, nu se ostoi până ce nu mai șopti co-

mandantului trupelor să nu cumva să-l uite fiindcă într'insul și-a pus toată nădejdea. Dumnezeu și norocul lui au făcut ca tocmai Tănăsescu să fie însărcinat cu conducerea detașamentului mixt, vechiul camarad în familia căruia se adăposteau azi fetele de frica țăranilor și unde s'a retras și dânsul când a fost izgonit.

Prefectul Baloleanu trecu apoi repede la primărie, urmat de membrii parchetului și comandantul trupelor. Administratorul de plasă îi comunică toate informațiile ce le avea asupra situației din comunele răsculate. Nu erau de loc îmbucurătoare, mai ales că prevedeau o rezistență dârză din partea țăranilor. Știrile veneau negreșit dela oamenii care au fugit sau au fost fugăriți din sate, răspândind spaimă și groază de puterea, îndărătnicia și sălbăcia răzvrătiților. Totuși Baloleanu, oricât îi tremura sufletul, își păstra aparența de liniște și hotărîre:

— În orice caz noi vom proceda fără pripire și fără ură! Noi aducem pacea pentru cei pașnici. Față de ceilalți avem constrângerea. Nu dorim vărsare de sânge, dar nu vom șovăi a întrebunța arma unde va fi nevoie. Acestea sânt normele generale, domnule maior și domnilor procurori!

Apoi, cu harta județului pe masă, repetă itinerariul pe care-l discutasese aseară la prefectură în Pitești. Decisese ca el cu primul-procuror să meargă, într'o trăsură, în fruntea coloanei. Maiorul îi atrase atenția că ar fi periculos și-l rugă să-i permită să întrebunțeze prescripțiile militare în privința înaintării. Baloleanu își dădu seama că era să-și riște vieța și acceptă propunerea comandantului ca o patrulă puternică, în

frunte cu un ofițer, să recunoască întâi satele și să impună respectul ordinii...

În acest timp Grigore Iuga, rămas în gară cu tânărul Herdelea, fu înconjurat de diferiți cunoscuți care se îmbulzeau, cu mutre de circumstanță, să-i exprime condoleanțele lor sincere. Grigore dădu cu ochii de Isbășescu:

— Vino 'ncoace, vino, domnule, să aflu în sfârșit și eu ce-a fost!

— Să trăiți, coane Grigoriță! făcu contabilul zăpăcit. Să mă iertați că n'am îndrăznit... De altfel mai sânt pe aici și alții dela noi care numai Dumnezeu știe cum au scăpat din ghiarele tâlharilor!

Grigore nu observase pe plutonierul Boiangiu și nici pe perceptorul Bârzotescu deși se găseau împreună cu Isbășescu. În mai puțin de douăzeci și patru de ore primise atâtea vești dureroase că sufletu-i era complect răscolit. Și totuși în fond nu știa nimic precis. Toate informațiile le auzise dela oameni care și ei numai le auziseră. Nesiguranța îl chinuia mai mult decât dacă ar fi cunoscut adevărul oricât de crud. Nerăbdarea lui de-a ajunge grabnic la Amara îl tortura mai cu seamă din dorința de-a dobândi certitudinea. Avea convingerea că odată cu certitudinea va veni și liniștea sufletească.

Plecară cu toții și pe drum trebuiră să-i povestească pe rând fiecare ce știa. Bârzotescu îl plictisi cu peripețiile fugii sale. Il și întrerupse. Boiangiu se plânse întâi că i-a rămas nevasta în mijlocul țaranilor. Cât l-a rugat ea mereu să o ducă undeva! Dacă o fi pățit ceva, va avea-o pe conștiință până la moarte... Pe urmă spuse cum l-au dezarmat și fugărit rebelii. Firește, ca să nu iasă coborît, își ticluse o versiune oarecum e-

roică: Indată ce a izbucnit focul la Ruginoasa, a alergat, a luat măsuri pentru localizarea incendiului, cum scrie la regulament. Din nenorocire a întâmpinat rea-voință din partea țăranilor pe de o parte, iar de altă parte a lipsit apa, așa că nu s'a putut salva mai nimic. Dar cel puțin a putut să descopere urmele răufăcătorilor care au pus focul. Dimineața a raportat boierului Miron care a poruncit să închidă ochii ca să nu ațâțe mai rău pe țărani. N'a apucat nici să răsuflă bine că i-a venit vestea că și la Lespezi s'a pus foc, ba s'ar fi săvârșit și răutăți mai mari. Și apoi, numai decât, că arde conacul d-lui Cosma. Atunci, fără zăbavă, a ieșit să facă ordine chiar de-ar trebui să verse sânge. Era clar că hoții lucrau după un plan și că este la mijloc un complot în toată regula. Aproape de cârciumă a întâlnit o îngrămădire de săteni care păreau liniștiți și pașnici. A pătruns în mulțime și...

Grigore Iuga ascultă până-și isprăvi povestea. Afla cel puțin începutul tulburării. Dela Isbășescu avea să afle restul. De altminteri vestea uciderii lui Miron Iuga dela Isbășescu a aflat-o lumea. De eri, de pe la ora zece, când a sosit, îmbrăcat țăărănește, în târgușorul Costești, a fost eroul zilei. A trebuit să istorisească cel puțin de douăzeci de ori tuturor domnilor din Costești ororile petrecute la Amara. Administratorul plășii a telefonat știrea imediat oficial prefecturii, îngrozind pe demisionarul Boerescu, dela care a cunoscut-o curând tot orașul. Primarul i-a oferit ospitalitate chiar în familia sa și i-a făcut rost dela judecătorul supleant de un costum de haine nemțești pe care însă Isbășescu, spre a-și păstra cât mai mult aureola de martir, nu le-a îmbrăcat decât azi-dimineață.

— Povestea mea e mai lungă, coane Grigoriță! zise contabilul cu glas jalnic potrivit împrejurării. Dacă vrei să mă ascuți, ar fi mai bine să vă osteniți până la gazda mea, la primarul târgului, că sântem aproape, să vă spun toate din fir în păr!... O, Doamne! Prin câte am trecut și ce-am văzut parcă nici mie nu-mi vine a crede că s'au întâmplat aieva! Și baremi eu am scăpat cu viață, slavă Domnului, pe când sârmanul conu Miron, Dumnezeu să-l ierte...

— A murit? făcu Grigore sugrumat.

— L-au ucis tâlharii...

— Când?... De mult?

— Alaltăieri, Vineri, spre seară! răspunse Isbășescu.

— A'dem la gazda d-tale să-mi spui tot! murmură Grigore cu glas bolnav.

Conferința prefectului cu militari și procurorii se prelungi. Baloleanu avea obiceiul să repete de zece ori o explicație în tca'e amănuntele, ca să fie sigur că a fost înțeles bine. Făcea el aceasta acasă, în cancelaria lui, cu secretarul, pentru mici lucruri de procedură, dar azi când era vorba de niste hotărîri atît de grave, de care poate să depîndă viața lui sau soarta țării! În sfârșit, socotind că s'au lămurit deplin, rosti sacramental și într'o atitudine eroică:

— Și acuma, domnilor, înainte, la datorie!

Deși trăsura, în care luase loc el cu primul procuror, era precedată de o companie de soldați cu armele încărcate și cartușierele pline de gloanțe, Baloleanu își simțea inima sfârîind. Ii veni în minte Melania, plînsă și îngrijorată, cum a lăsat-o pe peronul Gării de Nord. Măcar de n'ar fi o prevestire! Cu țărani ăștia, cuprinși de

nebunie colectivă, nu poți fi sigur de nimic. Sânt așa de mulți că nici-o armată nu i-ar putea stăpâni. Ce-ar fi să se pomenească înconjurați și atacați din toate părțile de câteva mii de desperați? În realitate nici în armată nu poți pune absolută încredere când pornești împotriva țărănilor; în orice moment te poți aștepta să te măcelărească proprii tăi soldați.

— Domnule prim-procuror, cum îți explici d-ta că tocmai în acest județ frumos, dezordinile au luat niște proporții atât de întristătoare? întrebă deodată Baloleanu ca să-și risipească gândurile negre și să-și alimenteze curajul.

Toma Grecescu nu făcea teorii sociologice decât rare-ori, în rechizițiile dela jurați, când era silit să combată pe vre-un apărător mai pretențios. Firește, atunci se pregătea. Întrebarea prefectului îl zăpăci. El n'a avut răgaz să mediteze asupra cauzelor răscoalei actuale. În timpul liber se distra și dânsul, ca toată lumea bună piteșteană, la vre-o partidă de pocher. Răspunse tatonând:

— A fost o relaxare generală a spiritului de ordine și de autoritate, domnule prefect. Nu știu cum și de ce, fiindcă nu intră în atribuțiile mele asemenea cercetări, dar parcă în ultimul timp a slăbit d'ciplina socială cam pretutindeni. La țărăni, ca la toți primitivii, reacțiunea se manifestă fatal în explozii de sălbăticie...

Maiorul Tănăsescu, încălecând un roib impozant, plecase în trap leneș înaintea grosului coloanei și chiar a avantgardei, pe urmele patrului de recunoaștere. Baloleanu îl văzu venind înapoi într'un galop furtunos. Se cutremură. În aceeași direcție se zărea conturul unui sat. Puse mâna

pe brațul procurorului, să-i oprească sfortărea intelectuală:

— Un moment... Ce s'o fi întâmplat oare, de gonește așa maiorul?

Tănăsescu se grăbea doar să-i anunțe că satul Vlăduța e liniștit. Au dat foc conacului și au prădat, adevărat, dar acuma oamenii s'au desmeticit și cer iertare. Pentru a se evita orice poftă de eventuală reizbucnire a dezordinei, va lăsa în sat o secție de soldați sub comanda unui ofițer.

— Perfect, domnule maior! Mulțumesc! zise Baloleanu ușurat.

În uliță, în fața ruinelor conacului, era adunat tot satul. Când sosi trăsura cu prefectul, maiorul Tănăsescu, care galopase iar înainte, strigă:

— În genunchi, hoților, că vă fac piftie!

Toată lumea căzu la pământ. Baloleanu, recunoscător maiorului pentru energia ce o desfășoară, coborî din trăsură și se apropie de mulțimea prosternată, strigând și el, dar cu o milă oficială în voce:

— Ce-ați făcut, nenorociților!

— Iertați-ne, dom'le prefect!... Fie-vă milă! găngăviră sute de guri plângătoare.

— Vă pare rău de ce-ați făcut? continuă prefectul.

— Păcatele noastre!... Milă și îndurare! plânse corul în genunchi.

După ce le puse în vedere că vor trebui să plătească toate pagubele până la un ban și că cei ce se vor dovedi vinovați vor suferi asprimea legii, le citi manifestul guvernului însoțindu-l cu multe explicații. Peste vorbele lui, promițătoare și iertătoare, maiorul adăogă o cruce:

— Cine va mai face vre-o nelegiuire, oricât de mică, sau nu va asculta o poruncă, va fi imediat împuşcat fără judecată! Nimeni n'are voie să iasă din sat fără voia ofițerului care rămâne aici cu trupa!

Ordonă apoi sublocotenentului să stea la poziția colonelului Ștefănescu, care are să sosească în curând, și să-i dea tot concursul său și al trupei.

Prefectul era foarte mulțumit. Așa-l voise și el pe comandantul trupelor. Dacă se va menține până la capăt, se gândea să-l propuie pentru decorație. El, ca civil și reprezentant politic al guvernului, trebuie să fie mai indulgent. Guvernul are nevoie de simpatiile cetățenilor și chiar ale țăranilor. Armatei i-e indiferentă simpatia oricui. Toată lumea e obligată să o iubească. Cine n'o iubește sau se ridică contra ei, mănâncă pușcărie. Ce bine-ar fi dacă și guvernul ar putea impune poporului o iubire perpetuă!

În satul Ionești, următorul, prefectul ținu o cuvântare mai caldă fiindcă nu fusese nici-o dezordine; adevărat că nici conac boieresc nu se găsea.

Îndată ce ieși coloana din Ionești, maiorul Tănăsescu trecu la compania din urmă să dea ultimele dispoziții căpitanului însărcinat cu pacificarea satelor de pe malul drept al Teleormanului până la Izvorul. Într'o brișcă, un procuror cu administratorul de plasă reprezentau autoritatea civilă...

În Babaroaga un pluton, comandat de un locotenent, fu detașat pe linia Gliganu-Lespezi ca flanc-gardă. Având informații că în Gliganu desordinele au fost mai grave, locotenentul urma să-și ia toate măsurile de precauție. Dacă va fi

nevoie, va rămânea cu plutonul întreg să ție ocupat satul, trimițând o simplă patrulă la Lespezi, locul de raliere, pentru a raporta despre situație.

Coloana principală continuă calea spre Bârlogu pe drumul mai puțin umblat de care. În Bârlogu prefectul fu agreabil surprins văzând mai în fiecare poartă câte o bucată de pânză albă, atârnată ca o închipuire de steag al păcii.

— Ei da, asta e comună de omenii declară Baloleanu, aflând că nu s'a întâmplat nimic rău și că modestul conac, nelocuit și servind doar ca magazie, a rămas neatins.

Un grup de țărani aștepta la primărie sosirea armatei. După ce îi lăudă că au fost cumiți, prefectul le spuse patetic că și guvernul are grijă de nevoile lor și a hotărît să facă toate înlesniri ce lor ce s'au purtat bine și să-i ajute în toate. Iar ca o dovadă a solitudinii guvernului, citi rar și cu glas muiat în emoție manifestul cu reformele, lămurind pe graiul poporului ceea ce i se părea mai puțin lămurit. Țăranii ascultară cu capetele goale, cu frunțile încrețite, cu priviri ciudate și nedumerite.

— Rămâneți sănătoși, oameni buni, și să nu vă abateți nici în viitor de pe calea cea dreaptă! strigă Baloleanu sfârșind și urcându-se în trăsură.

Până la Lespezi, o jumătate de oră, nu mai conțeni a scoate în valoare meritele acestor bravi săteni care, în mijlocul furiei incendare ce a cuprins toată regiunea, au avut tăria sufletească să păstreze ordinea. Primul-procuror Grecescu își permise să observe, bazat pe vechea sa experiență în materie penală, că ar fi mai practic să întreprindă imediat, în satele prin care trec, câte o cercetare sumară, să afle pe agitatorii și răufăcătorii princi-

pali și să-i aresteze, ca astfel să se împiedece mai sigur reînceperea desordinelor.

— Evident, din punct de vedere procedural așa ar fi! zise prefectul foarte volubil. Dar trebuie să ținem seama și de factorul politic, domnul meu! Dezordinele s'au generalizat prea mult și spiritele sânt prea înfierbântate. Primul scop trebuie să ne fie o pacificare a spiritelor. Țăranii să se liniștească fără teama unor represiuni care i-ar putea exaspera și care deci ar agrava situația. Vinovații vor fi pedepsiți, negreșit, exemplar, dar după ce vom asigura o destindere generală. Pe urmă va începe și opera justiției care va aplica sancțiuni necruțătoare spre a evita în viitor repetarea unor astfel de nenorociri naționale!

În Lespezi, la marginea comunei, maiorul Tănăsescu raportă clocotind de indignare:

— Domnule prefect, aici e un sat de criminali! Aici s'au comis omoruri!... Aici trebuie să...

— Calm, calm, domnule maior! zise Baloleanu speriat. Sarcina noastră e prea dureroasă și tocmai de aceea trebuie să ne păstrăm sângele rece.

Bombănind și scrâșnind înjurături, maiorul conduse pe Baloleanu direct la biserică. Un preot tinerel și spân, în odăjdii, aștepta în poartă, cu o față onctuoasă și îngrozită, căci adineori maiorul Tănăsescu îl înjurase și-i făgăduise că-l va împușca.

— Domnule prefect, noi am fost neputincioși să împiedicăm ce... — îngână preotul cu o plecăciune umilă.

— Dă-te la o parte, banditul! sâsăi maiorul înlăturându-l cu cotul din ușă.

Lângă altar, pe un catafalc improvizat, acoperit cu un giulgiu, zăcea cadavrul Nadinei. Maiorul ri-

dică un colț desvăluind figura învinețită și scofălcită. Baloleanu întoarse privirea bâlbâind:

— O, bestiile, bestiile!... Sărmana femeie!

Ieși repede afară. În nări îi stăruia un miros necăcios și atât de răscolitor de parcă-i întorcea stomacul pe dos. Iși umplu plămâni de câteva ori cu aer proaspăt, gâfâind cuvinte de revoltă, până ce dădu cu ochii de tânărul preot care rămăsese înlemnit lângă intrarea bisericii.

— Bine, părinte, cum ați putut îngădui asemenea nelegiuire?... Bietul Grigoriță! Are să fie zdrobit când...

Preotul se scuză plângător. Toate s'au petrecut așa de năpraznic că nici el, nici nimeni n'a putut interveni. Ulterior a aflat și dânsul că niște oameni din Amara ar fi fost ațâțătorii relelor și le-ar fi săvârșit chiar pe cele mai mari. El îi știa pe toți vinovații, cum îi știa tot satul, dar nu îndrăznea să-i divulge de frică să nu-și facă traiul imposibil în Lespezi. Povesti prefectului cum a salvat Matei Dulmanu cadavrul cucoanei când norodul a pus foc conacului, cum apoi dânsul l-a așezat în biserică, aproape de altar, ca nu cumva vre-un smintit să-l pângărească în vre-un fel, ceea ce s'ar fi putut întâmpla în zilele acestea de răsturnări fără seamăn. În sfârșit mai spuse cum a adăpostit el și a ascuns, cu multe riscuri, în propria-i casă, pe șoferul neamț, rănit și amenințat a fi masacrat de mulțimea pornită pe răzbunări...

— Destul! strigă Baloleanu înfiorat. Vom lua la timp măsurile convenite! Până atunci... Unde este primarul comunei?

— Noi n'avem primar în sat fiindcă ținem de Amara...

Pe Baloleanu nu-l mai interesa răspunsul preotului. Se întoarse spre primul-procuror și îi vorbi

despre Nadina și Grigore, plângându-i pe amândoi deopotrivă.

— Și totuși trebuie să ne păstrăm calmul, să ne stăpânim! oftă dânsul întristat și demn. Înainte, la datorie.

Cobori în uliță morfolind în minte cuvântarea ce voia s'o țină țăranilor adunați în fața ruinelor rămase din conacul lui Gogu Ionescu. Era hotărât să-i mustre sever, dar fără să-i exaspereze spre a nu compromite opera de liniștire pornită sub auspiciu suficient de favorabile... Maiorul, care se depărtase să mai dea ordine, se înapoiă mai furios:

— Tâlharii ăștia nu pricep de vorbă, domnule prefect!... Dacă continuăm așa, riscăm să fim atacați, domnule prefect!... Bandiții își închipuesc că ni-e frică de ei, domnule prefect!

Dela locotenentul plutonului trimis spre Gliganu a primit un raport că trebuie să rămâie pe loc, situația fiind prea tulbure. În același timp i s'a atras atenția asupra unui nou foc de fum din direcția Bârlogu. Drept răspuns la vorbele bune și laudele de adineaori, la reformele și înlesnirile din manifestul guvernului, ticăloșii au incendiat conacul îndată ce trupele au părăsit satul. Asta era grav. Dacă ei îndrăznesc să se răscoale și în spatele armatei, înseamnă că duhul răului e mai adânc înrădăcinat decât se crede... Maiorul Tănăsescu declară ritos prefectului că, având răspunderea întreagă pentru siguranța trupelor, el nu poate îngădui să fie încercuit. Baloleanu fu cuprins de spaimă. Se și vedea înconjurat de cete de țărani sălbăticiți, bătut, schingiuit și omorât. Presimțirea Melaniei sale era aproape să se împlinească.

— Domnule maior, vă rog să luați dispozițiile pe care le credeți utile! zise dânsul brusc, cu glasul puțin tremurat.

Un detașament de două plutoane fu trimis să restabilească ordinea în Bârlogu. Va fi pedepsit exemplar și imediat tot satul, bărbați, femei, copii, fără nici-o excepție, prin bătaie. Dacă s'ar schița vre-o rezistență, se va trage în plin și, la nevoie, se vor aduce tunurile și se va distruge cuibul de rebeli din temelii.

În clipa când cele două plutoane porneau în marș forțat spre Bârlogu, din spre Amara sosi patrula de recunoaștere, raportând că țăranii de acolo, înarmați cu coase, furci, topoare și câteva arme de foc, s'au concentrat la marginea satului și au refuzat să permită trupei să-și continue calea amenințând pe ofițer cu moartea dacă ar încerca să pătrundă în comună.

Baloleanu păli. Avea impresia că a căzut într'o capcană îngrozitoare. Administratorul de plasă a avut dreptate că țăranii sânt bine organizați și în stare să înfrunte chiar armata.

— Ei, domnule maior? Acuma? întrebă perplex și răgușit.

Maiorul Tănăsescu avea scăpărări furioase în ochi. Răspunse războinic:

— Domnule prefect, avem noi ac de cojocul tâlharilor!

Dădu ordine. Trupele își reluară înaintarea. Ur-cându-se în trăsură, Baloleanu, parc'ar fi încercat suprema supapă de siguranță, mai întrebă odată pe Tănăsescu, încet, să nu-l audă alții:

— Oamenii d-voastră sânt, sper, siguri, domnule maior?

— Soldatul român execută ordinele, domnule prefect! E cel mai leal soldat din lume!

Ieșind din Lespezi, prefectul se spovedi confidențial și primului-procuror:

— În asemenea situație îți închipui ce-ar fi dacă n'am putea conta pe disciplina armatei!... Ce catastrofă!... Vorbesc, firește, în general fără să ne mai gândim la soarta ce ne-ar aștepta pe noi ăștia care ne sacrificăm aici pentru fericirea țării!

7.

În marginea satului țărani trepădau de nerăbdare, umplând șoseaua și împrejurimea. Cu fețele roșii, cu ochii înflăcărați așteptau și se îndemneau ca la o nuntă mare. Toți aveau de spus câte ceva, ca și când ceilalți n'ar fi știut nimic sau nici n'ar fi fost de față, și toți spuneau același lucru și aproape cu aceleași cuvinte. Uneori, arar, se făcea liniște și atunci toți se simțeau cuprinși de o înfiorare apăsătoare pe care încercau apoi s'o alunge cu alte urlete mai năvalnice parcă le-ar fi fost frică tuturor să nu se trezească dintr'o beție fericită.

— Uite-i că iar vin! strigară deodată câteva glasuri.

Toate capetele se întoarseră spre Lespezi. Știau că iar vor veni, că trebuie să vie și fiecare nădăjduise în taină că totuși nu vor reveni.

— Să vie, să vie că doar pe ei îi așteptăm! răcni Petre Petre cu un glas subțire, atât de schimbat, parcă nici n'ar fi fost al lui.

Nicolae Dragoș, alături, strângând o furcă de fier în mână, mormăi cu o ură care-i învinețea vorbele:

— Lasă că le facem noi de petrecanie, soarele și Dumnezeii și Precista și...

Sudălmile i se încâlciră în cerul gurii până se innecară într'un scrâșnit. Chirilă Păun, ținându-se

pe lângă Nicolae, țipa ca o babă amenințând cu o pușcă luată dela jandarmi și întrebuințată în chip de măciucă. Mai departe, în mijlocul unei îmbulzeli, Toader Strâmbu, înarmat la fel, se jura că n'are să se astâmpere până ce nu va zdrobi căpățâna ofițerului care comandă trupele măcar de-ar fi ghegeneral. Tăcut și încruntat, Serafim Mogoș avea deasemenea o armă, chiar pe a plutonierului, pe care o purta agățată de curea pe umăr ca un recrut silitor, cu toate că nu făcuse armată niciodată. În dosul lui Petre, parc'ar fi fost umbra lui, se sbuciuma Ilie Cârlan, agitând și el o pușcă și hăpăind într'una, ca și când n'ar mai fi fost în stare să găsească altceva: „Nea Petrică!... Nea Petrică!...” Strigătele și înjurăturile răbufneau când ici când colo. Furia țâșnea din ochi și din gâtlejuri ca un abur otrăvit, încingând sutele de oameni în aceeași ceață invizibilă. Coase, topoare, furci, sape se învârteau în aer cercând parcă să sperie și să oprească prin amenințări apropierea primejdiei. Glasuri ascuțite de femei și copii spintecau lărmuirea bărbaților ca împunsături de ace într'o pânză groasă de câlți.

În vreme ce țărani se vânzoleau, coloana de soldați se târa pe șosea ca o uriașă râmă neagră. Raze de soare jucăușe, căzând pe luciul baionetelor înfipite pe arme, se răsfrângeau cu sclipiri speriate în văzduh. În curând se deosebira rândurile și cei câțiva călăreți și trăsura cu prefectul și procurorul, apoi tunurile trase de câte șase cai încheind trupul apocaliptic ca o coadă turtită cu solzi metalici.

Cu cât oastea tăcută se apropia, cu atât gălăgia țărănească se involbura ca un nour sălbatic amețitor. Grămădirea de oameni se resfira în părți de acurmezișul șoselei, subțiindu-se parcă toți ar fi

vrut să vadă mai bine pe vrăjmași și să-i înfrunte.

O comandă aspră răsună în vârful coloanei militare. Două companii se desfășurară în linie, una în dreapta și alta în stânga șoselei, oprindu-se apoi la o distanță numai de vreo sută de pași de gloatele țărănești. Intre ele, pe șosea, apărea trăsura prefectului Baloleanu escortată de maiorul călare.

— Calm, domnule maior! Să nu ne pierdem calmul! bolborosi Baloleanu, foarte galben, coborînd șovăitor din caleașcă, urmat de primul procuror care părea cel mai liniștit dintre toți.

— Cum ordonați d-voastră, domnule prefect! făcu maiorul Tănăsescu, agitându-și atât de vijelios cravașa cu mâner de argint, încât calul ciulea urechile. Deși acuma îi vedeți și-i auziți și vă puteți convinge că nu merită altceva decât gloanțe și bationet!

— Nu, nu! bâigui Baloleanu. Trebuie mai întâi să...

I se împleticeau picioarele și-i clănțăneau dinții. O frică nătângă îi rodea inima, că soldații se vor înfrăți cu țărani și-l vor măcelări.

Mulțimea de țărani începu deodată o mișcare pe loc ca o apă bătută de un vânt nehotărît. Era o legănare într'o parte și într'alta căreia clocotul de urlete îi împrumuta o înfățișare războinică:

— Nu ne trebuie boieri!... Ați venit să ne omorîți?... Noi nu ne speriem de soldați!... Destul ne-au batjocorit ciocoi!... Huo, huol!... Să nu trageți, fraților!...

Prefectul împietrise pe șosea privind vâlmășagul de țărani și murmurând în neștire:

— Calm, calm, domnilor...

Primul-procuror Grecescu rămăsese câțiva pași mai înapoi, iar maiorul, abia strunindu-și nerăb-

darea, gâdila cu pintenii coastele calului care dansa și trepida.

Apoi din gloata țărănească țâșni deodată Anghelina lui Nistor Mucenicu, cu copilașul cel mic în brațe, cu basmaua alunecată pe spate și părul ciufulit.

Ăjunse până aproape de Baloleanu, sbierând și blestemând cu un glas desperat.

Ca și când ar fi vrut s'o apere, Anton nebunul fugi după ea și o smuci înapoi strigând:

— Să n'o ascultați pe muierea asta că e amărîtă și nu știe ce-i iese din gură!... În lături, Anghelino! Și taci mulcom și lasă să le spun eu ce mi-a poruncit Dumnezeu!... Că a venit ceasul judecării și oamenii trebuie să afle adevărul!... Nu stați, fraților, încruntați la față și cu armele întinse spre frații voștri cei oropsiți! Intoarceți armele asupra diavolului care v'a trimis să ucideți nevinovați și să...

Cuvintele se revărsau ca o vâltoare de scânteii gata să aprindă tot ce întâlnește în cale. Glasul se ridica stăpânitor peste vuietul mulțimii parc'ar fi fost al unui cântăreț extraordinar acompaniat de un uriaș cor barbar.

În fața gloatelor gălăgioase soldații, de o parte și alta a șoselei, stăteau neclintiți, negri și reci ca niște mașini în formă de oameni. Numai ochii pe fețele negricoase clipeau cu luciri arzătoare.

Pe șosea, între cele două ziduri de soldați, ca într'o poartă deschisă spre altă lume, se agitau într'o zăpăceală galbenă prefectul Baloleanu, primul-procuror și maiorul Tănăsescu, având în spate trăsura cu doi cai și trupul nemișcat al grosului armatei în coloană de marș cu bateria de tunuri în coadă.

— Ce facem, ei, ce facem? strigă prefectul nervos cu manifestul guvernului mototolit în dreapta.

Domnule maior, ce facem?... Domnule prim-procuror?

— Tâlharii au înnebunit de tot — făcu maiorul, învârtindu-și calul înapoi și încolo ca la o paradă. Sânt în stare să atace trupa, aveți să vedeți, domnule prefect!

— Totuși trebuie să le comunicăm manifestul, domnilor! reluă Baloleanu, complet buimăcit, cu ochii mereu la mulțimea furioasă de țărani care părea că se apropie, deși stătea pe loc în aceeași ațătare. D-ta ce zici, domnule prim-procuror?

— Să nu ne pierdem capul! zise Toma Grecescu cu spaimă. Legea trebuie respectată, domnule prefect!

— Trompet, trompet! răcni Tănăsescu. Unde umbli, zevzecule?... Aici, lângă mine să stai, înțelegi?

Trompetul batalionului, un sergent călare, sosi în galop cu trâmbița sprijinită reglementar pe genunchiul drept:

— Ordonăți, domnule maior!

Tănăsescu întoarse spatele. Auzea vorbele lui Anton care-l supărau mai mult ca orice, parcă l-ar fi insultat pe el personal. Se gândea să se repeadă la dânsul și să-l cravașeze în fața mulțimii ca să fie pildă și altora care ar mai cuteza să sfideze trupa. Se pomeni însă răstindu-se aproape la prefect;

— Domnule prefect, d-voastră nu auziți îndemnul la nesupunere și rebeliune către trupele de sub comanda mea?... Eu trebuie să iau măsuri, domnule prefect!... Eu am răspundere pentru siguranța trupelor, domnule prefect!

— Domnule maior, nu-ți permit să ridici tonul! strigă deodată, infuriat, Baloleanu. D-ta ești aici sub ordinele mele, nu eu la ordinele d-tale!

În același moment, Anghelina, care nu încetase a sbiera, începu să alerge prin fața frontului, cu copilul în brațe, arătând și bătându-și bucele:

— Să vă fie rușine! Soldați sânteți voi ori tâlhari?... Rușine!... Nu mi-e frică de puștile voastre, iacă!... Trageți coala, dacă îndrăzniți!... Trageți!... De ce nu trageți?... Uite coala! Uite coala!

Tănăsescu, văzând-o, agită iar cravașa:

— Uite, scârnăvia dracului cum își bate joc de trupă!... Mama ei de scârnăvie!... Puneți mâna pe ea, băieți!...

Zidul militar nici nu clipea parc'ar fi fost de oțel. În schimb din mulțimea răzvrătită porniră brusc alte strigăte:

— N'o lăsați, măi oameni, s'o omoare!... Săriți, băieți!... Pe ei, fraților!

Ici-colo câte-un pâlc de îndrăzneți se avânta spre frontul soldaților, în timp ce alții improșcau cu bulgărași de pământ sau cu pietre. Calul maiorului, lovit de un bolovan rătăcit, se ridică speriat în două picioare.

— D-ta aștepți să ne massacreze bandiții? se răsti Tănăsescu la primul procuror. Nu vezi că au început să ne bombardeze?

Apoi continuă cu glas de comandă:

— Trompet, sună!... Trompet!

În secunda următoare văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trâmbiței. Calul trompetului mișca urechile după cum obrazii sergentului se umflau și se roșeau.

— În numele legii!...

Cuvintele procurorului, înfricoșate și uscate, nu le auzi prefectul Baloleanu. Numai glasul trâmbiței, necruțător și amenințător, șerpuia peste capetele oamenilor ca un biciu de foc. Pe când trâmbița suna, maiorul Tănăsescu ridică sus cravașa cu o

comandă scurtă. Două sute de țevi de pușcă se îndreptară cu același gest spasmodic asupra țăranilor. Vociferările sălbatice se curmară o clipă, parcă le-ar fi retezat un paloș, dar numai spre a reizbucni mai tumultoase:

— N'au voie să tragă!... Nu-ți fie frică, moșule!... Hai, băieți, că nu vă împușcă!... Aoleu că v'a întrecut Anghelina!

Apoi răsunară alte comenzi aspre, ascuțite ca niște scârțaituri de ferăstrău ruginit. Zidul de soldați execută mașinal, sacadat, aceeași mișcare de arme. Țevile cu câte o dungă albă de soare se ridicară deodată la ochi, degetele apăsară deodată pe trăgaci și salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită.

În vreme ce, cu aceleași gesturi automate, soldații coborau armele dela ochi și le reîncărcău, din mulțimea de țărani izbucniră țipete de spaimă. Ca și când o perdea de uragan ar fi măturat câmpia, oamenii se simțeau cuprinși într'un început de mișcare de fugă.

— Au tras în aer! răcni Petre cu ochii bolbocați. N'aveți frică, fraților!... Stați pe loc!... Unde te îndeși?... Nu fugiți!... Înainte, oameni buni! Pe ei!... Să le luăm puștile și gloanțele!

Parcă pânza de gloanțe, cu pocnetele ei, ar fi spălat toate sgomotele ce murdăreau văzduhul, se făcuse o clipă de tăcere mare și dureroasă. O groază mare părea că a rărit și risipit aerul încât pe fața pământului n'a mai rămas decât un vid imens, chinuitor de suflete. În tăcerea aceasta goală glasul lui Petre cădea ca o ploaie fierbinte, asmutitoare. Din toate piepturile izbucni deodată un urlat care parcă aprinse văzduhul mai violent ca salva de gloanțe de adineaori. Pe urmă glasurile

se vâlmășiră iar într'o larmă tulbure și cleioasă ca o băltoacă răscolită de grindină.

— Domnule maior! strigă prefectul Baloleanu cu pălăria pe ceafă, cu fața pământie. Ne asaltează țărani, domnule!... Nu vezi?... Domnule procuror!...

I se părea că mulțimea smintită își ia vânt să se năpustească asupra armatei. Frica îi sfâșia inima, dar în același timp îl sugruma și o furie mare împotriva comandantului care îl lasă să fie măcelărit de banda răzvrătiților.

Maiorul Tănăsescu nu mai auzea nimic, atâta era de enervat, în deosebi din pricina prefectului care, cu tergiversările lui de lașitate, l-a pus și pe el în situația de-a tolera necuviințele, insultele și chiar loviturile țărănilor.

— Trompet! izbucni maiorul. De ce nu suni, ticălosule?... Sună mereu, trompet, să audă și domnul prefect că aici nu mai e politică!... Hoții vreau să ne bea sângele, onorate domnule prefect!... Vedeți, domnule prefect?

Calul îl învârtea într'un cerc, înnebunit de vociferările mulțimii. Trâmbița sfârtica aerul cu o insistență parc'ar fi răsucit un cuțit într'o rană vie.

Buimăciți de glasul de alarmă, grupuri de țărani, cu bețe, furci și coase, ca și când s'ar fi apărat de lupi, se avântau spre frontul trupelor.

Maiorul Tănăsescu ridică cravașa. Două comenzi lacome fură subliniate de două sgomote metalice, simple, ritmice. Apoi, la intervale foarte scurte, se auzi foarte ascuțit numai câte-un cuvânt scurt:

— ...ochil... foc!

Gloatele de țărani se poticniră parc'ar fi primit fiecare om câte un pumn în piept, numai o clipă, cât pârâi salva și până când țevile cu gura fumegând alb reveniră în poziția orizontală. Trâmbița

nu-și întrerupse de loc țipetele de aramă... Sdrențele sgomotului împușcăturilor încă nu se risipiseră și nici șuierul gloanțelor încă nu apucase a se potoli când din vălmășagul de oameni țâșniră stropi de sânge și urlete de durere. Multe trupuri se prăbușiră, scormonind pământul care cu unghiile care cu dinții, toate svârcolite de chinuri ca niște râme sdrobite:

— Aoleu!... M'a omorît, mamă!... Aoleu, fraților!... M'a împușcat, oameni bunil!...

În același moment mulțimea se întoarse înapoi cuprinzând în fuga ei și pe puștii care nu-și pierduseră îndrăzneala. Spaima își înfigea tentaculele nenumărate în cetele sguduite de focul soldaților, împingându-le într'o goană svăpăiată spre sat...

Maiorul Tănăsescu își ținea strâns roibul, cu lucriri de oțel în ochi, cu o ușoară încruntare a mușchilor figurii. Alături trompetul își umfla mereu obrazii ca niște foi automate, legănând ușor trâmbița, în vreme ce calul lui, cu gâtul încordat și capul în piept, își rodea zăbalele cu clăbuci de spumă cenușie. Mai înapoi, în șosea, prefectul Baloleanu, cu picioarele înțepenite, cu ochii rătăcitori, spunea într'una procurorului care parcă asculta și nu auzea:

— Ne trebuie sânge rece, ca să nu se verse sânge nevinovat!...

Își dădea seama că vorbește de sânge, vroia să evite cuvântul și cuvântul îi venea mereu pe buze și-i ardea gura ca o năvală de sânge fierbinte.

Cravașa maiorului se înalță iarăși în aer, glasul lui tăios se sfredeli iar printre sunetele trâmbiței, armele făcură iarăși câteva mișcări scurte și împușcăturile trozniră cu același pârâit prelung.

— Doamnule maior, domnule maior! strigă prefectul fără să-și poată desmorți picioarele. Baia de sânge!...

Se opri amărît că iar i-a venit sângele pe limbă. Ba acuma parcă și mirosul îi gâdila nările. Tănăsescu întoarse capul spre el, dar nu răspunse decât printr'o privire disprețuitoare. În schimb rosti câteva comenzi cari puseră în mișcare zidul de soldați...

Țăranii fugeau mîncînd pămîntul, îmbulzindu-se, strivindu-se, urlînd. Se îngrămădeau mai ales spre șosea, dar mulți se împrăștiu și prin grădini, prin curțile caselor de margine, fiecare grăbit să dispară din fața gloanțelor. Pe cîmp rămăneau doar câteva zeci de trupuri, unele svîrcolindu-se și văitîndu-se, altele înțepenite cum le-a găsit moartea. Lîngă șanțul șoselei, Anghelina zăcea cu fața 'n sus, nemișcată, lovită de un glonte în frunte; copilașul în brațele ei moarte plîngea și vrăjea din mînuțele goale parc'ar fi căutat să se smulgă dela pieptul mamei. Aproape de ea, un bătrîn se svîrcolea între un băiețel ucis, cu fața strîmbată de spaimă, și Chirilă Păun care horcăia nemișcat, vîrsînd la fiecare horcîit sânge negricios, năclăindu-i barba, gâtul, pieptul, închegîndu-se în dungi groase... Pete albe însemnau pe pămîntul gras dela marginea Amarei numai trupurile țăranilor morți reci sau agonizanți, căci cei loviți mai ușor goneau sau se târau printre ceilalți fugari, vrîstînd calea cu dăre de sânge...

— Nu fugiți, fraților!... Opriți, fraților!... Dumnezeuul lor de...

Petre striga cît îl ținea gura, precum a strigat dela primul moment, dar era tîrît și el în goana mulțimii, neputincios, ca o frunză pe un puhoiu de ape ce-au rupt zăgazurile. Ilie Cîrlan, strîngînd cu mîndrie pușca goală, gîfăia lîngă Petre, desperat de desperarea lui. Mai departe, Nicolae Dragoș se svîrcolea să se apropie de Petre, să schimbe împreună două vorbe. Dar mulțimea îngrozită îi

cuprindea pe toți, irezistibil, în aceeași fugă desmățată, spre un adăpost împotriva morții care le țiuise tuturor în urechi...

În urma gloatei fugare un detașament de soldați pornise pe șoseaua presărată cu cadavre. În frunte pășea un lanț strâns de trăgători, cu armele gata de a trage, ocupând corpul șoselei din șanț în șanț, iar pe amândouă marginile câte-un pluton în coloană de marș, mijlocul rămânând rezervat pentru maiorul Tănăsescu, însoțit de trompetul batalionului. Din când în când maiorul răcnea comenzi scurte, trupa se oprea, puștile trozneau, apoi marșul reîncepea pe ulița satului, printre casele care păreau pustii.

Tănăsescu vedea cum, la fiecare salvă, mai mulți sau mai puțini din fugari se rostogoleau la pământ parcă și-ar fi pus piedecă ei între ei, cum unii încercau să se mai ridice și apoi se prăbușeau fără să mai clinească. Dar goana țăranilor îl întărita ca și când i-ar fi socotit lași sau ar fi dorit o împotrivire care să justifice gloanțele. Suduia neîncetat printre dinți, răcorindu-și puțin nervii, apoi iar comanda:

— ...stail... ochi!... foc!...

Grosul trupelor rămăsese la marginea satului, pe loc, așteptând întâi curățirea terenului. Împreună cu ele rămăsese și prefectul Baloleanu cu primul-procuror, lângă trăsura lor. Baloleanu nu-și mai dădea seama cum s'au întâmplat lucrurile, dar se simțea profund jicnit că maiorul a plecat să urmărească pe țărani iar pe el l-a lăsat acolo caraghios, deși el are toate puterile și toate răspunderile. Incepu să explice procurorului că maiorul și-a depășit rolul și că el nu va permite să i se încalce autoritatea, fiindcă pacificarea tulburărilor e o operă delicată care cere calm și tact, iar nu orgie de

sânge. Procurorul, cu ochii holbați, aproba dând mereu din cap și tresărind de câte ori auzea o nouă salvă.

— ...stail... ochil... foc! urla maiorul Tănăsescu în clipele când prefectul Baloleanu se sbuciuma la marginea satului.

Ceata fugarilor scăzuse la mai puțin de o treime. În afară de cei prăbușiți de gloanțe, mulți se refugiau prin ogrăzi ca să scape de urmărire, mai cu seamă când ajungeau la casele lor. Chiar și Nicolae Dragoș, dându-și seama că nu mai e chip să răzbească până la Petre și că ar fi de prisos să mai încerce vre-o împotrivire, când își văzu casa părintească se gândi să se oprească. Valul îl ducea înainte. Numai după ce trecu izbuti să se smulgă din strâmtoarea fugarilor și să iasă la marginea uliței. În șanț zări pe Gherghina lui Chirilă, plină de sânge și scofâlcită. Se vedea că, după ce s'a prăbușit, a fost călcată în picioare de ceilalți. Sări peste trupul ei stârcit, dând să se abată în curtea școalei care se afla mai aproape. Tocmai când ajunse la poartă, din urmă răbufni o nouă salvă.

— Vor să ne omoare pe toți, nu le-ar ajuta Dumnezeu! își zise cu o undă de bucurie că el totuși a scăpat.

Atunci simți o înțepătură în coșul pieptului, ușoară ca un junghiu, și gura i se umplu de fierbințeală.

— Mi se pare că... — îi trecu prin minte.

Gândul i se curmă într'o bruscă întunecare. Căzu grămadă ca un sac, cu mâna întinsă spre a deschide, izbindu-se cu capul de stâlpul porții...

Mulțimea împușinată continua goana pe uliță, acuma însă tăcută, ca și când le-ar fi fost frică să mai strige și să se vaiete ca nu cumva prin glasurile lor să atragă asupra-le gloanțele din urmă. Numai glasul lui Petre, tot mai răgușit, nu înceta deloc :

— Nu fugiți!... Unde fugiți?... Nu fugiți!

Totuși fugea și el, cu toate că nu-l mai împingeau alții din spate. Ii era rușine că fuge, dar nu se mai putea opri și numai din gură îndemna pe ceilalți să se oprească parcă astfel ar fi căutat să-și ascundă fuga lui. Iși dădea seama că s'a sfârșit tot și-i părea rău că s'a sfârșit așa, oricât nu se putea sfârși altfel. El credea și în clipele acestea că dacă oamenii nu s'ar fi speriat de întâile împușcături și s'ar fi repezit la soldați, soldații s'ar fi lăsat dezarmați și astfel ar fi împiedecat întoarcerea boierilor. Acuma s'a isprăvit. Acuma toate speranțele s'au prăbușit, plătite cu sânge. Care nu va fi ucis de gloanțe, va fi omorât în bătăi și'n închisori, iar în loc de pământ vor fi înjugați ca vitele. Baremi el n'are să se aștepte la nici-o milă sau cruțare căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce mai facem? strigă lângă dânsul Ilie Cârlan cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de sânge.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare! făcu Petre fără să se uite la dânsul parcă i-ar fi fost rușine.

Când sosi în bătătura cârciumii, la încrucișarea drumurilor, se opri. Mulțimea se împrăștiase. Câteva grupuri de oameni mai alergau, unii pe uliță spre Vaideei, alții spre Ruginoasa. El rămăsese numai cu Ilie Cârlan care iar întrebă:

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică!

— Facem pace, măi Ilie! mormăi Petre văzându-l însângerat. Da unde ești împușcat tu de ți s'a roșit cămașa?

— O fi în umărul ăsta, că parcă nici nu-l mai simt! zise băiețandrul privindu-l cu un zâmbet de mândrie.

— Mama lor de tâlhari!

Petre avea o pușcă încărcată, luată dela pândarii arendașului Cosma. O ținea de țevă ca o ghioagă. Un necaz mare îi innăbușea inima ca un năduf. Ii trecea prin creeri să fugă și el acasă, ca ceilalți toți, dar îi era rușine de băiatul de lângă el, care îi arăta o încredere neșarmurită.

— Atunci stai, nea Petrică, să facem semn de pace, să nu ne mai omoare degeaba! strigă bucuros Ilie.

Iși scoase cămașa însângerată și ruptă, o agăță în țeava armei cu care se mândrise atâta, ca un steag alb, și o ridică în sus, s'o vadă soldații care erau încă departe. Pușca era grea pentru brațul lui găurit și țeava cu cămașa în vârf se bălăbănea ca bătută de vânt.

Stătură așa un răstimp. Imprejur liniște mare și nici-o mișcare, parcă satul ar fi fost mort. Ușa cârciumii era închisă. Petre bombănea și scrâșnea așteptând cine știe ce minune. Atunci din vale, pe uliță, spre curtea lui Iuga, auzi glasul babei Ioana, supărat ca totdeauna:

— Păsărelele mamei, păsărele, păsări..

— Maica Ioana tot cu găinile ei ș'acuma, nea Petrică, auzi? zise Ilie bucuros c'a auzit glas de om în tăcerea asta dureroasă.

— D'apoi că ea nici n'are alte griji — băigui Petre morocănos.

După alt răstimp, ciocănit de chemările babei, soldații începură a se vedea mai bine cu maiorul călare, la mijloc. Petre îi privea cu niște ochi neîncrezători și parcă numărându-le pașii. Deodată

răsună iar trâmbița, prelung ca o prevestire. Și îndată Petre auzi frânturile de comenzi:

— ...stail... ochil... foc!...

Ilie începu să legene mai tare steagul alb, să nu cumva să nu-l observe soldații. Troznitura salvei păru mai asurzitoare. Cămașa însângerată cu pușca se prăvăli scurt, ca un drapel când dă onorul. Ilie se frânse icnind:

— Aoleu!

Două gloanțe loviseră și pe Petre, dar nu le simți.

— Nici pacea noastră nu le mai ajunge! se gândi dânsul cuprins de o indignare subită pentru că soldații au împușcat semnul păcii. Apoi atunci...

Trupa își reluase înaintarea automat. Petre, parcă numai atunci și-ar fi adus aminte, ridică pușca la ochi și trase cu sete. Arma se descărcă cu un pocnet năbușit. După o clipă comanda răsună din nou:

— stai... ochi!... foc!...

Și înainte chiar de-a se auzi ultimul cuvânt, salva trozni. Petre rămase în picioare, cu pușca goală în mână, sfidător:

— Paștele și anafura voastră de...

Căzu întâi în genunchi. Pe cămașa-i albă țâșniră câteva pete de sânge.

— Foc!... Foc!... Foc! țipa, furios, glasul maiorului.

Impușcăturile pârâiau parcă o morișcă s'ar fi pornit singură undeva să se învârtească. Petre își simți capul greu-plumb. Lăsându-l jos pe piept nu-și mai putu păstra echilibrul și se rostogoli, gemând cu o ultimă sforțare de mânie:

— Dumnezeu!... soarele... pământul...

Mai de vale baba Ioana, în mijlocul uliței, striga cu atât mai nerăbdătoare cu cât împuşcăturile se apropiau:

— Păsărelele mamei, păsărele..

Găinile, în şanţul celălalt, ciuguleau nepăsătoare. Ingrijorată să nu i le omoare, baba nu conţinea chemările uitându-se doar din când în când mai urît spre cârciumă, de unde venea sgomotul armelor:

— Păsărelele mamei... Fire-aţi ai dracului cu focurile voastre să fiţi!... Păsări, păsări, veniţi la maica!

Apoi deodată se răsuci pe loc, mânioasă, bombănind:

— Fire-aţi ai dra...

Se prăbuşi svârcolindu-se, şi mişcând numai buzele, fără glas.

Trăsura cu prefectul Baloleanu şi primul-procuror, escortată de trompetul batalionului pe care maiorul îl trimisese cu ordine la grosul trupei, opri pe bătătura cârciumii, înconjurată de soldaţii cu baioneta la armă.

— Domnule maior, vă rog, am crezut că... — zise Baloleanu, îngrozit de cadavrele şi răniţii întâlniţi pe drum.

Maiorul Tănăsescu, călare, se apropie de trăsura cu mâna la cozoroc, cu glas triumfător:

— Domnule prefect, am onoare a vă raporta că în Amara s'a restabilit liniştea şi ordinea!

Baloleanu văzu la câţiva paşi cadavrul gol dela brâu în sus al lui Ilie Cârlan şi trupul ciuruit de gloanţe al lui Petre, iar între ele cămaşa albă, desfăşurată ca un drapel prosternat. Bolborosi înfrişat, întorcând capul:

— Da... liniştea şi ordinea... Prea bine, domnule maior!... Mulţumesc!

CAPITOLUL XII

A P U S U L

1.

Până la amiazi Grigore Iuga își stăpâni răbdarea în Costești. A ascultat toate relatările despre întâmplările din Amara, despre moartea tatălui său și a Nadinei, liniștit și fără lacrimi, încât Titu Herdelea se mira în sine de atâta tărie sufletească.

— Trebuie să înștiințez pe Gogu! zise în cele din urmă tânărul Iuga.

Se duse numai cu Titu până la poștă să telegrafieze. Voia să scape puțin de toți cei care îi dăduseră toate veștile rele ca de niște dușmani. Simțea o nevoie mare de singurătate și de tăcere. Ieșind dela oficiul telegrafic spuse lui Herdelea, încet și trist parc'ar fi vorbit cu inima sa:

— Niciodată n'aș fi crezut că un om poate îndura atâta!

Pe urmă, îndată după prânz, porunci lui Isbășescu să-i tocmească o trăsură, să plece spre Amara. Isbășescu încercă să-l convingă că ar fi mai

bine să aștepte totuși până mâine... Grigore îi aruncă o privire atât de muștrătoare, că contabilul nu îndrăzni să mai continue.

Pe la ora două erau pe drum. Isbășescu, pe capră, avea inima cât un purice. Vrând să-și facă puțin curaj și observând că Grigore nu e dispus să-i mai audă glasul, începu o conversație pe șoptite, despre ororile țăranilor răsculați, cu birjarul care tremura de frică să nu-și găsească moartea în călătoria asta și regreta că s'a lăsat ispitit de prețul mare ce i s'a făgăduit ca să plece.

În Vlăduța, în dreptul conacului ars, ulița era închisă de o mulțime de țărani pe brânci, păziți de soldați cu baioneta la armă. Un sergent ieși înaintea trăsorii:

— Inapoi!... Inapoi!... Nu e voie!

Toate încercările de a-l îndupleca fură zadarnice. Grigore luga trebui să se dea jos și să obțină permisiunea ofițerului pentru a putea trece. Auzi de departe pe colonelul pensionar Ștefănescu strigând furios în mijlocul țăranilor:

— Spuneți, tâlharilor, care ați pus focul!... Nu spui?... Măi, spuneți că vă bat până vă omor pe toți!... Spuneți, măi, care ați furat!

Recunoscând pe Grigore, colonelul i se plânse amărît, arătându-i ruinile:

— Uite, domnule, ce mi-a rămas din toată agoniseala vieții!... Uite ce mi-au făcut hoții ăștia!... Apoi nu merită oare să fie împușcați toți, fără cruțare, dacă nici ei n'au avut milă de bătrânețele mele?... Credeam că nu-mi vor fi devastat tot, tot, deaceea am alergat și iacă ce-am găsit!

Ii tremura glasul de durere și de mânie.

— Dați-vă la o parte să treacă trăsura! strigă sublocotenentul după ce bătrânul Ștefănescu își vărsă amarul față de tânărul Iuga.

Țăranii încercară să se ridice ca să facă loc. Ofițerul răcni speriat:

— Jos! Jos!... Soldat, pocnește-l!... Dă, soldat!

Trăsura își urmă calea, prin Babaroaga și Gliganu, până la Lespezi unde făcu un popas mai lung. Grigore, fără să-și mărturisească, avusese mai mare groază de întâlnirea cu cadavrul Nadinei decât de al tatălui său. Dela serbarea Obolului n'a mai văzut-o deloc și astfel i-a rămas în minte cu torsionile, flexiunile și vibrațiile din dansul apașilor, o imagine dureroasă pentru inima lui. Acuma, în biserică, în fața catafalcului pe care zăcea corpul ei rece de câteva zile, învălit cu cearceaful ordinar, îi apărură în suflet aceeași imagine, dar caldă, felină și frumoasă parcă nu s'ar fi despărțit de ea nici-o clipă. Ii fu frică să ridice colțul cearceafului și să-și distrugă pe vecie chipul pe care l-a iubit și care i-a dăruit toate suferințele și bucuriile iubirii. Se așeză în strana dela căpătâiul catafalcului, cu fruntea în mâini și rămase acolo, singur, îndelung. Pe tăblia stranei erau câteva cărți liturgice, vechi, cu scoarțe de lemn și filele murdare. Mirosul greu de mort îl înneca și totuși nu-l supăra. Gândurile îi rătăceau leneșe. Aci își zicea că singur el are dreptul și obligația să se ocupe de înmormântarea ei, fiindcă divorțul lor, deși pronunțat, încă nu s'a transcris, aci că soarta a vrut ca ea să moară tocmai la țară, poate ca o pedeapsă sau o ironie că i-a fost atât de urită țara, apoi iarăși că, de s'ar fi întâmplat nenorocirea aceasta peste două săptămâni, el ar fi fost un simplu străin chiar în fața cadavrului ei..

Titu Herdelea ieșise de mult din biserică nepunând suporta aerul dinlăuntru. Un ofițer îi spusese că la Amara trebuie să se fi întâmplat lucruri grozave deoarece s'au auzit până aici împușcăturile. Gri-

gore Iuga, aflând mai târziu, vru totuși să continue. Ofițerul se împotrivi. A trimis o patrulă să-i aducă știri. Până nu se întoarce nu poate permite trecerea; s'ar expune la sancțiuni grave. Abia pe înserat porniră mai departe, spre Amara; totuși Grigore nu se mai întoarce în biserică...

La marginea Amarei și apoi pe uliță cadavrele zăceau în aceleași locuri. Ici-colo câte-un muribund gema ori se svârcolea încă. Birjarul arăta cu biciul mereu:

— Uite colea un mort!... Și dincolo!... Asta parcă mai suflă, vezi?

Isbășescu recunoscu pe Chirilă Păun, apoi pe Nicolae Dragoș... Titu Herdelea exclamă îngrozit:

— Aici trebuie să fi fost bătălie mare!

Numai Grigore tăcea, cu ochii în gol, parcă n'ar fi văzut nimic.

O patrulă îi opri în dreptul bisericii, alta la cârciumă. La conac trăsura rămase în uliță. Grigore cu Titu și Isbășescu intrară pe jos, pe poarta cea mare cu columbarul. Perechi de porumbei albi se drăgosteau gângurind melancolic. Parcul cu aleele erau răvășite ca și când ar fi trecut cirezi de vite sălbăticit. Altfel însă liniștea era așa de mare că din uliță se auzi căscatul prelung al birjarului urmat de o scuturare de clopoței a unui cal care-și destindea osteneala. Zidurile rămase în picioare din castelul cel nou se profilau mai negre pe cerul albastru vânat al înserării.

Grigore privea cu băgare de seamă ca un cercetător străin, întorcând capul când încoace când încolo, fără a zăbovi însă lângă ruine. Deodată din ograda argaților apăru logofătul Leonte Bumbu, speriat parcă nu și-ar fi crezut ochilor, iar din co-

nacul vechiu bucătăreasa Profira care începu să bocească cu un glas răgușit ca de bărbat, repezindu-se să sărute mâna și umplându-i-o de lacrimi. Tânărul Iuga puse câteva întrebări și ascultă răspunsurile cu o figură rece ca și când le-ar mai fi auzit sau nu l-ar fi interesat.

În ceardacul conacului vechiu stătea căpitanul Lache Grădinaru, lăsat în comună cu compania lui pentru menținerea ordinii și orice altă eventualitate. După ce exprimă lui Grigore condoleanțele cele mai sincere în niște fraze ceremonioase și false, căpitanul spuse că prefectul Baloleanu cu maiorul Tănăscu s'au închinat înaintea rămășițelor pământești ale regretatului Miron Iuga și apoi au trecut spre Ruginoasa și mai departe, dar că mâine speră să se poată reîntoarce. Grigore mulțumi cu vorbe la fel ceremonioase de care se rușina și totuși le pronunța, pe urmă își curmă o frază și intră brusc în casă.

Tatăl său părea că doarme cu lumânarea la căpătâi. Grigore îl privi câteva minute, îngenunchiă ca la rugăciune și mai stătu așa iar câteva minute, și în sfârșit se întinse și sărută mâna rece, cenușie, cu unghiile învinețite. În clipa aceea lacrimile îl năpădiră singure, îmbelșugate, picurând pe mâinile împreunate ale mortului, lucind ca niște pete de ulei... Grigore se ridică, scoase batista, cu gândul să șteargă mâinile mortului, dar până ce o desfășură se răsândi și-și acoperi cu ea obrazii...

Peste un răstimp, reculegându-se, trecu în altă cameră, urmat de ceilalți afară de căpitanul care se retrăsese discret spre a nu-i tulbura durerea.

— Leonte, trebuie să pleci îndată la Costești! zise Grigore cu glasul puțin plâns, dar liniștit parcă lacrimile i-ar fi redat stăpânirea de sine.

Logofătul fu însărcinat să aducă chiar astă-seară două cosciuge și cele necesare pentru înmormântare. Unul va fi lăsat la Lespezi; preotul de acolo va îngriji ca trupul Nadinei să fie așezat în sicriu pentru a putea fi transportat aci mâine dimineață. Socotea măsura aceasta absolut urgentă, cea mai urgentă, de oarece cadavrele aveau nevoie de odihnă.

A doua zi, Luni, de dimineață porni cu Titu Herdelea să examineze proporțiile distrugerilor, întâi aici, apoi la Ruginoasa. Vizitiul Ichim le înșiră pe drum câți și care oameni au fost împușcați în răzmerița dela marginea satului.

În Ruginoasa se întâlnește cu trăsura prefectului Baloleanu care petrecuse noaptea, împreună cu primul-procuror Grecescu, în castelul Ghica dela Izvoru, scăpat ca prin minune de furia țăranilor. Condoleanțele fură lungi și lăcrimoase. Baloleanu apoi purcese cu râvnă la povestirea activității sale de pacificare. Era mișcat și plin de admirație pentru propriul său eroism. Zugrăvea în culori poetice primejdiile nemai pomenite care i-au amenințat viața și din care a scăpat ca prin urechile acului de se miră și el. Se felicita că a reușit să restabilească liniștea atât de repede și aproape fără vărsare de sânge.

— Săraca mea Melania, dacă ar bănuși ea prin ce-am trecut! suspină dânsul înduioșat. Numai sângele rece și tactul meu proverbial au putut face minunea asta, dragă Grigoriță!... Dar opera mea încă nu e terminată. Pacostea cea mai grea deabia începe. Nu e destul să combați răul, trebuie să-i stărpești rădăcinile ca să nu mai revie! Nu-i așa, domnule prim-procuror?...

2.

Maiorul Tănăsescu s'a întors aseară târziu la Amara, întovărășit numai de aghiotantul său și de trompetul detașamentului. Ar fi putut dormi și el la Izvoru, dar a ținut să dovedească prefectului că ordinea este atât de mare că poate merge noaptea și singur prin satele care au fost răsculate. Și pe urmă voia să ia personal conducerea anchetei preliminare în Amara, cuibul întregi mișcări de răzvrătire.

Dis de dimineață Ion Pravilă aștepta în curtea primăriei, tremurând și sfātuind cu straja despre secretarul Chiriță Dumitrescu care de două zile stătea ascuns cine știț unde, de frica oamenilor, și de care poate să fie nevoie acuma.

— Tu ești primarul tâlharilor? întrebă maiorul dând cu ochii de el.

Primarul nu apucă să răspundă. Tănăsescu îi cârpi câteva perechi de palme de văzu stele verzi, strigând:

— Vă satur eu acușica de revoluție, n'ai grijă! Pe toți vă satur, să țineți mintel

Aseară dăduse ordine severe ca morții să fie lăsați unde se găseau spre a servi de pildă tuturor celor vii. Acuma porunci primarului bătut să identifice, sub controlul unui plutonier, pe cei căzuți, iar pe urmă cadavrele să fie cărate la cimitir spre a fi îngropate mai târziu, când va hotărî dânsul. Căpitanul Lache Grădinaru fu însărcinat să ia măsuri ca toți sătenii, fără nici-o excepție, inclusiv femeile și copii, să fie adunați degrabă în curtea și grădina primăriei, pentru cercetări.

Apoi, cu concursul aghiotantului, un sublocotenent tânăr și timid ca o fecioară, medită un plan metodic de lucru pentru a descoperi fără întârziere pe ucigașii Nadinei și ai lui Miron Iuga, pe criminalii care au mutilat pe fiul arendașului Platamonu, pe incendiatorii conacelor, pe cei ce au lovit și desarmat pe jandarmi, pe cei ce au furat și în sfârșit pe cei ce au participat la insultarea trupelor...

— Până una-alta să trimitem pe cineva la Lespezi și la Gliganu să ne aducă și pe tâlharii principali de acolo să-i putem confrunța și judeca împreună cu ăștialalți! zise maiorul Tănăsescu întreprinzându-se nerăbdător.

Peste câțva timp se prezintă căpitanul Corbuleanu, sosit să reinstaleze postul de jandarmi. Maiorul se bucură. Avea nevoie de jandarmii cunosători ai oamenilor și împrejurările localnice. Nimeni, din acest sat de criminali, nu-i inspira nici-o încredere. Dacă și preotul bătrân s'a amestecat între rebeli și a fost împușcat printre ei, în cine să aibă încredere? (În realitate preotul Nicodim fusese să citească rugăciunile legiuite la căpătâiul boierului Miron și, întorcându-se dela curte cu crucea înfășurată în patrafir, a fost ucis de un glonte rătăcit, pe uliță, aproape de casele sale.)

Plutonierul Boianțiu găsi, în locuința sa devastată pe Didina, puțin slăbită, dar altfel veselă. Se îmbrățișară. Femeia plânse nițel, povesti cum a avut noroc cu baba Ioana care a ascuns-o în podul colibeii sale și a hrănit-o și a îngrijit-o, căci de-ar fi dat peste ea țărani, ar fi omorât-o negreșit. Și plutonierul lăcrimă puțin și apoi alergă la primărie, la datorie.

Pe la orele nouă, când sosi trăsura cu prefectul și primul-procuror, ancheta era în toi. Dela cârciumă se auzeau vaietele și țipetele mulțimii de ță-

rani ce umplea ulița, curtea și grădina primăriei. Cordoane de soldați vegheau ca nu cumva să fugă cineva înainte de a fi cercetat.

Totuși rezultate deosebite încă nu se obținuseră. Două echipe de soldați cu vergi și cu pari băteau fără alegere și cu rândul, spre a nu obosi. Țăranii urlau, implorau milă și iertare, dar nu voiau să mărturisească crimele și nici să denunțe pe criminalii principali. Numai grație plutonierului Boian-giu au putut fi descoperiți șapte inși care au lovit și dezarmat pe jandarmi, între ei Serafim Mogoș și Trifon Guju.

— De ce-ai lovit pe plutonier, hoțule? strigă maiorul cu ochii injectați. Cum ai îndrăznit să ridică mâna, tâlharule?

— Apoi...

Atâta îngână Serafim Mogoș uitându-se drept în ochii maiorului, liniștit parcă și-ar fi dat seama că orice răspuns ar fi zadarnic. Tănăsescu tăbări asupra lui cu cravașa până ce-l umplu de sânge, lihăind:

— De ce-ai dat, ticălosule?... De ce-ai dat?... De ce...

Serafim Mogoș răbda lovitura fără a se clinti și fără a scoate un glas, cu aceeași privire care înfuria pe maior părându-i-se sfidătoare.

— Caporal! răcni apoi Tănăsescu, obosind. O sută de bețe banditului! Imediat!... Și pe urmă în lanțuri!

Trifon Guju lipsea. Cineva spuse că a fost împușcat de boierul cel bătrân și că acuma zace acasă. Fu adus degrabă pe sus. Toată fața îi era o rană neagră. Rămase întins pe pământ, gemând.

— Sus! In picioare, tâlharule! urlă maiorul izbindu-l cu botul cizmei în coaste.

Țăranul se ridică. Ochii îi erau umflați și închiși. Se clătina parcă în fiecare clipă ar fi fost să se prăbușească.

— De ce te-a împușcat boierul, hoțule? întrebă ofițerul. Ai ridicat mâna asupra dumnealui, nu-i așa?... Ai vrut să-l omori, ai?... Tu ai fost capul ucigașilor!

Trifon gemu ceva neînțeleș.

— Dar plutonierului de ce i-ai smuls arma?... De ce l-ai lovit?... Spune, tâlharule!

Il plezni cu cravașa peste capul ciuruit de răni vii. Omul scoase un urlet înfiorător, ca și când i s'ar fi desghiocat carnea, și se prăvăli ca o buturugă găunoasă. Mai furios, maiorul îl călcă în picioare, neconținând cu „hoțule“ și „tâlharule“. Apoi deodată se retrase câțiva pași și ordonă rece, tăios:

— Sergent!... Tu! Dal... Ia șase oameni!... Duceți pe tâlharul ăsta în fundul grădiniil... Acolo să fie împușcat!... Impușcat! Ai înțeles, sergent?...

— Trăiți, domnule maior! făcu sergentul, îndesat și negricios, bătându-și călcăile parcă s'ar fi cutremurat.

Soldații înșfăcară pe Trifon și-l târîră prin mulțimea deasă de țărani. Cu o supremă sete de vieață Trifon Guju gemea rugător:

— Iertare... iertare...

Dispăru cu soldații. În urma lor rămase o tăcere amară întretăiată numai de vâjăiturile cravașei cu care maiorul Tănăsescu spinteca aerul într-o încredare nervoasă. Trecură minute. Cravașa își iuțea dumicările. Apoi răbufni o detunătură din fundul grădini, scurtă, innăbușită, fără ecou.

— Ceilalți! strigă maiorul îndată destrămând pânza tăcerii pe care detunătura deabia o clătinasă

puțin. Voi cum ați îndrăznit să ridicați labele asupra jandarmilor?...

Țăranii porniră să se jure și să se vaiete că ei nu sânt vinovați, că nici n'au fost acolo când s'a întâmplat fapta aceea... Maiorul Tănăsescu găfâia. Incepuse să se îngrașe în vremea din urmă, avea puțină burtă, iar un doctor îi spusese de curând că are grăsime și la inimă. În orice caz obosea repede. Ca să nu-și periclitizeze sănătatea cu bandiții, ordonă să se aplice fiecăruia din cei cinci câte o sută la spate. Ordinul tocmai se executa, indivizii se întreceau în urlete la fiecă lovitură, când trăsura prefectului opri în uliță.

În vreme ce bătaia continua, caporalul numărând cu glas tare loviturile ca să nu se întâmple vre-o lipsă, maiorul Tănăsescu se plânse prefectului și primului-procuror de încăpățănarea tâlharilor de a nu mărturisi și a nu denunța pe vinovații cei mari. Pe Baloleanu țipetele țăranilor îl supărau și-l enervau. După ce caporalul rosti suta și țăraniii bătută fură închiși în cancelarie, prefectul, ca să-și redobândească siguranța, strigă către mulțimea cu fața la pământ că crimele și ticăloșiile lor au spăimântat lumea și că numai prin pocăință și mărturisiri sincere își vor putea ușura soarta... Ca la o comandă, sutele de oameni ridicară capetele cu o mișcare parc'ar fi vrut să se scoale în picioare, bâiguind într'un singur glas prelung ca murmurul unei furtuni trecute:

— Iertați-ne...

Baloleanu încremeni de groază ca și când mișcarea și glasul mulțimei ar fi fost începutul unei noi răzvrătiri. Aceeași frică subită cuprinse și pe procuror, și pe maior, ca și pe toți ofițerii și chiar pe soldați. Singur plutonierul Boiangiu nu-și pierdu cumpătul și răcni deodată:

— Jos!... Jos!... La pământ!... Jos!

În clipa următoare strigătul lui Boiangiu fu reluat de mai multe glasuri, iar soldații începură să lovească în dreapta și în stânga pe spinările încovoiate, repetând speriați:

— Jos!... Jos!

Prefectul renunță la continuarea admonestării. Se trecu îndată la interogatoriul lui Toader Strâmbu pe care Boiangiu îl indicase ca ucigaș al Nadiniei.

— Spune cum ai omorît-o! zise primul-procuror.

— Apoi, domnule, eu n'am omorît pe nimeni și nu-s vinovat! răspunse țăranul cu fața pământie.

— Atunci cine a omorît-o?

— Eu nu știu, domnule! Poate Petrică a Smarandei, că el a intrat în conac înaintea mea, dar eu n'am omorît-o!

— Să iasă Petre a Smarandei! strigă primul-procuror liniștit.

— Mort... mort! răsunară mai multe glasuri.

Maiorul Tănăsescu fierbea. Nu se putu stăpâni. Țăranul acesta i se părea de o viclenie revoltătoare. Se năpusti brusc asupra lui:

— De ce nu spui, tâlharule?... De ce-ai omorît-o, tâlharule?... Și de ce ai batjocorit-o și ai necinstit-o?... Ai poftit la trup de cucoană mare, spurcăciune blestemată?

Toader Strâmbu își ferea capul de plesniturele cravașei și bocea ca o muiere:

— Aoleu!... Aoleu!... Nu-s eu, dom'le maior! Iartă-mă, dom'le maior, că nu-s vinovat!

Atunci trecu pe uliță carul cu patru boi, aducând cosciugul simplu cu rămășițele pământești ale Nadiniei. În urma carului mergea preotul din Lespezi în odăjdiile cele mai bune, cu crucea într'o mână și cădelnița în cealaltă. Dascălul, bătrân și slăbănog,

cânta versurile morților, uitându-se curios spre curtea primăriei plină de oameni pe brânci și mai ales la anchetatorii în picioare.

Se făcu tăcere până ce trecu carul mortuar. Toți se descoperiră, iar Baloleanu murmură cu o întristare indignată:

— Biata femeie, biata femeie!... Ce crimă odioasă!

Primul-procuror, auzind indignarea prefectului, se răsti și el la Toader:

— Ce ți-a făcut ție cucoana asta bună și frumoasă, nemernicule, de ai omorît-o?

— Eu n'am omorît-o! tăgădui țăranul cu îndărătnicie.

Sosi și convoiul de țărani din Lespezi, escortat de soldați. Primul-procuror Grecescu, ambițios să dovedească pe ucigașul d-nei Iuga, luă repede pe nouii veniți să-i spuie ei adevărul, fiindcă în satul lor s'a întâmplat omorul și nu se poate să nu știe cine a omorît-o. Ileana mărturisi îndată:

— Nea Toader a omorît peconița, domnule, după ce și-a făcut poftetele cu dumneaei... Eu l-am văzut când a intrat în casă și l-am auzit pe urmă cum s'a lăudat și l-a îndemnat și pe Ilie Cârlan să-și facă poftetele cuconița până nu se răcește... Poate să spuie și nea Matei Dulmanu, c'a fost și dumnealui de față cu Petrică a Smarandei când am scos-o peconița moartă din casă dacă am văzut că nea Pavel Tunsu a dat foc mașinei...

— Eu n'am omorît-o, degeaba minte fata asta! zise Toader Strâmbu fără să se uite la Ileana.

— Ba fata nu minte, măi Toadere! făcu atunci Matei Dulmanu cu muștrare. De ce nu mărturisești c'ai omorît, dac'ai omorît? De ce umbli să năpăstuești pe alții, Toadere?

— Ba, dacă-i pe spus, mai bine spune d-ta nea Matei, cum ai spart capul neamțului! glăsui Toader întunecat.

— Apoi eu nici nu m'oi ascunde când m'or întreba boierii! zise Matei răspicat și fără frică.

Procurorul asculta satisfăcut, uitându-se din când în când la prefect și la maior, parc'ar fi vrut să vadă dacă ei observă cât de abil a procedat și cum a reușit să-i facă pe țărani să vorbească.

— Mulți răufăcători mi-au trecut prin mână dar mai cinic și mai ticălos ca ăsta n'am pomenit! rosti în cele din urmă procurorul către Baloleanu.

Maiorul Tănăsescu își smulgea mustățile ca să se stăpânească. Ii fu frică să nu-i plesnească vinele de atâta constrângere nervoasă. Se puse deci cu pumnii și cu cravașa pe Toader Strâmbu, îl umplu de sânge, îl călcă în picioare... Când obosi porunci caporalului să continue cu parul până-i va zdrobi ciolanele. Urletele țaranului se transformau în gemete din ce în ce mai slabe și mai horcăite.

— Sergent! strigă înșfârșit maiorul. Ia-l și pe ăsta... În fundul grădinii!... Impușcat!... Repede, repede!

Ordinul maiorului îl deșteptă brusc din toropeală parcă ar fi turnat peste el o găleată cu apă. Se târi la picioarele ofițerului, gemând:

— Iartă-mă, dom'le maior... Imi rămân copilașii orfani... Fie-vă...

— Ia-l, sergent! răcni Tănăsescu ferindu-și cizmele de atingerea țaranului. Aidel!... Puneți mâna pe el!

Tocmai în pauza când se aștepta detunătura apăru și Titu Herdelea în curtea primăriei. Fiindcă Grigore Iuga era ocupat cu pregătirile de înmormântare, a socotit potrivit să nu-l încurce cu prezența lui. Auzind împușcăturile din fundul gră-

dinii, întrebă încet pe Baloleanu care, spre a-și arăta energia, răspunse cu o nepăsare firească:

— Nimic... A fost împușcat ucigașul d-nei Iuga...

Matei Dulmanu, mărturisindu-și vina, procurorul Grecescu îl declară arestat pentru a fi trimis în judecata tribunalului. Maiorul însă protestă:

— Pardon, domnule procuror! Până la judecată, bătaia e mai sfântă!... Caporal, numără-i și ăștia douăzeci și cincil!

Și, pe când Matei Dulmanu primea bătaia fără a crâcni, Tănăsescu explică domnilor civili că tâlharii ăștia numai de bătaie înțeleg, că închisoarea e o adevărată recreație pentru ei și că, în orice caz, osebuit de ancheta civilă, el trebuie să aplice tuturor sancțiunile drastice convenite pentru că au îndrăznit să se ridice împotriva armatei... Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzând că Baloleanu și Grecescu, cei chemați să vorbească, primesc fără obiecție rodomontadele ofițerului.

— Pavel Tunsul... Care ești?... Vino 'ncoace! strigă pe urmă procurorul.

Pavel se ridică de jos. Dârdăia de spaimă că va fi și el împușcat. Bâlbăi în neștire, fără să mai aștepte vre-o întrebare:

— Eu n'am omorît pe nimeni... Eu am stricat mașina și i-am pus foc, că mi-au schilodit copilul, dar n'am vărsat sânge că am copii...

Se socoti cel mai fericit când, snopit în bătaie, fu aruncat între ceilalți arestați, în cancelarie. Iși făcu cruce și mulțumi bunului Dumnezeu că a avut milă de copilașii lui.

Spre a deosebi cât mai grabnic pe cei buni de cei răi, primul-procuror crezu necesar să schimbe ordinea cercetărilor și să asculte în primul rând pe

frunțașii satului dela care poate mai curând să afle pe adevărații răufăcători și instigatori.

— Să-mi spui cinstit, moșule, cum s'au petrecut blestemățiile și cine-s vinovații! întrebă pe Lupu Chirițoiu.

— D'apoi, domnule, eu nu m'am amestecat că-s bătrân și nu mi-ar fi șezut frumos să...

— Bine, bine, te cred, dar cum a început răzme-rița asta și cine a stârnit-o? Că din senin doar n'a venit, moșule? insistă procurorul.

— Ba cam așa a venit, domnule! întâri bătrânul. A fost un vânt mare și i-a luat pe bieții oameni și i-a mânat ca oile...

— I-ascultă, moșule, să nu ne îmbeți pe noi cu basme că n'avem vreme de d'astea! interveni maiorul Tănăsescu enervat de sfătoșenia bătrânului.

Și, după câteva replici, îi trăzni o pereche de palme. Lupu Chirițoiu îl privi drept în ochi și rosti rar:

— Apoi, domnule maior, Dumnezeu să-ți plătească rușinea asta pe bătrânețele mele!

— Ce?... Ce?... Ești obraznic cu mine, tâlhar bătrân ce ești? sări Tănăsescu. Caporal, numără-i cincizeci!

Titu Herdelea tremura lângă prefectul Baloleanu tot timpul cât bătrânul suferea loviturile fără a scoate un glas de durere parc'ar fi fost de piatră.

După ce mai fură bătuți câțiva bătrâni, între care mai rău Luca Talabă pentru că atitudinea lui a părut cutezătoare, după ce atât Filip Ilioasa cât și Marin Stan fură dovediți și recunoscură că s'au lăcomit fiecare la prădăciune, deși sânt oameni cu stare, veni rândul lui Ignat Cercel. Ieri, când s'au potolit împușcăturile, ca să se ia bine cu armata, Ignat a spânzurat un ștergar alb într'un băț și l-a pus în poarta bătăturii, să-l vadă boierii când vor

trece. Maiorul într'adevăr l-a observat și s'a înfuriat: „Ce-i asta, hoțule?“ „Pace, dom'le maior!“ a răspuns Ignat umil. „Pace, hoțule? Da cu cine ai fost tu în războiu, tâlharule? Cu armata română?“ Și l-a bătut de l-a omorât... Acuma îl recunosc:

— Tu ești cu steagul alb, ai, și cu pacea, hoțule?

— De, domnule maior, păcatele noastre, că nu știm cum am face mai bine ca să nu greșim! bâigui Ignat. Dacă Dumnezeu ne-a pedepsit să fim proști, de, păcatele noastre...

Pe când procurorul, mereu întrerupt de exploziile maiorului, isprăvea cu Ignat Cercel, veni primarul Ion Pravilă să raporteze că, precum i s'a poruncit, a adunat și identificat pe toți morții, adică patruzeci și patru, al patruzeci și cincilea fiind preotul Nicodim al cărui cadavru însă a fost ridicat din uliță încă de aseară de către fiică-sa Niculina. Maiorul Tănăsescu se făcu foc: cum a îndrăznit fata hoțului de popă să nesocotească ordinele lui? Primarul îngheță, așteptându-se să mă-nânce iar bătaie și încă în fața satului întreg.

— Unde e bestia de muiere care a cutezat? strigă maiorul cu ochii bolbocați.

Niculina ieși la iveală, palidă, cu copilașul de mână. Fără nici-o vorbă, maiorul Tănăsescu se repezi la ea cu cravașa. Femeia țipa, se ferea, iar copilul începu să urle îngrozit:

— Mămica mea!... Mămica mea!

— Aoleu, aoleu, ajutor! sbiera Niculina cu obrazii vrâstați de loviturile care nu conteneau.

— Caporal! strigă maiorul obosit. Numără-i cincizeci!...

— Aoleu, oameni bunil... Aoleu!

Soldații o înșfăcăară. Niculina, întinsă cu fața în jos și ținută de patru soldați, se svârcolea țipând ca din gură de șarpe. Antonel se arunca la maică-sa, cu același scâncet de spaimă:

— Mămica meal... Mămica meal!

Când un soldat începu să lovească, Titu Herdelea, care șoptise mereu „îngrozitor, îngrozitor“, ca să-l audă prefectul Baloleanu, își pierdu deodată stăpânirea și, apropiindu-se de Tănăsescu, îi zise revoltat:

— Domnule maior, ajunge!... E insuportabil!... Asta e...

Maiorul, parcă l-ar fi pălmuit, tresări:

— Ce-ai zis?... Cine ești d-ta... Ce cauți aici?... Cum îți permiți să te amesteci d-ta în...

— Mă numesc Titu Herdelea și sânt...

— Nu vreau să știu nimic! continuă Tănăsescu cu pumnii strânși. Imediat să părăsești primăria, altfel te arestez și te pun între baionetel... Imediat!... Imediat!

Prefectul Baloleanu înmărmuri. Energia maiorului cu țărani nu-i displăcea, deoarece îl scutea pe dânsul de-a fi energic și de-a se încărca cu eventuale răspunderi. Orice ar interveni ulterior, el se poate spăla pe mâini. Dar incidentul cu un ziarist bucureștean și prieten al lui Grigore Iuga poate să creeze complicații cu repercusiuni mai mult decât plicticoase. Reculegându-se puțin din stupoare, interveni amical și în franțuzește, căutând să calmeze pe Tănăsescu, care se îndârjea din ce în ce mai tare:

— Eu nu permit nimănui!... Oricine ar fi... Să fie și Dumnezeu, eu nu permit!...

Titu Herdelea se făcuse ca ceara și de indignare și de emoție. Își dădu îndată seama că amestecul lui, oricât de firesc omenește, a fost insolit.

Totuși nu-i părea rău. Spre a nu ațâța scandalul și a nu se expune să fie într'adevăr arestat, întoarse spatele. Prefectul, vrând să-l împace, îl luă de mână să-l reție:

— Domnule Herdelea, te rog... Fă-mi plăcerea!... Domnul maior are să...

— Decât să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag, domnule prefect! zise Titu căutând să-și ia o mutră cât mai demnă.

— Ce rău îmi pare că... — murmură Baloleanu, strângându-i mâna și lăsându-l totuși să plece.

Și Tănăsescu se împlânzi văzându-l că se depărtează. Din clipa când a auzit dela prefect că e ziarist, furia i-a scăzut brusc, fără însă să arate că s'ar da bătut. Acum câțiva ani, fiind în garnizoană la Turnu-Severin, a pălmuit la un chef pe un gazetăraș local. S'a făcut un tărăboiu enorm; toate ziarele din București l-au luat în primire; a ajuns până la consiliul de reformă. Dacă n'ar fi avut în memoriu afacerea aceea, azi ar fi de mult locotenent colonel.

— Nu pot permite să fiu înfruntat în exercitiul funcțiunii! făcu dânsul umflându-și glasul ca să-și păstreze aparența de mânie. Eu am o răspundere aici! Nu ne jucăm, nu-i așa, domnule prefect?... Dela București e ușor să comanzi și să scrii, dar uite pe tâlharii ăștia care au distrus și au jefuit și au prădat și au ucis!...

Cum ajunse la țărani, vocea iar i se înăspri, revolta îi reveni parc'ar fi fost jicnit și devastat el însuși cu toate că el n'avea nici-o avere.

— Satele astea ar trebui rase cu tunul de pe fața pământului!... Până și popa lor a fost tâlhar!... Ce-au făcut ăștia, blestemățiile pe care le-au făcut n'au perechel!... In alte părți au mai avut nițică rușine, aici au fost în stare să măcelărească și femei, și bătrâni!...

Pe când maiorul Tănăsescu vorbea așa, de jos se ridică un țăran cu părul vâlvoiu, cu fața luminată, și se apropie cu glas arzător:

— Domnule, domnule, văd că te-ai pus să omori pe creștinii lui Dumnezeu și nu vrei să ascuți poruncile care trâmbițează în văzduhuri...

— Jos, jos! strigară câțiva soldați zeloși.

— Ce porunci?... Ce zice?... făcu maiorul uluit de atâta îndrăzneală, după ce de azi dimineață se silește să-i înmoaie.

— E nebun, domnule maior, trăiți! zise plutonierul Boiangiu.

— Nebun?... Las că cunosc eu nebuniile astea! strigă Tănăsescu. De alftel banditul ăsta a fost ieri în fruntea rebelilor și a îndemnat pe soldați la nesupunere... L-am auzit cu urechile mele!... Caporal, ia să-i numeri cât i se cuvine!

În vreme ce soldații îl băteau, Anton urla cu mare bucurie, parcă nici n'ar fi simțit loviturile:

— Dați, dați fraților!... Că judecata cea mare tot are să vie și glasul lui Dumnezeu... Loviți, loviți!... Că d'aia m'am sculat de jos și d'aia...

Maiorul Tănăsescu, plictisit că bătaia n'avea nici un efect, porunci caporalului:

— Ia dați-i drumul să se ducă dracului de nebun!

Apoi, întorcându-se la primul-procuror, adăogă:

— Să continuăm!... Vă rog!...

3.

Grigore Iuga își simțea sufletul sfâșiat de re-mușcări, iar prin gând îi trecea mereu:

— Poate dac'aș fi rămas aici nu s'ar fi întâmplat...

Dar, în același timp, își dădea seamă că toate recriminările sânt de prisos și că alte datorii i se impun acuma. Corpul Nadinei își căuta de cinci zile odihna, al tatălui său de trei. Avea impresia că morții zac neîngrijiți de prea mult timp, că sufletele lor nu-și pot găsi odihna, că se chinuesc și chinuesc pe cei vii dimprejur, în primul rând pe el care de aceea suferă atât de mult și e copleșit de muștrările conștiinței.

Când a expediat ieri la Costești telegrama lui Gogu Ionescu, anunțându-i moartea Nadinei, nu s'a gândit la înmormântare precum nu s'a gândit la nimic material... Deabia aseară, după ce a văzut cadavrele, și-a zis că cel puțin Gogu cu Eugenia ar trebui să vie la înmormântarea Nadinei și că deci trebuie să-i aștepte. Azi însă, după ce a văzut cosciugul în carul urmat de preotul din Lespezi, i-a venit în minte că Gogu n'are să vie acum la țară nici chiar pentru înmormântarea surorii sale și că de altfel nici nu e timpul pentru o înmormântare pompoasă când satele se svârcolesc în desmeticirea din nebunia furioasă și când ruinele încă fumegă ca și sufletele oamenilor. Atunci, în clipa aceea, s'a hotărît să facă îndată o înmormântare simplă, potrivită împrejurărilor, lăsând pentru mai târziu, când se va fi coborât liniștea adevărată, ceremonia cea mare. Și din clipa aceea i s'a risipit tulburarea care-i ținuse sufletul într'o neputință dureroasă de a se orienta parc'ar fi plutit într'o lume ireală.

— Ascultă, Leonte, după amiazi vom face înmormântarea...

Calm, ca și când ar fi fost vorba despre lucrurile cele mai obișnuite, dădu logofătului dispoziții precise, amănunțite. Câteva generații de

ale familiei Iuga erau îngropate împrejurul bisericii dela Amara. Ultimul mormânt îl construise Miron Iuga. Intr'însul odihnea de câțiva ani soția lui. Era zidit în piatră, boltit și vast, destinat să-l adăpostească și pe el când îi va sosi ceasul. În același lăcaș va încăpea, cel puțin provizoriu și sicriul Nadinei. Fiindcă bătrânul preot Nicodim s'a prăpădit, va sluji preotul din Lespezi care a întovărășit carul mortuar al Nadinei. Ajunge el singur...

Slujba se făcu în curte. Bătea vesel soarele primăverii. Arborii înmugureau văzând cu ochii. Cosciugurile erau așezate fiecare pe câte un car cu patru boi înjugați. În spate conacul vechiu, cu geamurile încă sparte, părea un moșneag cu ochii plânși. În față zidurile înnegrite și grinzile arse ale castelului nou, profilându-se pe șirul de ploi dinspre uliță, alcătuiau un decor funerar parcă înadins pregătit. În odăjdiile noi, preotul spân, cu băbuța speriată, citea și cânta și ridica mereu ochii spre cerul albastru pe care nourași albi, ca niște șiraguri de îngeri, se întreceau să asculte pomenirea morților. Preotul avea un glas mic, subțirel și totuși alinător. Glasul acesta se suia în văzduh ca o dâră de fum de tămâie, împrăștiindu-se în tăcerea îndoliată ce stăpânea nu numai conacul, ci toată împrejurimea. Răspunsurile dascălului, mașinale și fonfăite, rămâneau dedesupt, se amestecau cu rumegatul indiferent și mut al boilor ale căror cozi lungi se legănavu ritmic alungând muște imaginare.

Grigore Iuga stătea lângă loitra carului cu cosciugul tatălui său, având alături pe Titu Herdelea ca un aghiotant credincios. În partea cealaltă, până la gardul dinspre ograda conacului.

din care numai câțiva stâlpi se mai aflau în picioare, se îngrămădeau toți oamenii curții, cu Isbășescu în frunte și cu argații la urmă. Nevasta logofătului și bucătăreasa Profira plâneau cu sughituri multe, dar fără bocete gălăgioase, rușinate parcă de răceala lui Grigore.

Ochii lui, roșii și tulburi, cuprindeau în aceeași privire amândouă cosciugurile. Erau la fel de mari, din același lemn, parc'ar fi fost comandate demult. În sufletul tânărului Iuga dăinuia o liniște resemnată. Gânduri multe îi fulgerau prin minte, se ciocneau, se alungau fără încetare și fără a se cristaliza, ca niște crâmpeie fără rost vânturate de întâmplare. Numai în inimă îi stăruia un simțimânt apăsător ca o rană deschisă care te doare fără să-ți mai dai seama.

Nici nu băgă de seamă când s'a isprăvit slujba, când au pornit spre cimitir. Deabia ajungând în uliță, șopti lui Titu Herdelea:

— Poate c'ar fi trebuit să-l anunțăm și pe Baloleanu... Insfârșit!

Mergea în urma carului al doilea în care era cosciugul tatălui său. La câțiva pași mai înapoi auzea pașii celorlalți și plânsetele femeilor, mai șgomotoase. Înaintea celuiilalt car văzu strălucirea odăjdiilor preotului și apoi îi auzi și glasul cântând parcă dintr'o mare depărtare.

Se miră de mulțimea adunată la primărie. Titu îi dădu câteva lămuriri sumare. Niște vaiete confirmau că ancheta continuă cu aceeași ardoare. Când sosi convoiul funerar mai aproape, prefectul Baloleanu ieși din curtea plină de țărani, urmat de primul-procuror Grecescu, de maiorul Tănăsescu și de căpitanul de jandarmi Corbuleanu. (Căpitanul Lache Grădinaru, care ar fi dorit să se asocieze ca unul ce a cunoscut pe bă-

trânul Miron și i-a fost oaspe de multe ori, fu obligat să continue instrucția rebelilor cât vor lipsi anchetatorii.)

— Să mă ierți și să ne ierți, Grigoriță dragă, că n'am știut nimic, altfel lăsam toate și veneam să aduc ultimul omagiu venerabilului tău părinte! murmură Baloleanu cu o mutră întristată, strângându-i mâna prelung.

Ceilalți, luându-și fiecare înfățișarea îndoliată potrivită, îi strânseră deasemenea mâna pe rând, cu clipiri din ochi care voiau să spună că durerea lor nu găsește cuvinte să o exprime destul de elocvent.

Grigore Iuga voi să ceară el scuze prietenului său Baloleanu că a neglijat să-l vestească. În momentul când deschise gura, îl văzu scoțând grăbit batista și ștergându-și ochii, parc'ar fi vrut să-și innăbușe lacrimile. Gestul i se păru atât de nesincer, că renunță să mai răspundă și continuă mersul întrerupt câteva clipe, iuțind pașii ca să ajungă din urmă carul care nu se oprise.

Convoiul intră curând în curtea bisericii. Preotul mai cântă puțin, apoi cosciugurile fură coborâte pe rând în mormântul deschis, lângă care stăteau cei trei argați trimiși de logofătul Bumbu să ridice, cu băgare de seamă, lespedea și pe urmă să o așeze la loc cum a fost. Alți oameni de-ai curții trebuiră să dea ajutor celor trei, cosciugurile fiind prea grele. Preotul repetă de mai multe ori „veșnica lor pomenire“, acompaniat și de mormăielile dascălului, apoi încetă brusc, cu o plecăciune umilă spre Grigore Iuga, care privea cu ochi rătăcitori și fără să facă vre-o mișcare. La un semn al logofătului, cei trei oameni se apucară să acopere mormântul. Baloleanu și ceilalți exprimară iarăși sincere condoleanțe, pe care

Grigore le ascultă tăcut, dând doar puțin din cap în semn de mulțumire. Auzi însă foarte clar cuvintele maiorului Tănăsescu către căpitanul de jandarmi:

— Fiindcă tot sântem aici și avem pe popă la îndemână, să te duci să îngropați și pe țărani, la cimitirul satului, nu știu unde vine, popa trebuie să știe. Găsești acolo pe primar. Te rog, puiule, ca să scăpăm și de formalitatea asta!... Dar știi, scurt, fără multă ceremonie. Și atâta e prea mult pentru niște tâlhari!... Să nu uitați pe cei executați adineaori la primărie!

Grigore avu o tresărire parcă și-ar fi adus aminte de ceva foarte important. Zise repede către Titu:

— Aș fi vrut să fiu și eu la înmormântarea țăranilor, dar nu mă simt deloc capabil acum... Vrei d-ta să te duci în locul meu?

— Desigur! răspunse scurt tânărul Herdelea.

Preotul conduse pe Titu Herdelea și pe Corbuleanu. Trecură prin grădina bisericii, prin alte două grădini și o livadă. Morții erau înșirați în cimitir pe două rânduri, înțepeniți și strâmbați cum i-a lăsat moartea. O groapă lungă și largă era săpată gata alături.

— Scurt, părințele, că n'avem timp! îndemnă căpitanul Corbuleanu.

Stătu ca pe spini cele câteva minute cât fură pomeniți morții, mai stătu alte câteva minute până ce-i văzu aruncați în groapa comună, apoi plecă fără a mai întoarce capul.

Titu Herdelea rămase numai cu preotul, privind tăcuți amândoi cum pământul slăninios, cu bulgări grei, izbea cadavrele svârlite și îngrămadite în groapă ca niște crăci putrede, cum morții, încetul cu încetul, își potriveau culcușul,

se amestecau și se topeau cu pământul care îi ascundea de toate primejdiile.

— Cât s'au sbătut ei să aibă pământ și iată că pământul i-a cules pe toți! își zicea Titu Herdelea cu o strângere de inimă. Și când te gândești că, în cele din urmă, toate străduințele noastre tot aici sânt sortite să sfârșească!

Vre-o zece țărani asudau cu lopețile, muți, gâlfâind. Primarul Pravilă îi zorea mereu, speriat, parcă palmele primite dela maior l-ar fi zăpăcit cu desăvârșire.

— Câți au fost, primarule? întrebă Titu când văzu că pământul i-a înghițit pe toți.

— Patruzeci și șase, domnule, împreună cu Trifon și cu Toader pe care numai adineaori i-am adus dela cancelarie — zise primarul apropiindu-se cu încredere fiindcă fusese de față când Titu a avut ciocnirea cu maiorul. Părintele Nicodim a rămas acasă. A bătut-o el domnul maior pe Niculina, dar tot s'a îmblânzit pe urmă și n'a mai poruncit să-l ridicăm din casă, c'ar fi fost și rușine să-l arunce laolaltă cu toți șarmanii, că doar dumnealui n'a avut nici-o vină, că citise rugăciunea la căpătâiul boierului Miron și... Of, Doamne, apăra-ne și ocrotește-ne că mare greutate a dat peste noi!

După o pauză, tânărul Herdelea întrebă iar:

— Dar revoluția asta ce-a fost, primare?... Cum v'a venit să faceți atâtea nelegiuiri, atâta stricăciune și răutate?

— De, domnule, s'au iuțit oamenii și au păcătuit fără dreptate! răspunse Pravilă amărît. Dar nici așa cum s'au întors lucrurile parcă nu-i cu dreptate! Că prostimea-i prostime și nu-i mirare să greșească, boierii însă sânt înțelepți și...

Titu nu răspunse. Intoarse ochii spre groparii care se luptau greu cu pământul morților. Primarul amuți deodată ca și când și-ar fi luat seama și i-ar fi fost frică să nu fi vorbit prea mult...

Pentru cină atât Baloleanu cu Grecescu cât și ofițerii au fost invitații lui Grigore Iuga la conac. Prefectul improvază un mic discurs pentru proslăvirea memoriei celor două victime ale răzvrătirii criminale care a umplut țara de ruine și de doliu. Pe urmă spre a menaja pe amfitrion, nici nu mai pomeniră de cei morți. Se vorbi mult despre cruzimile și prădăciunile țăranilor... Observând că tânărul ziarist bucureștean tace ca și Grigore, Baloleanu se simți dator să facă un apel la unirea tuturor în fața primejdiei ce o prezintă turma rătăcită de niște instigatori criminali, care vor fi negreșit descoperiți.

— Trebuesc uitate micile ambiții personale, precum trebuesc scuzate eventuale mici jicniri involuntare și provocare de împrejurările anormale! exclamă dânsul patetic. Nu-i așa, domnule Herdelea?

Titu ridică din umeri parc'ar fi vrut să spuie că astea n'au nici-o importanță. Grigore se uită mirat la Baloleanu, neînțelegând aluziile?

— A, nu ți-a spus nimic? zise prefectul surprins. Ei, iacă, domnilor, sufletul fin și delicat! Vedeți cum se cunoaște imediat?...

Și după ce dumeri pe Grigore în câteva cuvinte, goli un pahar de vin pentru uitarea incidentului. Maiorul Tănăsescu strânse peste măsură mâna lui Titu în aplauzele admirative ale tuturor. Pe urmă toți își dădură multă silință să explice tânărului ardelean că țăranul în deobște e așa de ticălos și de încăpățânat în răutăți că

numai forța brută poate să-l înfrâneze dela crimele cele mai oribile.

— Să nu uităm că ne aflăm într'o casă de două ori îndoliată de acești tâlhari, devastată și incendiată! făcu maiorul Tănăsescu cu o indignare muiată într'un glas dulce.

— E suficient să privești împrejur ca să-ți dai seama cât sânt de sălbatici! adăogă Corbuleanu, răsucindu-și mustața parc'ar fi fost și femeii de față.

Primul-procuror Grecescu, taciturn din fire, se făcu foarte ascultat povestind în ce fel s'au reprimat în alte țări asemenea răzmerițe și scoțând în evidență că cele câteva bețe aplicate aici pe spinarea barbarilor noștri pot fi privite ca niște inofensive mângâieri părintești.

Pe Titu Herdelea discuția îl înflăcăra. El simțea că domnii aceștia n'au dreptate, dar nu-și putea concretiza obiecțiile într'o replică convingătoare.

— Pe mine numai nedreptatea mă revoltă! strigă el de câteva ori ca și când prin aceasta ar fi vrut să se deosebească.

Apoi, mai târziu, inspirat de focul discuției, declară cu o siguranță care-l uimea și pe el însuși:

— Eu înțeleg și admit orice sancțiune cu singura condiție să fie dreaptă și legală. D-voastră, care reprezentați statul și aveți la dispoziție toată puterea statului, d-voastră nu vi-e permis să cădeți în vina țăranilor care au călcat legile și au săvârșit crime. Călcând legile săvârșiți și d-voastră crime. Iar crimele d-voastre sânt mai grele pentrucă le săvârșiți sub scutul statului și abuzând de forțele lui de constrângere. Țăranii, când s'au răscolat și au săvârșit nelegiuirile, au riscat, în fiecare moment, să întâlnească forța statului,

armata sau poliția sau jandarmii, care să-i pedepsească. D-voastră în loc să le aplicați rigourile legilor, batjocoriți și schingiuiți pe niște oameni încătușați și fără posibilitate de apărare, pentru că știți că nu veți întâlni pe nimeni care să vă pedepsească!

— Iubitule, iubitule! surâse Baloleanu cu indulgență. Eu sânt om de legi și de drept! Ei bine, statul are nu numai dreptul, dar chiar datoria să-și apere existența, când i-e amenințată, prin orice mijloace! Legal și drept este orice contribuție la menținerea și întărirea statului!

— Așa mi-a vorbit odinioară și un ofițer de jandarmi ungar! răspunse ironic Titu. Deosebirea este doar că el vorbea ungurește, iar d-voastră românește!

— Dar nici să tolerăm revoluția...

— Legea învinge revoluția. Numai fărădelegea provoacă și propagă revoluțiile! zise Titu Herdelea cu mândria omului care a făcut o mare descoperire.

4.

A doua zi, înainte de amiazi, un convoiu de vre-o cincizeci de țărani fu pornit spre Pitești, încadrat de soldați cu armele încărcate, sub comanda unui plutonier bătrân și rânzos. Dovediți sau bănuți a fi fost capii răzvrătirii și a fi săvârșit diferite crime, erau ferecați în lanțuri și apoi toți împreună legați de un singur lanț gros și lung, doi câte doi. Câțiva soldați purtau și bâte grele cu care să îmboldească la mers pe eventualii șovăitori.

Curând după amiazi își luară rămas bun dela Grigore Iuga, unde prânziseră, Baloleanu, Grecescu și maiorul Tănăsescu. Se duceau, spunea prefectul, să constate efectele pacificării în toate comunele care au fost contaminate de spiritul răzvrătirii. Mai ales că au primit rapoarte confidentiale cum că, în unele sate, moșierii, întorși acasă sub ocrotirea armatei și găsindu-și avuțul prădat, au început să se facă singuri instructori, judecători și executori ai presupușilor vinovați.

— Asta nu se poate! declama Baloleanu cu o nobilă indignare. Eu nu voi tolera represalii! Unde-am ajunge dacă fiecare s'ar apuca să-și facă singur dreptate după capriciile sale? Legea trebuie să fie egală pentru toți!... (Întâlnind privirea ironică a tânărului Herdelea.) Una e apărarea interesului general și alta e interesul particular, cu răzburările lui disprețuitoare de legi!...

Ziua următoare plecă și Titu Herdelea. Grigore l-ar mai fi reținut dacă nu s'ar fi gândit că, în împrejurările acestea, când la țară e numai jale și durere și ruină, aceasta ar însemna mai mult egoism decât prietenie.

— Ai fost prea bun că ai stat lângă mine în zilele de primejdie și de suferință — îi zise la despărțire. Nu vreau să abuzez de prietenia dumitale... Îți mulțumesc și nu voi uita niciodată devotamentul adevărat cu care ai înțeles și ai suportat toanele și tăcerile mele!... Dealtfel nici eu nu voi mai zăbovi mult pe aici acuma. Singurătatea și toate umbrele care rătăcesc aici în aer m'ar neurasteniza complect. Trebuie însă să iau dispoziții pentru muncile încă neîncepute și pentru reparația celor ce se mai pot repara...

Cu aceeași brișcă galbenă și cu același Ichim pe capră părăsi Titu și acuma Amara. Ulița era tot pustie, parcă oamenii încă n'ar fi îndrăznit să iasă de prin case sau ascunzători. Curtea primăriei era tot plină de țărani culcați la pământ cu fața în jos și păziți de soldați. Ancheta continua cu aceeași intensitate, numai anchetatorii s'au schimbat. Căpitanul Lache Grădinaru a luat locul maiorului, iar plutonierul Boiangiu pe al procurorului...

Până la Costești, în toate satele văzu semne de anchete similare. În gara Costești se întâlni cu Cosma Buruiană, care îl descusu îndelung asupra stărilor din Amara și-i spuse că mâine se va întoarce și el acasă, deocamdată singur până va constata că într'adevăr nu mai e nici-o primejdie...

În București primul drum îl făcu în aceeași zi la Gogu Ionescu. Ii era penibil să fie crainicul nenorocirii, dar își zicea că, după telegrama laconică a lui Grigore, amănuntele pe care le aducea dânsul vor fi totuși o consolare. Casa din strada Argintari cu scara monumentală și scoica deasupra intrării, care cu vre-o șase luni în urmă, când venea mișcat și înfricoșat să se intereseze de sosirea boierilor, i s'a părut atât de veselă și de fericită, acuma avea o înfățișare posomorită, cu toate că razele asfințitului îi mângâiau zidurile și se jucau în geamuri, iar în grădinița cu potecile curate, straturile de iarbă tânără verzuiau ca niște covorașe de catifea întinse la soare. Găsi numai pe Eugenia acasă. Il puse să-i povestească tot, înainte de a sosi Gogu. Eugenia era îngrozită, dar mai mult de durerea soțului ei. Ea l-a oprit să plece la Amara pentru înmormântarea Nadinei. I-a fost frică să nu se mai întâmple ceva pe acolo... Sosi și Gogu curând. În cele

câteva zile de când nu l-a văzut Titu, parc'ar fi îmbătrânit cu zece ani. Iși uitase cochetăriile și-și pierduse jovialitatea. Cum dădu cu ochii de Titu, începu să plângă cu hohote ca o femeie incapabilă să se stăpânească. Numai acum simțea cât de mult a iubit-o pe Nadina, mai mult decât pe o soră, ca pe un copil al său. Ascultând pe Titu, care trebui să repete povestirea, ofta mereu: „Bietul tata!... Cum o să suporte el vestea asta!“ Bătrânul Tudor Ionescu întreba mereu dacă s'a înapoiat Nadina, răsfățata inimii lui bolnave, dela țară, pentrucă a aflat și el despre întinderea răscoalei din Argeș...

Seara Titu Herdelea trebui să povestească și soților Gavrilaş, la masă, ce a pățit și ce a văzut la țară. Astfel se culcă târziu și numai în pat își aruncă ochii pe gazetele de după amiază. Zâmbi trist citind că, grație măsurilor cumiți luate de noul guvern, tulburările sânt aproape pretutindeni potolite, fără vărsare de sânge. I se părea o batjocură. În suflet îi mocnea mereu revolta innăbușită. Se visă la Amara, în curtea primăriei, în mijlocul mulțimii tăvălită la pământ. Maiorul tăia capetele plecate cu sabia lui știrbită și ruginită de sânge. Când o ridică asupra unui copilăș care plângea sfâșietor, Titu s'a aruncat asupra maiorului, i-a smuls-o din mână și a asvârlit-o... „Te arestez! Te arestez!“ răcnea maiorul. Titu se văzu înhățat de soldați furioși și apoi deodată cravașa maiorului începu să-i sfârtice obraji...

La *Drapelul*, a doua zi, Roșu îl îmbrățișă parcă s'ar fi întors din mormânt. Il introduse și la Deliceanu, să-i istorisească metodele de pacificare ale noului guvern. Veșnic ispitit de a ridică *Drapelul* prin ceva de mare senzație, secretarul redacției se gândea să publice impresiile tă-

nărului redactor, inclusiv conflictul cu maiorul sanguinar.

— Nu, nu, Roșule! îl opri directorul. Noi ne-am obligat moralmente să le dăm concursul pentru potolirea dezordinelor. Trebuie să ne respectăm angajamentul! Noi nu putem fi murdari și criminali cum au fost ei!

— Bine! făcu Roșu. Știam anticipat. *Drapelul* e condamnat să vegeteze în vecii vecilor!

Peste câteva zile Titu, prezentându-se regulat la *Drapelul*, găsi pe Roșu mai negru ca totdeauna. Crezu că a avut vre-o neplăcere particulară și-l lăsă în pace, așezându-se să fabrice articolașele anodine cotidiene pe care se obișnuise acum a le produce în redacție. Intr'un târziu, secretarul izbucni singur:

— Ce oroare!... Ce ticăloșie!... Ce barbarie!

Nu i se potriveau exploziile teatrale. Glasul lui suna gol ca al unui actor fără talent. Parcă și-ar fi dat seama, se scufundă iar în tăcere și numai după vre-un sfert de oră reluă sarcastic:

— Ei, ce mai facem cu revoluția noastră, pu-iule?... S'a terminat, ai?... I-am pus cruce?... A-dică ce cruce?... Mii de cruci!

Titu Herdelea se apropiă ca de obicei spre a arăta că-l interesează.

— Ai observat, sper, că rubrica tulburărilor țărănești a dispărut aproape complet din ziare?... Ceea ce înseamnă că represiunea a fost eficace. Liniștea s'a restabilit în toată țara... Ce liniște!... Mii de morminte proaspete semnalează că ordinea cea mai perfectă domnește iarăși în România!

Apoi după o mică pauză cu fața congestionată de indignare:

— Măi băiete, ce-ai văzut tu în Argeș a fost o glumă de salon față de cruzimea și barbaria ce s'a abătut asupra tuturor satelor din țară de când au luat ăștia conducerea!... Cei împușcați sau în general uciși de expedițiile represive sânt cei fericiți și norocoși, pentru că au scăpat de schinguirile spăimântătoare pe care trebuie să le îndure cei vii... Insfârșit a fost o baie de sânge colosală, ceva cum nu s'a mai pomenit nicăiri în lume în veacul din urmă, nici chiar în colonii sau față de triburile sălbătice. Și toate pe tăcute, să nu afle Europa și lumea. Tunurile au bubuit, au nimicuit din temelii sate multe, puștile au troznit neîncetat... Victimele sânt aruncate în gropi colective, fără cruce, să nu lase nici-o urmă... Și nimeni nu poate protesta, nimeni nu cutează să crâcnească, fiindcă sânt în joc interesele țării și fiindcă interesele țării cer ca atâtea milioane de țărani să muncească flămânzi și goi pentru a procura câtorva mii de trântori, bogățiile care să fie risipite în lux și luxură!

— Dacă n'am unde să scriu? zise tânărul Herdelea. Eu aș protesta!

— Mai bine că n'ai unde, puiule, căci cu tine ar isprăvi repede: te-ar expulza din țară ca pe orice străin indezirabil!

— Eu? străin? În România? zâmbi Titu cu superioritate ironică.

— Nu uita, puiule, că tu nu ești cetățean român, oricât te-ai crede tu mai român ca alții! Așa că îndată ce vei deveni periculos ordinii publice, nu vei mai fi frate, ci dușman și ca atare... Dar fii liniștit!... Într-o săptămână-două numai tribunalele vor mai păstra amintirea răzmeriței de eri prin judecarea zecilor de mii de țărani, strânși cu arcanul de pretutindeni, care umplu toate închi-

sorile țării... Incolo toată lumea va fi profitată și mulțumită. Cei devastați vor fi repede și gras despăgubiți de către stat ca să-și refacă gospodăriile, ba chiar să le îmbunătățească. Iar țărani dacă vor fi cuminți, vor primi o nouă avalanșă de discursuri și promisiuni și vorbe goale, fiindcă, să nu uităm, parlamentul va fi disolvat curând curând și se vor face alegeri noi...

Intr'adevăr peste vre-o zece zile nici chiar Roșu nu mai pomenea despre mișcările țărănești. Ziarele discutau tot mai insistent despre alegerile în perspectivă. Ici-colo, mai ales în presa partidelor, se cerea descoperirea și pedepsirea instigatorilor. Primăvara trezea noi poftă de viață. Grădinile de vară își pregăteau deschiderile. Cafenelele și cârciumile acaparau trotuarele cu mesele scoase la aer. Pe Calea Victoriei, între Bulevard și Palat, femeile frumoase întinereau în toailete ispititoare. Plimbările cotidiane de ambele sexe își șopteau pe trotuare obișnuitele chemări: „iubire“, „păpușica“...

Titu Herdelea stătea acuma mai puțin pe acasă, deși camera lui era drăguță și prietenoasă. Tocmai într'o după amiază pe care se hotărîse să o jertfească unei cărți interesante, se pomeni cu vizita d-nei Alexandrescu, însoțită de surzătoarea Mimi. Tânărul se miră. Fosta-i gazdă îi spuse că s'a abătut pe-aici și fiindcă a avut drum și i-a fost dor de dânsul, că nu l-a uitat cât a fost totdeauna de gentil, dar mai cu seamă fiindcă Mimi a cicălit-o: „Hai, mămico, să-l vedem dacă m'a uitat“... Pe urmă aduse vorba despre Jenică ocărîndu-l c'a fost o lichea și s'a purtat ca un ordinar, că într'o bună zi n'a mai dat pe la ea și i-a trimis pe hodorogul de tată-său să-i notifice sfârșitul aventurii. Ce mai faier le-a tras

ea tuturor, n'o să uite nici în cer!... Mimi, sărăcuța, nu l-a putut suferi dela început pe Jean, că i s'a părut antișat de persoana lui și lipsit de educația fină pe care Mimi a primit-o dela mămica ei. Dar ea, naivă, de, ca femeia cinstită, n'a luat seama la nimic și s'a încrezut în vorbele lui. Ce regretă mai mult e că, din pricina lichelei și a ofticoasei de soră-sa, a despărțit două inimi care se iubeau. Că Mimi, drăgălașa de ea, i-a mărturisit deschis, ca unei mame bune, din prima zi: „Mămico, tare-i simpatic chiriașul tău!“ Și de atunci n'are peri în cap de câte ori i-a spus: „Mămico, mi-e drag și mi-e drag!“ In sfârșit acuma a dat Dumnezeu de a rămas liberă și Mimi, a scăpat și ea de Jenică, așa că acuma...

— Ei hai, pupați-vă, hai, că eu mă întorc cu spatele! zise deodată d-na Alexandrescu, drept încheiere.

Mimi se agăță de gâtul lui Titu frecându-și buzele de buzele lui. Tânărul Herdelea se rușina de toată scena asta și îngâna, fâstâcit, cuvinte galante de care îi era și mai rușine. In sfârșit d-na Alexandrescu îl pofti să le viziteze. La plecare, Mimi rămase în urmă, iar se frecă de el și-i șopti languros:

— Să vii negreșit, bebè!

Intâmplarea aceasta hotărî pe Titu Herdelea să se ducă chiar a doua zi la Tanța, în dosul gării, la părinții ei. De două săptămâni, de când s'a întors dela țară, nu s'a întâlnit de loc cu Tanța. Ea nu s'a mai arătat, iar el n'a îndrăznit s'o caute. Fu primit bine de toată familia. Tanța se minuna și se bucura și se îmbujora de fericire. Jean i-a strâns mâna parcă numai ieri s'ar fi despărțit. Vorbiră mai mult de nunta lui, care era fixată peste câteva săptămâni, după Paști. Jean îi pro-

puse să-i fie cavaler de onoare. Titu acceptă cu condiția să aibă de pereche o domnișoară de onoare simpatcă. Adică pe Tanța. Ochi d-nei Ionescu se înduioșară de mulțumire; chiar bătrânul Ionescu se sili să surădă și reuși.

Grigore Iuga sosi la București abia peste trei săptămâni după Titu. Deși avea figura obosită, în ochi îi pâlpăia parcă o nouă încredere.

— S'au întors, firește, toți cei fugiți — răsunse dânsul curiozității tânărului Herdelea. S'a întors și Platamonu, dar fără fiul său, mutilat, care, probabil, bolește undeva, în vre-un sanatoriu... Numai morții nu se mai pot întoarce!

Căutând să-i alunge tristețea, Titu încercă să schimbe vorba, Grigore însă continuă liniștit:

— Am început și am terminat semănăturile de primăvară!... Oamenii s'au întors la ogoare parcă episodul răzvrătirii ar fi fost un vis urit. S'au reluat muncile cu mai multă râvnă, cu un fel de desperare mută... Din nenorocire aproape un sfert dintre țărani sânt închiși pe la Pitești. Toate beciurile orașului s'au transformat în temnițe. Noi nu învățăm nimic din nici-o nenorocire... Fără să-ți mai spun că lipsa atâtor brațe, în împrejurările astea, e și o mare pierdere pentru economia țării!... In sfârșit ne silim să ștergem urmele uraganului, pe cât se poate. De altfel natura însăși ne ajută. Pretutindeni e o năvală de vieață nouă. Pomii și copacii au înflorit. Ruinile focurilor, tăciunii, scrumul, peste toate a pus stăpânire primăvara...

— Dar sufletele oamenilor? întrebă Titu.

— Dumnezeu știe, numai Dumnezu! zise Grigore. Mie mi s'a părut, de câte ori am vorbit cu vre-un țaran care a fost bătut, și doar toți au fost,

că nu regretă nimic, ba dimpotrivă... A rămas în mintea tuturor întrebarea pe care n'o mai poate smulge nici-o represiune: „Apoi cum să trăim fără pământ?“.

5.

Grigore Iuga avu lungi consfătuiri agricole cu Victor Predeleanu. Rămas prin voia soartei singurul stăpân al domeniului Amara, voia să-și puie în practică planurile de reorganizare a exploatării. Ii trebuia însă neapărat un agronom cinstit și priceput, care să-i fie colaborator credincios, cu care să se înțeleagă și pe care să se poată bizui deplin pentru orice eventualitate. Socotea să se stabilească în București, ca și Predeleanu, și numai în timpul muncilor principale să stea la țară. Castelul ars nu se mai gândea să-l refacă. Dacă va fi nevoie va moderniza vechiul conac cruțat de furia focului.

Predeleanu se interesă, căută și găsi omul care-i trebuia lui Grigore. Era un tânăr simpatic, vioiu, inteligent și chipeș, cu câțiva ani de practică agricolă în Germania și alți câțiva ani de conducere, cu bune rezultate, a unei mari ferme model a statului.

— Uite-l! Se numește Stelian Halunga... Iți place? întrebă Predeleanu, prezentându-l.

— Imi place! zâmbi Grigore. Și sper că vom fi buni prieteni!

Înainte de a se duce la Amara să instaleze pe noul administrator, Grigore mai avea să limpezească unele chestiuni care, tocmai pentru că erau rămășițe de ale trecutului, ar fi putut încurca viitorul. Cu Gogu Ionescu a trebuit să discute

despre mormântul Nadinei. Cum Nadina numai prin lipsa unei mici formalități procedurale a mai putut figura ca soția lui, Grigore nu se credea îndreptățit să decidă nimica în privința ei. Gogu, deși încă neconsolat, credea că de vreme ce destinul a mânat-o la țară în zilele cele mai periculoase, nicăiri n'ar avea odihnă mai mare sufletul ei atât de neastâmpărat în viața aceasta decât acolo unde a găsit-o moartea. La parastasul de trei luni, vor merge cu toții. Dealtfel cu aceeași ocazie el ar vrea să-și vândă moșia lui dela Lespezi, poate și pe a Nadinei dela Babaroaga. Evenimentele acestea l-au sdruncinat prea mult. N'ar mai avea inimă să trăiască și să se simtă acasă în locurile și între brutele care au asasinat pe soră-sa.

— Atunci vinde țăranilor! zise Grigore. Au plătit și ei cu destul sânge măcar dreptul de a cumpăra pământ!

— Nu, nu! făcu Gogu cu groază. Nu vreau să mai am de-aface cu țăranii, nici-un fel de legătură, nici măcar de vânzare-cumpărare. Eu aș vinde cel mai bucuros unei bănci care n'are decât să parceleze proprietățile pentru țărani... Degeaba, dragă Grigoriță, eu n'am afinități cu pământul ca tine, și nici cu țăranii. Eu sânt orășan get-beget. Poate și deaceea eu nu voi uita și cu atât mai puțin nu voi ierta crimele lor care mi-au sdrobit inima!

Lui Dumescu, la Banca Romană, i-a făcut mai multe vizite. Dumescu, în amintirea prieteniei cu Miron, s'a oferit să-l ajute în toate încurcăturile financiare. Grigore n'ar fi vrut să primească nici-un fel de despăgubire dela stat, cum se îmbulzeau să cerșească cei mai mulți dintre sinistrați care își umflau pagubele ca să profite de pe urmele ne-

norocirii. Din toate câte-i devastase focul numai castelul cel nou a fost asigurat. Totuși dacă societatea își va respecta angajamentul și-i va plăti despăgubirea contractuală, din suma realizată el ar achita datoria la bancă, iar cu diferența și-ar reface măcar în parte acareturile și inventariul. Dumescu bănuia însă că societățile de asigurare nu vor consimți să plătească, considerând răscoala ca un caz de forță majoră care anulează de drept obligațiile lor. Ar fi bine dacă guvernul ar veni cu o lege care să reglementeze complicațiile pe care le-au creat întâmplările acestea excepționale. În orice caz el, Dumescu, se va interesa de toate.

Grigore interveni apoi la Mitropolie și obținu să fie adus la Amara, în locul vacant de preot, fiul bătrânului Nicodim, ca astfel măcar după moarte să i se îplinească dorința care l-a muncit atâta în viață. Dealtfel tânărul a alergat acasă, tocmai din Gorj, unde-și avea parohia, să slujească și el la groapa părintelui său și să fie de ajutor Niculinei, până ce va putea scăpa cumva și Filip, aflat închis la Pitești cu ceilalți oameni năpăstuiți...

Pentru a contribui la potolirea și mângâierea sufletelor, Grigore Iuga, plecând în sfârșit la țară cu noul administrator, se opri la Pitești să libereze din închisoare cel puțin pe învățătorul Dragoș.

Prefectul Baloleanu se lăsa greu. Își formase convingerea că răscoala, în deosebi în județul Argeș, a fost opera unor instigatori și avea ambiția să-i descopere, servind astfel interesele partidului său care începuse a fi acuzat, prin anumeziare anarhice, că ar fi autorul moral al tristeilor evenimente. Dragoș îi fuse indicat ca cel mai periculos agitator. Numai după două zile de tra-

tative și insistențe, consimți să-i dea drumul, dar pe garanția personală a lui Grigore...

Amara își reluase înfățișarea obișnuită. Cârциumarul Busuioc, cu pălăria pe ceafă, cu burta în afară, tăifăsuia iar din prag cu oamenii care treceau pe uliță. Primarul Ion Pravilă se abătea mai des să tragă câte o țuică, să-și dreagă puterile pentru a putea ține piept tuturor greutăților iscate de potopul revoluției.

— Cu oamenii ce se mai aude, măi dom' primar?... întreba mereu cârciumarul. Le dă drumul ori îi mai ține prin cele pușcării să le putrezească oasele?

— Apoi de, Cristache, dacă nu m'au ascultat oamenii? răspundea primarul grijuliu. Au luat-o razna și s'au făcut mai deștepți până ce au aflat ce-au căutat... Acu numai conașul Grigoriță să se milostivească și să-i scape cum l-a scăpat și pe dom' Nică.

— Da pagubele oare ni le plătește sau o să ne alegem cu nimic? continua Cristea Busuioc care se înscrisese și aici, și la Pitești, sperând astfel să se aleagă cu un câștig bun pe urma suferințelor sale.

— Apoi tot la conașul Grigoriță e nădejdea! zicea Pravilă. D'aci încolo numai bunătatea dumnealui mai poate să ne ajute...

La cancelarie trebăluia secretarul Dumitrescu, copleșit de hârțoage, căci primarul era când la postul de jandarmi, când la curte. Plutonierul Boiangiu ar fi ținut anchetele încă un an de zile dacă Grigore nu l-ar fi povățuit să le isprăvească și să se domolească.

— Când îți spuneam eu că Amara e sat de tâlhari, nu mă credeai — imputa Boiangiu deseori primarului. Acu i-ai păscut și tălică!... Dar lasă că de-acu eu sânt popa lor!...

Vechiul conac părea întinerit sub tencuiala nouă și în cadrul pomilor înfloriți. Ruinile castelului au fost curățate, iar pe locul lor câteva ronduri de flori dădeau parcului o înfățișare mai vastă și mai prietenoasă. Administratorul Halunga a luat în mână conducerea parc'ar fi fost aici de când lumea. Inspira încredere și țăranilor prin vorba-i blândă, printr'o bunătate potrivită împrejurărilor, prin pilda lui de muncă și energie. Doar Isbășescu, ocupat cu refacerea registrelor distruse, îl urmărea cu o dușmănie ascunsă, socotindu-se jicnit și micșorat pentrucă îi uzurpă locul ce i s'ar fi cuvenit lui și numai lui după toate legile și dreptățile, mai ales că a suferit atâta din pricina lealității lui față de Iuga.

Duminecile Grigore strângea pe țărani la curte, să le asculte el însuși necazurile și păsurile. Auzea aceleași plângeri, spuse cu mai multă rezervă, despre lipsa porumbului și greutatea datoriilor și nevoia de pământ. Nici-unul, niciodată nu aducea vorba despre întâmplările răzmeriței, iar când întreba el, primea aproape mereu același răspuns:

— S'au iuțit oamenii, cucoane Grigoriță, c'ășa a fost scris!

Singur Lupu Chirițoiu a îndrăznit să spuie odată:

— N'a sosit încă ceasul dreptății, cucoane Grigoriță, dar trebuie să sosească odată ș'odată, că lume fără dreptate nu se poate!

Cosma Buruiană venea mereu să ceară sfaturi și ajutoare și mai ales să se jeluiască. Toate speranțele lui erau în despăgubirile dela stat, altfel și-ar fi luat lumea în cap, că țăranii i-au risipit și cenușa din vatră. Dela dânsul a aflat Grigore că colonelul Ștefănescu, într'o clipă de desnădejde, a

împuşcat cu mâna lui trei țărani dela Vlăduța pe care i-a dovedit că au pus foc conacului...

La sfârșitul lui Mai, după ce Halunga se familiariză bine cu împrejurările dela Amara, Grigore Iuga plecă din nou la București. Zicea că prezența lui e mai necesară în Capitală, ca să fie aproape de Dumescu și să urgenteze rezolvirea chestiilor financiare. În sufletul său însă recunoștea că este ceva mai important care-l atrage la București, atât de important că de asta depinde viața lui.

Totuși la București lăsa să treacă zile după zile fără să îndrăznească a provoca o limpezire. Se ocupa tot de lucruri mărunte parcă înadins ar fi căutat să amâne pe cele mari. Se ducea mai rar pe la Predeleanu, pretextând diferite preocupări grave privitoare la Amara. De când s'a disolvat Parlamentul, la începutul lui Iunie, și Baloleanu, renunțând la prefectură spre a candida pentru Cameră, și-a reluat reședința în Capitală, Grigore îl vizita aproape zilnic, ca odinioară pe Predeleanu. Nu dintr'o recrudescență de simpatie, căci Baloleanu, de îndată ce nu mai era într'un loc de răspundere directă, reîncepu teoriile radicale și sporovăia iarăși despre chestia țărănească cu frazele goale care pe Grigore îl supărau.

— Prima noastră lege are să fie o amnistie generală care să vindece rănille nenorocirilor recente și să aducă adevărata pace în suflete! declară într'o zi Baloleanu cu o mândrie seniorială. Noi care am sângerat până în fundul inimii când a trebuit să facem ordine în țară, știm să facem și dreptate, dragă Grigoriță! Miile de nenorociți care umplu toate închisorile, trebuie să se întoarcă la vetrele lor, pocăiți și îndreptați, spre a-și relua munca în folosul și pentru propășirea României!

Prin influența lui Baloleanu tânărul Iuga voia să dobândească o slujbă pentru Titu Herdelea care, aflând dela Roșu situația lui adevărată la *Drapelul*, era disperat că rămâne iar pe drumuri. În cele din urmă Baloleanu, prin secretarul general dela Ministerul Domeniilor, reuși să-l plaseze într'un loc de referent la Direcția Dobrogei.

— Și ce voi avea de făcut acolo? întrebă emoționat Titu pe care Grigore îl aduse să afle direct vestea bună.

— Să te duci odată pe lună și să-ți încasezi leafa! strigă Baloleanu jovial. Și altminteri să faci versuri, dacă mai poți! Sau să te însori, dacă poți!

Tânărul Herdelea roși ca și când i-ar fi ghicit în suflet. Totuși avu prezența de spirit să riposteze:

— Cred că urarea aceasta ar fi mai potrivită pentru domnul Iuga!

Grigore răspunse numai după o pauză și aproape grav:

— Poate că n'ar fi rău...

6.

Pe la mijlocul lui Iunie, fără să fi isprăvit nimic, Grigore Iuga se hotărî să se întoarcă la Amara și nici să nu mai vie pe la București până la toamnă. Se duse la familia Predeleanu să-și ia rămas bun. Victor era singur acasă, Tecla și Olga aflându-se pentru cumpărături prin oraș. După ce discutară despre toate actualitățile și mai ales despre pagubele pe care le-au avut Predel... la Delga (de altfel prea puțin însemnate), Grigore întrebă deodată, ca din senin, schimbând vorb...

— Crezi că Olga ar vrea să fie soția mea, Victor?... Dar te rog să-mi spui sincer și fără nici-un menajament, fiindcă....

Predeleanu surâse cu o șiretenie străvezie:

— Ea ce crede?... Ai întrebat-o?

Atunci Grigore Iuga îi mărturisi pe nerăsuflăte că o iubește demult, că s'a luptat cu sine însuși înzadar, că i s'a urît cu vieața, că ar vrea să înceapă o vieață nouă... Predeleanu îl lăsă să-și răcorească inima, ascultându-l cu toată seriozitatea de rigoare în asemenea ocazii.

— Uite, dragă Grigoriță — zise în sfârșit Victor. Spuneai că vrei să pleci mâine la Amara. Amână plecarea cu o zi. Poimâine pleacă și Olguța acasă. Poți s'o însoțești, să-i ții de urît și chiar să faci o vizită părinților ei la Craiova. Am eu, așa, o bănuială că n'are să-ți pară rău!

Trenul pleca la cinci. Grigore aștepta în gară dela patru. Întâi sosi Titu Herdelea cu un mic buchet de flori albe. Intr'un moment de plinătate sufletească, Grigore i-a spus ieri, când au dejunat împreună, că e fericit și că iubește pe d-ra Postelnicu. Tânărul Herdelea a vrut să fie primul care să felicite pe Olguța măcar printr'o floare, căci prin cuvinte încă nu-și putea permite, ca să nu fie indiscret... Dar mai ținea să comunice lui Grigore și bucuria mare ce a avut-o ieri după ce s'au despărțit, când Deliceanu, de sigur în urma insistențelor lui Roșu, i-a pus în vedere că rămâne mai departe la *Drapelul*, cu același salariu, fiindcă ziarul are nevoie de serviciile lui. Cu o strălucire plină de încredere, Titu exclamă:

— De-acum nu-mi mai pasă de vieață!... Alaltăieri mă credeam în pulbere și azi iată-mă cu două lefuril... Am răscioc și pacle!

Trecuse și pe la Tața, să-i spuie ce noroc a avut. Fata l-a însoțit până la gară și-l aștepta la o cofetărie, în calea Griviței, să meargă pe urmă să se bucure împreună toată ziua.

Pe când Titu vorbea cu entuziasm și Grigore aștepta nerăbdător, sosi un tren în gară. În mulțimea călătorilor care alergau spre ieșire, Grigore recunoscă pe Ilie Rogojinaru, arendașul dela Olena. Intoarse capul parcă i-ar fi fost frică de el. Rogojinaru însă îl zări și veni glonț, cu un geamantan în mână, asudat și zâmbitor.

— Mă mai cunoști, cucoane? întrebă dânsul, lăsând jos geamantanul și ștergându-și fața și chelia cu o batistă mare. Am auzit și-am citit ce-ați pătit! urmă apoi cu alt glas și clătînând întristat din cap.

Regretă în multe cuvinte moartea lui Miron Iuga și a Nadinei, întrebă dacă au avut altfel pagube mari, dacă au început să primească despăgubiri, dacă au fost uciși mulți țărani cu ocazia represiunii, interupându-se mereu cu aceeași observație:

— Nu vă spuneam eu că țărani sânt ticăloși?... V'aduceți aminte?

Pe urmă istorisi cu mare lux de amănunte ce noroc a avut el de și-a salvat averea. O zi dacă mai întârzia, deunăzi, când s'au întâlnit în tren spre Pittești, nu mai găsea decât praf și cenușă. Țăranii, mai îndrăciți în Dolj decât în alte părți, începuseră a da foc conacelor și a prăda. Au venit și la dânsul: cucoane în sus, cucoane în jos, să ne dai moșia c'altfel e moarte și prăpăd... Atunci ce s'a gândit: ia să fie el mai al dracului ca tâlharii! Și s'a tocmit și s'a înțeles cu ei că le dă de bună voie moșia cu tot ce se află pe ea, s'o împartă între dânșii cum le poștește inima, obligându-se să despăgubească el pe proprietar dacă ar avea vre-o pretenție. Ca să

fie mai siguri au făcut și contract la primărie, cu sigiliu și iscălituri. În schimb ei l-au îngăduit să stea în conac până va trece revoluția. Peste două zile apoi a sosit armata și i-a săturat de pământ... Râdea cu mare mulțumire:

— Și iacă așa am scăpat cu fața curată, cucoane, de furia tâlharilor!

Pe Grigore râsul arendașului îl enervă. Observă rece:

— Dacă noi nici dintr'o nenorocire ca asta nu învățăm nimic, atunci...

Rogojinaru întrerupse supărat:

— Adică ce să învățăm cucoane?... A-i ține mai bine în frâu ori a-i lăsa să ne măcelărească pe toți cum porniseră?... Nu, nu, cucoane! Aruncați în foc cărțile cu teorii și începeți a vedea pe țărani așa cum sânt și cum s'au arătat chiar acum!... Lăsați-i să muncească, nu-i obișnuiți să aștepte să le dea statul ce nu sânt în stare să agonisească ei prin muncă!... Să nu credeți că țăranul va fi vre-odată mulțumit. Dacă mâine îi dați pământ de pomană, are să vă ceară pe urmă vite și unelte de pomană, pe urmă bani de pomană... veșnic câte ceva!...

— Până una alta au fost satisfăcuți cu gloanțele bombăni Grigore întunecat.

— Poate ai fi vrut d-ta, cucoane, să le dea plăcinte calde și felicitări oficiale? strigă arendașul, umflându-se. Imi pare rău! Apoi dacă d-voastră, care ați pătit ca nimeni altul, puteți vorbi așa, ce să mai zicem de cei care...

Spre fericirea lui Grigore apărură Predelenii și Rogojinaru rămase bodogănind cu geamantanul. Olga mulțumi cu un surâs lui Titu pentru flori.

— Poetul nu se desminte niciodată! strigă Predeleanu strângând mâna tânărului Herdelea.

— Mai cu seamă când e vorba de o domnișoară așa de fermecătoare! zise tânărul cu pălăria în mână și cu o privire admirativă către Grigore.

D-na Tecla Predeleanu era mai mișcată ca toți. Ii părea rău că n'a luat și pe copii la gară, să fie de față când pleacă Olga, deși peste câteva zile aveau să plece și ei la țară și, în drum, să se oprească puțin la Craiova. Grigore, fericit și încurcat, zâmbea mereu, fără să se uite însă la Olga.

— Ei, haideți, urcați-vă în compartiment că nu mai sânt decât trei minute! zise Predeleanu.

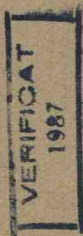
— Sper că mai vîi pe la Amara? spuse Grigore lui Titu.

— Dacă o să mă primiți, bucuros totdeauna! răspunse tânărul Herdelea îmbrățișându-l în aceeași privire cu Olga.

Pe urmă trenul porni atât de ușor că nici nu se simți. Din aceeași fereastră Olga și Grigore surâdeau celor rămași pe peron, repetând cu toții ca un refren:

— La revedere!... La revedere!... La revedere!

Glasurile se amestecau, se confundau, se pierdeau în sgomotul din ce în ce mai mare al lumii...

SFARSIT

AMBELE VOLUME DIN
ROMANUL „RĂSCOALA“
SAU TIPĂRIT ÎN ATELIERELE
INSTITUTULUI GRAFIC
SOCEC & Co., S. A. BUCUREȘTI
ÎN LUNA DECEMBRIE 1938

